

Časopis československé socialistické opozice

U nás se to nemůže stát?

Zprávu o mohutném dělnickém pozdvižení v Polsku přivítali moji známí s radostně vzrušeným pesimismem. V jádru to byla reakce vězňů, jimž se jejich vlastní pokus o únik na svobodu nevydařil; nyní však slyší o podobném činu svých kolegů z jiného oddělení: «No to bude průšvih! Já to nechci vidět, až je povedou zpátky! Ty budou ztlučení!»!

Řeknete-li jim, že to, co se stalo v Polsku, je cosi jako geologický posun, který – ať už se stane, co se stane – předznamenává novou situaci, upozorní vás, že geologické posuny vedou k zemětřesení.

Řeknete-li jim, že je to naopak největší mírový čin, který se ve východní Evropě udál od našeho šedesátého osmého, protože jím celý národ odmítl pokorně nést úděl bezuzdného zbrojení a nákladných imperiálních avantýr, odpoví vám jen soucivním úsměvem.

Řeknete-li jim, že polské události naučily už i soudruha Brežněva alespoň reformně fňukat – viz jeho projev na říjnovém zasedání ÚV KSSS, v němž slibuje větší péči o lidi, o zásobování a dokonce jakousi novou «strukturu řízení» – mávnou rukou. Reformní fňukání může přes noc vystřídat rachot pásových vozidel.

Ano, připouštíte, rizika jsou úměrná velikosti činu. Ale to, co podnikají naši polští přátelé a spojenci (ach, jak najednou pěkně zní ta dvě zneužitá slova!), je požehnáno nejen smelostí, ale i rozumem. Rozumem, který nám v šedesátém osmém tolik chyběl. A který by nás měl přinejmenším inspirovat. Protože nejde o to, moc převzít, jde o to, donutit ji, aby se změnila.

To bychom nesměli být takoví poserové, odpoví vám nelogicky. Když mi to řekl jeden mladý muž,

rozhlédl jsem se pečlivě kolem. Viděl jsem však jen jeho, měřil skoro dva metry a připomínal královského granátníka. Poslyš, řekl jsem mu, protože jsme šli lesem, jiné posery než nás dva tu ale nevidím.

Samozřejmě, že by si přáli, aby *neměli* pravdu. Ale ještě víc než intervenčních rizik se dnes bojí vlastní naděje, jež by znovu mohla být podvedena.

Ostatně, přečtěte si tu hrst reflexí, která se nám sešla.

* * *

Jeden z mých besedníků mi řekl: V Polsku vzniklo dvojvládí. Snad si nemyslíš, že to («oni») nadlouho připustí.

Namítl jsem, že přehání. Že ještě zdaleka nejde o nějaké «dvojvládí». Že jde jen o nový prvek v totalitním režimu, který tím přestává být tak ryze celistvým, totalitním.

«No právě», potvrdil mi to. «A s tím se («oni») nemohou smířit».

«A což se už celá desetiletí nemuseli smířovat s existencí vlivné církve, která si – totalita netotalita – uhájila své místo ve společnosti?»

«To je přece něco jiného».

«Ale není. To je přesně to, o čem jde».

Oč jde? O evoluci, kterou je nutno si vyvzdorovat. O drobné i větší změny, výsledky střetů i následných kompromisů. Ať si zas žvaní o plíživé «kontrarevoluci». Nejde o plížení – jde o napřimování se.

V roce 1979 napsal Adam Michnik, jedna z vůdčích postav polské demokratické opozice, článek nazvaný «Nový evolucionismus». V něm se praví:

«Jedinou politikou pro disidenty ve východní Evropě je neustálý boj za reformy, ve prospěch evoluce, která povede k rozšíření občanských svobod a bude garantovat respektování lidských práv. Příklad Polska ukazuje, že tlak na vládu může přinést nemalé ústupky. Možno říci: polská opozice zvolila spíše španělskou cestu než portugalskou... Hranice této potenciální revoluce budou pravděpodobně ještě na dlouhou dobu vymezeny politickou a vojenskou přítomností SSSR v Polsku».

«Je těžké předvídat vývoj chování dělníků, ale jsou to bezpochyby oni, z nichž má vláda skutečný strach. Tlak této společenské třídy je podmínkou sine qua non vývoje národního života směrem k demokratizaci. Nebude to jednoduchý proces...»

«Demokratická opozice by si měla především vytýčit vlastní politické cíle, tak aby jakýkoli kompromis mohl být uzavřen jen na této základně, ... Povinností opozice je neustále a soustavně se účastnit veřejného života, vytvářet kolektivními akcemi politické skutečnosti a navrhnout alternativy. Vše ostatní je pouhou literaturou».

Tuto programovou pasáž jsem už jednou – a obšírněji – ocitoval. Bylo to v dubnových Listech roku 1980, v úvaze uvádějící jednu temperamentní diskusi. Jenže teď ta Michnikova slova dostala nový punc. Až se bojím to vyslovit.

* * *

Neudivuje, když naši Biláci jeden druhého přesvědčují, že polské události jsou k nám nepřenosné, protože my «to tak daleko nenecháme dojít», «my si to takhle nepustíme z rukou», protože my jsme zkrátka stoprocentní dohlížitelé. Udivuje však, když se o «nepřenositelnosti» polského příběhu ubezpečují – a to s jistým masochismem – i kriticky smýšlející lidé. Nemáme Wojtylu, životní úroveň je v obou zemích nesrovnatelná, a pak – no ovšem – Češi jsou bázlivi.

Mohli bychom jejich argumentaci ještě doplnit: podle přehledu Jadwigy Kwiatkovské o polském občanském hnutí, účastnilo se tam (ještě před srpnem 1980) ve všech důležitých městech různých nezávislých aktivit na 15 tisíc lidí. Nezávislý tisk koloval v desetitisícových nákladech. Jen v roce 1979 se ve Varšavě konaly hned čtyři demonstrační pochody – v předvečer výročí povstání, k výročí vypuknutí války, k výročí vyhlášení nezávislosti a k výročí dělnických bouří v prosinci 1970. (Zkuste si něco podobného představit v Praze)! A největší přehlídkou národní síly byla v témže roce pochopitelně návštěva papeže – Poláka.

Jistě, naše situace je odlišná. Je však odlišný i mechanismus, který přiměl polské dělníky jednat? Nestor polských ekonomů, profesor Edward Lipiń-

ski, o tom podal v březnu 1980 ve svém stockholmském interview toto svědectví:

«Hospodářskou situaci v Polsku můžeme nazvat krizí. Není způsobena jen zadlužením, i když to samozřejmě má také vliv na situaci. Dluhy je nutno splácet, a aby to bylo možné, je nutno zvýšit export. Všechno, co se hodí k vývozu, se proto exportuje: dříví (kácí se lesy), uhlí, maso atd. To způsobuje výpadky na domácím trhu. Redukuje se dovoz, což způsobuje potíže ve výrobě, např. ve farmaceutickém průmyslu – odtud velký nedostatek léků».

Chybná byla investiční politika. «Investovalo se hlavně do těžkého průmyslu, nikoli do průmyslu spotřebního. Celé oblasti hospodářského života zůstaly zanedbány, zemědělství, doprava, produkce energie, výstavba bytů a nemocnic. To vše dohromady zablokovalo hospodářský vývoj».

«Skutečnou katastrofou je bytová otázka. Mladý člověk musí čekat až 10 let, než získá byt».

A když se pana profesora zeptali na možnost reformy, odpověděl:

«Demokratické reformy, jak je předpovídal např. Rakovský, byly zcela opuštěny».

O kom že tady je řeč? Jen o Polsku? To je přece i náš příběh. Co pohlo jimi, hýbe i námi. Ale nač se přít – nechme to času, ano času, ne však náhodě. Protože pak by kritický rozum možná litoval (až ti «bázlivi» Češi zas jednou překvapí sami sebe i svět), že se včas nepřipravil na schůzku s odhodláním.

Praha, podzim 1980

BOHEMICUS

Prohlášení skupiny LISTY k Polsku

Již po několik týdnů vedou čs. tisk i čs. oficiální osobnosti intenzivní kampaň proti polským dělníkům a jejich samosprávným nezávislým odborům. Hovoří při tom o «protisocialistických a kontrarevolučních silách», připomínají «zkušenost z kontrarevoluce z ČSSR» v r. 1968 a nepokrytě vyhrožují «bratrskou pomocí». Lidé, kteří se v roce 1968 provinili zradou na vlastních národech, volají teď po vpádu do jiné spřátelené země.

Odsuzujeme co nejrozhodněji toto počínání. Upozorňujeme všechny občany Československa: je vedena nebezpečná hra nejen proti lidu bratrského Polska, ale i proti míru a bezpečnosti v Evropě a ve světě.

Nelze zavírat oči před možnými důsledky této politiky. Neštěstí může již zítra postihnout české a slovenské rodiny, jejichž synové by museli umírat v ostudné intervenci pro cizí zájmy. Varujeme znovu před touto nebezpečnou politikou Husákova režimu.

V Polsku se rozhoduje i o našich osudech. Ani jeden český či slovenský voják nesmí být zneužit proti polskému lidu!

1. prosince 1980

L2

ANKETA O POLSKU

Jak odsud, ze současného Československa, vidíte vývoj v Polsku, zejména události letošního léta? Může to všechno znamenat něco i pro nás? Za jakých předpokladů?

Posuzovat odsud polské «horké léto» není snadné. Naše sdělovací prostředky víc zamlčují než informují, něco se dozvíme ze zahraničního vysílání.

Poláci se zřejmě dost poučili z naší porážky v r. 1968, Už to, že k vyjádření nespokojenosti s vládnoucím režimem jsou schopni použít jedné z nejúčinnějších zbraní – stávek. Bez ohledu na to, že byly mocí zakázány. Události ukazují na velmi moudré, ukázněné a přitom důrazné, neústupné vedení a rozhodnost dělníků. Nedávají se zastrašit představou, že za chvíli nebudou mít co jíst a režim to samozřejmě bude dávat za vinu ne sobě, ale jim, ani osudem českého obrodného procesu. Stejně důrazně jako ekonomické předložili i politické požadavky. Zdá se, že s vládnoucím režimem zacházejí jako s protivníkem. A zcela pochopitelně. Jaký je rozdíl mezi tím, když si výsledky práce přivlastňují vlastníci výrobních prostředků, nebo funkcionáři vládnoucí vrstvy, kteří navíc vedou stát na pokraj hospodářské katastrofy?

Mám dojem, že Poláci mají něco, co nám chybí. V první řadě historii potlačovaného, ale nepotlačeného národa, který se bránil bez ohledu na to, kolik to bude stát. My jsme byli většinou rozumní – a kolaborovali, omlouvajícе svoji slabost «nedozírnými následky» apod. Poláci bojují s režimem celých posledních třicet let a moc jim nejednou musela ustoupit.

Nejsem věřící, ale zdá se mi, že Poláci, bráníce si právo na svobodné vyznávání víry, brání něco víc a že se to odráží na mravním citění národa.

Pro nás je dnešní Polsko především povzbuzením. V mnohém může být příkladem, pokud to budeme schopni akceptovat. Naše vládnoucí garnitura si to zřejmě dobře uvědomuje, jak vidno z toho, co před námi zamlčuje: svobodné odbory, propuštění politických vězňů, právo na stávkou, náboženskou otázku, pokud vůbec informuje, zaměřuje se na ekonomické požadavky a snaží se vzbudit dojem, že jde jen o ceny zboží a zásobování.

Nedomnívám se však, že by u nás v současné době mohlo dojít k něčemu podobnému. Oproti Polákům nejsou naše obtíže tak veliké, aby donutily většinu národa ptát se důrazně po příčinách. Dělnická třída u nás je poměrně nejsvobodnější vrstvou národa, nedostatek pracovních sil jí dává možnost nebrat na vědomí, co říkají «ti nahoře». Ale konzumní přístup k životu, který ochotně přijala, ji vede i k nevšímavosti k okolí – jestli je někdo vyhazován z práce, vězněn, pronásledován za to, co vyznává. Nijak netrvá na tom, že je-li «vládnoucí třídou», měla by opravdu vládnout, a bez velkého zájmu ponechává moc těm, kdo ji chtějí. Nevím, zda se u nás vůbec našla skupina dělníků, která by stávkujícím polským dělníkům vyjádřila solidari-
tu...

Přes to všechno a bez ohledu na to, kolik si polští dělníci z vydobytého udrží, jsou polské události velkým průlomem do dosud nedobytných pozic. Usvědčily totiž ze lži tolik «svatých» dogmat, že vládnoucí režimy, a nejen v Polsku, budou muset přemýšlet, jestli k udržení moci stačí jen hrubá vojenská síla.

Věk : 45

vzdělání : středoškol.

členství v KSČ : do roku 1970, vyloučena

Chartu 77 nepodepsala, aktivně sympatizuje.

* * *

Není to tak dlouho, co jsem četl v Rudém právu rozumné pojednání o rozumném přístupu k věci, jmenovitě ke starým domům. Článek jasně prokázal, že mnohem výhodnější než demolice zchátralých činžáků a budování zbrusu nových je modernizace těch stávajících. Ušetří se finance, energie i materiál. Není tomu o mnoho déle, co se bouralo ostošest a moudří a kompetentní v témže denním tisku měli za to, že rekonstrukce se nevyplácejí. Nakonec se přece jen ukázalo, že je výhodné vyjít z toho, co stojí, co se dá uzpůsobit, vylepšit a ještě se na tom vydělá.

Týmž příznivým dojmem jako zmíněný článek v Rudém právu na mne zapůsobily polské události z léta 1980. Celá léta prorokovali i lidé moudří a kvalifikovaní, že jakákoli změna k lepšímu uvnitř země Varšavské smlouvy je nemožná bez radikální změny SSSR. Navršily se celé hory přesvědčivých argumentů, že drobné pokusy o vylepšení stávajících struktur jsou odsouzeny k nezdaru a nezbyvá než čekat. Snad na demolici nebo na Godota. Polsko připomíná, že budoucnost se nedá uvěznit do předpovědí věstců a politologů, že věci a události se mohou pohnout nepředvídaně a napálit logiku vývoje. I neuvěřitelné se může stát skutkem. Třeba i zchátralý, odepsaný dům se dá zrenovovat, učinit obyvatelným a není k tomu třeba trhavín, bagrů a jiné těžké techniky.

*35 let – původně duchovní, dnes dělník – signatář
CH 77*

* * *

Ve dnech, kdy na gdaňské pobřeží přijela v autobuse polská vládní delegace a jednala tam se stávkovým výborem dělníků, telefonoval mi kamarád: «Už dlouho jsme se nesešli... a dějou se teď takové věci...» Hlas měl lehce vzrušený. V hloubi své sjednocené duše pořád starý sociální demokrat ze staré sociálně demokratické rodiny, pokyvoval hlavou a zarmouceně opakoval: «Naše dělnická třída je mrtvá...» Jak ještě říkal, nedovede si prostě představit, že by naši dělníci dokázali vytáhnout do boje jako Poláci, že by po řadu týdnů dovedli udržet svou jednotu a nedali se ničím zmást. Ani já si u nás něco takového nedovedu představit. Dneska. Ale velice dobře si pamatuju,

třebaže jsem tenkrát byla mladinká redakční elévka, jak na jaře v třiapadesátém přišel kolega do redakce našeho krajského deníku s urvanými knoflíky na kabátě. Bylo to po měnové reformě, kluci stříleli z praků neplatnými korunami. Bouřili se dělníci v Ostravě, ale také v pražských závodech ČKD i jinde, především však v Plzni, kde musela při potlačování nepokojů, jejichž hlavním ohništěm byla Škodovka, pomáhat Pohraniční stráž. Naší rodiny se měnová reforma též dotkla; kvůli ní se s tatínkem navždy rozvdlil jeho parťák, který přišel o úspory na rodinný domek. Fáráli spolu dvacet let a byli též sehraní v tarokách. Zvlášt pro to druhé tátu ten rozchod velice mrzel...

Povídal Pavel Tigríd při nedávné rozhlasové besedě BBC na polské téma, že je to příklad pro československé dělníky. Jiří Lederer mu oponoval tím, že tak, jako náš rok 1968 nemohl být příkladem pro Poláky, není tomu ani naopak. A poukázal na rozdílné historické zkušenosti a v mnohém odlišný společenský a hospodářský stav obou zemí. Vzpomněla jsem si, jak «polský příklad», odleknut předhazovaný na počátku sedmdesátých let čs. reformistům (vidíte, v Polsku to vzali za správný konec, tam do toho šli dělníci)! dožíral Fr. Kriegl. «Ti lidé do toho šli z nouze, co je na tom pro nás příkladného»? zlobil se.

Nemohu to, samozřejmě dokázat, ale osobně jsem přesvědčená, že kdyby se u nás opakovala situace podobná té z třiapadesátého roku, nebo kdyby některé z příštích zdražení bylo ještě citelnější než to loňské (už po něm zavládl téměř ve všech vrstvách obyvatelstva zvýšený neklid, který způsobil příslušným místům nemalé starosti), přestali by českoslovenští dělníci mlčet. Nevím ovšem, co by jim «nemlčení» mohlo přinést dnes! Jisté vědí, že třeba západoněmecký nebo švédský dělník si za tutéž odvedenou práci může dopřát mnohem více požitků než oni a že není svým vládnoucím režimem tolik obtěžován. Ale člověk je už takový, že hlavně srovnává s tím, co je doma, než s tím, co je za horami. A doma nemá čs. dělník většinu svých spoluobčanů – s výjimkou toho, že nejsou dělníci – mnoho co závidět! v bytě má tentýž nebo lepší nábytek než jeho obvodní doktor a jezdí v autě stejné nebo lepší značky než jemu nadřízený technik. A nějaké maso se – koneckonců – pořád ještě sežene. Kromě toho je náš dělník v leckterém směru svobodnější než naši nedělníci, nemusí si toho nechat líbit tolik, jako oni. Podle mého názoru právě to všechno dohromady bylo důvodem sympatizující, ale přece je zdrženlivosti mnoha dělníků vůči reformě v osmašedesátém. Někteří dělníci se reformy i báli. Když jsem byla tenkrát na jaře navštívit rodiče, počkal si na mě náš starý sused a otec mé kamarádky z dětství, a na dvorku u králičího chlívků se na mě obořil: «Ten Šik chce zavírat šachty, haviře budu bez roboty, tomu ty, Jano, pomahaš»? Argumentoval pro zachování toho, co je, svým vysokým hornickým důchodem a vysokým výdělkem svého hornického zetě. Zakončil slovy, že tak, jako za Novotného, se haviři nikdy neměli!

Způsob, jakým vedli svůj zápas s mocí (už po několikáté) polští dělníci, je imponující. Domnívám se ale, že s ohledem na příčiny, které je k tomu zápasu vedly, je to příklad sice povzbudivý, ale k nám dnes nepřenosný. Kromě toho mám pocit – ale to už je zas jiné jiné téma – že všechno, co se v

té záležitosti z polské vládní strany podniklo a co zní československým uším tak hezky, je především hra o čas. Jinak se mi zdá, že spíš než naši dělníci poučí se z polských událostí naše vedení: bude ještě opatrnější v manipulaci s cenami, snad i podnikne něco pro to, aby bylo více masa a jiného žádaného zboží. A kdo ví: možná, že vedeny polským příkladem, začnou naše státní a jiné delegace namísto v limuzínách o jednom pasažérovi jezdit v autobuse a bez kvílivého policejního předvoje!

9. září 1980

50 let

býv. novinářka

* * *

Polské události posledních let a posledních měsíců zvláště vyvolaly mé sympatie. Zejména odhodlanost, jednota a ukázněnost polského dělnictva. Přiznám se dokonce k radostné emoční odezvě, jejímž rubem byl bohužel i jistý pocit české méněcennosti. Nemohu však zapřít jistou prognostickou pochybnost. Jedinou účinnou ofenzivní i defenzivní zbraní polského dělnictva je stávka. Pokud jsem však správně informován, trpí polské hospodářství takovými neduhy, při jakých si nelze dovolit užívat tohoto prostředku bez neblahých důsledků. Kompromis mezi dělníky a vládou pokládám ze strany vlády za neupřímný. Potrvá potud, potrvá-li rovnováha vnitropolitických sil. A o tu se obávám nejvíce. Polští aparátníci cítí snad nacionálněji než čeští, avšak domnívám se, že v situaci jejich krajní nouze by i oni riskovali raději samostatnost polského státu než ztrátu vlastních mocenských pozic.

Přímý vliv polských událostí na československé poměry pokládám za vyloučený. Životní úroveň je u nás nesrovnatelně vyšší a demoralizace nesrovnatelně hlubší, opravdová vůle ke změně žádná. Pokud si polský lid udrží své vymoženosti, může to být a la longue morální podporou pro nás, nespokojence v Čechách. Pokud o ně přijde, prohloubí to náš pesimismus. Je možné, že zdejší vládnoucí kruhy budou tišit zdejší nespokojenost populárními opatřeními, resp. odkladem nepopulárních, což jen prodlouží zdejší stagnaci.

Jediný možný pozitivní vliv spatřuji v tom, že polské události podnítlí myslivější duchy u nás k české národní sebereflexi.

Pokud o věci hovořím s těmi, s nimiž hovořívám otevřeně, setkávám se s obdobným postojem, tj. se sympatiemi, provázenými prognostickou skepsí.

Věk : mezi čtyřicítkou a padesátkou

Vzdělání : vysoká škola přírodovědeckého směru, zaměstnání odpovídající této kvalifikaci

Nikdy nebyl členem KSČ, Chartu nepodepsal, dle možnosti aktivně sympatizuje

* * *

Červencové a srpnové události v sousedním Polsku výrazně vybočují z rámce v Polsku jinak dosti obvyklých a vzhledem k hospodářské situaci i očekávaných nepokojů. Zdá se, že jde o začátek procesu, který je pozoruhodný mírou organizovanosti stávkujících a většiny sympatizujícího obyvatelstva a hlavně relativně přesným programem změn

struktury systému nenásilnou, respektive neozbrojenou cestou.

V porovnání s Československem roku 1968 je však vidět několik markantních rozdílů – především v Polsku jde o autentický společenský pohyb «zdola» masového charakteru a jeho silná sociálně ekonomická motivace umožňuje formulovat vcelku jasné ekonomické a politické cíle bez bourání stávajících a vytváření nových ideologií. To umožňuje vládnoucím i ovládaným uzavřít a dodržovat nepsanou (v případě Gdaňska a Štětína psanou) dohodu, podle které se ve společném, tj. národně polském zájmu obou skupin nezpochybňují ani panující sovětský model reálného socialismu, ani «internacionální závazky» Polska. Jenom všichni – komunisté, marxisté, katolíci i disidenti – uznávají, že globální velmocenské rozdělení světa musí pohlížet s nelibostí na narušování evropských i světových schemat rozděleného světa a že sovětské tanky byly zatím vždy schopny ve své koloniální sféře udržet status quo. Přítomnost reálné hrozby zákroku «sprátelených zemí» a dostatečné zkušenosti vlastní i sousedů mají zřejmě pozitivní vliv na polské události. Zdá se, že nemohou odradit od pokusu o změnu modelu, tento pokus se však realizuje s maximální obezřetností a s jasným rozlišováním věcí podstatných (nezávislé odbory, ekonomické reformy, svoboda vyznání) od věcí méně podstatných, které by však sovětský zásah urychlily (zejména otevřená politická pluralita a z ní plynoucí změny institucionálního uspořádání státu). To ovšem zdaleka neznamená, že v Polsku existuje jakási zázračná jednota, která byla nejvýraznějším rysem Československa v srpnových dnech r. 1968 (ale právě jen v nich). Polská jednota je pouze jednotou antipatií k Rusku, není však již tak zřejmě jednotou strachu z ruského vpádu. Je zřejmé, že příslušníci mocenských struktur mají o možnostech takového vojenského zásahu přesnější představy než stávkující dělníci, ale současně mají na paměti osud Gomulky a Moczara a vědí, že použití represivních prostředků proti zformované opozici je zaručenou cestou k jejich politickému pádu.

Zdá se tedy, že v Polsku těchto dní se rýsují pouze dvě jistoty – vedení Polské sjednocené dělnické strany nemá šanci politicky přežít probíhající proces v tlaku opozice z jedné strany a Kremlu ze strany druhé. A za druhé: Sověti jsou rozhodnutí použít všech prostředků k tomu, aby Polsko vrátili do správných kolejí, pokud by se skutečně rozjelo po zakázané trati. A jaké jsou tedy nejistoty Polska? Především Polsko roku 1980 není Maďarskem a Polskem r. 1956 ani Československem roku 1968. Zakázaná trať, po které se zřejmě chce rozjíždět, není vyznačena v žádných politických jízdnicích rádech a je na Polácích, zda včas rozeznají tak přesně jako dosud výstražná znamení, semaforey a výhybky na trati... mají obrovskou historickou šanci; jednak proto, že Sovětský svaz roku 1980 již také není čteníkem východní Evropy z roku 1956 (možná, že ani v roce 1968 by k invazi nedošlo, kdybychom projevíli vůli vojensky se bránit) a dále proto, že jak Poláci, tak Sověti nemohou nevidět, že kolej, po které jelo Gomulkovo a Gierkovo Polsko, byla slepá.

Nejpozoruhodnějším aspektem nového polského vývoje je v socialistickém světě nebyvalý prostředek nátlaku zdola – stávkové hnutí, které spojuje tradičně sociálně-ekonomické (mzdové) požadavky

s požadavky ryze politickými (nezávislé odbory, legalizace stávek, svoboda činnosti katolické církve atd.). V Polsku se tak poprvé uvnitř klasického «reálsocialismu» uplatňuje kombinace legálních a nelegálních prostředků k postupným vnitřním změnám, které sice nemají za cíl zbourání systému, ale vyvolávají na jeho fasádě a možná i v samotných základech povážlivé trhliny. Stávkující dělníci ve Štětíně i Gdaňsku nastolili 21 požadavků – od požadavků «legálních» (úprava mezd a cen) k požadavkům zjevně «nelegálním» i v právním státě (okamžité propuštění politických vězňů), přičemž vláda akceptovala požadavky všechny. Poláci si mohutnou stávkou vynutili slib vlády k možnosti vytvářet nezávislé odbory, tyto odbory však současně při svém vzniku podléhají registraci polských soudů, o jejichž nezávislosti lze mít vážné pochyby. Bude tedy jedním z opravných prostředků proti zamítavému rozhodnutí soudu nová stávka? To by patrně nemohlo pokračovat donekonečna.

Zásobování obyvatelstva, tíživá sociální situace dělníků a závratné rozdíly v životní úrovni, zejména ve srovnání s privilegovanou vrstvou komunistických vůdců, jsou spolu s hlubokým náboženským citěním většiny obyvatel patrně hlavní příčinou události. Mohou však být také příčinou náhlého a krutého ukončení nadějného procesu, neboť ekonomická situace Polska je nadevší pochybnost natolik katastrofální, že země nemusí vydržet ještě řadu měsíců stávek a uspokojování stupňujících se mzdových požadavků. V tom je patrně hlavní slabina jak úsilí dělníků o nápravu obecné situace v zemi, tak snahy vládců, kteří přes sebevětší pochopení motivů své opozice nemají možnost změnit ekonomickou situaci Polska přes noc. Rýsuje se jediné řešení – a to by mohlo mít dopad i v ostatních socialistických zemích: Polsko bude muset požádat Kreml o snížení příspěvku na Varšavskou smlouvu, neboť to je jediná efektivní cesta k dočasné mobilizaci zdrojů a k ekonomickým přeměnám, která nepovede pouze k dalšímu zatížení země zahraničními dluhy. Jde sice o nejutajovanější oblast, ale prakticky každý dnes ví, že částky, které musí země Varšavského bloku vynakládat každoročně na vydržování a rozšiřování zprohnutí potenciálu, přesahují patrně polovinu národních důchodů členských zemí. Jejich uvolnění by spolu s ekonomickou reformou mohlo být východiskem nejen pro Polsko, Maďarsko, Československo atd., ale v neposlední i pro SSSR. Mezinárodní konference o odzbrojení by rázem přestaly být propagandistickým trikem z obou stran oceánu mohly by – byť třeba proti vůli vládců – přinést podstatné zlepšení situace obyvatel východního bloku.

Polská cesta však není a v nejbližší době ani nebude cestou československou. U nás není ani hlad, ani nějaký vážný nedostatek, u nás je setrvalý stav shánění. Shánění peněz z vedlejších úvazků a melouchů, shánění masa na neděli a dlaždiček do koupelny. A není u nás víra, ani křesťanská, ani žádná jiná – ti, kteří tu už z nějakých důvodů nechtějí či nemohou dál žít, nehledají východisko pro tuto zemi, ale sami pro sebe a odjíždějí do zahraničí...

Tak by Polsko snad mohlo pro Československo jen naznačit cesty a prostředky k obecné nápravě v případě byl částečného úspěchu, zatímco dojde-li k přerušení slibného vývoje vojenským zásahem,

bude u nás jen utvrzena panující atmosféra beznaděje a odevzdanosti. Doufejme, že aspoň konečně dojde k prolomení tradiční nedůvěry k Polákům, a na opak k pochopení, že si zasluhují hlubokou úctu k jejich odvaze a občanské statečnosti, které jakoby v Československu byly už jednou provždy ztraceny.

35 let, dříve právník, nyní právník, sympatizuje s Chartou.

* * *

Stávky polských dělníků se staly v tomto roce bezesporu nejvýznamnějšími událostmi uvnitř tzv. socialistického bloku a u nás se setkaly s obrovským zájmem. Polští pracující se dlouho (a nejrůznějšími způsoby, končícími i tragicky) domáhali toho, aby nastal stav, kdy by představitelé polské vlády byli nuceni vzít zcela vážně v úvahu jejich nejzákladnější požadavky. Letos se jim to zdařilo a v nových odborech si vytvářejí podmínky i pro další dialog, který má předem stanoveny své meze. Další vývoj má několik variant, kdy lze těžko předvídat, zda jedna či druhá strana jej nějak nepřeruší. Záleží však především na polských stranických a vládních orgánech. Skepse z dosavadních zkušeností z vývoje v Polsku i u nás vede k rezervovanosti, ale na druhé straně právě vážnost ekonomicko-sociálních problémů by měla nutit polské vládní orgány k tomu, aby je řešily, a to nepůjde bez účasti polských pracujících a nových odborů. Soudím, že ve svých důsledcích to povede i k ozdravení polské ekonomiky, které však nelze očekávat ze dne na den. V daný okamžik pokládám za nejdůležitější, aby se opravdu uskutečnilo to, co bylo dohodnuto mezi stávkujícími a vládními orgány, aby vznikly nové komunikace a polskému lidu se začalo žít snesitelněji.

Pokud jde o situaci v Československu, je s poměry v Polsku v tom nejzákladnějším nesrovnatelná. Pro pohyb toho druhu, který zahájili polští dělníci v loděnicích, zde není předpokladů. Český dělník má stále co ztrácet, což nevyklučuje jeho nespokojenost s jeho postavením občanským i ve výrobě. Lze předpokládat, že nové odbory v Polsku oživí zájem o odborovou práci též u nás, kdy se pracující již delší dobu nespokojují s tím, že ROH je organizací, která je nehájí. Jde asi jen o úvahy vzhledem k dalšímu vývoji, které se v současnosti ještě v praktické podobě neprojeví. Je třeba si proto přát, aby se polským dělníkům dařilo splnit to, co si předsevzali – vykonávají tím kus nemalé práce i pro nás. Co naše společnost z polských událostí vyvodí, ukáže čas. Momentálně jsem k nějakému pohybu, který by se jen vzdáleně podobal polskému, spíše skeptický. Ale i když se ještě neodhodlá k činu, měla by přemýšlet o cestách a nástrojích, jak by též byl její hlas slyšen.

Bývalý vědecký pracovník, 55 let, člen KSČ do r. 1970, signatář Charty 77

* * *

I když zatím nelze s určitostí říci, jaké budou skutečné důsledky letošních událostí v Polsku, faktem je, že to je jedna z nejdůležitějších událostí v dějinách východního bloku od r. 1956 a 1968. Pol-

ské dělnictvo ukázalo, že solidární akcí lze přimět vládnoucí režim k dalekosáhlým ústupkům a že se při tom poučilo jak z dosavadního průběhu polských současných dějin, tak ze zkušeností dělnického hnutí ostatních zemí východního bloku. Průběh těchto událostí zároveň ukázal, jak chatrná je politická nadstavba vládnoucího režimu a jak málo má manévrovacích schopností ve chvíli, kdy se neopováží použít síly.

Pokud jsem mohl registrovat názory svých známých, kteří se jinak o takové věci nezajímají, pak jsem se setkal se značnými sympatiemi. Zároveň bylo poukazováno na to, že v Polsku je situace poněkud jiná než u nás, protože tam vládne skutečná bída.

Vliv polských událostí na náš vývoj může být dvojitý. Jednak se asi naše vedení zalekne náhlých zdražovacích akcí, anebo je bude mnohem důkladněji připravovat než předtím. Na druhé straně je možné, že se bude snažit preventivně rozbít možná ohniska opozice, zvláště v řadách inteligence. Strach vedení před masovou nespokojeností je však podle mého názoru přehnaný. Zatím se mi nezdá, že by naše dělnictvo mohlo následovat příklad polského dělnictva zaprvé proto, že má stále co ztratit, a zadruhé proto, že je v mnohem větší míře demoralizováno a chybí mu vědomí solidarity.

Ještě několik slov k celkové situaci v Polsku. Vznikl tam zárodek dvojvládní a není pochyb o tom, že se vláda bude snažit tento zárodek všemi možnými silami potlačit. Bude tak činit pochopitelně hlavně z obavy o svá privilegia a také s ohledem na své spojence, kteří v tomto dvojvládní spatřují nebezpečný prvek politického pluralismu, pro východní blok zcela nepřijatelný. Bude-li polská vládnoucí vrstva zatlačena do úzkých, požádá sama o «bratrskou pomoc». Zatím se zdá, že si je vědoma nutnosti ústupků a že se zatím připravuje na protiofenzívu. Všechno závisí na tom, zda se jí podaří dělnickou solidaritu rozložit a dělnictvo zkorumpovat.

Věk : 54 let, vzdělání – vysokoškolské, zaměstnání – žádné, členství ve straně – kdysi, Chartu jsem nepodepsal, s Chartou sympatizuji, i když s výhradami.

* * *

Události v Polsku tohoto léta jsou kvalitativně odlišné od všech předchozích pokusů o reformy v zemích sovětského bloku: uskutečňují se zcela mimo stranu a strana poprvé v historii je nucena jednat s opozicí; hnutí je vedeno dělnickou třídou a nikoli intelektuály či reformními komunisty; vznikla nová organizace pracujících na straně nezávislá, a tím byl zlomen monopol moci strany (i v oblasti informací, neboť bude vycházet zcela legálně časopis nezávislých odborů); již vzniklá tradice bojů pracujících proti nadvládě strany (od r. 1956) umožnila nahromadit zkušenosti a vedla i ke vzniku nových vůdců, kteří prokázali značnou politickou moudrost (viz udržení pořádku a klidu, zdánlivě se nestaví politické požadavky, které by mohly dráždit: uznání vedoucí role strany, reálnost při kladení požadavků, méně silných slov, více činů, důslednost).

Samozřejmě, že k úspěchu hnutí přispěly i některé zvláštnosti Polska. Na prvním místě je to sku-

tečnost, že «opozici» se nepodařilo izolovat od ostatní společnosti. Mnoho pracovníků i v oblasti společenských věd, kteří pracují ve strukturách, se podíli tak či onak (např. podepisováním protestů) na snahách o změnu systému. Podařilo se překonat strach, k čemuž asi významně přispěli i intelektuálové svou předchozí činností (i nynější). Nedošlo k takovým čistkám ve straně, takže se řada komunistů neocitla v řadách «opozice» a nemohli ovlivňovat toto hnutí. Zdá se, že i vedení strany má zájem na překonání krize tak, aby z ní získalo co nejvíce prostoru pro samostatnější politiku (viz: není vítězů a poražených, zvítězilo Polsko, což je názor a zájem obou stran). A to na rozdíl od nás, kdy vedení je zainteresováno jen na udržení statu quo, tj. svých pozic. A samozřejmě předchozí tradice boje za svobodu Polska, které v průběhu staletí formovaly charakter národa i vytvářely jakési stereotypy uplatňující se v určitých podobných situacích (např. v době krizí). A bezpochyby i úloha církve, která byť i zachovala určitou neutralitu (např. nyní), přece jen sehrála významnou politickou roli, neboť se nikdy nepodřídila státu a vždy se snažila prosazovat a uplatňovat své požadavky, a tedy i požadavky většiny polského lidu – alespoň v oblasti svobody vyznání. Samotné postoje církve a jejich představitelů byly nejen politicky, ale i psychologicky velkou vzpruhou pro boj polského lidu, i když se církev přímo v těchto bojích neangažovala.

Toto vše se zdá být hlavní příčinou zcela jiného postupu polských pracujících k řešení základních i každodenních problémů a i nynější krize. Nemyšlím, že odlišnost spočívá v bídě. Ta dala jen poslední popud k akci. A také ne v té skutečnosti, že polský dělník nemá již co ztratit. Vždyť např. v roce 1956, jistě nebyla hospodářská situace ČSR a Polska tak odlišná, a přece různé reakce. Ale závažnější je, že polská dělnická třída se nenechala tak zkorumpovat. Naše dělnická třída má však v období socialismu jen jednu zkušenost (bojovou), a to jsou stávky v období měnové reformy. To se musí odrazit na celkovém postoji.

Co z toho vyplývá pro nás? Za hlavní úkol bych považoval překonat izolovanost «opozice» od ostatní společnosti.

Co z toho vyplývá pro nás? Za hlavní úkol bych považoval překonat izolovanost «opozice» od ostatní společnosti. Rozšířit působnost samizdatů mimo okruh «postižených», a tak ovlivňovat další okruhy lidí.

Rozhovory: mnoho lidí s Poláky sympatizuje, chválí je a přeje si, aby dále pokračovali. Ale nejsou v podstatě ochotni nic podniknout sami. Jiní: není to pro nás dobré, neboť budeme muset nyní dodávat do Polska potraviny, a tak na to doplatíme zase my. Konečně: jen ať jim dají na frak, ale pro nás to nic není. Teď je 11 hodin, všechny fušky jsem si už udělal a jdu domů. Takže netřeba nic měnit.

Věk: 52 let, býv. vědecký pracovník, býv. člen KSČ (do r. 1970), podepsal Chartu 77.

* * *

Polské léto považuji za přelom ve vývoji této země a za počátek možných přeměn v celém východoevropském bloku.

Vystoupení polského dělnictva a první vítězné kolá jejich boje ukázalo:

1) Obrovskou potenciální i faktickou silou organizace, tím obdivuhodnější, že vznikla spontánně, tím účinnější, že v rámci dělnictva. Marx by měl určitě radost: hospodářsko-sociální podnět k nespokojenosti vyústil v masovou politickou akci, ideovou náplň čerpali stávkující z myšlenek a programu polské demokratické opozice. Polští demokratičtí intelektuálové tvořili gdaňskému stávkovému výboru brain-trust.

2) Padl mýtus o komunistické straně jako reprezentance dělnické třídy. «Obrodný proces» v Polsku započal zcela mimo stranu, nezávisle na ní, proti vůli vedení, vyrůstá opravdu ze zdola za podpory a skvělé solidarity, které se dělníci těší u většiny společnosti. Kronštadtská vzpoura se po šedesáti letech úspěšně (zatím) opakovala. Vedle strany a státního aparátu, dále vedle církve povstává v Polsku třetí síla – nezávislé odbory, reprezentující většinu dělnické třídy a zajisté i většinu všech společenských složek.

3) Ukázalo se, že nelze donekonečna společnost podvádět a nedodržovat sliby dané ve chvíli, kdy se vedení ocitá v úzkých. Lidé se už nehodlají spokojit se slovy, žádají záruky, vystupují a jednají tak, aby si je sami zajistili. Nikdo nevěří v «dobrou vůli» stranickostátních představitelů, v «magickou moc» osobních změn.

4) V Polsku povstali noví skuteční vůdci (Lech Walesa a spol.). Jejich obdivuhodná vyzrálost, organizační schopnosti, rozhled a rozvaha jim získaly takovou autoritu, že stávkové hnutí bylo udrženo v mezích «klidu a pořádku». Poprvé v historii bloku byly úřady a strana nuceny jednat s vnitřním protivníkem, byly a jsou nuceny poslouchat jejich hlas a respektovat jejich názory. Nutno doufat, že dělničtí vůdci i napříště budou mít tolik vlivu, trpělivosti, zkušeností a politické prozíravosti, aby překonali období krize, které nutně nastane po opadnutí vítězné euforie a po zklamání, že všechny nedostatky se rázem nedají odstranit. Že odrazí pokusy stranického a státního aparátu (materiální i politické, ba i administrativní) rozmělnit jednotu dělnictva, rozrušit jejich svazky s ostatní společností, zabránit dalšímu rozvoji či dokonce zničit jejich novou organizaci. Že se budou řídit dosavadním heslem: «Není chleba bez svobody»! Že i nadále budou hájit, bránit a stavět do popředí nejen své profesionální, ale zájmy celé společnosti.

5) Příklad gdaňských a slezských dělníků a horníků nemůže zůstat bez odezvy ve všech, především v intelektuálních vrstvách společnosti včetně dosavadních konformistů. S určitostí zasáhne i stranické řady, posílí zde reformní a liberalistické tendence. Odhalení korupčních afér a skandálů (à la Sciepański) otřese stranickým aparátem, prolezlým korupcí a demoralizací (viz odhalení Klubu vlastníků Polska). Paradoxem zůstává, že za dané situace lze jen doufat, že se polská komunistická strana nerozpadne, protože to by byl důvod k útoku zvenčí.

Zdá se, že zatím zásah nehrozí, a určitě Sověti ponechají Polákům větší pole působnosti než před 12ti lety Československu. Vědí totiž: byl by konec politiky uvolňování, konec Salt 2, začátek nových závodů ve zbrojení, zesílení a zkompletování hospodářské blokády Západu (komentář jednoho

západního listu: SSSR má zájem, aby prohnily Západ hnil pokud možno ještě dlouho, aby mohl Sověty zásobovat potravinami a technikou), vznikl by vojensko-politický blok Západu s Čínou, obkličující Sovětský svaz. Pohřbila by se německá ostpolitik, nastoupil by Strauss. Došlo by k izolaci SSSR v celém komunistickém světě. Konečně: Poláci mají dlouhodobou tradici partyzánských bojů i vžitou, historicky opodstatněnou protiruskou nenávist. Polsko by nebylo druhým znormalizovaným Československem, nýbrž druhým krvavým Afghánistánem, a ten ještě dlouho neskončí. O národech, které bojují proti okupantům se zbraní v ruce, svět přece jen nemlčí. Sovětské vedení bude proto vůči Polsku volit spíše cestu politického nátlaku.

6) V Polsku vznikla svého druhu mocenská rovnováha (nebo pat). Strana a vláda jsou oslabeny, nejednotny, neměly a nemají sílu ani chuť potlačit násilím dělnické hnutí. Dělníci nemají a za daných geopolitických poměrů ani nebudou mít sílu svrhnout komunistickou vládu, protože si (zatím) ani takové cíle nekladou. Církev zachovává formální neutralitu, vyzývá k umírněnosti, ale netají se sympatiemi k dělníkům a jejich oprávněným stížnostem a požadavkům. *Všichni se bojí krveprolití, anarchie a sovětské intervence.*

V každém případě lze mluvit – ne-li o rozpadu, tedy o narušení totalitního charakteru polského režimu. Stav vynucené rovnováhy by byl zajisté nejoptimálnějším rozložením sil i pro budoucnost Polska.

Polský příklad se může stát podnětným pro vývoj v ostatních zemích bloku. Půjde-li polské hospodářství lépe, může ukázat cestu i jiným. Povzbudí sebevědomí dělnictva, posílí kritický postoj nespokojených frakcí v jednotlivých stranách. Také Sovětům může ukázat, že spoléhat se na zkorumpovaný a od společnosti odtržený totalitní aparát je problematickou a nebezpečnou sázkou, neboť podobný krach se může opakovat i jinde. «*Finlandizace*» by napříště nemusela být výsadou jen jediné země.

Věk : 52 let, dříve vědecký pracovník, člen KSČ do r. 1970, podepsal Chartu.

* * *

Vývoj v Polsku byl a je u nás pečlivě sledován – v zahraničním rozhlase, v polské televizi (tam, kde ji lze chytit), v polských novinách; např. Trybuna ludu byla v poslední době rozprodána vždy v několika minutách – mnohokrát ale nebyla do Československa vůbec expedována. Cítíme, jak se nás to týká, ale – přes všechny podobnosti – pocítujeme zároveň ty velké rozdíly mezi situací u nich a u nás. Samozřejmě už historicky; pak jiný vývoj v posledním čtvrtstoletí, nakonec už jiná současnost. Srovnávejme tedy: Poláci «*jdou do toho*», bojují, když je potřeba, nebo alespoň nenechají nikoho na pochybách, že by bojovali. U nás pravý opak. Mají za sebou zkušenosti z dělnických revolt 1956, 1970, 1976. My můžeme jen postavit zkušenost z r. 1968, který se vyznačuje pravým opakem – dělnická třída «*se chytila*» jako poslední. Poláci vybudovali po r. 1976 spojení dělnictva s inteligencí (Výbor na obranu dělníků) a nyní sklízeli plody práce posledních let. U nás se Chartě 77 něco podobného

nepodařilo. Poláci mají svou národní katolickou církev, která jim je oporou (a oni jí – vždyť «*jedno jsou*»). Nic podobného u nás neexistuje. Stávkové hnutí pod národními vlajkami a papežovým obrazem (Poláci «*mají*» nejenom papeže, ale i Brzezinského a Muskieho) ukázalo na jedné straně velký politický realismus dělníků a inteligence, na druhé straně rozumnou zdrženlivost a adekvátní reakci «*strany a vlády*» v zájmu Polska – těžko něco podobného očekávat u nás. A v neposlední a patrně rozhodující řadě: je přece jen značný rozdíl mezi stavem polské a naší ekonomiky, hmotný zájem na změnu poměrů je v Polsku jistě primární. Vždyť stávky začaly ryze ekonomickými, sociálními a mzdovými požadavky, a pak teprve přerostly v požadavky politické (ideologie byla vyloučena – ostatně ideologie je ve střední a východní Evropě již dávno mrtva).

Srovnávejme ještě tu ekonomiku: Při vědomí, že Polsko je více než jednou tak velké a má více než jednou tolik obyvatel co my, národní důchod na hlavu tam klesl v r. 1979 o 2% v porovnání s r. 1978 (u nás přírůstek 2,7%); je preferována výstavba těžkého průmyslu na úkor spotřebního a potravinářského; 40% státního rozpočtu jde v důsledku toho na subvencování potravin; 75% půdy je v Polsku v držbě soukromě hospodařících rolníků, kteří mají nedostatek hnojiv a krmných koncentrátů, aby mohli zvyšovat zemědělskou výrobu, kromě toho výkupní ceny zemědělských výrobků jsou velmi nízké, čili, co tato hospodářství vyprodukují, hned také spotřebují (u nás je téměř 100 procentní kolektivizace půdy a zemědělci nejen že si nežijí sami špatně, ale dají i společnosti). Polsko přitom vyváží potraviny na Západ, aby získalo devizy za maso (!), drůbež, vejce atd. V důsledku toho všeho dováží Polsko v průměru ročně 5 mil. tun obilí – (my dovážíme asi 2 mil. tun). A tak celková výše zahraničních půjček ze Západu činí 20 miliard dolarů (my dlužíme j e n 4 miliardy), takže letos musí Polsko splatit dluhy ve výši 5,7 miliard dolarů a 1,8 miliardy dolarů na úrocích. K tomu všemu má Polsko osmý nejvyšší vojenský rozpočet na světě (naše – jistě čestné místo – neznám).

Závěrem tedy: polský dělník a rolník je na tom materiálně mnohem hůře, příslušník inteligence po stránce individuálních svobod lépe než u nás. Co bude vývoj v Polsku znamenat pro nás? Další prohloubení rozdílů mezi jednotlivými socialistickými zeměmi (v Polsku svobodné odbory s právem na stávku, stoupající vliv katolické církve, v Maďarsku fungující ekonomická reforma a prosperující zemědělství, v Rumunsku značná nezávislost zahraniční politiky), znervoznění vládnoucí vrstvy, možná účast na «*bratrské pomoci*», bude-li třeba, ale opatrní Češi (a Slováci), mající přiměřeně «*hmotných statků*», budou jen stěží následovat příklad svých třídních bratrů.

42 let – původně redaktor, dnes techn. úředník – vyloučen z KSČ, s Chartou sympatizuje, pomáhá, ale nepodepsal ji.

* * *

Polské pozdvižení lidu z okleštěné svébytnosti (tz. omezené suverenity) je nejen projevem navršených rozporů ve východním bloku, ale také rozpo-

rů rozděleného světa. Pronikavým skutkem historicky poučeného sebevědomí své dělnické třídy vstoupilo Polsko tohoto léta do evropského a možno říci světového pohybu velmi významným způsobem. Vše nasvědčuje také tomu, že jednání dělnické třídy v Polsku odpovídá intelektuálnímu ovzduší země. Charakter pronikavé racionální a etické kázně všude tam, kde jí bylo a je třeba, vyznačuje vysoký stupeň národního, sociálního a duchovního stmelení tohoto národa, v jehož povědomí i vědomí nebyly zničeny základní historické síly stmelující národní společenství. Polsko má hlubinnou přirozenou mohutnost povědomí své svébytnosti. Taková pracuje vždy tiše pod povrchem každodennosti a zraje podle svých zákonů ležících mimo oblast vnější moci, byť tato byla vybavena jakýmkoli prostředky a nástroji. Prastará pravda ostře vyslovená v zápisníku Leonarda da Vinci: «... jen hlupák si myslí, že zrno pod povrchem nic nedělá...» a skutečnost, že klíčící zrna nadzvednou a prorazí krunýř, ukazují tuto nepotlačitelnost. Všechno podstatné, co se stane, připravuje se a zraje tiše. Skeptik a «politik» násilné moci právě tohle nechápu. Oba jsou dogmatici absolutizující soběstačnou úplnost moci. Strom, který vyrostl ze zrna, je v zemi zapuštěn milióny vlásečnicových kořínků. Vteřinu za vteřinou zrno v tichu a nepozorovatelně pracovalo na tomto díle. Sadař to ví a rozumí tomu, hmotářský makléř nikoliv.

Mohlo by se zdát, že letošní pokračující polské léto zostruje mezinárodní situaci. Mohlo by se zdát, že přivolává nebezpečí války. Jsem přesvědčen, že Polsko nabízí svou vzácnou rozvahou právě naopak mírové řešení. Velkodušně nabízí a otevírá mírovou cestu. Nabízí možnost pro pokojné řešení východního škrťícího uzlu. Politici, které «osud» postavil ke kormidlu násilné moci, dostávají osudovou otázku: budete umět vstoupit na cestu socialismu, který nebude uskřinut až k nedýchání «jednotným uspořádáním moci»?! Mohou se odvolat dokonce k Leninovi o obnovení významu odborů. Jsou s velkou ohleduplností vyzváni, aby ti z nich, kteří jsou toho ještě schopni, opustili cestu moci pro moc. Je to jistě pro ně svrchovaně těžká situace: obtíženost zlými činy, obtíženost strachem ze zodpovídání, strachem se ztráty svého všestranně nad lid povzneseného postavení a zejména pak ztráta pocitu existence. Pro mnohé bylo a je propůjčení podílu na moci to jediné, co «mají», a protože jsou jen tím, co «mají», bez tohoto podílu nejsou ničím. Ale politika nikdy nebyla a není ani v hegemonii omezena jen na takové. Proto dveře, které pootevírá polské pokračující léto, jsou povzbuzením a nabídkou mírového řešení. Bez takových rozumných nabídek by zrna byla nucena růst pod krunýřem a dříve či později by ho násilně rozdrtila. Neodhadnutelná vlna exploze by pak nemohla mít povahu pokojného řešení, nešla by mírovou cestou.

Majitelé násilné moci paradoxně spekulují už dlouho v mezinárodním měřítku na ustupování druhých v zájmu zachování míru, v jehož podzemí zraje taková katastrofa. Spekulují na touhu světa zachovat mír a na odůvodněný strach ze zničení planety. Spekulují, že mohou beztrápně užívat násilí a svět v zájmu míru jim to bude tolerovat.

Dnešní pronájemci a podnájemníci násilné moci v Polsku budou zkoušet taktiky spekulující na únavu sebevědomí lidu. Budou zkoušet taktiku různé-

ho kupování životů a jeho záměny za věci. Právě zkoušejí podvedení důvěřivých a hmotně minutově zainteresovaných obracením pozornosti do oblastí ekonomiky. Jako by chyby v ní byly rozhodující příčinou nedostatků a jako by náprava takových chyb mohla být zdrojem obratu. Je ale už dávno poznáno, že zavedené a tvrdě prosazované a udržované «prvenství politiky nad ekonomikou», tedy hegemonie moci, je pravou a základní příčinou stále dušené aktivity lidí a tedy ochromování celku národního života. Obracení pozornosti k ekonomice lidmi, kteří se řídí zásadou, že hegemonie moci má klíčový a rozhodující význam, je vědomý politický podvod. Je to počínání porovnatelné se zločincem vydávajícím se za lékaře, který důvěřivému nemocnému se selhávajícím srdcem vpravuje do žil krev a slibuje uzdravení.

Nepřijmou-li východní politici nabídnutou mírovou cestu a bude-li západní svět přihlížet pouze s diplomaticky rozhořčenými slovy, bude velkodušná polská mírová nabídka prohrána. Dosud existuje reálná možnost, aby se tak nestalo. Polsko dokázalo znovu, že lid není pouhá tupá manipulovatelná masa, jakmile vespěl k pronikavému stmelujícímu sebevědomí.

Docent společenských věd – později topič – bývalý komunista – podepsal Chartu – 70 let

* * *

Polské léto přišlo dvanáct let po našem jaru a to zas bylo dvanáct let po budapeštském podzimu. A zas je to tak, že jedni se snaží něco udělat a druzí se koukají, jak jim to dopadne. Přirozeně nás to všechny vzrušuje, a tím nemyslím jen «nás». Poznám podle formulací, odkud lidé všechny ty zprávy mají, sedí u rádia a zase jednou vycítili, že se něco děje, že přece jen se dějiny nezastavily.

To samo o sobě je důležité. I kdyby to všechno dopadlo jak dopadlo. Já se rád navíc setkávám s těmi, kdo s jistou blahovůlí poslouchali moje profetické vize, ale říkali, jo, dobře se to poslouchá, ale stejně je to na padesát let. Pořád ještě uvažujeme v navyklých schemech a nejsme ochotni přijmout skutečnost, že spící dějiny se najednou probudí a předloží naprosto nečekaný jev. A nechť je neočekávaný, je vždy jenom zvláštním případem sociálně a ekonomicky podmíněné velké přeměny, kterou východní Evropa musí projít. A to včetně Ruska. Nelze jinak. Poláci jako by chtěli v nové podobě potvrdit starou marxistickou naději, že dělnická třída má na víc, než na pouhé ekonomické požadavky. Nic moc neideologizovali a prostě vystoupili z odborů, o kterých všichni dávno věděli, že jim na nic nejsou. Jednou se může stát, že někde ve východní Evropě všichni vystoupí z vládnoucí strany a zůstane jenom ústřední výbor, který už nebude mít komu vládnout. Jestliže se v Polsku bude skutečně institucionalizovat všechno, jak bylo slíbeno, bude to nejzajímavější sociální divadlo, které jsme tu zatím měli. Avšak připustit dvojvládí v našem systému mi připadá dost absurdní. Všichni ještě víme, kam vedlo dvojvládí v sedmnáctém roce. V Moskvě si to přece musí pamatovat. A stejně čas neúprosně pracuje. Podle modelu, vypracovaném v šedesátém osmém, měly být bratrské armády už dávno v Polsku. Jenže je to těžké rozhodování, podobný zásah by nebyl procházkou

po cestách, kde činily obtíže jen ukazatelé směru. Formálně jsou tu samozřejmě mnohé rozdíly, které by v scholastické diskusi mohly svědčit pro Poláky. Sama strana se chyb nedopustila, o tom svědčí skutečnost, že se jí vzbouřili dělníci. Také nevypracovala žádnou koncepci reformy, proto je tam, kde je, v izolaci a za hradbou nedůvěry; to se jí v Moskvě určitě započítalo k dobru. Kdo jim může vyčítat, že si na Západě vypůjčovali prachy, když to činí tak všichni? Jen jim budou vyčítat, že to nechali tak daleko dojít. Že byli příliš liberální, že bezpečnostní aparát zpohodlněl a že se to tak dělat nedá. Naši policajti se určitě diví. Co ten Walesa, to jste o něm nevěděli? To my víme o každém. My bychom si ho už dávno zavolali, a kdyby po všech mírných domluvách nedostal rozum, nechali bychom ho přemýšlet o nezávislých odborech v nápravném zařízení. Tohle bude jistě to základní poučení, které se vyvodí u nás, do učilišť ministerstva vnitra budou přijaty další zástupy mladých policajtů. Polské události znásobí strach z nutných ekonomických reforem, které by s sebou přinesly zdražování a odbourávání státních dotací a jakékoli uvolnění striktního direktivního řízení. Prostě oněmělost moci, používající už naprosto nepřijatelný jazyk, se bude prohlubovat; v rámci existující ideologie už neexistuje možnost konsensu mezi lidem a vládou, nedá se už zkonstruovat žádná vějička s příslibem fungující budoucnosti. V Československu se lid už dávno rozhodl, že se na všechno vysere, pokud se s ním bude mluvit tak, jak se s ním mluví.

Jak ovšem víme, Polsko má své zvláštnosti. V té souvislosti se ale trochu přehání materialistický výklad polských událostí. Ti, co to tam znají, říkají, že tak strašné to zase nebylo ve srovnání s naším stavem. Ve hře byly i jiné věci: deset let Gierkovy vlády, které umožnily mnohem širší artikulaci alternativ, zvýšily intelektuální sebevědomí národa, především dělníků, kteří pak předvedli něco, co připomíná staré dělnické legendy. A nepochybně tu sehrálo roli polské křesťanství jako integrující idea, což je zase překvapení dvacátého století. To u nás chybí, intelektuálský liberalismus, který je u nás nejrozšířenější, má přece užší základnu. A naše křesťanství je ve své oficiální podobě zpohodlnělé, proto má své disidenty, což polské nikdy nemělo.

Jsem zvědav, jak to Polsko všichni strávíme, především, jak je stráví Sověty. Ty se zatím aspoň propagandisticky drží onoho senilního schématu, jak už ho známe padesát let. Neříkejte nám, že to všechno dělníci, někdo je musel zorganizovat, nějaké antisocialistické síly na tom pracovaly, my přece dělníky známe, ti jsou blbí na to, aby si přáli nezávislé odbory a dokonce zrušení cenzury; nač jim je, když čtou v novinách jenom sport a jestli jim vyšla sportka? A tak si vydávají vysvědčení o tom, jak to vlastně s dělníky myslí. V dané situaci je to ovšem tvrdý chlebiček být stranickým propagandistou. Nový tajemník Kania mluví jako Dubček před dvanácti lety, nebo jako Smrkovský, který říkal, že Strana musí být zase jako matka, ke které budeme cítit důvěru. Jenže je to, zdá se mi, trochu opožděné. Poláci věří spíše Otci v Římě.

Gierek naplní osud stranických funkcionářů. Infarkt, kritika a zapomenutí. Všichni jsou jako Faustové: dejte mi moc a bohatství a já už nějak to peklo přežiju. Je to mravní bída, která má taky

zásluhu na všeobecném úpadku. Kážou o humanismu a předvádějí celému světu vztahy jak ve vlčí smečce. Dokud je vůdce na nohou, všichni mu pochlebují, jakmile si zlomí nohu, roztrhají ho. Slyšel jsem, že Gierek před zdražením obtelefonoval všechny vojvodské tajemníky a zeptal se jich, jak bude lid reagovat. Až na výjimku ho všichni ubezpečili, že lid je bezmezně oddán straně a vše pochopí. Samozřejmě si mysleli, že právě to chce slyšet. A teď ho roztrhají na kusy. A to především ti pochlebovači. Ani Mao se tomu osudu nevyhnul a čeká to ještě na všechny, Brežněva i Husáka. Třeba si myslí, že to s nimi bude jinak, konečně co na tom, že po smrti bude někdo kálet na naše jméno, já už o tom i tak nebudu vědět...

Sledoval jsem zvědavě, jak se s polskou nepřijemností vyrovná Západ, protože, marná sláva, pro tu touženou stabilitu je to nepřijemnost. Jen aby ti Poláci neohrozili détente! Mají to těžké, evropští státníci a Carter. Ale asi těžko se dá dělat něco jiného. Někdy mi to připadá, že jsme všichni napaňováni v jednom domě a snažíme se slušně a spořádaně žít. V domě ovšem přebývá také neurvalý hromotluk, který nikdy neuklízí, nechává za sebou svinstvo, nerespektuje domácí pravidla, hlučí a pije. Jenže je to silák, nevypočitatelná duše se záchvaty trudnomyslnosti a zuřivosti. Je lepší chodit za ním a uklízet, nedráždit ho domluvami, nechávat mu v troubě večeři, protože by se mohl rozzuřit a všechno rozflákat, a možná i pobořit základy celého domu, pod jehož troskami by našli smrt všichni obyvatelé. Je to asi to nejlepší, co se dá dělat, a spoléhat na to, že se třeba jednou začne stydět a stane se příjemným společníkem u večeře. Pořád sice nadává a spílá tou svou hatmatilkou, ale to se musí přeslechnout. Měl to v mládí těžké a není možné po něm chtít, aby jedl příborem.

Bylo by dobře, kdyby si nikdo nenamlouval, že to je jinak a že existuje nějaká atomová klec, ve které hromotluk zkrotne. To je nesmírně riskantní myšlenka. Musí se přece vědět, že hromotlukovi na pořádku v domě nějak zvlášť nezáleží, že mu nepřirostl zatím k srdci, že se mu zatím líbí žít tak, jak žije. Ale je možné, že když se mu bude podstrkovat kartáček na zuby a zajímavá knížka, že si začne čistit zuby a knížku si přečte.

Celou hodinu jsem sledoval v televizi Brandta, jak o tom mluvil s novináři. Ne tak, jak to říkám já, ale hoch inteligent. Je to působivý chlap. A má pravdu, že k poměrné emancipaci ve východní Evropě došlo na základě rozumné ostpolitiky a že i polské probuzení je jejím důsledkem. Vždyť tu nejde o to, kdo komu nachystal past, ale o životy národů. Je to jistě k zbláznění, že rozumnost naráží na hradbu ideologické tuposti, ale to už je údel rozumu. Pořád si ale nejsem jist, jestli to jsou schopni pochopit Američané. Když slyším Regana, jak chce obnovit velikost Ameriky, říkám si, k čemu jim, sakra, ta velikost je. A co je to velikost a síla a moc? Jen jiná ideologie. Cožpak nejsou velicí dost? Chápu ovšem, že jsou uraženi tím, jak s nimi jedná Chomejní. Měli by ovšem přemýšlet o tom, jak je možné, že tato bohatá země budí u některých národů téměř maniakální nenávisť a že poskytují maniakálním demagogům ideální hromosvod pro orgiastické slavnosti lidové zuřivosti. S Rusy jsou na tom mnohem líp, ti Američany v podstatě obdivují a závidí jim. Tohle nevědí? Měli by své politiky posílat na nějaké školení do Evropy, pro-

tože celá konfrontace, které jsou ve světě vystaveni, je evropského původu a jen odtud se jí dá dobře rozumět.

50 let – novinář, nyní skladník – vyloučený z KSC – signatář Charty, žije v Brně

* * *

Příklad, možnost, způsob. Ale nevím, zda je to u nás použitelné. Spíš ne. Lidi se u nás proti Polsku mají relativně dobře.

*Věk : 41
technik*

* * *

Je to povzbuzení, které v lidech probudilo naději. Ale zároveň jsou lidé i skeptičtí a myslí si, že se to všechno opět rozmělní a že z toho nic nebude. Pak by to utvrdilo přesvědčení, že se stejně nedá nic dělat. Ale kdyby se to na druhé straně povedlo, lidé by se nemohli vymlouvat, že se nedá nic dělat.

Jeden důsledek už je tu: lidé začali masově poslouchat Hlas Ameriky, Londýn atd.

*Věk : 37
pův. pov.: novinářka, nyní: pracovnice útvaru VTEI*

* * *

V Polsku omezilo hnutí dělníků svévoli vlády, vytyčilo meze její moci, tak i tady to vládě nahání strach. Na druhé straně je to důkazem, že lidé mohou spojeným úsilím čelit moci a že moc není nepřekonatelná. V tom je i určitá naděje pro nás.

*Věk : 36
právníčka*

* * *

Současné tendence rozkladu čs. ekonomiky vyústí do stejných obtíží a narazí na stejné bariéry jako v Polsku. Typické je selhávání ekonomických vazeb a jejich nahražování systémem osobních konexí.

V této souvislosti pak polské řešení ekonomických a z nich plynoucích sociálních problémů představuje příklad pro dělníky – a možná i pro intelektuály – u nás.

*Věk : 51
ekonom*

* * *

Dotaz mne zastihl ve chvíli, kdy naši domácnosti prochází již podruhé, tentokrát bez kvaltu, knížka Ledererových rozhovorů. Stálo by za to ocitovat pár vět, které autorovi řekli Hanzelka a Zikmund.

«Netroufáme si tvrdit, že pluralitní systém by vyřešil dlouhodobé potřeby naší země. A potom: může přece existovat pluralitní systém i bez politických stran. Různé společenské vrstvy budou mít různý vliv na další vývoj, vliv přiměřený praktické účasti na tomto vývoji.»

Velmi podobná slova pronesl kdysi i Andrej Sacharov. Osobně bych si velmi přál, aby citovaní měli pravdu, i když přesvědčen o tom zdaleka nejsem. A myslím si, že právě Polsko může na mnohé otázky odpovědět. Svobodné odbory spolu s jinými organizacemi, které se stanou svéprávnějšími, mohou vytvořit situaci, kterou cestovatelé i akademik měli na mysli: možnost svobodného vyjádření zájmů subjektů socialistické společnosti. To ještě samozřejmě nenaplňuje pojem demokracie, ale je to takové přiblížení k ní, že člověk klade důraz jak na demokracii, tak na socialismus, a který soudí, že socialismus není ve věci svobody nic dlužen svým skutečným odpůrcům, nýbrž jen sám sobě, by mohl časem usoudit, že vzniklo něco, v čem se dá jakž takž důstojně žít.

To je ovšem krajně optimistická varianta s malou pravděpodobností realizace. Je mnoho jiných možností – rychlý návrat zpět pod zásahem nebo přímou hrozbou zásahu tanků, anebo pomalé ušolichání do výchozího stavu, jak to předvedl Gomulka v letech 1956 – 70. Anebo se všechno uskuteční, a přitom se ukáže, že svoboda není dělitelná, že buď je, anebo není. V tom případě nebude.

A vliv na vývoj u nás? Mnoho lidí se domnívá, že bude-li pokračovat současně relativní zbídačování, k němuž začíná přistupovat i absolutní, může se i u nás odehrát něco podobného. Nejsem si tím tak jist, neboť věta «Poláci nejsou Češi», vzniklá v Polsku r. 1939 a často vyslovovaná i o 17 let později, má zřejmě svou jistou platnost. Mnohé bude záležet na tom, čeho opravdu dosáhnou Poláci. Našemu vedení se dostalo opravdu vzácné možnosti, za kterou by na kolenu mělo děkovat osudu: předejít krizi tím, že bez stávek a jiných otřesů a dokonce třeba bez formálních institucionálních změn posune věci směrem, kterým se dali Poláci. K něčemu takovému by však bylo třeba určitých minimálních hodnot, jak inteligenčního, tak i morálního kvocientu, a ty asi nejsou k dispozici. Takže mnohem pravděpodobnější je, že bude zavedena evidence šicích strojů, aby se předešlo výrobě pásek pro označení členů stávkových výborů.

Úředník, 45 let, nestraník od samého počátku, stoupenec CH.

* * *

Nedávné události v Polsku představují významnou změnu dosavadního stavu politicko-ekonomického systému. Ke každé změně nějakého systému může dojít buď jeho vývojem (což není převážně polský případ), nebo cílevědomou činností lidí; ti pak musí být k takové činnosti motivováni. Proto otázka, zda události v Polsku mohou ovlivnit vývoj v Československu, je vlastně otázka aktuálnosti takových motivací.

Jestliže někdo usiluje o změnu stavu nějakého systému, pak je to proto, že je s tímto stavem nespokojen; přitom tato nespokojenost musí překročit určitou míru. Politicko-ekonomický systém má řadu stránek, s nimiž je možno být anebo nebýt spokojen, je možno např. být nespokojen s kulturní stránkou systému a nemít námitky k ekonomické stránce atd. Spokojenost, resp. míra nespokojenosti s režimem závisí u jednotlivců i sociálních skupin na jejich hierarchii hodnot. To

znamená, že někdo by režimu «odpustil», že se těžko shání maso nebo česnek, ale «neodpustí» mu, že režim zničil a dále ničí kulturu, že slušnou literaturu může číst jen ve strojopisech atd.

Přesto, že o ekonomické situaci, resp. jejím odrazu na trhu, nelze mluvit zdaleka s uspokojením, lze si představit vzhledem k setrvačnosti ekonomického systému, že může být ještě daleko hůř. Relativně mnohem horší je situace v kultuře, uplatňování lidských a občanských práv a s tím související policejní zvláštnosti, v celkovém morálním úpadku společnosti. Mělo-li by v ČSSR dojít k obdobným změnám a vývoji jako v Polsku, pak i zde by muselo být rozhodující silou dělnictvo. Domnívám se však, že v čele jeho hierarchie hodnot je hmotná životní úroveň, jež však dosud neupadla tak, aby představovala motivaci k činnostem, jež by vedly ke změnám systému. Ty skupiny obyvatelstva, u nichž jsou silné motivace k takovým činnostem v nespokojenosti s katastrofálním stavem ostatních (neekonomických) stránek systému, si režim pomocí policie pečlivě hlídá.

K inspiraci polským vývojem by kromě motivace musely být i potřebné informace o skutečném stavu věcí. Bez konkrétních údajů a jen odhadem se domnívám, že rozhodující většina obyvatelstva si pravdivé informace neopatřuje a o své okolí se nezajímá. Nevidím proto nic, co by nasvědčovalo tomu, že by současné polské úsilí mohlo «infikovat» i společnost československou. Tím iracionálnější se zdá nervózní reakce režimu na sebemenší odezvu polského vývoje. Je paradoxní, že vlastně jedině představitelé režimu v různých úrovních jsou motivováni k tomu, aby se polskými událostmi inspirovali. Jedině oni podrobně znají skutečný stav ekonomiky a její zaostávající tendence a mohou odhadnout, že bez intenzivního a účinného úsilí o nápravu (tzv. soubor opatření by snad mohl k něčemu vést, jestliže by se považoval za první krůček na dlouhé cestě) ve všech sférách systému by se i u dělnictva mohly objevit motivace k nápravným činnostem.

(48 let, vysoká škola, ekonom-výzkumný pracovník, nestraník, sympatizující s Chartou 77, stýká se se signatáři CH)

* * *

Polské události letošního letošního léta zaujaly nás v Čechách nejen proto, že jsme sousedi a že jejich vítězství i případná prohra má a bude mít i zde následky, ale i pro nesmírnou podobnost mezi rokem 1968 a rokem 1980 v Polsku. I u lidí, kteří se o politiku obvykle nezajímají, jsem se setkala s velkým zájmem a s projevy souhlasu a přání: «aby se jim to povedlo», a s pochvalnými výroky o tom, že na to jdou chytře, pomalu a že zbytečně neprovokují Sovětský svaz. Skutečně, je až překvapivé, jak uvážlivě, diplomaticky a bez unáhlených výroků a hysterie vystupují všichni představitelé jejich progresivního hnutí. A lidi, kteří je poslouchají, jim rozumějí, nežádají silnější slova, netouží po satisfakci, na niž by určitě měli právo.

Osobně nesmírně obdivuji právě tuto jejich zdrženlivost, funkční vnitřní disciplínu, souhru a nevyřčené srozumění mezi polským národem a jeho mluvčími. Současně si kladu otázku, zda právě v tomto bodě jsme nechybovali u nás, zda právě

jsme nedoplatili v roce 1968 na to, že jsme říkali názory až příliš hlasitě a jasně. Obdobná opatrnost patrně tehdy nebyla v Československu možná, protože, na rozdíl od dnešního Polska, u nás byli mnozí z nositelů změny lidé «stejného vyznání» jako nositelé tehdejší moci. Ti progresivní se museli od ostatních odlišit právě svými tvrdě kritickými výroky i případně slovními útoky na sakrální symboly režimu, a tím získat určitou prestiž a pověst progresivních. Na rozdíl od Polska neměli jsme tehdy připravenou další garnituru vůdčích osobností do té doby nezačleněných do struktury vedení společnosti, osobností nekompromitovaných účastí na «establishmentu». Kdyby tehdy stáli v čele převážně lidé typu Hejdánka, Reicherta, Václava Bendy či Havla, tak by tyto osobnosti nikdo nepodezřival ze spolupráce s novotnovským režimem a oni by také nemuseli svou distanc tak výrazně manifestovat, a tím iritovat sověty.

Druhý rozdíl vidím v tom, že Poláci si zachovali – například v podobě katolické církve, harcérů apod. – i oficiální organizace, jež nebyly zcela konformní s režimem a jež mohli využít a jež také využívají. Československo bohužel také nemá – jako národnostně a nábožensky diferencovaný stát – možnost obdobného sjednocení jako Poláci. Jediné, na čem se dokážeme opravdu sjednotit (pravděpodobně včetně prezidenta Husáka) je averze vůči SSSR a armádě Rudé, která se u nás usídlila. A to je heslo, s nímž se nedá dneska veřejně vystoupit. Než uběhne dalších dvanáct let a bude čas zase na vzpuru u nás, snad se dokážeme z polského příkladu poučit a připravíme se lépe, alespoň tak jako oni. Tajně ale doufám, že všeobecné zrychlení, typické pro moderní dějiny, nastane i v tomto případě a že Poláci k tomu přispějí vysokou měrou. Podaří-li se jim udržet alespoň polovinu toho, co zatím prosadili na papíře, bude to stačit k podstatnému ozdravení ovzduší v celém východním bloku.

*Žena – VŠ – biologie – 43 let –
nepodepsala Chartu 77 – normálně zaměstnána*

* * *

Polské události nebudou mít dlouhodobější progresivní tendenci. O tom, co bude v Polsku, nerozhodují Poláci, ani lid, ani strana, o tom se rozhoduje v Moskvě. SSSR má dostatek sil i prostředků, aby nakonec prosadil svou. Myslím ale, že bylo načase, že se konečně v sovětském bloku zase někdo hlasitě ozval, i když k tomu byl více přinucen ekonomickou nouzí než čím jiným. Patrně dojde k tomu, že Moskva bude k Polsku přistupovat diferencovaně, vytvoří se určitá polská specifika, hlavně v ekonomice, lákavá pro ostatní socialistické státy. Rozhodně však nepůjde o zásadní změny, spíše o jakousi vnější modifikaci Moskvou uznávaného socialistického modelu.

Polská zkušenost není k nám přenosná, protože hnutí v Polsku je postavené na odlišné bázi, než by tomu mohlo být u nás. Obrovskou roli hraje nacionalismus, v případě polského «srpna» jde o svého druhu národně osvobozenecský boj. U nás je národní citění minimální. Dále je tam silné spojení s církví, která odjakživa tvořila protiváhu (u nás nepředstavitelnou) vládnoucí straně. Velkou roli sehrála volba Karola Wojtyly papežem, protože v

něm se spojilo národní s katolickým takovým způsobem, že i oficiální moc byla nucena to respektovat.

27 let, obor humanitní vědy, žena

* * *

Je to všechno hezké, ale nemá to šanci na úspěch. Teď jim něco povolí, počkají až opadne nadšení a elán, a pak zase začnou utahovat šroub. Vedení nezávislých odborů pak podplatí, kdo nebude chtít, toho zavřou. Snad si někdo nemyslí, že za rok půjdou dělníci do stávků kvůli nějakým nezávislým odborům. Motivace dnešních událostí je zjevně ekonomická. Stačí trochu zvednout životní úroveň a je po stávkách.

Co se týče nás, tak čekám spíš negativní dopad. Za prvé tady přitvrdí, hlavně co se týče šikanování, za druhé to budeme my, kdo bude platit Polákům vyšší životní úroveň. Stávky u nás, to je nesmysl. V tomhle systému snad není člověka, který by něco neukrad, někoho nepodplatil, něco nezískal nelegální cestou nebo nepřekročil nějaké předpisy. Na každého něco mají nebo si najdou. To každý moc dobře ví, a tak radši nebude nic riskovat. V Polsku, kde nemají co do úst, je úplně jiná situace. Tam nemají co ztratit.

30 let, číšník, muž

* * *

Události v Polsku považuji za významnou a poučnou věc nejen pro Poláky samé, ale i pro ostatní socialistické státy, a to z těchto důvodů:

1) Vedle státního a stranického aparátu, policie a armády, t.j. vedle establishmentu, který měl doposud monopolní postavení v politice i ekonomice, se konstituovala (alespoň v to doufám) další politická síla, která reprezentuje odlišné zájmy od zájmů vládnoucího establishmentu. Dochází tak k polarizaci politických a ekonomických sil ve společnosti, což vytváří prostor pro vznik alespoň minimálního politického života, jak ho známe v západních demokraciích.

2) Polský «srpen» a následující události se mi jeví jako autonomní a původní dělnická aktivita, tedy jako aktivita «zdola» – na rozdíl od našeho 68. roku, kdy iniciativa pocházela spíše «shora» od reformních komunistů, publicistů a spisovatelů. Aktivita prostého člověka se tehdy omezovala spíše na sledování sdělovacích prostředků a neprojevovala se už tolik samostatným vystupováním na obranu vlastních zájmů. Proto se také domnívám, že polský «srpen» bude daleko odolnější náporu konzervativních polských sil i samotného Sovětského svazu, než bylo «pražské jaro». V Československu stačilo vyměnit iniciátory v oficiálních strukturách (ve straně, státním aparátu, ve sdělovacích prostředcích) a prostý člověk reagoval pouze tím, že přestal číst noviny. V Polsku mohou v oficiálních strukturách měnit, koho chtějí, ale na podstatě se nic nemění. Pokud sáhnou na nezávislé odbory, čeká je stávka.

Lze něco podobného očekávat i u nás? Neznám situaci mezi naším dělnictvem, ale můj subjektivní názor je, že nelze. Alespoň ne v dohledné době. Rozhodujícím činitelem je životní úroveň. Pokud

se naše životní úroveň přiblíží té v Polsku, a to se hned tak nestane, pak nepochybně k něčemu podobnému dojde i u nás.

35 let, obor výpočetní techniky, muž

* * *

Polští dělníci se stávkou postavili proti establishmentu, a tím se stala zřejmou dlouho pečlivě zakrývaná věc: na jedné straně stojí ti, kteří nemají nic než svou pracovní sílu, kterou musí pronajímat, na druhé straně stojí státní a stranický aparát, který nekontrolovaně a neodpovědně disponuje tzv. státním vlastnictvím a svévolně rozhoduje o rozdělení nadvýrobku, který nevytvořil. Stávka v praktické podobě odhalila staronový antagonismus mezi monopolními vlastníky výrobních prostředků a těmi, kde pro ně pracují. Marx by řekl: nic nového pod sluncem. A přece: v čele hnutí dělníků nejsou již ateističtí marxisté, nýbrž křesťané, katolíci.

Důležitý je tu právě požadavek nezávislých odborů a jejich práva vyhlášovat stávku. To je totiž vyjádření bytostné nedůvěry ke státním, politickým i zájmovým institucím, k jejich schopnosti, a ochotě spravedlivě řešit problémy dělníka. Stojí tu síla proti síle. Síla dělníků je ve stávce, síla stranické oligarchie je v politické policii, ale i ve spojenecké armádě atd. Výsledkem střetávání těchto sil je kompromis, který bude pro dělníky určitě daleko lepší, než byl stav, kdy setrvali v pasivitě.

Zatímco kapitalistický systém, založený na soukromém vlastnictví, je základnou pluralitně-demokratického politického systému, tak monopolní státní vlastnictví se stalo bází totalitního diktátorského režimu. Vedou se dnes spory o tom, kdo více ovlivnil totalitní charakter reálného socialismu: zdali to je kulturní a politická zaostalost SSSR, který má podstatný vliv na vývoj reálného socialismu, nebo zdali to je imanentní vlastnost socialismu jako takového. Polské události by mohly k této otázce leccos napovědět vzhledem k tomu, že jsou krokem k rozbití monolitní povahy totalitního režimu, t.j. vyvolají určitě vážný odpor jak vlastních oficiálních struktur, tak i samotné Moskvy. Konstituuje se zde politická síla, která je protiváhou establishmentu. Tím se oživuje politický život, který byl do té doby umrtven vládnoucí mocí. Ne že by snad odtud plynula naděje na vytvoření pluralitního politického života jako na západě, daleko spíše půjde o jakousi bipolaritu politické sféry, která takto v syrové původní podobě bude odrážet základní rozdělení obyvatel v reálném socialismu na privilegovanou oligarchii a pracující plebejce.

Zdali je něco podobného možné v ČSSR? V zásadě určitě ano, neboť i československá společnost je obdobně rozpolcena. Antagonistický charakter naší společnosti musí nějak vyústit v politické sféře. Jde jen o to, jak dlouho vnější faktory, jako je koloniální útlak SSSR, ideologie, politická policie, šikanování odpůrců, životní úroveň apod., budou převládat nad vnitřními rozpory, v nichž se naše společnost zmítá, jak dlouho budou eliminovat a utlumovat vnější projevy této rozpornosti. V této souvislosti se vyskytuje spousta názorů, že uvedené vnější faktory, zejména pak nátlak SSSR, dosáhly takového stupně (v negativním směru), že

je vlastně všechno předem ztracené, nic nemá cenu. To odmítám. Člověku se vždycky předem zdá, že usilovat o něco nového (a tím stávka v našich podmínkách určitě je), je marné. A to proto, že prostě ještě on sám nevstoupil akčně do situace, takže si ani nedovede představit, že by situace mohla být jiná, že by ji mohl změnit. To je přirozené a normální, neboť teprve praxe (v našem přípa-

dě stávka) ukáže, jak se vlastně věci mají. Jde jen o to překonat tu ztuhlost, skepsi, řekl bych existenciální zakyslost, která nám svazuje ruce. Vždyť dnes už začíná být stále více zřejmé, že prostě je nutno vzepřít se tomuto režimu, neboť jinak nám hrozí, že náš život ztratí smysl.

25 let, studující ekonomie

POLÁCI A MY-II.

Ekonomické podmínky posledních dvanácti let, nejsou pochopitelně to jediné, co odlišuje polskou situaci v roce 1980 od československé v roce osmašedesátém. I když ekonomické rozdíly mezi oběma zeměmi zřejmě určily i rozdílnost charakteru obou hnutí – nesrovnatelně lepší životní úroveň většiny dělnictva v Československu v roce 1968 než v Polsku 1980 je nepochybně hlavní příčinou, proč postupné splývání hnutí dělnictva a inteligence začalo v obou zemích z opačného konce. Rovněž důsledky toho, že Západ, se souhlasem Moskvy, po deset let v podstatě financoval polskou ekonomiku, staví dnes SSSR do podstatně nové situace.

Jsou však ještě jiné rozdíly, které podstatně ovlivňují vývoj.

Především, Češi chtěli reformovat socialismus. Pro československá šedesátá léta a hnutí za demokratizaci socialismu bylo charakteristické, že impulsy vycházely zevnitř systému. Šířily se uvnitř systému, uvnitř ideologie systému i celkové politicko-ekonomické struktury, zkoumajíce jejich flexibilitu a využívající jí. To nebyla jenom taktika, nýbrž logický důsledek československé socialistické tradice i relativní síly komunistické strany a marxistické ideologie v bezprostředně poválečném období, jež byly nesrovnatelné s polskou situací. Jen tak se na příklad dá vysvětlit, že při příležitosti Leninova výročí v dubnu 1968 vyšel v Rudém právu projev tajemníka ÚV, který zkoumal některé základní otázky leninské ideologie tak, že v Moskvě málem vyletěli komínem.

Nic takového se v Polsku nemůže stát. Otázky leninské ideologie, jejího přijetí či odmítnutí, zachování či reformy, rozdíly mezi Leninem a Marxem atd. atp., jež vzrušovaly hybné síly procesu, který vedl k československému jaru, v Polsku prakticky nikoho nezajímají. Marxismus a komunismus byly vždycky považovány za ruský import drtivou většinou polské inteligence, a ti polští intelektuálové, kteří byli ochotní užívat ho jako zbraně v zápase za reformy, byly buď dohnáni k emigraci v antisemitské kampani roku 1968, nebo umlčeni doma jako «dogmatici», «trockisté» atp. Marxismus je v Polsku maximálně státní ideologií, v žádném případě však státním náboženstvím, a už vůbec ne ideologií s jakýmkoli širším dopadem mezi inteligencí, o dělnictvu nemluvě.

V SSSR je marxismus a ještě spíše leninismus (většinou nedestalinizovaný) jako ideologie mrtvý

neméně. Je však nejen státní ideologií, ale i státním náboženstvím. Z něj se odvozuje jazyk úřední i řeč pedagogů, morálka kolektivní i jednotlivců, na něj se přísahá od metařů po prezidenty akademie. Jeho nenarušitelná, mrtvá celistvost, se jeví jako podmínka nenarušitelnosti a celistvosti systému, a proto je nedotknutelný. Není ideologií praxe, jako jí nebyla nikdy církevní ideologie v předchozích staletích, ruských i neruských. Je však vývěsním štítem, praporem, základním ospravedlněním i omluvou každého hnutí státu a jeho orgánů.

Československé kacířství, pro SSSR nejlépe dokumentované zmíněným Císařovým projevem (který v Československu, kromě hrstky zasvěcenců, prošel prakticky bez povšimnutí), se dotýkalo nedotknutelného, a ke všemu zevnitř. A v tom smyslu mohlo její rozšíření znamenat skutečné nebezpečí, jakýsi začátek rakoviny organizmu, s možností metastáz, jež nelze předpovědět.

Katolická mše v neděli ráno v polské televizi naproti tomu není anatema. Katolicismus nenarušuje mrtvou, nehybnou celistvost sovětského marxismu-leninismu. Nemá s ním nic společného, netýká se ho. A dokonce, s výjimkou Litvy a části Ukrajiny, není ani nakažlivý. Už dávno byl akceptován jako polská náhradní ideologie, svým způsobem bezpečnější, než naprosté ideologické vakuum, jaké například existuje v Československu. Fakt, že polští dělníci schůzují pod krucifixem a papežovým obrazem spíše uklidňuje. Kdyby schůzovali pod obrazem Marxovým a Leninovým, byl by to spíše důvod k intervenci.

Poláci socialismus nereformují jako dogma, jako učení. O tom se prostě nemluví, a jeho jedinou reprezentací, zástupným termínem, je «vedoucí úloha strany», strany dnes prakticky neexistující. A i tady bude patrně stačit, nebude-li výslovně odmítnuta, a její skloňování ve všech pádech a při všech příležitostech se nebude vyžadovat, tím méně vynucovat. Uznání sovětské supremacie de facto, třeba beze slov, zatím postačí oběma, vlastně všem třem stranám. Možná.

* * *

Československo bylo jedinou socialistickou zemí, která nejen prošla tradicí západního socialismu, ale kde se socialismus a marxismus neztotožňovaly

přímo s ruským importem. Bylo také, s výjimkou Bulharska, jedinou zemí v sovětské části Evropy, kde v minulosti nevznikl historický protiruský antagonismus, šovinismus, nejen neláska, ale nenávisť ke všemu ruskému. Rusové pak, kteří nikdy Čechům nevládli ani nebyli spjati s likvidací jejich národních a sociálních snah, pohlíželi na Čechy jako na ojedinělý produkt historie ve svém okolí, slovanskou a navíc socialistickou zemí, která k nim necítí nepřátelství a před níž není třeba mít se trvale na pozoru.

Tato z historie zděděná situace byla však jen zdánlivě příznivá československému pokusu o reformu socialismu z roku 1968. Ve skutečnosti ho jenom komplikovala. Na československé straně vytvářela iluzi, že pokud se země a její reformní hnutí neproviní proti základním teoretickým kánonům socialismu, a proti zásadní loyaltě vůči SSSR, povede tradiční vzájemné přátelství v Moskvě k lepšímu pochopení československých záměrů. Rusové – tak se soudilo v Praze – nemají s Čechy žádnou špatnou historickou zkušenost, Češi i Slováci jsou jim blízcí, a proto patrně strpí, co by netrpěli jiným. Jak se v průběhu jara 1968 postupně ukazovalo, že tato kalkulace (jejímž nejtypičtějším představitelem byl Alexander Dubček) je chybná, a Moskva stupňovala své útoky, hrozby a provokace vůči Československu, stávaly se československé reakce stále emocionálnější. Sověti se jeví jako nechápající hlupáci, splácející nedůvěrou, tupou nechápavostí a brutálními obviněními československou loyaltu, přátelství a snahu nedotknout se sovětských zájmů.

Z druhé strany, Sověti chápali československý pokus o reformu jako hrubý nevděk, zradu dávného přátelství a pomoci, ochotu vyměnit slovanskou sounáležitost za západní čocovici, už vůbec nemluvě o zradě ideálů marxismu-leninismu v zemi, jež byla považovaná za jejich spolehlivého zastávce. Průběhem měsíců dostávaly sovětské reakce stále emocionálnější zabarvení, až nakonec došlo k všeobecné otravě ovzduší, v níž se každý dialog stával stále obtížnější, ne-li nemožný.

Polsko-sovětská situace je naprosto odlišná. Poláci od věků nemají rádi Rusy a Rusové Poláky. A není to jenom neláska, je to zásadní nedůvěra, pohrdání, často nenávisť. Obě strany k nim mají ze svého hlediska dobré důvody, jak se o to postarala tisíciletá historie jejich vzájemných vztahů. A tyto vzájemné pocity sdílí obojí společenství jako takové, od disidentů po politbyro. Polská opozice vždycky varovala českou před Rusy, ruská Čechy před Poláky a takdále pořád dokola.

To, že polsko-sovětský vztah není v dnešní krizové situaci zatížený tradicí vzájemného přátelství, nebo úcty, působí spíše pozitivně. Jedna strana od druhé nečeká nic dobrého, jedna o druhé nechová nejmenší iluze. Od opozice po politbyro. Nemůže být řeči ani o nepochopení, ani o zradě, dialog je stejně obtížný, jako vždycky byl, což ho činí snazším a srozumitelnějším. Nikdo nemusí nikomu nic vysvětlovat, jde jenom o to, jak společně řešit kvadraturu kruhu, zachovat tvář, udržet základní předpoklady dosavadní existence, jež je zřejmě v jistém smyslu v zájmu obou stran. Nejde o emoce, o vzájemné city, jen o reálnou politickou nezbytnost. A protože neexistence citů a emocí je v politice nejlepším rádcem, nevzniká v Moskvě dojem, že by se polsko-sovětské vztahy nějak radikálně měni-

ly. Jsou stejně špatné, jako vždycky byly. Což ještě není důvod k intervenci. Možná.

* * *

Z mnoha důvodů, mezi nimiž tradice rusko-českých vztahů nebyla poslední, bylo Československo po druhé světové válce po 23 let jednou z pěti evropských zemí, na nichž nebyla, trvale ani po delší dobu, umístěna žádná cizí vojska. To vyvolávalo v Československu, alespoň v omezené míře, pocit jisté nezávislosti, jisté suverenity, jistého privilegovaného postavení, zaručeného i předtím zmíněným zvláštním zvláštním vztahem k Rusům, a implicitě k SSSR. Je známo, že i Antonín Novotný s úspěchem odmítal umístění sovětských raketových jednotek na československém území, vědom si jak je tenhle pocit důležitý pro československo-sovětské vztahy. – Sovětské politické vedení to vcelku chápalo a nesnažilo se prosadit svou za každou cenu, tím spíše, že se nebezpečí vojenského konfliktu v Evropě neustále zmenšovalo. Naproti tomu sovětská armáda a její strategové četli na mapě příštích vojenských operací toliko zející mezeru v celistvé frontě držené nikoli vojsky Varšavského paktu, ale prostě a krátce sovětskou armádou, a čekali na svou příležitost. Na jaře 1968 si už s hrůzou představovali co se stane, jestliže se Čechům povolí. Dobře si uvědomovali, že tato chvíle je na dlouhou dobu poslední šancí jak sovětská vojska na československém území umístit. A dokázali dát svému hlasu dostatečnou váhu, když se rozhodovalo, zda intervenovat či ne.

Polsko tenhle problém nikdy nepoznalo. Pod záminkou zeměpisné a strategické polohy země mezi Německem a SSSR a zajištění plynulého spojení mezi okupační sovětskou armádou v Německu a jejím týlem v Sovětském svazu, bylo od konce války nepřetržitě na polském území umístěno několik sovětských divizí. Tyto divize se nejen zdají zárukou, že Poláci nikdy nezajdou příliš daleko po jakékoli vlastní cestě, ale plní už po dlouhá léta všechny úkoly, jež je v době míru na polském území třeba zajišťovat z hlediska sovětského velení.

Navíc Polsko nehraničí nikde přímo se Západem, se zemími Atlantického paktu, ba ani – jako Československo – s neutrálním Rakouskem, a k jeho izolaci od jejich vlivu (alespoň po suché zemi) stačí sovětské a východoněmecké ozbrojené síly v NDR. Sovětské vojenské velení tedy nemá k prosazování ozbrojené intervence proti polské reformě zdaleka důvody jaké mělo, nebo jimiž mohlo argumentovat v případě Československa. A proto nebude hrát při eventuálním rozhodování tak rozhodující roli. Možná.

* * *

Tolik pokud jde o hlavní rozdíly dotýkající se vztahu k SSSR. Pokud jde o ostatní, lze některé z nich alespoň zkusmo vyjmenovat, i když přesahují rámec dnešní analýzy. Už bylo řečeno, že reforma, v jejímž průběhu dochází ke konvergenci mezi dělnictvem a inteligencí, začala v Polsku z jiného konce, než v Československu. Alespoň na jednom z obou došla dnes už mnohem dál: Myšlenka nezávislých odborů se na jaře 1968 dala v Praze příliš radikální, příliš provokativní a opovržlivá. Spíše než

organizace dělníků na obranu proti státu se prosazovala organizace podílu dělníků na správě státních továren. To se zdálo přijatelnější. Když v létě 1968 došlo k nesmělé iniciativě lokomotivních čet, která se nesla ve směru dnešního polského hnutí, pohlíželi na ni i mnozí představitelé reformního hnutí jako na nebezpečně dobrodružnou, a přinejmenším předčasnou myšlenku.

Fakt, že stranou kontrolované odbory se v Polsku prakticky rozpadly a nezávislé odbory měly v listopadu 1980 přes 8 miliónů členů, vypovídá také o tom, co se stalo s rolí a autoritou polské strany (PSDS). Strana prakticky přestala existovat. Její vedoucí roli, o které se tolik diskutuje, převzala policie a armáda. To platí sice v různých obměnách i v jiných zemích sovětské Evropy, ale polská

situace je v mnohém nová a v tuto chvíli ještě těžko čitelná.

Polská opozice, polská reforma, si ve dne v noci opakují poučení z Československa, aby se vyhnuli chybám, které údajně přivodily vojenskou intervenci. Stejně si československá reforma ovšem opakovala poučení z Maďarska, a vskutku se nedopustila žádné z «maďarských» chyb. Takže... Nicméně je fakt, že Poláci právě z tohoto důvodu nezrušili cenzuru. Zato však mají neoficiální nakladatelství, které vydalo už na sto titulů, některé v nákladu až 10.000 výtisků. A nejen nakladatelství.

Není pochyb, že jsme teprve na samém začátku vývoje, který pronikavě ovlivní osmdesátá léta v Evropě vůbec, a v její sovětské části zvlášť.

DALIMIL

Co s polskou nákazou

v sovětském bloku?

ZDENĚK MLYNÁŘ

Stávka polských dělníků skončila koncem srpna 1980 tak, jak málokdo očekával. Politická moc byla donucena k ústupkům, které se zdají nebezpečné pro samy základy režimu. Kdyby opravdu vznikly nezávislé odbory jako politicky významná síla, sotva si monopolně vládnoucí komunistická strana trvale udrží totální kontrolu nad společností v té podobě, jak to vyžaduje sovětský model «reálného socialismu». Co si s tím počne režim sovětského typu jak v Polsku, tak v celém sovětském bloku?

Pokusím se v následující úvaze stručně odpovědět na tuto otázku z hlediska těch kdo zasedají za zavřenými dveřmi stranických sekretariátů sousedních zemí – v Moskvě, v Praze a v Berlíně především. Ponoření před veřejností v mlčení, vedou tu špičkoví funkcionáři stranických a vůbec mocenských aparátů jistě vzrušené debaty a dospívají k určitým závěrům.

IZOLOVAT NÁKAZU

Jak lze usuzovat z oficiální propagandy, dospěli především k závěru, že nežádoucí «události» je nutno udržet v rámci jediné země bloku. V ostatních zemích sovětského bloku se o nich lidé mají dovědět co nejméně. Zostřená informační izolace proto byla prvním opatřením sousedů s určitou výjimkou NDR, kde se tak jako tak nedalo zabránit tomu, aby informace pronikaly ze Spolkové republiky. Zároveň se ovšem lidé v sousedních zemích mají dovědět, že v Polsku se děje cosi zásadně nepřipustného. V Československu má být lidem jasné, že Poláci si koledují o srpen 1968, Němci v NDR si mají vybavit vzpomínku na rok 1953. Sovětský občan má tušit, že jsou tam ohroženy zájmy jeho vlády a má snad počítat i s možností, že bude

třeba Polsku poskytnout «bratrskou pomoc». Proto oficiální propaganda sice neříká, co se vlastně v Polsku stalo, ale hodnotí to přesto jako rejdy «kontrarevolučních a protisocialistických sil», které podporuje jak úřadující americký president, tak i jeho volební soupeř a vůbec západní imperialismus jako takový.

Gierek dal sotva souhlas k uzavření dohod se stávkujícími, aniž o tom mluvil s Brežněvem, který to při nejmenším «vzal na vědomí». Přesto však moskevská Pravda píše o postupu polského vedení jako o ustupování před kontrarevolucí a upozorňuje Poláky na možnost nedozírných politických následků. To svědčí o tom, že sovětské politbyro vzalo kompromisní postup polského vedení na vědomí jenom jako krajní východisko z nouze ve chvíli, kdy reálně hrozila generální politická stávka v Polsku. Tehdy takový kompromis mimo jiné oddaloval i nutnost rozhodnout o případných formách sovětské «bratrské pomoci». Ale jakmile se polští dělníci vrátili do práce, vznikla z hlediska sovětského politbyra už docela jiná situace. Polské vedení by nyní mělo podle názoru Moskvy co nejrychleji zajistit, že z vynuceného kompromisu nevznikne žádné nebezpečí pro mocenský systém a situace se bude rychle «normalizovat». Co si pod tím v Moskvě představují – to už přes deset let předvádí Husákově vedení v Československu. Není také pochyb, že právě politbyro v Praze bude v této věci podporovat moskevskou pozici stejně důsledně, jako kdysi Gomulka podporoval úsilí o sovětskou intervenci v Československu. Zájem na přenosu polské nákazy do NDR nemá docela jistě ani politbyro v Berlíně.

Je tedy zcela jasné, jaká jsou hlavní přání alespoň většiny (ne-li někdy všech) členů politbyra v Moskvě, Praze i Berlíně. Zbývá však otázka, jak

dalece jsou tato přání také splnitelná a za jakou asi cenu.

POLSKO A SOUSEDÉ

Celkem reálné je předpokládat, že v současné době nehrozí u sousedů Polska nebezpečí masových stávek s podobnými požadavky, jaké se objevily v Polsku. Aniž podceňujeme touhu stávkujících polských dělníků po politické svobodě, musíme přece jen uznat, že masové stávky byly podníceny především mimořádně nízkou životní úrovní polských dělníků. Velikou většinu hospodářských a sociálních požadavků polských stávkujících mají naproti tomu dělníci v Československu i v NDR zajištěnu. V SSSR lze sice najít dělnickou bídu, srovnatelnou s polskou, a dochází tam proto také i k velkým stávkám. Sovětský režim však má možnosti takové projevy odporu vždy účinně lokalizovat, utajit a nakonec potlačit. Pokud nevypuknou masové stávky v Moskvě, Leningradu, Kijevě a snad ještě několika málo městech, kde by to možné nebylo, nemůže to vést k situaci, obdobné situaci v Polsku. A v těch oblastech, o které především jde, mají i sovětsí dělníci poněkud privilegované zásobování i sociální péči.

Ve všech s Polskem sousedících zemích chybí navíc důležitý předpoklad politicky bojovného vystoupení polských dělníků: praktická zkušenost, že jejich boj může vést k politickým ústupkům vlády. Jen v posledním desetiletí dosáhli polští dělníci stejnými metodami takových ústupků dvakrát – v roce 1970 a 1976. To nutně dodává sebevědomí, které chybí dělníkům v SSSR. Právě to však povede nejspíše sovětské politbyro k závěru, že nelze připustit, aby polští dělníci dosáhli nyní těch ústupků, které už jsou zakotveny v dohodách mezi stávkujícími a vládou – zejména pokud jde o politicky nejdůležitější body. V Praze docela jistě a v Berlíně velmi pravděpodobně se takovému závěru Moskvy dostane podpory.

V politbyrech s Polskem sousedících zemí sovětského bloku se jistě dojde k závěru, že jednou z hlavních příčin krize v Polsku jsou hospodářské faktory. Povede to snad i k tomu, že sousedi Polska sami u sebe budou opatrnější při všech opatřeních, které negativně postihují životní úroveň obyvatelstva, zejména dělníků v oblastech koncentrujících velké průmyslové závody. Snad to pomůže i prosadit některé hospodářské reformy, od nichž si lze slibovat například zlepšení zásobování potravinami a spotřebním zbožím. Lze si také představit určitá zlepšení práce stranou a státem kontrolovaných odborů: bude se asi pociťovat potřeba, aby tyto odbory účinněji působily jako ventil dělnické nespokojenosti a jako nástroj, který je schopen včas signalizovat nebezpečné narůstání této nespokojenosti.

Zároveň je však pravděpodobné, že vládnoucí skupiny v sousedních státech dojdou i k druhému závěru, který zformulují asi tak, že druhou příčinou polské krize byl «přílišný liberalismus». Na stranických schůzích v Moskvě, v Praze i v Berlíně se bude říkat asi toto: polští soudruzi příliš ustupovali živelným tlakům zdola, příliš svobody se dostalo protisocialistické opozici, různým těm obhájčům lidských práv a «samizdatové literaturě», příliš málo bdělosti tu bylo vůči ideologické

diverzi ze zahraničí, příliš rozbujel vliv církve, málo se bránilo vlivům polského nacionalismu a málo se prosazoval proletářský internacionalismus atd. atd. V tom všem se musíme poučit, to všechno nesmíme u nás připustit. Povede to asi k tomu, že sousedi Polska sami u sebe doma ještě dále velice zpřísní poměry ve všech těchto směrech. V Moskvě a v Praze s tím nebude tolik práce – ale v NDR to může v určitých důležitých otázkách (od kulturní politiky až po německo-německý dialog) znamenat tendence ke změně dosavadního politického kurzu.

Zaujmou-li ovšem «bratrská politbyra» v zájmu své vlastní ochrany před polskou nákazou zhruba takovéto stanovisko, dostane se časem polské politbyro nutně do nezáviděníhodné situace, nikoli nepodobné situaci Dubčekova politbyra v roce 1968. Tlak z Moskvy a od dalších sousedů bude působit přesně proti tomu, co bude vyžadovat polský lid. V první fázi půjde hlavně o to, zda skutečně dodržet ducha i literu dohod mezi vládou a stávkujícími v politicky nejzávažnějších bodech o nezávislých odborech a o rozšíření svobody projevu.

TAKTIKA VEDENÍ

Dnes není zcela jasné, co po personálních změnách, které si už vynutily stávky, představuje polské vedení. Je to nejspíše politicky nejednotný kolektiv podobně jako vedení Dubčekovo v Československu roku 1968: jsou v něm členové, kteří chápou dohody se stávkujícími spíše jako Brežněv, ale jsou v něm i členové, kteří budou skutečně usilovat o změny systémové povahy. I představy těchto reformních vůdců jsou však sotva totožné s představami Lecha Walesy. Za žádných okolností však nemůže toto vedení jako celek v současné chvíli jednat podle představ, vyjadřovaných v článcích moskevské Pravdy nebo v Rudém právu či v Neues Deutschland.

To chápou jistě i «bratrská politbyra». Budou sice doma psát po svém, ale polskému vedení dají nějaký čas i prostor pro nezbytné manévrování. Při tom ovšem budou na toto vedení vyvíjet soustavný nátlak všemi dostupnými prostředky. Hlavní záměr bude, stručně řečeno, asi tento: vyloučit možnost opakované stávkové vlny tím, že nejzákladnější hospodářské a sociální požadavky dělníků v krizových oblastech budou viditelně uspokojeny – a pak odbourat i politické ústupky, které se musily udělat jako nutné zlo. Může-li se takový záměr podařit – to je ovšem dnes ještě otevřená otázka.

Úplně nereálné to není. Nelze sice do půl roku přeměnit krizové polské hospodářství v prosperující, ale toho není k dosažení cíle ani třeba. Lze prostě viditelnými, ve správnou dobu a na správném místě použitými «injekcemi» zajistit požadované zvýšení mezd, zlepšit reálnou zásobovací situaci v územních oblastech, o které jde, dotovat požadovaná sociální opatření. Materiální prostředky k tomu potřebné dodá zčásti Západ, zčásti «bratrské země». Ty mají sice samy nouzi – ale podobně to řešily i po roce 1956 v Maďarsku a po roce 1968 v Československu a rozhodně to vyjde laciněji, než případná «bratrská pomoc» v celém rozsahu, tj. i s tanky.

Do půl roku je tak možné vytvořit situaci, kdy ani nezávislé odbory nebudou schopny vyvolat generální stávkou jen kvůli tomu, že se jim bude zdát, že je politická moc sešněrovává, omezuje a vyřazuje z rozhodování o některých důležitých otázkách. Neboť boj proti nim by politická moc nevedla asi formou zákazu a policejního pronásledování. Ztěžovala by jim jen postupně život až k nevydržení. V jejich konkurenci s oficiálními odbory, v materiální základně pro jejich činnost, při získávání vlastní členské základny – všude tam by pociťovaly stálou nepřítel politické moci. Politická policie by si v jejich řadách vytvořila potřebnou základnu svých agentů a ti by se postarali o potřebné vnitřní rozbroje, osobní averze a spory mezi jejich funkcionáři, o diskreditaci důležitých vůdců atd. Stovky dalších vyzkoušených forem by politická moc použila k tomu, aby je nějakým způsobem integrovala do systému. Jejich dvě jediné zbraně proti tomu – počáteční entuziasmus členů a možnost obrany stávkou – by se za určitých okolností mohly opravdu otupit k neúčinnosti.

Aby se však něco podobného mohlo podařit, k tomu je zapotřebí nejméně dvou podmínek: aby polské politické vedení cílevědomě a jednotně provádělo právě takovou politiku a aby si to celá polská společnost dala bez odporu líbit. Je však nutno velmi pochybovat, že obě tyto podmínky v dnešním Polsku existují. Pravděpodobnější je, že po úspěchu stávek na pobřeží a ve Slezsku se zaktivizuje jak dělnictvo v celé zemi, tak i další vrstvy polské společnosti a tato společnost jako celek bude střežit, jak se dohody plní. Bude navíc vyvíjet spíše tlak, aby se demokratizace veřejného života dál rozšiřovala. Část politického vedení se pravděpodobně pokusí opřít se o tento demokrati-zační tlak zdola. A vedení jako celek sotva bude moci provádět politiku úplně protikladnou tomuto tlaku, nebude-li chtít riskovat novou vlnu masového odporu. Lze také předpokládat, že katolická církev v situaci, kdy už nepůjde o akutní nebezpečí násilného střetu stávkujících s mocí, podpoří v zásadě snahu o omezení komunistického monopolu ve společnosti.

ALTERNATIVY VÝVOJE

Kompromis, uzavřený mezi politickou mocí a stávkujícími dělníky, byl tedy spíše začátkem než koncem nového vnitropolitického vývoje v Polsku. V zásadě tedy situace opět srovnatelná s rokem 1968 v Československu po pádu Novotného. Musí proto tento vývoj také stejně skončit? Myslím, že přes všechny podobnosti nemusí, ačkoli riziko, že stejně skončí, zůstává a je nemalé.

Polský vývoj na podzim 1980 nezačal ideologickými deklaracemi jako «pražské jaro» 1968. Ani «shora» ani «zdola» se nevyhlašují programy jiného než sovětského modelu socialismu, není tu ohňostroj «tisíců slov» intelektuálů. Projevila se však reálná síla dělnického protestu s takovou intenzitou, že musila ustoupit politická moc ve Varšavě i v Moskvě. Od počátku je jasné, že nejde o celonárodní svátek, ale o boj. Nikdo tu nespolehá na to, že Brežněv nebo Gierek lidu cosi nadělí, že to tak odpovídá «humanistickému duchu pravého marxismu». Každý ví, že bude jen to, co se podaří v konfliktu vybojovat. Zatím to vedlo vše k neobyčejné střízlivosti a politickému realismu na obou stranách. Zůstane-li to tak i nadále, není vyloučeno, že se v Polsku podaří vytvořit i určité nové formy kontroly monopolní moci strany a státu ze strany společnosti. Ne vytvořit pluralitní politickou demokracii západního typu – ale stvořit některé formy takovéto kontroly. Tedy to, co vlastně chtěli i hlavní aktéři «pražského jara», co však nedokázali v politické praxi prosadit, neboť nakonec nedovedli dělat politiku jakožto umění možného a viděli v ní nástroj k uskutečňování ideálů.

To je ovšem jen jedna z možných alternativ – ta nejoptimističtější. Existují nadále i jiné – mezi nimi i ta nejpesimističtější, tj. sovětská vojenská intervence. Rozhodnutí o ní bylo zatím jen oddáleno, nikoli odvráceno. Kdykoli v budoucnu však bude sovětské politbyro o této alternativě rozhodovat, bude musit počítat s tím, že rozhoduje o tom, zda uspořádat v Polsku krveprolití, válečné tažení proti lidu této země se vším, co k tomu patří. Dobrodružství v Afganistánu by proti tomu bylo nevinnou hrou, jak co do vnitro-politické situace v okupované zemi, tak co do mezinárodních důsledků pro postavení SSSR jako velmoci – a to přesto, že Polsko je součástí sovětského bloku jako Maďarsko nebo Československo. Po deziluzi ze sovětského pojetí politiky uvolňování napětí, po sovětské agresi v Afganistánu, po změnách v americké politice – prostě za současné mezinárodní situace by tím SSSR pohřbil celou dosavadní koncepci své vlastní velmocenské role.

Je tedy možné, že právě velmocenské zájmy SSSR, které v roce 1968 definitivně rozhodly pro intervenci v Československu, rozhodnou v případě konfliktu polského vývoje se sovětskými představami a přáními tentokrát proti intervenci. Tím by ovšem sovětské vedení musilo připustit, co zatím rozhodně nepřipustit nechce – trvalé nebezpečí polské nárady i v dalších zemích sovětského bloku. Nelze vyloučit, že takové nebezpečí by připadalo sovětskému politbyru nakonec i pro velmocenskou roli SSSR vážnější než jakékoli důsledky násilného zásahu proti Polsku. To záleží na tom, jak vážné obtíže by bylo možno v takové chvíli očekávat ve vnitro-politickém vývoji zemí sovětského bloku v důsledku působení polské «úchytky», zda by byly pro dlouhodobé velmocenské zájmy SSSR horší než důsledky, které by mělo zhroucení dosavadní koncepce uvolňování napětí.

Jak sovětské politbyro nakonec rozhodne, není tedy dnes jisté. Jisté je jen to, že rozhodovat bude podle potřeb velmocenské politiky SSSR a z žádoucích jiných hledisek.

(Otištěno v Západoněmeckém týdeníku *Der Spiegel*, 30-9-1980).

Polsko a úloha dělnického hnutí

MICHAL REIMAN

Události v Polsku nejsou ještě zdaleka u konce, přesto však nutí k aktuálním úvahám i závěrům.

Shodneme se asi všichni na tom, že jejich nejpodstatnějším rysem byla role dělnictva. Nemohlo být situace, která by více vypověděla o sociální podstatě «reálného socialismu». «Král je nahý» – je nahý o to více, že od prvního vystoupení polského dělnictva v Poznani uplynulo bezmála čtvrt století, v nichž se nic nezměnilo, leda zhoršilo.

Polské události vstupují určitým způsobem do diskusí, které jsou u nás, a nejenom u nás, již delší dobu vedeny. Okupace ČSSR v roce 1968 přivedla hlubokou depresi; její důsledky překročily čs. hranice. Ovlivňovala nejenom situaci v zemích «reálného socialismu», ale i politické myšlení na Západě, zdrženlivé postoje části západních politiků ke každému náznaku vážnějších sociálních a politických otřesů v sovětském bloku. Jejich pozadí tvoří obavy ze sovětské mocenské arogance, vojenských zásahů a jejich následků. Zrodilo se tak specifické prostředí a klima, v němž vykvetly myšlenky, že se nedá moc dělat, že tento režim je nezměnitelný a nereformovatelný.

Polské události zasazují ránu této depresi, která po čerstvé sovětské agresi proti Afghánistánu mohla ještě zesílit. Dvanáct let po Československu se opět jednou ukazuje, že se dá leccos dělat, i leccos docilovat.

Radíme události za sebou: Plzeň, Prešov a Berlín roku 1953; Poznaň, Varšava a Budapešť roku 1956; Československo roku 1968; Polsko roku 1970 a 1976. K tomu přistupují takové sverázné, rozmanité, nezřídka krajně sporné, ale přesto v něčem shodné případy jako Jugoslávie, Rumunsko, Čína, konec-konců také Albánie a v něčem i dnešní Maďarsko. Měli jsme v roce 1969 a po něm co činit s velkým úsilím sovětské mocenské mašinérie zabránit dalšímu růstu těchto jevů, nahnat každému hrůzu, rozšlapat a potlačit v zárodku vše, co se potlačit a rozšlapat dá. A na konci... Polsko roku 1980, bojující Afghánistán, množící se známky mezinárodní kompromitace a z toho plynoucí izolace.

Neděláme si žádné iluze. SSSR může ještě jednou, a snad i vícekrát zahrát o všechno, může zdrtit «polský podzim» tak, jak před tím zdrtil «pražské jaro». Polsko s jeho vytrvalým neklidem a snahou po změně si zachová význam i potom jako pádné svědectví o neudržitelnosti dnešního stavu. Nedůvěřujeme příliš myšlenkové potenci sovětských vůdců – proč bychom také měli? – něco jim však nemůže jednou ujít: změny jsou nevyhnutelné, nemá-li dojít – ta doba nemusí být vzdálená – k hluboké krizi celého jejich systému a jejím nedozírným, nejenom vnitřním, ale i mezinárodním důsledkům.

ZMĚNY ZDOLA

Jedna stránka polských událostí by nás měla zvláště zajímat. Polští dělníci jak se zdá chápou

lépe skutečné parametry situace, nežli zcela zkostrnatělí sovětské «reální socialisté». Nejdou vědomě cestou celonárodní revolty, ale s o to větším důrazem prosazují nezbytné strukturální změny systému. Je v tom jistá paralela k našemu «jaru». Tento postoj je o to cennější – nevíme ovšem zda ho budou moci zachovat – že není «nalinkován» shora, ale rodí se zdola. Materializuje se v něm trpká zkušenost režimu «reálného socialismu», uplatňujícího proti oprávněné nespokojenosti vlastního lidu převahu policajtů, pušek a tanků, nejenom vlastních, ale i «bratrských». Demonstrativně pokojné úsilí se proto zdá jedinou cestou, jak něčeho dosáhnout a nepřivodit hrozivou katastrofu. Lze těžko soudit, jak úspěšnou se tentokrát ukáže. V každém případě však prozatím umožňuje pohyb.

Svým postupem polští dělníci apelují také na rozum vládnoucích, snaží se v nich probudit vědomí nutnosti a nevyhnutelnosti změn. Lze připustit, že polští vládcové – nikoli již tolik jejich «přátelé» v zahraničí – projeví dosud značnou míru rozvahy. Má to ovšem své následky: nastávají změny v orgánech moci a v celé vládnoucí straně. Potvrzuje se zde takto i naše vlastní předlednová a zejména předsrpnová zkušenost: pokojná cesta je nemožná, nesetkává-li se s jistým porozuměním alespoň některých článků etablované společnosti. Viděno těmato očima, je naše situace podstatně horší, nežli situace polská. Zrada dnešní mocenské špičky na národě po roce 1968, stejně jako další její postup vyhloubily v národním společenství tak hlubokou propast, že jakákoliv komunikace se zdá vyloučenou. Neměli bychom však přesto zapomínat, že na národní zradě se aktivně podílela pouze relativně omezená vrstva lidí, že dnešní režim má u nás úzkou stabilní základnu. Je to důležité i proto, že do aktivního života nastupují stále více nové generace, které mají k minulému dění pouze zprostředkovaný vztah. Za těchto okolností polské události se nebudou mjet zcela účinkem, vyvolají pravděpodobně úvahy i tam, kde bychom je sotva čekali. Tyto okolnosti mohou získat na důležitosti také proto, že polské události se vyznačují jiným vzorcem reformního hnutí, nežli naše «jaro». Jeho počáteční kroky jsou podstatně méně závislé na impulsech z intelektuální sféry a z pohybů uvnitř etablované společnosti a moci. Hlavní roli zde bezprostředně hraje hnutí lidu. Hořlavých látek je však i u nás více než dost a kdo komu zaručí, že jednou nevzplanou.

O SMYSL SOCIALISMU

Nikdo přirozeně nebude tvrdit, že polští dělníci hoří zrovna nadšením pro socialismus. Přesto je a zůstane holou skutečností, že se na společenském a politickém kolbišti zemí «reálného socialismu» po dlouhých desíletích opět objevuje jako samostatný činitel organizované dělnické hnutí. Je v praxi podán důkaz, že režim a systém «reálného

socialismu» nezrušil potřebu samostatné organizace dělnictva. «Osvobození dělnické třídy může být jenom jejím vlastním dílem» – to stojí zapsáno ještě ve Stanovách Mezinárodního dělnického sdružení – I. internacionály. Vlastním dílem, nikoli dílem arogantních a bohorovných byrokratů, byt by se někteří z nich chlubil dělnickým původem. Současně se potvrzuje velká pozitivní celospolečenská role samostatného dělnického hnutí. Zhodnocuje se tím také původní sociální smysl socialistického hnutí a nastřádané jím historické zkušenosti. Momentální nálady v tom nejsou určující. Uznávají to dnes ostatně i někteří polští nesocialističtí činitelé.

Jde ovšem o to, jaký socialismus a jaká zkušenost. «Vykojení» části evropského socialismu po první a zejména po druhé světové válce nebylo způsobeno pouze pobouřením nad zřízením, které toto vraždění zplodilo, ale i utopičností jeho představ o budoucnosti a nedostatkem jakékoliv zkušenosti z pozitivního řešení celospolečenských problémů. Tím došlo k destrukci četných životaschopných společenských struktur a mechanismů, na společnost bylo uvaleno břímě neřešitelných úkolů, vykořisťování a útisk nezeslábly, ale vzrostly. K tomu přistoupily zhoubné vlivy spojení s SSSR a demoralizace z moci. Tento druh «socialismu» je dnes definitivně zkompromitován a přestal existovat jako socialismus. Problémy se však tím nestávají snadnějšími.

Smyslem socialismu, socialistického hnutí, bylo zastupovat dělnictvo, formulovat jeho zájmy a požadavky v těch sférách společenského života, do kterých nemohlo zasahovat prostředky svého denního sociálního zápasu.

Nemůže proto nikoho překvapovat, jestliže polští dělníci nekladou dnes na první místo «obrodu» dělnického a socialistického charakteru státu, ale vytvoření své samostatné samosprávné organizace, schopné zastupovat a hájit jejich zájmy. Stejně tak nemůže nikoho překvapovat, že vidí své zájmy lépe zajištěné v rámci demokraticky fungující pluralitní společnosti, demokraticky organizovaného hospodářství, demokraticky organizovaných masových organizací, resp. politických stran. Teprve zrušením monopolní «dělnické moci» a uvolněním prostoru pro samostatné zastupování nejrozmanitějších, i protichůdných sociálních a politických zájmů získává dělnictvo skutečnou možnost obhajovat vlastní zájmy. Měli bychom si z toho vzít ponaučení a ještě prohloubit naši demokratickou politickou a společenskou orientaci. V tom je, podle mého soudu, také jediná možnost jak vrátit socialismu jeho nezastupitelné poslání.

ZA SAMOSTATNOU ÚLOHU DĚLNICKÉHO Hnutí

V našem národě, socialismus v minulosti měl vždy širokou základnu. S dělnickým a socialistickým hnutím a jejich společenským vlivem bylo u nás nerozlučně spjata vydobytí mnohých občanských a lidských práv: všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva, svobody projevu, tisku, shromáždění, spolčování; bylo s nimi spjata vybudování mohutných odborových, družstevních a jiných lidových organizací – všeho toho,

co bylo později zničeno nebo zcela zformalizováno «reálným socialismem». Máme tedy jako socialisté na co navazovat, k čemu se hlásit.

Polské události staví před nás mnohé otázky, které jsme si prozatím nezodpověděli a někdy ani důsledně nepoložili. Dělnictvo u nás – i při všech možných omezeních, na něž upozorňovali sociologové – zůstává nadále velmi početnou a vlivnou skupinou obyvatelstva. Přesto jeho role se v minulých letech projevovala téměř výlučně zprostředkovaně – určitým tlakem na způsob uvažování a jednání oficiální moci, zejména na povahu její sociální demagogie. Pouze jednou od roku 1948 – pomíneme-li závažnou, ale spornou a neprozkoumanou epizodu měnové reformy roku 1953 – se dělnictvo pozvedlo k úloze samostatné jednatelské síly, a to v letech 1968-69. Můžeme samozřejmě přičítat rychle postupující kompromitaci socialismu na vrub panujícího režimu «reálného socialismu», zatíženého stále trvající zradou na národních zájmech. Je třeba se však zamyslet nad tím, zda tato kompromitace není také důsledkem absence u nás relevantního socialistického hnutí a vytrvalého mlčení části osobností, které si v lepších letech osobili, či skutečně vydobyli právo na zastupování socialismu.

Máme-li si něco odnést z let 1968-69, pak také to, že se u nás relevantní společenská úloha socialismu a samostatná úloha dělnictva objevily v podobě spojených nádob. Platí to ovšem více pro socialistické hnutí, než pro hnutí dělnické, které má podstatně více zdrojů samopohybu.

Nechci ovšem těmito řádky volat k žádnému urychleném «přebírání» polských zkušeností, ani k okázalým, či méně okázalým gestům vůči dělnictvu. Nesdílím totiž optimismus «Rudého práva» a oné instituce, která má sídla na Náb. L. Svobody, na třídě Obránců míru, v Bartolomějské a Ruzyni současně, že lidové hnutí lze vydupat ze země úsilím malého hloučku «disidentů», potýkajících se s nejtěžšími každodenními existenčními starostmi a vystavených tvrdému policejnímu dohledu. Ještě méně je ho možné vyvolat činností «zahraníčních emigrantských center». Lidové i dělnické hnutí má v režimu «reálného socialismu» své složitě cesty, které za naprosté absence svobodného veřejného mínění lze pouze obtížně vystopovat. Rodí se často přes noc a ze zdánlivě všedního podnětu. Je mu však možné v určitém okamžiku – to ukazují polské události – pomoci se rychleji zorientovat a zvolit cesty, přiměřené situaci a možnostem. K tomu je třeba s ním počítat a mít představu – i v tom je poučení z roku 1968 – nejenom kam jít, ale kam až možno dojít.

Máme proti našim polským přátelům alespoň jednu, snad pouze pomyslnou výhodu. V zemi je stále ještě početný kádr lidí, znalých dělnického prostředí a jeho uvažování, disponujících rozsáhlou organizační i jinou praktickou politickou zkušeností. Mnozí z nich již resignovali na jakoukoliv společenskou aktivitu. Pro řadu z nich to však nemusí být definitivní stav. Jde možná také o dnešní zaměření občanských aktivit, které se zcela vymykají jejich představám a možnostem. Za jiné situace, která bude více odpovídat jejich životním zkušenostem, a jejich představě o perspektivní orientaci, se mohou stát aktivními a vykonat jižte dobrý kus práce. I o tom bychom ve světle polských událostí měli více uvažovat.

Úloha polské opozice

ALEXANDER SMOLAR *

Může činnost polské opozice vůbec k něčemu vést? Ještě před několika měsíci o tom mnoho lidí pochybovalo. Samozřejmě jsme znali své úspěchy: KOR kolem sebe shromáždil tisíce přívrženců; vznikl rozsáhlý okruh ilegálních vydavatelství – desítky publikací, časopisů a knih vydaných mimo kontrolu cenzury; v Gdaňsku, Štětíně a Katovicích vznikly dělnické výbory; dělnický výbor se zformoval kolem časopisu Robotnik, vydávaného členy KOR spolu s dělníky; vznikly výbory rolnické sebeobrany, sebeobrany věřících, výbory studentské solidarity, pojízdné university a další.

Ale čím víc se zdálo, že se moc těmto ostrůvkům svobody přizpůsobuje, tím nepravděpodobněji vypadalo východisko ze stavu rozkladu, v němž se ocitlo hospodářství a s ním i veškerý život společnosti. Uhodila hodina «malé Apokalypsy», hodina všedního, nudného, neúčinného, ba dokonce liberálního totalitarismu, protože toleroval opozici.

A v tom okamžiku propuká polské léto, uplatňují se zkušenosti, které dělnická třída získala při tragických událostech v červnu 1956, v prosinci 1970 a při demonstracích v červnu 1976. Uplatňuje se význam společného boje inteligence a dělníků – odtud vzešel na obou stranách značný počet dnešních bojovníků.

Ona malomyslnost, o které jsem mluvil, onen pocit, že navždy trčíme v «malé Apokalypse», měl především původ v přesvědčení, které se opíralo o události v Maďarsku v roce 1956 a v Československu v roce 1968, že hranic možného bylo dosaženo: bez souhlasu Sovětského svazu nelze jít dále. Že malá Apokalypsa má jenom jedinou alternativu, totiž «velkou Apokalypsu», tj. zásah Sovětského svazu a válku.

Mnoho lidí na Západě ostatně sdílelo a sdílí toto přesvědčení. Jejich záměrně zjednodušená analýza vypadá takto: žádají-li dělníci nezávislé odbory, právo na stávkou, osvobození politických vězňů a zrušení cenzury, žádají tím ve skutečnosti svržení režimu. Ale i kdybychom připustili, že mezi lidmi u moci jsou i takoví, u nichž vlastenectví je silnější než příslušnost ke komunismu, je tu stále ještě SSSR, který bdí nad tím, aby se nic nezměnilo, aby systém přetrval i nadále.

Ale jaký je vlastně tenhle systém? Je neměnný?

V padesátých letech byla charakteristice totalitních systémů věnována celá, ostatně velmi zajímavá literatura. Podle ní se totalitní systém vymezuje ovládnutím ideologie, na jejímž základě se vytváří model příští společnosti, kterému se musí podříditi reálné společenské instituce.

Narážení jednotlivců na stejné kopyto se děje fyzickým terorem (policie) a psychickým terorem (propaganda, totalitní hantýrka, která potlačuje

schopnost myšlení, cenzura); v tomto systému nahrazuje stát-strana všechny skutečné sociální spoje.

Odpovídá současné Polsko těmto kritériím? Odpověď na tuto otázku nás trochu poníží. Teror našťestí už patří jen ke zlým vzpomínkám na minulost. Přechnodně byl obnoven v roce 1970, kdy si vyžádal stovky obětí mezi dělníky, ale postupně se měnil ve vládu svévole, pod níž sice odpůrci režimu mohli být propouštěni ze zaměstnání, kritizováni, ale nikoli na dlouhou dobu zavíráni. Těch několik politických vězňů v Polsku, jako například dělník Zadrożynski, bylo odsouzeno za přestupky proti obecnému právu. Ovšemže to byly smyšlené obžaloby, ale ty právě ukazují těsné hranice moci, která není s to přiznat pravé důvody rozsudku. A cožpak je nakonec sama moc neosvobodila?

Ideologie, další neměnný činitel systému, tato ideologie, která propůjčovala činům vlády určitý smysl a v jejich vlastních očích ospravedlňovala její teroristický charakter, i tato ideologie je jen slabým odvarem minulosti. Je konec heslům jako: «Komunismus – radostný zítřek lidstva». V současné době se lidem předkládá «druhé Polsko», druhé ne ve smyslu nové, jiné nebo lepší, ale proto «druhé», že bude produkovat víc oceli a bytů, salámu a automobilů. Ve Wajdově «Člověku z mramoru» vidíme v jedné sekvenci velikou slévárnu. V dálce pak je heslo ze sedmesátých let: «Polák ví, jak na to». Nedožvíme se na co, kdy, jak a proč; a dokonce ani ne, zda je to správné nebo špatné. Toto provolání ukazuje lépe než cokoli jiného současné duševní rozpoložení lidí u moci a směšnost, kterou v jejich vlastních očích vzbuzuje každá výzva ideologické povahy.

* * *

Každý ví, jak ubohý je stav polského hospodářství. On je příčinou dnešních stávek. Ale podívejme se na toto hospodářství z hlediska totalitního modelu. Plánování sovětského typu, tato násilná ekonomická forma je hlavní příčinou dezorganizace hospodářství. Továrny neustále čekají na suroviny, chybí elektrická energie, není dost elektráren, skrytá nezaměstnanost – věčný průvodce ekonomiky sovětského typu nabývá hrůzných rozměrů. Jestlipak bychom mezi nejanarchističtějšími kapitalistickými hospodářskými systémy našli jeden jediný, který by byl právě tak dezorganizován jako «plánované» hospodářství dnešního Polska? Znamená to tedy, že aspirovat na totální moc vede k totální nemohoucnosti.

Podle teorie totalitarismu bylo Marxovo proroctví realizováno zvráceně: v zemích sovětského typu se stát nejen nerozplynul ve prospěch občanské společnosti, nýbrž pohltit ji, zničil a zahrnul sám do sebe. To byl nepochybně ideál stalinského socialismu. Ale polský «systém» s ním není zcela v souladu: zemědělci, kteří byli v padesátých letech přinuceni ke kolektivizaci, dosáhli po roce 1956

* *Polský sociolog, představitel KOR (Výboru sociální sebeobrany).*

znovu svobody. Od tohoto roku se také datuje neobyčejný rozvoj církve, která přežila stalinské temno a dovedla si získat takovou autoritu a takovou sílu, kterou Západ odhalil, když Karol Wojtyła byl zvolen papežem. Rovněž v roce 1956 se zrodila opozice, která kulminuje v posledních čtyřech letech vznikem nezávislých institucí, ať politických či jiných. Lze toto vše pokladat za součást «systému»? Je součástí «systému» i tento společenský kvas, tyto dělnické vzpoury, které si pokaždé na moci vynutí ústupky a vedou ke změně vedení?

* * *

Odhodlání, organizace a realismus dělníků, kromě toho, že jsou přímo záložní pro dělnickou třídu, která už pětadvacet let postráda jakoukoli institucionální strukturu, ukazují, jaké jsou možnosti změny systému, které se ještě včera zdály nepřijatelné jak pro Moskvu, tak Varšavu.

Je tomu sotva několik týdnů, co mě prohlásili za utopistu, když jsem tvrdil, že nic nestojí v cestě tomu, aby komunistická moc akceptovala právo na stávkou. A nyní je to v zásadě hotová věc. V praxi uplatňovali polští dělníci toto právo už několik let.

Stejně je tomu i s nezávislými odbory. Ještě před několika dny byly pokládány za nemyslitelné v komunistickém režimu, poněvadž prý by znamenaly útok na samotnou jeho podstatu. A přitom je to dnes oficiální fakt, i když je samozřejmě namísto skepse, pokud jde o trvanlivost tohoto dělnického výdobytku. Moc se jistě bude snažit tyto úspěchy znovu odbourat. Jejich udržení bude záviset na příštím postoji dělníků, na jejich bdělosti a odhodlání.

Představitelé opozice J. Kuroň a A. Michnik, kromě jiných, tvrdili, že navzdory základním rozporům mezi snahami Poláků a snahami komunistické moci ve Varšavě a v Moskvě existuje společný styčný bod – přání vyhnout se sovětské intervenci. Intervence by znamenala nejen konec nejisté autonomie Polska a jeho komunistické moci, ale i vysoce riskantní podnik pro Moskvu, jak z hlediska vnitřního, tak i mezinárodního. Vedoucí představitelé Kremlu nezapomněli, že revoluce roku 1905 začala v Lodži. Připomínají si polská povstání v 19. a 20. století i dělnické vzpoury po roce 1956. Poláci z toho mohou těžit, aby si na vedení vydobyli změny, třeba pomalé, ale přesto nepostrádající významu. Nepočítejme se svobodnými volbami, se zrušením cenzury a politické policie. Svobodné Polsko patří ještě do říše snů, ale pole působnosti pro reformy, které postupně změní poměr sil mezi společností a mocí, není zanedbatelné.

* * *

Hospodářské reformy, které přislíbil Gierek, nikdo nebral vážně. Vždyť hospodářská reforma je

politický krok, nikoli technický. Aby se jí dosáhlo, je nutné osvobodit hospodářství od plánování sovětského typu a od permanentních zásahů stranické byrokracie, policie a správního aparátu. Bylo by možná třeba vrátit se k myšlence dělnických rad, která se zrodila v roce 1956 a která dělníkům přisoudila právo na vedení závodů včetně práva volit si vedení jen na základě odborné kompetence a lidských kvalit. Systém «nomenklatury», který činí každou odpovědnou pozici závislou na konformismu, je katastrofální a těžce dopadá na celou společnost. Jak lze připouštět, aby katolická většina byla prakticky odříznuta od několika set tisíc klíčových postavení v zemi?

Všechny dělnické požadavky se vracejí k problému privilegii vedoucí třídy. Tato privilegia – speciální obchody, oddělená nemocniční služba, penze, zvláštní přídatky, okamžitě přidělované byty, zatímco každý průměrný Polák čeká na byt deset a více let, to vše nabylo za Giereka obludných rozměrů a musí zmizet.

Je rovněž načase zanechat politiky absolutní destrukce národní kultury. Dělníci žádají, aby byla omezena vláda cenzury. Je už příliš pozdě, aby byli zamlčovani spisovatelé jako C. Miłosz (letošní nositel Nobelovy ceny za literaturu, pozn. red), W. Gombrowicz, J. Jandrzejewski, T. Konwicki, K. Brandys, L. Kolakowski a další. Je už načase reformovat školství, které čím dál tím více vede k odvykání myšlení, k zapomínání historie a národní i světové kultury.

Co může v této nové situaci dělat opozice? Nechybí jí důvody k zadostiučinění. Její analýzy a strategie se ukázaly správné. Není proto důvodu je měnit. Bude moci pokračovat dál v příznivějších podmínkách. Zůstane i nadále školou důstojnosti a občanského myšlení. Bude inspirovat a přispívat k vytváření nových společenských hnutí, jejichž cílem bude rozšířit svobodu. Bude tvořit nervové centrum polské společnosti, která spěchá se zotavit.

K propuštění Otky Bednářové

Otka Bednářová, bývalá redaktorka československé televize, byla 26. září 1980 propuštěna z vězeňské nemocnice v Praze-Pankráci.

Otka Bednářová, signatárka Charty 77 a členka výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, byla za tuto činnost odsouzena 23. října 1979 ke třem rokům odnětí svobody a dosud držena ve vězení 486 dní. Trpí chorobami jater, žlučníku a slinivky břišní, a před propuštěním vážila pouhých 45 kilogramů. Její stav vzbuzoval vážné obavy o její život. Její případ vyvolal vlnu účinné solidarity v mnoha zemích.

Obvodní soud pro Prahu 4 rozhodl, že se Otce Bednářové přerušuje výkon trestu «na potřebnou dobu vzhledem ke zdravotnímu stavu».

To znamená, že Otce Bednářové hrozí další věznění, kdykoli úřady prohlásí, že se její zdravotní stav «zlepšil». Dokazuje to, jak je nutné trvat na jejím definitivním propuštění.

Čtrnáct prominentů říká pravdu

(Co přineslo 18. plénum ÚV KSČ)

(Exklusivní rozhovor pro «L» ze Španělského sálu)

Protože generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák na památném 18. zasedání ÚV KSČ prohlásil, že ve všech oblastech politického, hospodářského i duchovního života společnosti jsme dosáhli dalšího vzestupu a do osmdesátých let vstupuje naše socialistická společnost politicky pevná, ekonomicky silná, kulturně vyspělá s pevným postavením ve světě, požádali jsme třináct kompetentních politických a hospodářských činitelů o krátký a výstižný rozhovor. Když se představitelé dozvěděli, pro koho je rozhovor připravován, ochotně nám ještě v sále pražského hradu vyhověli. Tady jsou naše otázky a jejich řeči:

– *Z projevu soudruha generálního a z reálného reálna všichni víme, kterak milovými kroky kráčíme vpřed. Přesto se najdou mezi obyvatelstvem kverulující jednotlivci, kteří si tuto skutečnost nechtějí připustit.* –

Lubomír Štrougal, člen předsednictva ÚV KSČ a předseda vlády ČSSR: – Jedna třetina staveb není uváděna v plánovaných termínech do provozu. – *Nu a?* –

Štrougal: Z celkového počtu nových výrobků činí podíl těch, které odpovídají světové úrovni necelou pětinu. – *Takže?* –

Štrougal: Cenové úpravy vedly k vzestupu životních nákladů zhruba o 10 procent. –

– *Alespoň něco jde hore. V sedmé pětiletce, na kterou se všichni už tak těšíme, nám slibujete o 90 tisíc bytů méně než v šesté, tolik úspěšné. A co zemědělství, kotlety, řízky, ovoce zelenina, JZD a státní statky?* –

Miloš Jakeš, kandidát předsednictva a tajemník ÚV KSČ: – Lze jednoznačně prohlásit, že naše vesnice stojí pevně na půdě socialismu. –

– *To je zcela vynikající a jistě z toho něco vyplývá?* –

Miloš Jakeš: Při pozitivním vlivu přidružené výroby a úsilí o hospodárnost se při stálých nákupních cenách zemědělských výrobků snížila rentabilita například v JZD z 20,7% ve čtvrté pětiletce na 14,5% v páté pětiletce a na necelých 9% v této pětiletce. Značně to komplikuje financování reprodukčního procesu a mohlo by to narušit uplatnění chozrasčotních principů. –

– *Jestli jsme dobře pochopili, ještě nějaká ta pětiletka, a zemědělci, stojící tak pevně na půdě socialismu budou na bubnu s porušenými chozrasčotními principy. Nechme si zajít chuť na kotlety a poptejme se, jak se daří technice?* –

František Tesař, člen ÚV KSČ a vedoucí tajemník východočeského KV KSČ: Ženy v textilním průmyslu kraje pracují ve dvou směnách. Ale ve 22 strojírenských závodech našeho kraje, kde mají numericky řízené stroje, pouze osm podniků jich využívá na dvě směny. –

– *Dík a co k tomu říká naše rozvinuté stavebnictví?* –

František Samec, člen ÚV KSČ a předseda Jihočeského KNV: – Současný stav v kraji ukazuje, že například ze 140 staveb šesté pětiletky pouze u osmi nebyla překročena doba výstavby a jen 34 staveb bylo zahájeno a bude dokončeno v této pětiletce. Na některých stavbách pracuje tři až pět lidí, čímž je prakticky taková stavba zastavena. –

– *To jste nám řekl hezkou jobovku. Ale když nemáme štěstí se stavěním, třeba ho máme v destrukci?* –

Jaroslav Hajn, člen ÚV KSČ a vedoucí tajemník Severočeského KVKSČ: V páté pětiletce se v kraji zlikvidovalo 17 měst a obcí, v šesté pětiletce už 27 obcí. Za dvě pětiletky to tvoří téměř jeden okres, kde byly nejen větší, či menší výrobní závody, ale kde bylo například 9 velkých zemědělských závodů, pět průmyslových, 21 objektů místního hospodářství, kde se likvidovalo v šesté pětiletce 4.500 bytů, ale i šest mateřských škol, šest základních devítiletěk, 36 obchodů, čtyři pošty a přirozeně další veřejné budovy a jiná kulturní, sociální, zdravotní a sportovní zařízení. –

– *To je progresivní bouralismus. Ještě pár pětiletěk a můžeme se zařizovat na Sibíři.* –

Silvestr Kozubek, člen ÚV KSČ a předseda podnikového výboru KSČ Třineckých železáren: V Třineckých železárnách činilo v roce 1971 opotřebení základních prostředků 54,7% a v letošním roce dosáhne 70%. Obdobná situace je i v Nové hutí Klementa Gottwalda. –

– *Péče o potřeby lidí je a zůstane i do budoucna naším hlavním cílem* – prohlásil na 18. plénu ÚV KSČ náš milovaný generální tajemník. *Pečujeme, pečujeme?* –

Milan Žabčík, člen ÚV KSČ a Hrdina socialistické práce z dolu A. Zápotocký z Orlové: – Na našem dole Ant. Zápotocký v Orlové bylo za prvních šest měsíců odpracováno 35 volných dnů. Je zvláštností dolů, že generální opravy se rovněž napracovávají ve volných dnech. Opotřebení strojů v revíru se pohybuje kolem 60%. Práce o volných dnech značnou měrou zkracuje čas potřebný na údržbu a opravy strojního zařízení, zvyšuje se jeho opotřebením, což ve svém důsledku vede k poruchám a prostojům.

Situace se nám jeví tak, jako by každý automaticky spoléhal na plnění plánu horníky, i když na úkor jejich osobního volna, volného času k odpočinku a obnově sil, nebo dokonce na úkor jejich zdraví. –

– *Krucipes.* –

Ladislav Adamec, člen ÚV KSČ a místopředseda vlády ČSR: – Nejhorší na věci je to, že disproporce, nevyváženosti, nevybilancovanosti a nerovnováženosti nevznikají jen neplněním, ale v mnoha případech právě plněním plánu. –

– *A co školy, abychom odbočili od výroby?* –

Zdeněk Zuska, člen ÚV KSČ a primátor Prahy: pro 7,5 tisíce čtrnáctiletých (v Praze) chlapců a děvčat ročně budou chybět školská zařízení. Přehlednost tříd gymnázií a středních odborných škol

je už nyní v Praze nejvyšší v celé republice. Navíc technický stav školních budov, z nichž 65 procent bylo postaveno před rokem 1918, nevyhovoval už před rozhodnutím o nové školské soustavě. –

– *Zaplaťpánbůh za Mařenku Terezii, Frantu Josefa, tatíčka Masaryka, že nám postavili, co postavili a že to dosud stojí a slouží. Do osmdesátých let, jak pravil náš generální, vstupuje naše společnost politicky pevná, ekonomicky silná... – A co na to lidi?*

Lad. Adamec : Pracující znají z vlastní zkušenosti skutečný stav věcí a jakékoliv přikrašlování skutečnosti kritizují jako neznalost poměrů a odtržení od života, A to nevytváří náročnou atmosféru ani neposiluje důvěru v naši politiku. –

– *Ba, ba. Ale jak si to pošlapeme dále cestou reálného socialismu?* –

Vasil Bilak, člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ : Problémů při rozvinuté socialistické společnosti je dost. Jak ukázal soudruh Husák, ani v příštích letech jich nebude méně, Takový už je život. –

To jsou tak věci!

BOREK M. *

Tak zase opět po dlouhé době se objevila na našich novinářskočasopiseckých úhorech kvítka, která snad alespoň podle čtenářského zájmu možno označit za voňavá. A nejsou to «výpěstky» oficiálního pěstitele politicko-propagandistického bejli, ale jak se zdá, řadových redaktorů. Zajímavými tyto články pro ekonomickou obec činí to, že mají společného-hospodářsko politického a sociálně-psychologického jmenovatele.

Jde o článek v Zemědělských novinách z konce minulého roku a o článek, který pod titulkem «Fiktivní rozhovor» vyšel v časopisu Signál č. 2. z letošního ledna. Frekvence posuzování obou článků na nejrůznějších «plénech», především neformálních nebo snad neoficiálních (popijení a svačtinování v hospodách, přestávky na pracovištích nejrůznějšího druhu, tramvaje, sauny, rodinné a přátelské dýchánky a tomu podobná místa a instituce pro tvorbu společenského vědomí) je skutečně pozoruhodná. Rychlost, s jakou se rozšířila, alespoň v Praze, znalost obou článků, překonala rychlost (nebo se jí alespoň vyrovnala) šíření těch nejpitomějších drbů. Ale je pozoruhodné, že na rozdíl od drbů oba články vedou k zamyšlení. A to i v prostředí lidí, kteří na nějaké přemýšlení o psaném slově nejsou zvyklí.

Jaký tedy je společný jmenovatel obou článků, pro který je alespoň zajímavé, ne-li užitečné, aby i obec převážně exekonomů si jich povšimla?

Je to ilustrace kvality hospodářskopolitického systému reálného socialismu, který sám svou podstatou a organicky dnes a denně rodí případy «nedovoleného podnikání», které, řečeno jazykem systémové analýzy, se stávají jeho subsystémem. Že je to krásně řečeno, a na patřičné teoretické výši?

To snad nemám ani sám ze sebe, ale z nějakého též neformálního pléna s poněkud vyšší úrovní. Nebo jsem si to právě teď vymyslel? Ale dost sebechvály krásné definice, a pokusme se o podrobnější zamyšlení nad oběma články a vezměme přitom do úvahy i to, jak se nad těmito články zamýšlejí výše uvedená pléna.

Robertek a provize

Pro začátek bude účelné stručně charakterizovat obsah obou článků.

V Zemědělských novinách v pravidelné páteční rubrice věnované různým případům, které řeší naše bezpečnostní orgány, se na konci prosince minulého roku objevil článek o velmi kuriózním případě nedovoleného podnikání. Jedna paní tentokrát nic nepovídala, ale celkem náhodně přišla k přístroji zajišťujícím na elektromechanickém principu některým osobám ženského pohlaví jejich sexuálně erotické potřeby. Tato paní poskytovala dámám jak přístroje tak i byt s příslušným komfortem, kde se použití přístrojů realizovalo za odměnu. Zmíněný přístroj byl mezi klientkami nazýván Robertek. Článek pouze popisuje události, aniž by ani v náznacích se pokoušel o nějaký hlubší rozbor různých stránek případu, ať již ekonomických, právních či morálně psychologických. Konstatuje pouze, že trestní stíhání může být zahájeno pouze pro nedovolené podnikání.

Článek v Signálu se dotýká problematiky daleko širšího společenského dosahu. Na jednom z našich pohraničních přechodů byl zadržen západní obchodník, v jehož automobilu byly nalezeny magnetofony, digitální hodinky, kapesní kalkulačky, japonské foto-aparáty a poměrně velké množství dolarů a západoněmeckých marek. Při vyšetřování případu bezpečnost zjistila, že nejde o prostého pašeráka, ale o seriózního zástupce významné západní firmy, který zboží a valuty potřeboval v ČSSR na provize. Z tlustého protokolu byly pro článek vybrány některé odpovědi a byly uspořádány jako fiktivní rozhovor, avšak pouze co se do formy týče. Na autentičnosti to však nic nemění. Bude užitečné uvést některé výňatky z článku v doslovném znění:

«Od kterého roku obchoduje vaše firma s československými partnery?»

Pokud se dobře pamatuji, tak někdy od roku 1954. Ovšem v tu dobu jsem ještě chodil do školy a tak za datum neručím. Ale na svůj první obchod v Československu vzpomínám velice přesně. Bylo to v létě roku 1966 a prodal jsem vám zařízení malého strojírenského celku v hodnotě několika desítek miliónů korun.

«Kolik vás tento obchod stál na provizích?»

Žádných nebylo třeba. Vy jste měli zájem kupovat, my prodávat. Po podepsání smlouvy jsme uspořádali recepci, to je zvykem a tak to bylo i tenkrát.

«Proč tedy dáváte provize dnes? Vždyť v principu se nic nezměnilo, stále chceme dokonalé výrobky a vy poctivé peníze».

Není tak úplně pravdou, že se nic nezměnilo. Například v našem oboru pracuje v současné době v zemích západní Evropy několik firem,

kteřé, nutno říci, nám mohou svými výrobky dost úspěšně konkurovat. Nemají zatím naši tradici, jdou však na trh s výhodnějšími cenami. Co to pro nás znamená? Buď rovněž snížit ceny, což by bylo velice nevýhodné, nebo se postarat o prodej jinak. Jinak znamená nejenom perfektní reklamu v řadě odborných časopisů světové minulosti, ale například i systémem důvěrných provizí. V praxi to vypadá asi tak, že zájemci zdůrazníme, že naše technologické celky jsou sice nejdražší, ale také nejkvalitnější. V tomto ohledu si totiž můžeme dovolit říkat pravdu. Zástupce kupujícího pak po těchto slovech dostane jako upomínku na naše jednání magnetofon nebo cokoli jiného. Hodnota dárku není sice veliká, toho jsme si vědomi všichni, ale obdarovaný je přece jenom, byť málo či nepatrně, dárci zavázán. To je otázka pro psychologa, ale víme, že i s hlediska obchodníků je to tak.

«Jaký má tohle význam ve vztahu k Československu?»

O tom chci právě hovořit. Do roku 1968 jsme u vás prodávali na vysoké společenské úrovni. Pak přišel náhlý zvrat. Začali s námi jednat lidé, které jsme nikdy předtím neviděli, a kteří ač seděli na židličkách pracovníků zahraničního obchodu, neuměli žádný světový jazyk. To byl také důvod, proč jsem se začal učit česky, a proč mluvím tímto jazykem poměrně slušně. Mám u naší firmy na starosti právě země Východu a měl jsem obavy, že by z dalších obchodů sešlo jenom pro jazykové neshody. Ale to jsem odbočil. Tihle lidé neměli žádnou obchodnickou serióznost. Rád bych, abyste pochopil, že ačkoli je obchod tvrdý boj s konkurencí, přece jenom solidní firmy vždycky dbaly na jistou slušnost a držely se džentlimentských pravidel. To platí třeba pro náš podnik a neříkám to jako samochválu. Jenomže mnozí vaši pracovníci tato pravidla hry neznali. Že jednali současně s několika firmami od konkurence, není nic špatného. Je třeba prozkoumat všechny možnosti a vybrat si tu nejvhodnější, ale jejich počínání přesahovalo tyto rozumné meze. Všem totiž slibovali a všem jasně naznačili, že případná smlouva bude něco stát.

«Řekli si přímo o částku?»

V některých případech ano. Ale jsou i jiné způsoby, jak dosáhnout svého. Třeba brát tak dlouho, dokud partner nevyklopí sumu, která se zdá být už dostatečná. Záleží na osobnosti. Tento způsob obchodování přetrvával v mnoha případech až do dneška. Jsem ochoten vyhotovit vám seznam, kolika lidem a co jsem v Československu rozdál například za poslední rok. Nebylo toho málo. Kromě věcí typu kalkulaček a fotoaparátů, které byly nalezeny v mém voze, to bylo hlavně zlato, šperky a valuty. Ty jsem buď provázal přes hranice nebo zakládal na jména svých partnerů v zahraničí konta. Mnohý tam má už docela pěkně nahospodařeno. (Pozn. autora: seznam jmen byl skutečně vypracován. Pracovníci bezpečnosti při ověřování údajů zjistili, že se zcela zakládají na pravdě. V domácnostech těchto osob byly nalezeny udané předměty, ale i valuty v rafinovaných skrýších. Případ se dále vyšetřuje a po vypracování obžaloby se k němu v dalších podrobnostech vrátíme).

«O obchodování s vámi však nerozhoduje jen jeden pracovník. Musí k tomu dát souhlas pod-

nik zahraničního obchodu, nejenom organizace, mající zájem o vaše zboží».

To je sice pravda, ale v řadě případů jsem se o ni vůbec nemusel zajímat. Jednal jsem pouze s pracovníky výrobní sféry. Jak ti dokázali věci prosadit na podniku zahraničního obchodu, o to jsem se už vůbec nestaral. Je ovšem faktem, že to naši firmu v těchto případech stálo značné částky. Naposledy například dva tuzexové automobily.

«Takové obchody se vám vyplácejí?»

Zatím ještě ano. I když režie, jak vidíte, stoupá. Ale co je velmi důležité, že se takové obchody vyplácejí i vám.

«Jak to myslíte?»

Tak, jak to říkám. Pokusím se vám to vysvětlit. Podaří-li se nám odpovědného pracovníka přesvědčit, jak, o tom už mluvit nebudeme, že podepíše kontrakt s naší firmou, pak máte záruku jakosti, dokonalosti i vrcholu soudobé techniky. Jenomže takhle to mnohdy nedopadne. Jsou totiž u nás podniky, jejichž zboží nestojí vůbec za nic. Ale i ony chtějí prodávat. Vědí, že oficiálně neobstojí. Tak prodávají takzvaným zprostředkovatelským firmám, které se snaží výrobky udat dál. Že si přitom chtějí naplnit kapsu, je snad jasné. Nabízejí proto daleko větší důvěrné provize, než kterákoli seriózní firma. V řadě případů, pokud jsem ovšem správně informován, byly podobné obchody s vaší strany díky těmto provizím uzavřeny. Nemohu než říci, že se vám povedl nesmírně prodávěčný obchod».

Otřes, že ano? A jaký! Jestliže první článek vyvolal mírné pousmání, snad i chápaté, nebo v některých hospodských plénech i komentáře, že by bylo možno zajistit obsluhu dam i bez Robertky a na ještě vyšší úrovni, pak druhý článek vyvolal přímo šok. Ne ani tak pro samotný fakt existence provizí nebo snad přesněji korumpování. Tento jev je tak notoricky známý, že odsouzení vyvolá snad jen výše a míra «provizí» anebo případná primitivnost či «nenažranost» při jejich realizaci, která pak vede k tomu, že musí «přijet herabšaft a sebrat to všechno», jak se vyjádřil přítel Švejk.

Noví kádři

Koho vlastně poškodila paní se svými Robertky? Jakým finančním ztrátám zabránil nedostatečně seberealizovaný důchodce, který při procházkách s pejskem zjistil v jednom domku přílišnou dámskou návštěvnost a oznámil ji Bezpečnosti? Nemám odvahu moralizovat nad způsobem ukájení potřeb klientkami jedné paní tím spíše, že Robertek byl též západní produkce a že tedy zmíněné potřeby prolínají, jak se zdá, všemi společenskými formacemi, které jsme si na tom našem kulatém světě dokázali vytvořit. Přitom je třeba zdůraznit, že hlavní zúčastněné strany, tj. dámy, jejich manželé ba i rodičové se o podnikání jedné paní nevyjádřili nijak záporně, spíše naopak.

A z ekonomického hlediska? Jde o další přerozdělování důchodů někde reálně vytvořených. Kdyby jedna paní dámy trvale ondulovala nebo jim stříhala na šaty, pak by bylo možné hovořit o daňovém úniku. Neodvažují se reálně si představit, že by dámy mohly být obslouženy například ve sféře

komunálních služeb. Formálně snad měla jedna paní požádat příslušný národní výbor o povolení k této činnosti, a ten by jí předepsal vedení nezbytné účetní evidence a na jejím podkladě i daňový odvod. Ale nevím, jak s hlediska reálnosti tohoto podnikání podnikat jinak než pokoutně.

Šok z «Fiktivního rozhovoru» vyplývá jednak z toho, že dlouhodobý seriózní zahraniční partner bezprecedentně poukázal ze svého hlediska na objektivní příčiny «úspěchů» našeho zahraničního obchodování, a jednak z toho, že tyto příčiny byly rovněž bezprecedentně publikovány v Signálu. Přitom jde o časopis, který téměř čtvrtinu své potištěné plochy (bez inzerátů, křížovky, programu televize a titulního obrázku) věnuje bezpečnostní problematice. Přitom musíme uvážit i tón, kterým časopis psal o některých vnitropolitických událostech na počátku roku 1977. Je snad tedy příliš odvážné soudit z rozsahu, který časopis věnuje této problematice, na jeho blízkost k určité politicko-mocenské struktuře? Ať už soudíme o časopisu a významu článku jakkoli, skutečnosti v něm uvedené zůstávají skutečnostmi a ve svých celospolečenských důsledcích se projevují i nadále.

Jaký že to byl zvrát, který po roce 1968 prudce snížil jak společenskou úroveň československého obchodování, tak jeho obchodnickou serióznost? Byla to přece očista od pravicově – oportunistických elementů, na jejichž místa dosedli ideově čistí a straně a dělnické třídě oddaní kádrové. Je to ta jediná příčina? Ale kdež? Další neméně vážnou příčinou je ideologické čištění mozků, které v zahraničně-obchodní sféře znamenalo likvidovat pravicově-oportunistické a revizionistické a tomu příbuzné názory o významu obchodu s kapitalistickými zeměmi, který měl přivést československou ekonomiku do kapitalistické závislosti, odtrhnout ji od spolupráce se socialistickými zeměmi, a to vše pod hesly odbornosti, serióznosti, poctivosti, důslednosti v partnerských vztazích, což byla jen kamufláž škůdcovských piklí. I hlásalo se, že obchod s kapitalistickými zeměmi je proto třeba omezovat, osvobodit se od závislosti na kapitalistické ekonomice, kterou plánovitě budovali různí «elementi». Kromě toho zhoubná úloha škůdcovského zaměření zahraničního obchodu spočívala i v tom, že znamenala nebezpečí přenášet do naší zdravě ekonomiky krizové jevy kapitalistického hospodářství, jako inflaci, cenovou nestabilitu apod. Dokladů o zhoubnosti působení pravicových

oportunistů a revizionistů v zahraničně-obchodních vztazích je na kila a snad i na metráky v člancích a projevech ze začátku 70. let.

A výsledky? Likvidace jedné celé neaktivnější generační vrstvy vyzbrojené odbornými znalostmi, zkušenostmi, praxí a tradicí, jakož i morálním profilem vybroušeným dlouholetým brusem činnosti v obchodě, která je na morální aspekty zvláště náročná. To jsou vlastnosti, které nelze předat jako hromadu šanonů či klíče od psacího stolu či trezoru. Ty lze nabývat a přejímat pouze postupně v úzkém kontaktu a prolínání činnosti různých věkových skupin. Vášnivým očišťováním od nepřátelských, ano i nespolehlivých elementů vzniklo vakuum, do kterého proniklo kde co.

Zkušenost pak kádři nahradili drzostí a neomaleností – a proč by také ne, když kapitalistické obchodníky je nutno jenom využít a perspektiva je úplně jinde. Tak proč tyto možnosti nevyužít, dokud ještě aspoň jakési vztahy jsou, a přijít k fotoaparátu, ke kalkulačce či dokonce devizám je možné a výhodné jen ve styku se zahnívajícím kapitalistickou ekonomikou a jejími představiteli. Proč se učit cizí jazyky, když v perspektivě jejich znalost bude zbytečná a učení odvádí od příjemnějších stránek života.

A což teprve kádři karierističtí, kteří vycítili konjunkturu, byli schopni naučit se provádět nějakou tu normalizační práci a prolézt k lizu a hrabat, hrabat, hrabat. Podobnost s výrokem učít se, učít se, učít se je (nebo snad není?) pouze náhodná.

A tak soudruzi prověřovatelé a ideologové vytvořili zázemí, ze kterého vyrůstá náplň práce některých složek Bezpečnosti, dává možnost stejným prověřovatelům a ideologům moralizovat a lomit rukama nad tím, jak neslučitelné je okrádání a korumpování se socialistickým způsobem života a kroutit hlavou nad tím, jak je to možné. No ovšem – přiznat vlastní účast na kotrmelcích socialistického způsobu života je strašně obtížné a čert ví, kam by i vedlo. Že někdy něco říkal o poměru strany k vlastním chybám, to je úplně jiná věc.

A právě tyto aspekty byly šokující na článku v Signálu. To, že západní obchodník «nakopl», jak účastník jednoho pléna vtipně nad dršťkovou polívkou prohlásil, «ty papaláše, který to rozvorali a teď se tvářej jak vyvoraná myš».

Snad ze «srovnávací analýzy» obou článků jasně vyplývá ten jejich společný jmenovatel, který je u všech případů nedovoleného podnikání, ať již budou soudy posuzovány pod tím či oním paragrafem. Neustálý proces vznikání a zanikání šmelin, melouchů, podvádění, pokoutného vypomáhání si z nouze – od nejintimnějších oblastí života až po ty nejjobecnější, jakožto zvrácené reagování na zvrácenosti systému.

Hlas z jednoho pléna: «Jo, to jsou tak věci, nakoapat to fšhecko! – Kafe s velkým rumem, pane Karel, a hodně černý, jsem nasranej jak hajzl. Za Roberťka bych zaskáknout nemoh, ale rozhovor, to jo, to bych moh, žádnéj fiktivní, pěkej binec, já sem u lopaty, mě ji nevemou. Ale co se starat, jsem nažranej, tak co. Ať si kradou dyž můžou a maj z čeho. Já bych to, co ukradnou, stejně neměl, přišlo by to jinýmu papalášoj nebo na jinou hovadinu. Tak co? Až budu mít na taliři kulový, tak se uvidí».

(Převzato z Ekonomické revue)
Praha, 1980

Bilance «hospodářské konsolidace»

aneb svědectví o marnosti vytvořit mýtus

L. ZÁHORA *

Hned od prvních dnů nástupu normalizačního vedení v roce 1969 zaútočili jeho propagandisté v ekonomické oblasti na dvou frontách. «Teoreticky» se snažili vtisknout ekonomické reformě s jejich hlediska Kainovo znamení revizionismu, pokud pak šlo o praxi, v nejčernějších barvách líčili «rozvrat» ekonomiky, který prý přivodila; období jejího působení proto nazvali «krizovým». Na tomto černě namalovaném obrazu minulosti měla tím výrazněji vystoupit růžová barva budoucích úspěchů «konsolidace» čs. ekonomiky.

Tvůrci tohoto mýtu, opiti mocenskými úspěchy, které jim dovezly bratrské tanky, tehdy poněkud pozapoměli, že přijde čas, kdy bude třeba vykazovat úspěchy konsolidace nikoli ve fantazii, kde se snadno poroučí i větru, dešti, ale v reálném životě. A ten čas už dávno nastal. Deset let «konsolidace» je dost dlouhá doba, aby bylo možno porovnat bilanci jejich *skutečných* (nikoli *želaných*) výsledků s bilancí onoho ďábelského vynálezu, jakým údajně byla ekonomická reforma, i když ta neměla zdaleka tolik času, aby se mohla plně uplatnit.

Není divu, že se někdejší obrazoborci do bilancování příliš nehrnou. Publikované uvažování nad ekonomickou tematikou (mám tu na mysli ekonomickou vědu, pokud o ní lze ještě mluvit, propagandu a stranické či vládní proklamace) prozrazuje nemalé rozpaky, ba přímo bezradnost.

Především tu marně hledáme hlubší tvůrčí komplexní *makro ekonomické* analýzy, jež by poskytovaly pravdivý, neideologický pohled na fungování čs. ekonomického mechanismu a způsob jeho centrální regulace, na jejich efektivnost. Nemalou roli tu jistě hraje nízká odbornost a ideologická omezenost těch, kteří se dnes ještě touto tematikou zabývají (ti kvalifikovaní, pokud nebyli exkomunikováni, se většinou přesunuli na jinou, méně rizikovou tematiku). Ještě důležitější, ba rozhodující je však právě krajní politická rizikovitost takovéto činnosti. Ta totiž, má-li být skutečně vědecká, nemůže splnit zadaný úkol apologie normalizační politiky mocenské garnitury, jež nastoupila po dobnu 1969. Naopak, nutně musí ničit uměle vytvořený mýtus, což je ovšem z hlediska moci «ideologická diverse».

Při absenci seriózních makroanalýz se však – zejména v odborném ekonomickém tisku – setkáváme s poměrně značnou produkcí fundovaných studií dílčích, odvětvových či oborových, orientovaných na jednotlivé problémy a bohatých na zajímavá fakta i kritické soudy. Nepochybně se tu odrážejí potřeby režimu, tlačeného stále tíživější problematikou ekonomické situace, k hledání praktických řešení a východisek. Ta se byrokraticko-technokratickým mozkům převažujícím v řídicí

hospodářské elitě jeví jako nejučinnější právě v jejich «konkrétní», rozuměj rezortní či oborové problematice. Z politického hlediska se pak dílčí analýzy, třeba i velmi kritické, nejeví jako nebezpečné pro centrum. Odpovědnost za dílčí problémy a nedostatky lze přisuzovat těm více či méně «dole» stojícím. A navíc lze právem předpokládat, že si sotva kdo dá práci, aby z jednotlivých sklíčků sestavoval celou mozaiku, nemluvě o tom, že to není tak docela snadné i pro ty, kdo to umějí.

Záslužný čin Ekonomické revue

Myslím, že právě z těchto hledisek nutno ocenit vznik a existenci Ekonomické revue, ve které už druhý rok někteří exkomunikovaní ekonomové, zbavení možnosti publikovat, seznamují – zatím bohužel jen nevelký okruh svých přátel a známých (zaplat' pánbůh i za to) – s výsledky své makroekonomické analytické práce. Podmínky, za kterých se do ní pouštějí, jsou pro vědeckou práci velmi nepříznivé: většina se musí živit jinak než svou profesí, a proto časové možnosti jsou značně omezené. Přístup k informacím je velmi ztížen a často zcela znemožněn, takže zbývají zpravidla jen veřejně publikované prameny. I při těchto tvrdých limitech se však ukazuje, jak mimořádně významný je právě fundovaný makroekonomický pohled na současnou situaci čs. ekonomiky, o který se vlastně u nás pokouší Ekonomická revue jako první, ač by to měla už dávno dělat především oficiální ekonomická věda a propaganda. Vždyť je tu možno porovnat fungování a účinnost dvou rozdílných ekonomických mechanismů a dvou systémů centrálního řízení uvnitř jedné a téže ekonomiky, a to je zdroj poznatků, jejichž význam překračuje hranice naší země.

Tuto roli sehrály v prvních číslech hlavně materiály dvou bývalých profesorů Vysoké školy ekonomické V. Kadlece a R. Zukała, v letošním jarním 6. čísle a letním 7. čísle pak výťah ze širší práce kolektivu autorů nazvaný Bilance «hospodářské konsolidace», kterých si zde všimneme podrobněji.

Kdybychom měli do jedné věty shrnout základní poznatek uvedené studie, mohli bychom říci, že na oficiálně publikovaných číselných údajích o úrovni a pohybu rozhodujících makroekonomických veličin (společenský produkt, výrobní spotřeba, národní důchod a jeho varianty, nevýrobní spotřeba, osobní spotřeba obyvatelstva, hmotná společenská spotřeba, akumulace) nepochybně a přesvědčivě dokládají to, k čemu intuitivně, z empirie každodenního života už dávno dospělo povědomí naprosté většiny obyvatel, že totiž nepřetržitě omýlané tvrzení oficiálních představitelů a režimní propagandy o krizovosti období ekonomické reformy a úspěšném rozmachu čs. ekonomiky v desetileté éře normalisace je uměle vytvořený mýtus.

Autoři si při svém výkladu dali za úkol dosáhnout maximální srozumitelnosti i pro laika. Proto

* Takto označené příspěvky jsou uveřejněny bez vědomí autora.

bohatému statistickému materiálu předchází stručný populární výklad základních pojmů, s nimiž operují. Ten, komu je na obtíž studium tabulek, může je přeskočit, neboť komentář k nim shrnuje hlavní závěry, které z nich vyplývají a nejednou upozorňuje i na omezenou vypovídací schopnost některých údajů, aby tak čelil zjednodušeným či ukvapeným závěrům. Odborník si naopak studiem použitého statistického materiálu může ověřit oprávněnost jejich interpretace a z ní plynoucích závěrů.

Nejúspěšnější a nejhorší období v poválečné historii

Autoři nejprve zařazují i období částečného uplatňování ekonomické reformy (1966-69) a období «normalisace» do celkových souvislostí ekonomického vývoje ČSSR v poválečném období. Z uveřejněných tabulek vyplývá jednoznačně, že *léta ekonomické reformy byla nejúspěšnějšími v celé poválečné historii našeho hospodářství*. V tomto období bylo dosaženo nejvyšších ročních přírůstků osobní a s výjimkou mimořádných let 1948-55 i celé nevýrobní spotřeby. Přitom současně rostl podíl akumulace na užitém národním důchodu, jehož tempo růstu navíc předstihoval vzestup tvorby národního důchodu. To znamená, že vysoké tempo růstu spotřeby nešlo ani na úkor budoucnosti, ani ho nebylo dosahováno zhoršováním vnější ekonomické rovnováhy (větším dovozem než vývozem).

Zdrojem tohoto růstu spotřeby byla *efektivnost při využívání zdrojů*. S výjimkou období 1948-55 bylo v letech 1966-69 dosahováno nejlepšího poměru mezi růstem vytvořeného národního důchodu a základních výrobních fondů. Leta 1966-68 byla jediným obdobím v celém poválečném vývoji, kdy vytvořený národní důchod rostl rychleji než výrobní spotřeba. Společenská produktivita práce rostla rychleji pouze v období 1948-55 a 1956-60, což vyplývalo z tehdejšího přesunu pracovních sil ze zemědělství do průmyslu a stavebnictví, tedy do odvětví s přibližně trojnásobnou tvorbou národního důchodu na pracovníka ve srovnání se zemědělstvím.

Jak naproti tomu vychází v tomto globálním pohledu léta tzv. konsolidace? Autoři v nich rozlišují dvě období. První (1970-74), kdy se ještě nelze vymlouvat na nepříznivé vnější vlivy (prudký růst cen ropy a surovin, zostření konkurence na světových trzích atp), kdy ale přesto všechny ukazatele tempa růstu konečného efektu i využití zdrojů jsou horší než v letech ekonomické reformy, i když přitom ještě bylo možno sbírat smetanu z dříve nadojeného mléka, jak o tom svědčí rychlejší růst užitého než vytvořeného národního důchodu v této etapě. Další období (1975-77) pak patří ve všech ohledech mezi nejhorší v celém poválečném vývoji. Přírůstky osobní spotřeby byly nejnižší v celé poválečné historii a pouze v letech 1960-65 (jde o léta neuvážených restriktivních zásahů do ekonomiky za A. Novotného) byly některé ukazatele efektivnosti horší.

Studie zaznamenává *dva prudké zlomy* ve vývoji efektivnosti národního hospodářství: leta 1966 a 1970, první příznivý, druhý nepříznivý, a hodnotí je takto: «Tak prudké zlomy nelze vysvětlit «věcnými» důvody, změnami odvětvové struktury hospodářství a pod. K tak prudkým změnám ve vývoji

věcných podmínek a vztahů v hospodářství z roku na rok nedochází. Podstatnou změnou, k níž v hraničních letech došlo, byla změna v mechanismu fungování hospodářství, v metodách řízení a kriteriích hodnocení hospodářských jednotek a také v mechanismu fungování společnosti. V roce 1966 se začalo s realizací ekonomické reformy, v roce 1970 jsme se vrátili k tradičním «osvědčeným» formám a kriteriím plánování a řízení, v polovině šedesátých let se společenské ovzduší uvolňovalo, po roce 1969 – zhoršovalo».

V postavení rozvojové země

Další kapitola studie je věnována podrobnější charakteristice hospodářského vývoje ČSSR v posledním desetiletí, aby se pak věnovala rozboru některých jeho příčin. Úvod zde tvoří analýza vnějších vztahů, jež zejména vymezuje skutečnou míru jejich vlivu na nepříznivý stav čs. ekonomiky v posledním desetiletí. Konstatuje se zde především, že nepříznivý dopad rychlejšího růstu dovozních cen se plně projevuje až od roku 1975, kdežto negativní tendence v čs. ekonomice se uplatňují již o pět let dříve. Propočty pro leta 1975-77 však ukazují, že i po odečtení těchto vnějších nepříznivých vlivů byl přírůstek osobní spotřeby v těchto letech stále nižší než v roce 1968, z čehož vyplývá, že vedle cenových vlivů ze zahraničního obchodu zde působily ještě další faktory vnitřní, jimiž se pak zabývají další části studie.

Než k nim přejdeme, stojí ještě za zaznamenání fakta svědčící o neschopnosti čs. hospodářství rychle zareagovat na ztvrdnutí podmínek na světových trzích. Náznorně to ilustruje pohled na strukturu našeho dovozu a vývozu ve vztahu k některým vyspělým kapitalistickým zemím. Pokud jde např. o NSR, připomíná tato struktura situaci rozvojové země: dovážíme stroje a vyvážíme suroviny, polotovary a potraviny. V současné době je to pro nás sice cenově výhodnější než vývoz zastaralých a nekvalitních strojů, ale z dlouhodobého hlediska je to neracionální a pro naši zemi škodlivé, neboť se tak drancuje její přírodní bohatství.

Studie dále připomíná, že ve vnějších ekonomických vztazích se stále markantněji projevuje i další velmi negativní a nebezpečný jev – rostoucí zadluženost, která nás v době splatnosti závazků nutí vyvážet za každou cenu a cokoliv, bez ohledu na efektivnost, jen abychom si opatřili potřebné platební prostředky. Podle údajů mezinárodního ústavu pro obchod činilo jen bankovní zadlužení ČSSR v roce 1979 2,1 miliardy dolarů, což v přepočtu na 1 obyvatele činilo zhruba 140 dolarů a představovalo více než 1,2 ročního vývozu do vyspělých kapitalistických států. Hlavní a nejtěživější zadluženost však spočívá v krátkodobých obchodních úvěrech, kde jsou platební podmínky zvlášť obtížné. Je třeba počítat s tím, že v příštích letech značná část vytvořeného národního důchodu půjde na splácení dluhů a na úroky. V roce 1979 mělo na tyto účely připadnout 7,3 miliardy Kčs.

Trvalý pokles efektivnosti

Rozhodujícím faktorem nepříznivého vývoje čs. ekonomiky v 70. letech je *trvalý pokles efektivnosti*. Přírůstek vytvořeného národního důchodu na jed-

notku přírůstku zdrojů byl ve všech ukazatelích v sedmdesátých letech nižší než v letech 1969-79. Zvláště znepokojivý je pokles účinnosti základních fondů. V letech 1975-77 vyžadoval stejný absolutní přírůstek vytvořeného národního důchodu přibližně *dvojnásobný* přírůstek výrobních základních fondů ve srovnání s lety 1968-69!

Autoři se pokusili vyčíslit vliv poklesu efektivnosti na tvorbu národního důchodu. Vyšli přitom z teoretického předpokladu zachování té účinnosti základních výrobních fondů, jaké bylo dosaženo v letech 1968-69. Jejich výpočet dochází k úctyhodné částce asi 92 miliard Kčs, o které byla čs. ekonomika ochuzena.

V kapitole o cenovém vývoji konstatují autoři větší dynamiku nominálních maloobchodních cen v letech 1969-69 než v období «konsolidace» u průmyslového zboží a služeb, zatímco u potravin je pohyb v obou obdobích zhruba shodný. Konstatují zrychlení cenového růstu po roce 1974 a zejména rozbořením tzv. průměrných cen prokazují, že skutečný cenový růst je vyšší vyplývá z údajů o vývoji cen nominálních. Tato tematika by však vyžadovala hlubší rozbor, který by ukázal *ekonomickou funkci*, kterou růst nominálních cen plnil v letech ekonomické reformy (aniž by negativně působil na životní úroveň obyvatelstva – reálné mzdy např. vzrostly v dvouletí 1968-69 o 10,9%), zatímco v 70. letech má převážně fiskální povahu, je to vlastně jakási *skrytá spotřební daň*.

My a svět

Závěr studie tvoří porovnání vývoje ČSSR z období «hospodářské konsolidace» s některými kapitalistickými zeměmi. Autoři upozorňují na četné obtíže spojené se srovnatelností údajů i na způsob, jakým se překonávají. I když připustíme jistou míru nepřesnosti srovnávaných dat, zjištěné rozdíly jsou tak výrazné, že tyto nepřesnosti nemohou mít vliv na to, o čem tyto údaje vypovídají.

Východiskem srovnávání je kategorie hrubého národního produktu (GNP – zkratka anglického výrazu) používaná v mezinárodních statistikách publikovaných zejména OSN.

Pokud jde o výši GNP na 1 obyvatele v dolarech, činila v roce 1977 v ČSSR 4.090 dolarů, zatímco ve Švýcarsku 9.960, Švédsku 9.250, USA 8.640, Norsku 8.540, Kanadě 8.450, NSR 8.160, Dánsku 8.050, Belgii 7.580, Francii 7.290, Holandsku 7.160, Finsku 6.150, Rakousku 6.140, Japonsku 5.640, NDR 4.490, V. Británii 4.430, na N. Zélandě 4.370, v Polsku 3.150, SSSR 3.010, Bulharsku 2.590, Jugoslávii 1.960 atd.

Důležitější však je, že převážná většina uvedených zemí (s výjimkou socialistických bez NDR) vykazuje ve sledovaných letech 1970-77 *rychlejší růst* GNP na obyvatele než ČSSR. Jestliže u nás činil tento přírůstek v uvedených letech 83,4%, pak např. u Rakouska to bylo 205,47%, u Švýcarska 200%, u Norska 198,6%, Holandska 194,65%, Belgie 178,67%, NSR 178,49% atd.

Míru stupňujícího se zaostávání ČSSR si lze zvláště výrazně znázornit porovnáním se sousedním Rakouskem. To mělo GNP na 1 obyvatele v roce 1970 o 220 dolarů nižší než my (90,13% tehdejší úrovně ČSSR), o sedm let později jej však mělo již o 2.050 dolarů vyšší (150,12% naší úrovně v roce 1977)!

Nejinak dopadá mezinárodní srovnání materiálové a energetické náročnosti, která svědčí o neúměrně vysoké spotřebě těchto stále vzácnějších zdrojů v čs. ekonomice.

* * *

Neznám celý text studie kolektivu autorů (to, co zveřejnila Ekonomická revue, je označeno jako výtah) a tak nemíním činit výtky, že to či ono v ní chybí nebo je pouze naznačeno a vyžadovalo by další hlubší rozbor. Obraz by byl nepochybně plastičtější, kdyby nechyběla analýza napjaté situace na pracovním trhu, ocenění důsledků «konsolidační» politiky na životní prostředí atp. Základní závěry studie, mířící na mechanismus fungování čs. ekonomiky a na způsob jejího ústředního řízení, by se tím nezměnily.

Je nepochybné, že i současné vedení státu již nějakou dobu pociťuje nezbytnost podniknout něco více než příležitostně pragmatické hasičské zásahy, které dnedávna převažovaly. Zdá se však, že není schopno překročit svůj stín. «Soubor opatření ke zdokonalení plánovitého řízení národního hospodářství», který vyjadřuje jeho snahu o efektivnější fungování ekonomického mechanismu, je jen jinou variantou administrativně direktivního přidělového hospodářství, kde veškerá podniková iniciativa se i nadále bude soustřeďovat na uhádání co nejvýhodnějšího plánu (třebas nyní v jiných, obtížnějších ukazatelích) a na hledání cest k jeho co nejsnadnějšímu, nezřídka jen formálnímu «naplnění», místo na *podnikání*, jehož efektivnost pro věruje zákazník. Bylo by bláhové očekávat od takového «zdokonalení» kvalitativní zvrat ve fungování ekonomického mechanismu, obdobný tomu z roku 1966.

A tak vlastně i nadále jedinou nadějí zůstávají centrální přerozdělovací procesy, tato hlavní zbraň totalitních ekonomik, které sice vždy s velkým (zpravidla mnohaletým) zpožděním, ale přece jen dávají jistý prostor kvalitativním změnám. Jestliže roční růst investic se ze 6% v páté a 4,5% v šesté pětiletce snižuje pro nastávající pětiletí na 2% je to jistě výrazná změna, i když stále ještě představuje vysokou investiční míru. Věnuje-li se v příští pětiletce téměř 8 miliard Kčs na rozvoj elektroniky, zvláště pak mikroelektroniky, jistě se to projeví (i když s 15-20 letým zpožděním) na technické úrovni výroby i výrobků, i když to ještě vůbec nezaručuje, že se tím automaticky stanou konkurenceschopnými na světových trzích osmdesátých let. Ve vyspělých tržních ekonomikách se v žádném případě nezastaví technický rozvoj na dnešní úrovni. Ztroskotání polské technické ofenzivy v sedmdesátých letech, opírající se navíc o miliardové dovozy západní techniky, ukazuje, že ekonomický mechanismus zhruba shodný s naším naprosto nezaručuje efektivnost využití takovýchto investic. Polská ekonomika nejenže nedokázala s dovezenou technikou vyprodukovat dostatek deviz na splacení půjček, ale má problémy i s placením «pouhých» úroků.

Moc by mě zajímalo, zda alespoň někdo z normalizačního vedení čs. státu si uvědomuje svou historickou odpovědnost za tak dramatický zásah do rozvoje našich zemí, jakým bylo přerušování ekonomické reformy. Nejde jen o to, že se tomuto vedení nepodařilo udržet tempo růstu životní

úrovně z období této reformy – to by se v určité míře mohlo stát i za jejího působení. Mnohem závažnější je, že násilně přerušilo nadějný proces, který začal obracet negativní ekonomické tendence ženoucí do té doby čs. ekonomiku do stále většího zaostávání a plýtvání společenskými zdroji, a znovu těmito tendencím uvolnilo prostor. Byla zmařena příhodná chvíle, kdy bylo možno uskutečnit obrat k efektivnosti bez velkých otřesů, jaké dnes např. zmítají Polskem. Podmínky pro tuto změnu se zhoršují tím více, čím déle působí deformující mechanismus přidělové ekonomiky a čím více se ona integruje do uzavřeného světa netržních ekonomik.

Anebo se již všichni v tomto vedení stali vyznačací životního kréda jisté francouzské madam – po nás potopa?

Praha, říjen 1980

JOHANNES H. *

Boj o MADRID

je bojem o Prahu – bývávalo slyšet ve 30. letech z úst tehdejších komunistů. Dnes se Madrid opět stal symbolem zápasu o občanské bytí a nebytí a to nejen u nás v Praze, ale především ve Varšavě, Berlíně, Moskvě atd.

Slovo Madrid (podobně jako Helsinky) se ale jen zřídka vyskytne v oficiálních neřku-li osobních debatách dnešních komunistů-členů strany. Stranou ponecháme úvahu, zda o debaty mezi nimi vlastně ještě jde. Lidé moci tj. lidé privilegií a nikým nekontrolované libovůle propadají obavám a strachu, který nemá obdoby. Polské události jsou zdrojem reflexe a nadějí všech myslivých občanů, ale zdrojem paniky a stupňované agrese na straně aparátnických hierarchií.

Polské drama prožíváme jako nebývalý historický precedens, kdy sice někteří vzepjatou vlnu lidového hnutí a náboženského a morálního citění přirovnávají k etosu a patosu husitského hnutí, ale zároveň vidí novost tohoto vývoje v pádu falešné demagogie, která už hlasu rozhořčených pracujících nemůže čelit odkazem na jejich zájmy a svou službu ve jménu historického poslání dělnické třídy.

Polské události jsou pro nás nejvýznamnější krizí legitimacy v š e c h současných východoevropských režimů a záležitostí konečného demaskování pravé povahy nevýslovně arogantní elity moci. Nacionalistické a religiózní aspekty současného vývoje paradoxně umocňují sociálně-politickou rovinu problé-

mů dalšího společenského existování. Pro nás je zcela fascinující a inspirující skutečnost, že tlaky zdola nutí poprvé mocipány reagovat na požadavky každodenního života, že jsou konečně vyvedeni z konceptu a to doslova! Rigidní kategoriální myšlení, ostatně jen abstraktní tlachy o nezadržitelném, plánovitém a proporčním růstu společenského blaha, které je základním vývojovým zákonem socialismu, konečně padlo. Pražští místodržící jsou doslova zděšení a to v masovém měřítku – státní bezpečnost se chová neuvěřitelně hrubě a provokativně. Strach zplodil agresi, která se stále stupňuje.

Příkladem přechodu od zcestných abstrakt ke konkrétnímu uvažování, bohužel neméně zcestnému, může posloužit např. slovník oficiální propagandy čsl. rozhlasu a televize, kde polský vývoj byl od samého počátku interpretován jako snaha o účtování s pokrokovými a zodpovědnými socialisty cestou luceren.

Syndrom pouliční lampy – tak by se dal nazvat děs z výbuchu nastřádaného hněvu za nečetné křivdy, věčné snášení lží a ponižování ze strany vládnoucí, povýšenecké strany v každé zemi Varšavského bloku. Pražské jaro, ale i Charta 77 – to všechno byly pokusy o vyrovnání se cestou hledání nových řešení bez rekriminací a vendety. Polsko neustále zdůrazňuje snahu a naději, že lidé mohou a mají vzít své záležitosti do vlastních rukou a že násilí není řešení v očích bezmocných...

Jenže mocenská elita se bojí jakéhokoli zúčtování, byť i jen v rovině symbolického výčtu všech kladů a záporů poválečného vývoje. S představou lynčování podpůrců a tvůrců soudobých poměrů přichází ona sama – člověk se neubrání asociacím na praktiky carské ochranky...

Není snadné bránit se myšlení a jednání tak ryze neevropskému. Je velmi obtížné demaskovat ony zákruty, nelogičnosti a ambivalence doktrinárních způsobů «uvažování» a jednání, které navenek vypadá logicky a koherentně a přece pohled zevnitř ukazuje nepopsatelnou mimoracionalitu a neuvěřitelně primitivní pudově-afektivní reagování.

Uvnitř hnutí Charty 77 probíhá diskuse, jak dále v boji o základní lidská a občanská práva. Co chtějí především od sebe a teprve pak od druhých. Co očekávat a neočekávat od Madridu. Do jaké míry přepínat vlastní trpělivost při pohledu na to, jak za jedním stolem budou opět sedět představitelé z politického příp. kulturního života Západu a lidé režimu od nás, kteří nereprezentují nic než to, co zdevastovali, zmasakrovali ve všech oblastech společenského života v uplynulém desetiletí u nás.

Jakousi ironickou shodou okolností čsl. televize právě uvádí třídílný seriál o životě a díle dr. Martina Luthera Kinga, který sledují občané této země s nesmírným zájmem. I malé děti si začly hrát na protestní demonstrace a žádat «svobodu». Debaty, zda to za současného postoje vlády a stranických orgánů i nadále půjde bez násilí (ať již v Polsku či jednou u nás) opět ožily. Do této zjitřené atmosféry přišla zpráva, že po skončení této divadelní sezóny budou zrušena tři intelektuálně vynikající pražská divadla Na zábradlí, Semafor a Činoherní klub. Poslední symboly života 60. let – strana a vláda na cestě od abstraktního ke konkrétnímu opět pokročila svým osobitým způsobem. Boj o Madrid se v Praze opět stupňuje...

Dvanáct otázek k případu Ing. Rudolfa Battěka

JIRÍ PRAŽÁK *

Dát policajtovi facku – neboli odborně řečeno dopustit se útoku na veřejného činitele – je jedním z časově nejméně náročných trestných činů. Bác, a je to hotové.

Stejně krátce trvá obvykle vyšetření a potrestání tohoto deliktu:

Příslušníku, dostal jste facku nebo ne?

Obviněný, zfackoval jste příslušníka nebo nefackoval?

Svědku (nebo svědkové), říká pravdu příslušník či obviněný?

A už může být vynesena rozsudek.

Jsou však facky příslušníkovi, o kterých nelze bezpečně říci, zda byly či nebyly, facky takřkajíc mystické. Facky, které přímo řvou po tom, aby myslící veřejnost položila a vyžadovala odpověď na mnohem víc otázek, než jenom na tři shora uvedené. Do této kategorie nepochybně patří údajná facka příslušníku Vackovi, kterou měl uštedřit dne 14. června 1980 sociolog, v době Pražského jara poslanec České národní rady, a nyní mluvčí Charity 77 ing. Rudolf Battěk. Jde o facku natolik mystickou, že vyšetřovatel VB se jí zabývá už celé tři měsíce a konec jeho zabývání je stále v nedohlednu. Jde o případ natolik komplikovaný (nebo spíš podezřelý), že obviněný zločinec Rudolf Battěk je v cele číslo 419 v ruzyňské věznici už tři měsíce, ačkoliv je vážně nemocný, a nadřízený prokurátor reaguje na žádosti o jeho propuštění z vazby tím, že nereaguje.

Už po tomto úvodu se člověku tlačí do psacího stroje mnohé otázky vyšetřovateli a nadřízenému prokurátorovi. Leč postupujme metodicky a uveďme nejprve fakta.

Faktem zásadní povahy je rozhodně to, jakým způsobem odůvodnil vyšetřovatel VB dne 14-6-1980 trestní stíhání ing. Battěka:

«...dne 14-6-1980 byl v 10-30 hod. předveden (podtrhl J.P.) příslušníky místního oddělení VB Praha 8 – Karlín na toto oddělení ing. Rudolf Battěk. Vzhledem k okamžitému zaneprázdnění příslušníka VB nemohl být předvedený vyslechnut k důvodu předvedení, a proto po 30 minutách čekání místní oddělení VB bez svolení stálé služby opustil.

Po zjištění, že R.B. již na místním oddělení není, šel za ním, aby jej přivedl zpět ppor. Vacek, a vyzval jmenovaného jménem zákona, aby se vrátil. Tento odmítl s tím, že se vrátí domů a bude čekat příslušníky zde. Z toho důvodu jej ppor. Vacek vyzval jménem zákona. Jmenovaný jej však od sebe odstrčil. Chtěl do ppor. strčit znovu, ten jej však uchopil za ruku, načež jej R.B. začal tahat do vozovky.

V této situaci jej pojednou udeřil rukou do spánku a srazil ppor. čepici od stejnokroje.

Vzhledem k agresivnímu jednání R.B. požádal ppor. procházejícího chodce, aby přivedl posilu. Teprve pomocí dalšího příslušníka VB se podařilo jmenovaného R.B. přivést zpět na VB ».

Tak, a po tomto úředním rozjezdu můžeme přistoupit k otázkám:

1) *Byl ing. Rudolf Battěk opravdu «předveden» na místní oddělení VB, jak tvrdí citovaný dokument?*

O tom lze odůvodněně pochybovat. Dva dny předtím totiž Battěkovi kdosi ukradl auto, zaparkované před domem. Krádež tentýž den ohlásil právě na onom místním oddělení VB, kde potom došlo k incidentu s ppor. Vlackem.

Koncem srpna, když Battěk trávil už třetí měsíc ve vazbě, byl konečně vyslechnut jako svědek příslušník karlínské VB, který vypověděl, že mu na inkriminovaný den vypisoval *pozvánku k jednání o ukradeném vozu*. A žádný *příkaz k předvedení* nebyl v dosavadním průběhu vyšetřování dosud předložen.

Zdá se tedy pravděpodobné, že příslušníci VB přišli onu sobotu 14. června Battěka *pozvat k jednání* a nikoli ho předvést. Nasvědčuje tomu ostatně i několik dalších faktů: Battěk si s sebou vzal dokumenty a klíčky ke svému odcizenému vozu. Dále: po příchodu na místní oddělení VB byl ponechán v čekárně, kam je volný přístup z ulice. (Kdyby byl předveden, čekal by v některé z vyšetřoven v uzavřeném prostoru stanice VB). Dále: byl mu ponechán občanský průkaz, který se předvedenému okamžitě odebírá. (Bez občanského průkazu by čekárnu VB zcela určitě neopustil). A dále: odešel z čekárny volně, z čehož vyplývá, že evidentně nebyl strážěn.

Tedy;

2) *Byl-li ing. Battěk na VB pozván a nikoli předveden, proč vlastně ppor. Vacek používal formule «jménem zákona», aby ho donutil vrátit se?*

Battěk byl přece v tom případě na oddělení VB jako svobodný občan (nota bene jako «poškozený»), a došel-li k názoru, že nebude dále zbytečně čekat, nic a nikdo mu nemohl bránit, aby odešel.

A dále:

3) *Proč se vyšetřovatel až dosud vůbec nezajímal o to, zda byl Battěk na VB předveden či pozván, a byl-li předveden, pak z jakého důvodu?*

Zde je nutno uvést do našeho vyprávění nový prvek.

Jak reagovala na Battěkovo oznámení krádeže vozu «normální» bezpečnost, nevím. (O vozu dosud není ani vidu, ani slechu). Víme však, jak reagovala státní bezpečnost: v pátek 13. června a v noci na sobotu 14. června hlídkovali v okolí Battě-

kova bytu příslušníci StB, kteří dnes sice nenosí tvrdáky jako jejich praotci od bývalé tajné policie, ale přesto jsou od svého okolí velmi lehce rozeznatelní. Je pravděpodobné, že členové StB v civilu asistovali při «pozvání» ing. Battěka na VB k jednání o ukradeném autě. A pokud šlo skutečně o «předvedení», pak mu asistovali zcela určitě.

Protom ale

4) *Proč se mezi vyslechnutými svědky vyskytují pouze tři nebo čtyři uniformovaní příslušníci VB a jeden náhodný chodec, a ani jediný člen StB?*

Odpověď na tuto otázku (jakož i na mnohé jiné) neznáme, ale zde nám nejprimitivnější zásady logiky napovídají několik vhodných odpovědí. V zájmu objektivity je budu formulovat raději jako dvě další otázky:

5) *Není to náhodou proto, aby z případu ing. Battěka zcela vymizel jakýkoli možný politický podtext a zůstal jenom banálním kriminálním případem?*

6) *Není to náhodou proto, aby se demokratické veřejnosti v zahraničí a některým státním představitelům znesnadnilo či znemožnilo případné akce proti Battěkově persekuci?*

Prostě a krátce se zdá, že příslušníci StB Battěkův incident inscenovali.

A protože Battěkovo zatčení a obvinění bylo v západních sdělovacích prostředcích pouze zaznamenáno a jenom minimálně komentováno, naskýtá se v této souvislosti ještě jedna otázka:

7) *Nepovedl se náhodou tentokrát československé StB její dost neuměle realizovaný záměr a nenaletěl Západ doopravdy na «kriminální» povahu Battěkova případu?*

Podezření, že Battěkův incident inscenovala StB, podporuje ještě jiná pozoruhodná skutečnost:

Ve čtvrtek 12. června 1980 ing. Battěk zjistil, že zmizelo jeho auto. Téhož dopoledne odešel na policii ohlásit krádež a čekat tam na příslušníky VB, kteří s ním měli jít ohledat místo, kde bylo auto zaparkované. Po hodinovém marném čekání oznámil, že na vyšetřovatele počká doma a odešel.

Ve zpětném pohledu působí tato epizoda jako generální zkouška na budoucí incident, k němuž došlo o dva dny později. Příslušníci StB, které řada Battěkových sousedů viděla od krádeže vozu hlídkovat na ulici i v domě, prostě využili schématu, které se nabízelo: pozvat Battěka k jednání na stanici VB, nechat ho tam čekat tak dlouho, až opět ztratí trpělivost a bude chtít odejít – a pak zaranžovat incident.

StB, která se tak podivně vytratila z protokolů o vyšetřování Battěkova «útku na veřejného činitele», hrála a hraje totiž v jeho životě jinak velice aktivní roli. Jako důkaz tohoto tvrzení zde stůjž maličký seznámeček Battěkových zkušeností s StB za pouhý jeden rok před jeho uvězněním:

a) 29.-31. května 1979: příslušníci StB kolem 5.00 hod. ráno vylomili dveře bytu Battěkových a provedli v něm domovní prohlídku.

b) 3. října 1979: ing. Battěk byl přepaden na ulici, vtažen do auta a odvezen do vyšetřovny StB. Byl dvakrát udeřen do rukou, byla mu nasazena pouta. V jeho bytě byla další domovní pro-

hlídka, při níž byl zabaven psací stroj, za poslední léta už třetí.

c) listopad 1979: v době návštěvy rakouského ministra zahraničí Paara v ČSSR střežila Battěka čtyři dny operativa StB a pátý den byl předveden k výslechu.

d) 20. prosince 1979: zadržen u příležitosti konání odvolacího procesu se šesti členy Výboru pro obranu nespravedlivě stíhaných. Po půlnoci byl odvezen autem do okolí východočeského městečka Žehušice a tam ponechán na opuštěném zasněženém poli.

e) 25. ledna 1980: byl zadržen před bytem herečky Vlasty Chramostové, v noci odvezen do Dolního Bousova v severních Čechách, a tam po půlnoci propuštěn bez peněz a v nedostatečném oděvu.

f) 30. dubna 1980: neznámý pachatel probodal všechny čtyři pneumatiky Battěkova vozu, zaparkovaného před domem. Bylo to v noci před svátkem 1. máje, kdy – jako před každým jiným státním svátkem – je střežení prominentních signatářů Charty 77 zvláště pečlivé. (Československé bezpečnostní orgány mají zřejmě pocit, že «podvrtné živly» tvrdošíjně připravují státní převrat, k němuž může dojít pouze v den některého státního svátku).

g) 7. května 1980: Battěk byl zadržen za účast na filozofickém semináři v bytě prof. Julia Tomina a držen 48 hodin ve vazbě.

h) 1. června 1980: Battěk šel po ulici se skupinkou známých. Zastavilo u nich policejní auto, všechny legitimovalo, a pak došlo k pokusu vtáhnout Battěka do vozu.

Příslušníci StB se k Battěkovi chovali v poslední době nesmírně hrubě. Např. v bytě dr. Tomina jím smýkali po zemi, při incidentu 1. června jím cloumali, a bylo zřejmé, že se ho snaží vyprovokovat k odporu. Nepodařilo se jim to. A všechno nasvědčuje tomu, že se jim to nepodařilo ani onoho 14. června 1980. V té chvíli však kolem ing. Battěka nebyl nikdo z jeho známých, přátel nebo členů rodiny, kdo by svým svědectvím mohl vnést do věci jasno.

Nuže – po této průpravě konečně můžeme v případě ing. Rudolfa Battěka položit otázky kardinální:

8) *Jak to vlastně opravdu bylo s Battěkovým «útkem na veřejného činitele» 14. června 1980?*

9) *Padla skutečně facka na tvář podporučíka Vacka?*

Především musím podotknout, že jsem u incidentu nebyl a tím pádem nemohu posloužit jednoznačným svědectvím. Rozhodně však nejsem stoupencem teorie, že Battěkovi povolily nervy a facku Vackovi skutečně dal v přechodném pomnutí smyslů. Nejsem stoupencem této teorie i přesto, že jeho dosavadní zkušenosti s československou bezpečností by mu na přechodné pomnutí smyslů dávaly právo. Na to příliš dobře a příliš dlouho Rudolfa Battěka znám.

Každý člověk v Československu, který odmítá vidět v Rudém právu Písmo svaté, je nucen žít v neustálé symbióze se státní bezpečností, a chce-li aspoň přežít, když už ne přežít, musí si vypěstovat pro styk a tímto odvětvím státní moci určité instinkty. Lidé na příslušníky StB a bezpečnosti

vůbec reagují různě podle své národy, ale jedno mají všichni společné: vědí, že facka jako odpověď na provokativní slovo nebo jednání by jim sice v daném okamžiku udělala moc dobře, ale výhledově by to byl přinejmenším omyl. Umět zachovat klid – to je pro nekonformního člověka v československém «reálném socialismu» kategorický imperativ.

Ing. Rudolf Battěk je vzdělaný, klidný, vtipný a cílevědomý. Na strkání, rýpání do zad a naznačené údery reagoval dosud vždycky tím, že zkřížil ruce na prsou a pokud se po úderu udržel na nohou, zůstal klidně stát. Přesně takto ostatně popsal i svou reakci na ppor. Vacka při svém prvním výslechu, k němuž došlo v ruzyňské věznici až po více než pěti týdnech vazby. Vypověděl do protokolu, že vyšel z čekárny VB volně na ulici, vyběhnoucí příslušník (Vacek) ho začal tahat zpět, přičemž on dal ruce křížem přes prsa a volal, aby připoutal pozornost kolemjdoucích. Když přiběhl příslušník, vrátil se Battěk se slovy: «Pánové, vidím, že jste v přesile, musím se vrátit».

Jeden z příslušníků karlínské VB, který byl vyslýchán jako svědek, prohlásil, že vyhlédl z okna a viděl ing. Battěka, jak jde klidně zpět.

78 letý náhodný chodec vypověděl, že viděl něco jako pranic, ale na přímou otázku, zda viděl, že by ing. Battěk podporučíka uhodil, odpověděl, že ne. (To je tím pozoruhodnější, že tento starý pán, který nemohl vědět, o koho jde, jistě jako normální občan musel být při pohledu na tahanici mezi neznámým civilistou a uniformovaným příslušníkem VB podvědomě na straně «práva»).

V této souvislosti proto působí přinejmenším podivně, že ppor. Vacek předložil *teprve 10. července* potvrzení o tom, že utrpěl otřes mozku, byl týden hospitalizován a déle než dva týdny v pracovní neschopnosti. Jde o potvrzení, vystavené policejním lékařem, a tedy v rámci československé reality nenapadnutelné, neotřesitelné. Možnost ověřit si je nějakou civilní nezávislou autoritou prostě v Československu neexistuje.

Příliš to vypadá jako dodatečný manévr StB, která se snaží tímto novým «hmatatelným» důkazem podepřít svou velice neuměle připravenou tézi o agresivním jednání Rudolfa Battěka.

A je to tím víc překvapující, když si uvědomíme, že usnesení o Battěkově trestním stíhání je téměř stoprocentně založeno na Vackově vyličení případu.

Neboť zde se nabízí další otázka:

10) *Diktoval ppor. Vacek svou verzi incidentu zdravý nebo s otřesem mozku?*

Ze všeho, co jsem uvedl, vyplývá myslím dost jednoznačně, že obvinění Rudolfa Battěka spočívá na poněkud nestabilních základech. Že je v něm řada nejasností, mám-li to označit nejmírnějším výrazem. Nicméně uvěřme na okamžik oficiální verzi incidentu a podívejme se na případ ing. Rudolfa Battěka z jiného úhlu.

Podle československého trestního řádu existují pro uvalení vazby pouze tři taxativně vyjmenovaná důvody:

- a) obava, že obviněný uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak vyhnul trestním stíháním nebo trestu,
- b) obava, že bude působit na svědky, a konečně,

c) obava, že bude pokračovat v trestné činnosti – zde tedy ve fackování příslušníků bezpečnosti.

V případě Rudolfa Battěka není opodstatněná ani jediná z těchto tří obav, a přesto je držen ve vyšetřovací vazbě pro obvinění z banálního trestného činu už celé tři měsíce.

Žádost o propuštění z vazby podal Battěk sám formálně okamžitě po svém uvěznění, a jeho právní zástupce 25. července 1980. Ani Battěkovi, ani jeho obhájci dosud nedošla na tyto žádosti odpověď, ačkoliv – opět podle čs. trestního řádu – musí o takové žádosti prokurátor rozhodnout «neodkladně».

Tentýž československý trestní řád určuje trvání v přípravném řízení maximálně na dva měsíce. Prodloužit tuto lhůtu může jen nadřízený prokurátor, což je v československém «právním» systému pouhá formalita. Ani tato formalita však nebyla splněna.

Předevčírem došel poštou Battěkův dopis rodině z 26. srpna, v němž není ani zmínka o tom, že by mu bylo doručeno rozhodnutí o prodloužení vazby. Takové rozhodnutí neobdržel ani jeho obhájce. Přesto věznění pokračuje a zřejmě bude pokračovat.

Tedy:

11) *Proč v Battěkově případě prokurátor tak hrubým způsobem neplní své povinnosti?*

12) *Jaká je odborná způsobilost vyšetřovatele, který za tři měsíce není schopen vyřešit případ jedné mystické facky?*

V těchto dnech se v ČSSR oslavuje tzv. «Den tisku», který je podle oficiální definice «kolektivním organizátorem, agitátorem a propagátorem». Pohříchu však není informátorem ani o tom, co se děje za československými hranicemi, ani o tom, co se děje v Československu. Tím je přerušena ona zpětná vazba, která v demokratické společnosti dovoluje veřejnosti kontrolovat a posuzovat na základě informovanosti, jak pracují a fungují státní orgány. V ČSSR je veřejnost odsouzena bez prověřování věřit, že tyto státní orgány fungují spravedlivě a neomylně. (O některých dílčích nespravedlnostech a omylech se píše leda s několikaletým zpožděním).

Případ ing. Rudolfa Battěka má všechny znaky případu, kvůli němuž by zdejší tisk měl alarmovat zdejší zastupitelské orgány, aby uplatnily své ústavou zaručené pravomoci a vnesly do věci jasno.

To je však představa v dnešním Československu přinejmenším naivní. A tak novináři, který nemá k dispozici noviny a přitom se nepřestal dívat kolem sebe, nezbyvá než udělat tento záznam na psacím stroji. Aby se za pár let nemusel stydět, že viděl, věděl a mlčel.

Praha, 14. září 1980

Jiří Pražák

Post scriptum:

Ing. Rudolf Battěk má dar velkorysého humoru, nadhledu a optimismu. V době jeho předcházejících dvou dlouhodobých pobytech v politickém kriminále (v letech 1969-70 a 1971-74) mu cenzura zabavovala dopisy rodině zejména proto, že byly «příliš veselé». Tím otřesněji působí úryvek z jeho

posledního dopisu, psaného 26-8-1980, který došel jeho ženě 12. září:

...Nenech se tím, prosím, zneklidnit, ale mám průdušky už přes měsíc rozbouřené, v noci spím špatně, dvakrát třikrát vstávám a zhruba 3-4 hodiny probdím. Jednou i dvakrát za noc musím použít Euspiran-spray, ráno jsem unaven, nevyspalý s astmatickým dechem. V tak špatném stavu jsem ještě nebyl, a zdá se, že ve zdejších podmínkách bude regenerace krajně problematická. Už přes měsíc užívám 3x denně synthophylin, resp. supraphylin a beru ten spray podle potřeby – nerad bych se stal chronikem. Včera jsem se nemohl jít ani vykoupat. Měl-li bych ještě konstatovat

píchání na prsou a zhoršený krevní oběh (trnutí malíčku a prsteníku pravé ruky, bolesti hlavy v temeni a to pobolívání v krajině žaludeční), mohlo by to vzbuzovat podezření na hypochondrický syndrom. Jsa spíš beznadějný optimista, nezalamuju rukama, ale budiž mi prominuto konstatování těchto fakt. Víš, že věci spíš zlehčuji nerad bych ještě Tobě přidělával starosti. Je to všechno důsledek toho prochladnutí v prvním měsíci vězení. 6. srpna jsem byl «odeslán» na rtg plic (velký boční a čelní snímek a tomografie – asi 6 snímků) bez předchozí konzultace s lékařem... Dopisuji ráno po více méně probdělé noci – nahlásím se dnes k lékaři – cítím se velmi špatně...».

Jsme tu všichni přechodně, ač někteří dočasně

JULIÁN SLATINA

Píšu tohle skoro přesně v den dvanáctého výročí československo-sovětské smlouvy o dočasném umístění sovětských jednotek na našem území. Že byla podepsána, je věc přirozená, uvážíme-li, jak příznivé podmínky k tomu vytvořila přítomnost právě oněch jednotek. Protože jsou sovětské jednotky na území ČSSR dosud, ač tu měly být jen po dobu normalizace a ta – jak víme ze stranických dokumentů – dávno skončila, vyvozují z toho, že slovo dočasně už neznamená totéž, co přechodně. Jde zřejmě o průlom do slovníku českého jazyka, a to ve směru modernizace. Je poučné si to uvědomit – člověk pak aspoň ví, jak dlouho hodlají být v hostitelské zemi dejme tomu sovětské jednotky v Afghánistánu. Dočasně.

S pojmem přechodnosti se má věc zcela jinak. Rád bych to vysvětlil. Před osmapadesáti lety se na tomtéž československém území (ač ještě neobsazeném ani dočasně, ale o to teď nejde) narodil Jiří Lederer. Konkrétně v Kvasinách, v Orlických horách. Dvacet let žil u babičky v Sokolnici, nu a po válce se dal na žurnalistiku; k posledku se stal jedním z nejznámějších českých novinářů, jedním z těch, kteří chtěli opravdový, demokratický socialismus, ne ten «reálný». Takže dočasný Husák považoval za vhodné ho celkem třikrát zavřít, naposledy na tři krušné roky, ztížené chorobou a zpestřené řetězem policejních darebáctví vůči jeho ženě a malé Monice. A teď cituji svědectví Jiřího Rumla:

«Pořád chtěli jen jedno – aby se vystěhoval, dokud je čas. «Už teď máme tolik materiálu, že tam půjdete znovu». Tím mysleli vězení.

Napsal dopis ministrovi, že bude o odchodu vážně uvažovat, když bude propuštěna na svobodu Otká Bednářová, a jeho synovi bude umožněno dostudovat; dále pak žádal navrácení písemností odebraných ve vězení a nezákonně odebraných řidičáků. Spustili bandurskou, že už mají dost jeho drzostí... A hned zmáčkli řadu přátel, kteří se s ním nadále stýkali.

Podal tedy žádost o vystěhování, a oni... hartusili, a vyhoštění manželky (má polskou příslušnost. – J.S.) prodlužovali ústně po dnech, až do 27. srpna. To byl poslední termín. «Vaši ženu budeme eskortovat na hranice NSR a vás vyvezeme za ní».

Monika onemocněla a měla vysoké horečky. Lékaři usoudili, že je to následek nervového vypětí. Usmlovali tedy odchod na 1. září. Šibeniční lhůta...

V pátek 29. srpna odevzdal občanský průkaz a byl vyvázan ze státního občanství předtištěnou listinou, která «opravňuje k vycestování... Jiří Lederer... (ne Jiřího Lederera, jméno je v prvním pádě vepsáno na vytečkované linku. – J.S.)... neurčené státní příslušnosti, přechodně se zdržujícího v Československé socialistické republice».

Zde přestávám citovat svědectví Jiřího Rumla. Došli jsme k jádru naší úvahy: k přechodnosti. Konečně nám bylo jasně vysvětleno, jak pohlíží vedení strany a vlády na tuto krásnou zemi. Nenechte se, spoluobčané, klamat slovy hymny «domov můj»! Nikoliv: to není náš domov, ve kterém se rodíme, žijeme, milujeme, pracujeme a umíráme. To je činžák, ve kterém vás správce se svými domovníky, podle pokynů moskevského domácího, laskavě nechávají bydlet, podle toho, jak se chováte. Když si myslíte nebo dokonce říkáte – o psaní už nemluvě – něco, co se ubytovatelům nelíbí, zavrou vás do sklepa anebo vás vykopnou. «Tak jsme hochu dojeli», – referoval Jiří Lederer domů již z bavorského Pasova. – «Na hranicích nás v tom větru nechali mrznout dvě hodiny, museli jsme rozbalit zapečetěné kufry a svlíkli nás do naha».

Zcela správně učinili, pravím. Je v tom vzácná důslednost. Vykopávaný nájemník tohoto činžáku si nemůže přece vzít se sebou, co mu napadne. To by tak hrálo: To se musí přísně vyšetřit, a ostatně se mu tím nějaká vzpomínka na zemi krásnou, zemi milovanou pořádně ztrpčí – v jeho zájmu, aby nevzpomínal příliš v dobrém a nechytal ho stesk

po domově. Aby konečně pochopil, že mu bylo jen přechodně umožněno se třeba 58 let zdržovat v zemi, kde se náhodou narodil. A proto správce jedny nájemníky vyhazuje, buď ještě v baráku, nebo až venku – známých i méně známých Čechoslováků v cizině zbavených vlastního občanství na ouředním papíře, ač protiústavně a nezákonně, vůči hledě přibývá; druhé nájemníky zavírá, a třetím nájemníkům vyhrožuje jedním nebo druhým, nebudou-li říkat a dělat, co se nařizuje anebo budou-li dělat, co si vrchnost nepřeje. Neboť pozor! Dočasně – čili na věčné časy – tu mají domovské právo pouze okupanti. My, Čechoslováci, jsme tu přechodně.

V odchodu Jiřího Lederera s rodinou je i palčivě aktuální symbolika. Byli vykopnuti právě ve chvíli, kdy se v sousedním Polsku otřásala v základech budova, o jejíchž trhlinách právě Lederer před nemnoha lety pravdivě psal a mluvil – do té míry pravdivě, že byl perzekvován naším režimem mimo jiné za to, že prý «veřejně hanobil stát světové socialistické soustavy a jeho čelné představitele», tedy Gomulku. Jiří Lederer si tak vysloužil hněv vládců obou zemí i tím, že se nepřímou angažoval za demokratické reformy v Polsku. A úsklebek historie tomu chce, že se stal osobou «neurčené státní příslušnosti» právě nyní, kdy v sousední zemi pod tlakem lidové vůle odešli a dále odcházejí ze svých funkcí nejen první tajemník strany Gierek, ale i další a další členové předsednictva i

ústředního výboru, ministři včetně předsedy vlády a jeho náměstků, vojvodští tajemníci strany... Což je, abychom si to přiblížili, jako když u nás odešel Husák i Bilak, Štrougal i Colotka, Chňoupek i Kapek; jako když se rozpadly a přestaly fungovat oficiální odbory se svou Ústřední radou a svými Karly Hoffmanny, a na jejich místo nastoupily nezávislé organizace vytvořené a vedené samotnými pracujícími lidmi.

Opravdu, nic nám nedokládá výstižněji přechodnost funkcí a institucí – přechodnost moci těch, kdo na úředně předtištěných formulářích prohlašují věrné syny této země za bezdomovce. Neboť žádné byrokratické lejtstro nemůže vymýt z dějin české žurnalistiky Lederera jeho vykopnutím, ani Bednářovou a Dienstbiera jejich vězněním; zrovna jako nemůže «zbavením občanství» vyhnat z české literatury Kunderu či Kohouta, kteří tvoří v cizině, ani Václava Havla tím, že mu v kriminále nedovolují psát. Nechť se tito čeští, českoslovenští lidé zdržují – nebo jsou drženi – kdekoli, jsou našimi lidmi nikoli «přechodně», ale od narození a nadsmrti. Zato ti, kdo je zavírají a vypovídají, byli našimi lidmi nejpřechodněji: jen dokud se neodhalili jako služebníci někoho jiného. Abychom se vrátili k slovům hymny: ono «mezi Čechy domov můj» se na ně nevztahuje. I kdyby je přechodně šňorily nejhonosnější funkce a na klopách jim visely ty nejlesklejší medaile – mezi námi jsou to cizinci nejčizější.

DOPIS Z PRAHY

Morální bilance jednoho desetiletí (1970-1980)

(Část práce s problematikou praktické individuální morálky, nazvané «O smyslu lidského života». Autor žije a pracuje v Praze, nepodepsal Chartu 77, nepatří mezi tzv. «disidenty»).

Konzolidace poměrů sedmdesátých let mezitím vytvořila situaci, ve které, ač zpočátku nevynikaly ekonomické potíže tolik jako s nástupem roku 1980, se nápadně měnily a upadaly morální a kulturní hodnoty celé společnosti. Režim se dal do systematického ničení jedné oblasti za druhou, až se mu skutečně podařilo zlikvidovat téměř vše, co nebylo zcela prostřední. Oficiální umělecká tvorba se stala šedá, nezajímavá a prázdná. Nejenže se do popředí znovu postavil požadavek politické angažovanosti, který přinesl novou a ještě ubožejší parafrázi padesátých let, ale podezřelé se stalo také všecko, co obsahovalo pokus o nápad, originalitu, vyjimečnost. Protože všechny tyto atributy by nebezpečně narušovaly budovatelská a optimistická schemata, v nichž muselo být udrženo každé umělecké cíle. Vydávaná literatura se znovu vrátila ke starým, trapným tématům, v nichž na základě budovatelského úsilí s přípustným konfliktem mezi vedoucími pracovníky a dělníky, nebo mezi

starými a mladými pracovníky, nebo mezi tzv. «úzkými specialisty» a zkušenými praktiky probíhá také soukromý děj, jehož jednotlivé zápletky, navazující ovšem na pracovní, mají dodat tématu pikantnost a přitažlivost. Pochopitelně se všechny tyto znaky «kultury» rozvinuly v plné šíři v prostředcích masové konzumace, jakou reprezentuje třeba televize, a režim vyzdvihl řadu autorů, ku příkladu televizních seriálů, schopných vyhovět přesně požadavkům nejnižší úrovně. V těchto výtvorech předvádějící se «kritika» má jednak dělat dojem znalosti problémů «lidu», jednak ukazovat autora jako «odvážného» a «zásadového». Ve skutečnosti nevyšla tato tvorba ani v nejmenším z demagogické frázovitosti, dané hlavními ideovými schématy, a to ani přes snahu zakrýt tento rys lidovým jazykem (či spíše jeho urážkou).

Ale lidé přestali mít možnost konzumovat jiný typ zábavy než ten, který klesl na úroveň nejnižšího vkusu. Tam, kde se zdánlivě nedalo nic zkazit, zkazilo se alespoň omezením repertoáru a ustrnutím režie, jako ku příkladu v programech divadel. Prvním činem bylo zrušení několika malých divadel, která se snažila o vlastní a nové postupy, jak v režii tak i ve výběru, obsazení atd., druhým pak byla proměna klasických scén, včetně opery, v

naprosto nezajímavé. Tak, že je skoro škoda času a peněz je navštěvovat. Oplývají vším, co náročnější divák nemůže snést, bezzubým repertoárem, zkonstatělou režii a proto i podprůměrnými hereckými výkony, jež podávají herci, kteří by byli schopni se projevit i nadprůměrně. Pokud jde o typ zábavy, jaký poskytují kina, není situace lepší. Ukazuje opět příznačné rysy pro celkovou kulturní atmosféru. Především zejí prázdnotou představení sovětských a východoevropských filmů, s pochopitelnou výjimkou některých českých. Návštěva západních filmů pak musí dotovat ztrátu na ziscích a to zcela jednoduše zvýšeným vstupným. Avšak výběr filmů ze západu je vcelku také pozoruhodný a ukazuje několik hledisek: jednak se kupují laciné filmy nebo propagandisticky vhodné filmy, obsahující kritiku kapitalismu, anebo pak westerny nebo méně hodnotné lehčí filmy, kde se zase počítá se zájmem průměrného publika. Pouze malá část z nich poskytuje skutečný obraz o úrovni produkce současné doby.

Mezi koncerty zůstaly ovšem takové, které stojí za to vyslechnout. Přesto i zde platí to, co pro divadla, protože i zde došlo k ustrnutí repertoáru, je málo novinek, malý výběr. Také Pražské jaro se rok od roku koná v méně vzrušené atmosféře. A co se týče výtvarného umění, po několika letech konzolidace lze stále častěji slyšet stížnosti, že výstavní síně zejí prázdnotou. Lidé si totiž zvykli, že to, co je jim předkládáno, jim nedává žádný umělecký zážitek, neboť jsou jim zde vnucována témata (daná ideologickými hesly, jež zakládají i název výstav), zpracování (řekneme-li realistické, jde spíše o urážku realismu) i autoři, kteří jsou tvůrci a nositeli obou předchozích skutečností a proto renomovanými členy Svazu výtvarných umělců. Tento svaz vznikl po sovětské okupaci tak, že mocenským zásahem byl zrušen starý orgán a stejným způsobem dosazen nový, z jehož řad byla vyloučena většina dosavadních výtvarných umělců. Znovupřijati byli jen ti, kteří vyhovovali ne uměleckými, ale politickými kvalitami, při čemž lze pozorovat, že se často tato dvě hlediska vylučují: jen náhodně lze najít v řadách politicky silných kádrů také výraznějšího umělce. Noví členové Svazu výtvarných umělců přenesli do svého díla svůj prázdňý, falešnou ideologií deformovaný svět, a poněvadž jednak obsahu odpovídá i forma, jednak se prázdňý a deformovaný svět octl ještě v rukou těch, kteří jim nahradili nedostatek talentu, vznikají stále díla, pomníky, výstavy, na něž se nelze podívat, aby to nebyla přímo urážka uměleckého citění a vkusu. Lidé se tedy odnaučili chodit na oficiální výstavy a do oficiálních svazových síní. Výjimku tvoří jen případy, kde se jedná o známé a nepopiratelné hodnoty, jež lidé už dávno přijali jako dobré (ku příkladu výstavy starého umění, výstava o době Karla IV. nebo z nových výstava z díla J. Trnky). Ze stejných důvodů lze těžko číst i většinu časopisů. Oficiální časopis Svazu výtvarných umělců Výtvarná kultura obsahuje téměř z poloviny zprávy ze Sovětského Svazu a spřátelených zemí Varšavské smlouvy, jakož i politické proklamace o angažovanosti umění v socialistické společnosti. Ve zbytku je málo konkrétních informací zabaleno do stejného podání typu novinového úvodníku tak, že četba veřejnost na první pohled přímo odpuzuje. Totéž složení mají ovšem všechny ostatní časopisy a je nutné jednak překonat velký odpor, jednak mít o

daný obor nebo téma mimořádný zájem, aby se člověk probil k minimu, které se tu doví. Platí to dokonce i pro oddechové časopisy jako jsou ženské nebo zájmové.

ÚNAVA A RESIGNACE

Co tedy zbylo člověku ve světě, který dostal podobu šedého, beztvareho přízraku, jenž mu nadto neustále hrozí, přikazuje, mobilizuje ho k boji a vyzývá k nenávistem, namířeným na všechny možné, právě se hodící strany? Východiskem mohla být jen únava. Lidé se cítí především unavení z toho, že mají být trvale v pozoru a obklopeni útokem, v němž se nemohou ani zasmát. Zatím co ostatní svět, z něhož jsme byli násilím vytrženi, žije třicetpět let v hlubokém míru a jen chvílemi se ocitá v konfrontaci s možným nebezpečím, nepoznali lidé v Československu za celá tato léta, bez boje a beze zbraní v rukou, co to je vlastně mír a co to je pocit, že jsou svobodní. Celá tato léta žijí v psychické palbě, která jim neumožňuje vychutnat, co je skutečně lidské prožití života a znehodnocuje mír natolik, že se až rouhačsky dá tento stav srovnávat s přímou válkou. Ovšem, jsou tu rozdíly. Ale kdo nepoznal, co to je ubíjející jednotvárnost světa bez perspektiv, bez budoucnosti, bez nadějí, bez možností rozvinout fantazii, schopnosti, talent, iniciativu, opakujícího se v této podobě den ze dne, světa, v němž postupně lidem mizí radost z práce, neboť nevědí, proč ji vlastně dělají, ale v němž zbývá právě jenom tato neradostná práce – ten si neumí představit strašnou skutečnost, která je navenek někdy i skryta.

Z únavy se zrodila rezignace. Ta je přirozeným pudem sebezáchovy, neboť vlastně nahrazuje ochrannou přilbu proti vnějšímu útoku. Nemohli se bránit jinak, zbývá mi jen opakovat to, co na mně režim požaduje, aniž si uvědomuji smysl frází, povinných hesel a povinných zdravic, jež všechny dohromady hrají úlohu zaklínadla. Musím se naučit znát klíč k tomu, jak mohu vůbec promluvit, abych byl chráněn. V «disidentské» literatuře vznikla řada článků o tzv. «sovětském jazyku», jenž je stavěn na největším podvodu ve vztahu k základní funkci jazyka, totiž možnosti dorozumět se jím. Tímto jazykem se naučili všichni navzájem se krýt a oklamávat. Je natolik zbaven myšlenek, že tradiční problém vztahu jazyka a myšlení tu nemá žádné opodstatnění. Vyjadřuje jen katastrofální prázdno, které musí mít člověk v hlavě nebo které musí předstírat, aby mohl existovat. «Sovětský jazyk», mající obdobu ve všech socialistických státech je tudíž nadto svědectvím o diktátu nad lidským svobodným rozumem. Málokdo na západě si umí představit skutečný rozsah slova «totalita». Turistům často stačí, že vidí v obchodech jídlo a zboží a lidi oblečené a nehladovějící. Neumí si však představit, jak totalitní režim vládne v oblasti duše a rozumu, jak je znetvořil a jak přes ně ohrožuje normální lidskou existenci až téměř ke zničení. Protože jenom v negaci, byť i pasivní, se skutečně nedá žít. Člověk musí žít něčím pozitivním, nemá – li se plahočit po zemi jako napůl ubitý živočich, obklopen frázemi, hysterickým křikem, šedí a jednotvárností. Neboť toto všecko dává skutečnou tvář režimu, nikoli jakž takž zásobené obchody.

ÚTĚK DO « POZITIVNA » CYNISMUS

Masový útěk před skutečností někam do « pozitivna » tedy musel přijít. Lidé zalezli jako do děr do svých domovů, chat, aut, rodin a zde teprve odložili svůj «sovětský jazyk» a nenormální myšlení a psychiku. Tak žijí celá léta. Když mají štěstí a nejsou v těchto oblastech postiženi a když nadto přistoupili na úplnou substituci všech ostatních hodnot za tyto úzce osobní a těsně uzavřené, pak snad ani nemusí tolik pociťovat své neštěstí.

Ale obrázek lidských poměrů je ještě horší. Dokonce i v těchto omezených oblastech si lidé museli najít určitý způsob existování. Protože cha- ta, auto, dům, rodina se od společnosti prostě izolovat nedají, jak po stránce ekonomické tak i po stránce občanské a veřejné. Je nutno na této úrovni zavést určité vztahy. A protože tyto vztahy se dají navázat a udržovat jedině za cenu jisté osobní a občanské demoralizace, vzniká ve skutečnosti na základě útěku k daným hodnotám při trvání «reálného socialismu» cynická společnost, kterou spojuje pouze to, že ve své demoralizaci potřebuje jeden druhého, aby si navzájem vyhověli. «Reálný socialismus» tedy de facto představuje občanský rozklad, neprojevující se jako rozklad společnosti jen díky platnosti hesla «ruka ruku myje». A podstatou je trvale se prohlubující cynismus.

V ekonomické oblasti se staly hlavními pákami udržování těchto omezených osobních hodnot úplatek a korupce, v oblasti občanského života pak vzájemná bezohlednost a naprosté sobectví. Mluvíme-li o udržování «hodnot» a započítáme-li podmínky, za nichž mohou být pěstovány, i jejich omezenost v tom nejšíře míněném významu, lze vlastně pochybovat i o samotném užití termínu «hodnota». Všechno, na čem jsou budovány, je totiž znehodnocuje. V ekonomické oblasti samé je z hlediska smyslu lidského života nehodnotná celá koncepce spotřební společnosti. Avšak v socialismu má tato koncepce spotřební společnosti jako řídicího životního principu ještě svou zvláštním způsobem deformovanou podobu.

NEPRAVÁ SPOTŘEBNÍ SPOLEČNOST

Spotřební způsob života je totiž v socialismu charakterizován tak vleklým a trvalým nedostatkem nabídky nebo poruchami v oblasti nabídky, jež z něj vlastně činí karikaturu téhož jevu na západě. Dále je tu i známý paradox zdánlivého «nedostatku pracovních sil». Tento «nedostatek pracovních sil» je ve skutečnosti křivým zrcadlem (v duchu Marxova podobenství pro odcizení) jejich faktického přebytku. Přebytek se může jevit jako nedostatek pouze díky nízké produktivitě práce, což je především jev ekonomický, ale v tomto případě hraje roli i specialita, že se nízká produktivita práce stala také věcí nízké pracovní morálky. Ta se časem stala tak silným a osamostatněným faktorem nízké produktivity, že bude jednou problémem ji překonat i při změně ekonomického systému, zejména asi u mladé generace. Speciálním tématem, které kapitalistický ekonomický systém nezná, je to, proč může trvat nízká pracovní morálka, aniž to má přímé ekonomické důsledky pro

konkrétní osoby. Avšak ve spojitosti s tím a pro pochopení věci je nutno uvést, že kapitalistický systém nezná ani problém, proč naopak vysoká pracovní morálka a skutečný zájem na práci také nemá pro konkrétní osoby přímé ekonomické důsledky. Protože právě spojení těchto dvou jevů poskytuje pro nízkou pracovní morálku vysvětlení. Čas je mocná síla v lidském životě a unaví i ty nejnadšenější pracovníky. Během let práce jsou neustále infikováni vědomím, že není rozdílu mezi tím, budou-li dělat dobře či špatně, protože neúčinný systém hospodaření, byrokratické překážky a centrální plán neumožňují mezi obojím rozlišovat. Je přirozené, že nakonec této infekci podléhají, často přes spoustu osobních otřesů a zklamání, které je nadobro zbaví radosti z práce, ale z nichž vyjde konečné poznání, že pracovním úsilím a iniciativou si vlastně zbytečně škodí. A tak vzniká práce pouze na výdrž osmi hodin, ze které je nejlépe vyjít neunaven, protože za hranicemi pracovní doby čeká teprve nekonečná řada útrap a námahy.

V tomto systému jedno prohlubuje druhé. Centrální plán, který není budován na ekonomických základech správné funkce nabídky a poptávky, ale který je, tak jak to odpovídá totalitnímu režimu, politickým diktátem, způsobuje po celou dobu trvání neustálé zásobovací potíže. Lidem se vnucuje nabídka, která se často nekryje s poptávkou anebo ani nemůže uspokojit svou kvantitou, a výroba podléhá takovým direktivám, že nemá vůbec zájem na tom, aby tento nesoulad uvedla do pořádku. Jak známo, socialismus je budován na principech, ve kterých se příliš nepamatuje na radost lidí ze sortimentu zboží široké denní spotřeby. V počátcích plánování bylo dokonce něco takového odsuzováno jako projev buržoazních přežitků. Daleko důležitější bylo vždycky budování těžkého průmyslu, při čemž centralizace řízení vůbec popřela reklamu, iniciativu a nápad v ostatních odvětvích národního hospodářství. Proto ve spotřebním zboží, včetně potravinářských výrobků, postupně všechno ustrnulo nebo zdegenerovalo a zbylo toho jen velmi málo, co lidé kromě toho, že to nutně potřebují, také chtějí, protože je to hezké. Proto jde vlastně o nepravou spotřební společnost, není to ona «konzumní společnost» západního typu, v níž převládá fakt, že je co konzumovat a že lidé ovládá reklama a nabídka. Zde trvale a chronicky přesahuje poptávka nabídku a tedy možnosti uspokojit konzumní touhy lidí jsou velice chudé. Dosahuje se toho jen při vynaložení obrovského úsilí, které především spotřebuje nesmírné množství času. Po pracovní době čeká na každého trnitá cesta za nákupy, které nejsou prostě směnou vydělaných peněz za žádané zboží, ale které jsou především sháněním zboží, jehož výsledek není nikdy předem znám. Západoevropský občan si opět neumí vůbec představit potíže a vnitřní pocity, které při tomto shánění vznikají. Neumí si představit, že vejde do padesátého obchodu a nedostane nejen to, co je luxusní nebo speciální, ale i to, co je běžné. Sortiment těchto nedostatků se při tom neustále mění a musel by být vydáván alespoň týdenní bulletin, aby člověk získal přehled o momentální situaci na trhu. Jednou totiž chybí zipy nebo jehly, jindy zubní pasty, prací prášky nebo baterky do radia, a tato nekonečná řada svědčí vždy o rozsahu útrap, jež každého čekají, až

přijde jeho čas. Nadto si západoevropský občan neumí představit, že není v obchodě vítán s úsměvem, nýbrž jako objekt nezájmu a často pohoršení nad naivitou, se kterou chce určitou věc koupit a obtěžuje prodavače, jenž nic neví s o ničem nerozhoduje. Daný prodavač má stejné problémy zase s jiným zbožím nebo s jinými službami a svou přítomnost v obchodě, kde často dlouhou část pracovní doby odpovídá stále jen slovy «nemám», «nevím», bere jako ztrátu času, který by potřeboval ke shánění svého vlastního potřebného zboží. Také jeho teprve čeká po pracovní době hlavní námaha. A málokdo si v této situaci, kdy chodí rozčilený a zamračený, stále připravený odrážet vnější útoky, plně uvědomuje, že i zde, dokonce snad zejména zde, jsou také potlačována jeho lidská práva a popřena jeho občanská a osobní svoboda. Neboť to, aby mohl jako pracující a jako tvůrce hodnot jít volně koupit pro sebe a svou rodinu vše, co potřebuje nebo co chce, jelikož si na to vydělal, a aby při tom vypadal jako člověk, neušlapaný ve frontách, neuhoněný a neponižující se úplatky, ukazuje také na míru jeho svobody či nesvobody. Jednak tu člověk skutečně ztrácí svou důstojnost a lidskou tvář, jednak je neustále omezován a k něčemu nucen: brát rychle to zboží, které právě je, třebaže chtěl jiné, brát to, které momentálně nepotřebuje, ale bude za čas potřebovat, popřít svůj vkus, změnit nároky na kvalitu, přizpůsobit se, být rád, že jsem uspěl i když se necítím spokojen.

BLUDNÝ KRUH

Případná vzpoura spotřebitele má také tragické důsledky. Nekonečné shánění věcí a služeb může v jistých případech omezit tak, že se naučí zhotovit si řadu věcí sám. V případě bytu, domu, chaty a jejího zařízení je k tomu více méně přímo donucen. Ovládnutím základů nutných domácích řemesel může nahradit neschopnou výrobu a služby. Může se dokonce «vzbouřit» proti šedi nabídky a udělat si věc podle nároků, které bývají v západních zemích běžné. Všechno činí s nelidskými potížemi a ztrátami času, který se do nekonečna natahovat nedá.

Koncepce «spotřební společnosti» v socialismu je tedy v životě každého individua spojena především s tím, že se každý svým způsobem musí vyrovnat s nároky na čas. Rezervy musí najít ve dvou oblastech. Především omezí čas na zájmy, zábavu, na všechny činnosti, které by mohly většinou přispět k jeho osobnímu rozvoji i odpočinku. Dále pak se pokusí snížit čas, který mu zabírá jeho zaměstnání, a to několikerým způsobem: krátkou pracovní dobou, jako v případě řemeslníků, stavebních dělníků a pod., které často nikdo nenajde už po dvou hodinách práce, které na pracovišti nenajde v pondělí ráno ani v pátek odpoledne, nebo využíváním pracovní doby k jiným činnostem, totiž právě k nákupům a shánění zboží, nebo prostě tím, že v práci odpočívá, aby nebyl unaven. Člověk nemá nejen na zábavu, ale ani na práci čas, chce-li vyhovět nárokům, které vyžaduje v «reálném socialismu» spotřební styl života. Tak se rodí z koncepce spotřebního stylu života, který je vinou politicko-ekonomického systému tak obtížný, nízká produktivita práce, ale nízká produktivita opět

prohlubuje těžkosti a potíže v oblasti spotřeby. Ke každé práci je potřeba stále více a více lidí, kteří stále méně a méně pracují, a tak jenom roste «nedostatek» pracovních sil. Ten zase působí, že každý jakožto zaměstnanec může mít nízkou produktivitu práce a zaměstnavatel má přesto zájem si ho udržet, neboť za něj nesežene náhradu. Platí ho tedy raději i za nevykonanou práci a je rád, když z ní ubyde alespoň část. Je to bludný kruh, který je neřešitelný.

Nutno dodat, že paradoxně k faktu «práce na výdrž» existují i zaměstnání, ve kterých je naopak pracovní síla nucena k neúměrnému vypětí. Režim se totiž ustavičně pokouší vyřešit nízkou pracovní morálku útokem na utužování pracovní kázně a uvedený bludný kruh rozetnout tímto způsobem. Tak se v některých podnicích zachází s lidmi stylem běžným v dobách nástupu kapitalismu, který se kdysi, podle zakladatelů marxismu, brodil krví a potem, včetně toho, že se vůbec nerespektují jejich přirozené fyziologické možnosti (tahání nadměrně těžkých břemen ženami, přinucování k práci přes čas, často neplaceně, atd.). Tudíž i «odpočívání v pracovní době» je jen jedna strana skutečnosti, kdežto druhou tvoří tvrdé, bezohledné vykořisťování, doprovázené zcela nízkými výdělky. Kromě toho neexistují odbory, které by hájily pracující, nýbrž nařízeny jsou odbory, které dělají políra režimu a státním podnikům.

Individuální situace se ovšem v těchto poměrech neustále komplikuje. Protože v podstatě není v zájmu pracujícího, aby nepracoval, odpočíval, utíkal z práce. V reálném socialismu však musí podstupovat stále větší boj o to, aby ve zmenšujícím se objemu zboží se dostalo i na něj. A tu právě vstupuje do hry zmíněný řetěz demoralizace. Jedna je obsažena již v jeho poměru k práci a nízké pracovní morálce. Další, hlubší, přistupuje s úplatky a korupcí, které jsou nezbytnou součástí tohoto boje o zboží, nemá-li být předem ztracen. Je ironií osudu, že oba tyto «nešvary» (jak jim někdy říká režimní propaganda), úplatek a korupce, působí ve smyslu tržních zákonitostí: úplatek vyrovnává cenu zboží podle jeho poměru k poptávce skrytou cestou, což může být dokonce oficiálními prostředky jako tiskem či usneseními atd. farizejsky kritizováno, protože z politických důvodů není veřejné zvyšování cen příliš populární. A proto se úplatek a korupce nedají odstranit, neboť jejich ekonomický základ je silnější než stranické (a stejně falešné míněné) příkazy. (Vždyť straničtí funkcionáři jsou ve skutečnosti největšími nositeli a tvůrci úplatkářských a korupčních metod). Tyto nemravné metody vlastně čelí inflaci a v některých případech zadní cestou ruší i státní dotace na určité druhy zboží (maso ku příkladu). Pro veřejnost plyne z takto utvořených poměrů jisté měřítko diference, které se pak přímo odráží v životní úrovni jednotlivců. U někoho výdej úplatků a osobní korupce mohou být v rovnováze, takže mu tato vyrovnaná bilance poskytuje poměrně slušnou životní úroveň (meloucháři v oblasti služeb ku příkladu, pracovníci v obchodní síti, v nezanedbatelné míře lékaři). Někdo však má tak nešťastné zaměstnání, že jeho bilance vyrovnaná není: na úplatky, na lékařské ošetření a jiné by potřeboval částku, která daleko přesahuje jeho příjmy. Musí proto najít řešení a to je v dalším zaměstnání.

Vedlejší pracovní poměr, práce na dohodu, na

smlouvu, práce na jiná jména, aby se utajil pracovní poměr před zaměstnavatelem, kdyby k tomu nechtěl dát souhlas nebo aby se obešly některé pracovní předpisy – to jsou východiska pro ty, kteří ve svém hlavním zaměstnání nemohou být příjemci úplatků nebo kteří toto hlavní zaměstnání nemohou po práci vykonávat na černo, soukromě, s ušetřeným materiálem, jaký si prostě vezmou ve svém podniku, se strojním zařízením, jež tu mají k dispozici s pod. Tak pracují jako uklízeči, topiči, roznašeči novin celé řady vetších starců a stařen, kteří, dokud jakž takž žijí, třebas i stížení mrtvicí, mají pro své děti a vnuky cenu svých jmen a osobních údajů a přes ně se stávají spoluživiteli jejich rodin. Neboť zejména mladí lidé, kteří zakládají novou domácnost, nemohou vystačit s jedním (musí-li žena zůstat doma s dětmi), ale většinou ani s dvěma příjmy, když si chtějí pořídit základní zařízení.

Ale tu se bludný kruh dále uzavírá. Další zaměstnání nutně znovu snižuje produktivitu v původním pracovním poměru – člověk je únavený. Mimo to další zaměstnání poskytuje další příjem a zvyšuje tedy nápor na spotřební zboží, jehož objem je omezený a stejně nikdy neodpovídal poptávce.

PASIVITA JAKO ZÁRUKA STABILITY

Všechno toto snad bylo již řečeno a napsáno, vyjádřily to precizně «Téze o spotřebě», vydané v rámci materiálů Charty 77. Proto snad mluvit o hlavních ekonomických tendencích v socialismu může znít jako všeobecně známá skutečnost. Ale stále málo proniklo vědomí o tom, jak se v takto utvářené společnosti člověku žije, jaký se z toho rodí a ustaluje životní pocit, co z něj udělaly poměry, které mu v podstatě nedávají čas na nic kromě údržby jeho bídné existence. A jaký životní styl je výsledkem poměrů, které mu neumožňují osobní rozvoj. Režim je v tvorbě tohoto stylu vlastně dokonalý. Zaměstnan celý den starostmi s několikaosobnou prací a uhoněn obstaráváním nákupů nemá člověk čas na kulturu a zábavu, která stejně zdegenerovala tak, že to není ani žádná škoda, a je vděčný za trochu nekvalitního rozptýlení, které mu někdy večer nabídne stupidní a hluboce pod úroveň pokleslá televize. Je to ovšem i nebezpečné: protože takto zdecimovaný člověk nakonec není schopen ani přemýšlet a je připraven být pasivně vtažen do soukolí, které neustále ničí jeho základní lidské potřeby. Pasivita, do níž totalitní režim takto vehnal lidi, je nejlepším zárukou jeho stability.

Stabilita sedmdesátých let v Československu má proto zřůdné a nelidské kořeny, je znakem společnosti zdegenerované a mravně rozložené. Ve válce stojí proti sobě dva nepřátelé a ve shodě s tím jsou dány i hranice morálky. Vlast, pravda, nebezpečí, agresor, to všechno bývají zřetelně vymezené pojmy. Přirozeně jsou i historie válek plné iluzí a omylů. Avšak v osobní morálce vznikají v otevřených konfliktech také otevřené vztahy přátelství, nepřátelství, nenávisti, pomoci a ostatní, které nesmírně zjednodušují celou psychologickou situaci. Stav míru, jaký se udržuje v Československu, plodí spíše mravní marasmus, a to přesto, že na jeho povrchu vystupují slušně jednající lidé, kteří si neuvědomují, jak těžce jsou zasaženi a jak ztratili

míru pro to, co je naprosto nemravné a nelidské. Tomu nepomůže ani tak zvaná dvojí morálka: jednu budu projevovat navenek, druhá je pro mou osobní potřebu. Protože sama idea svojí morálky je hluboce nemravná a mimo to nevyvážená: praktický význam má přece jen ta jedna, jež je neustálým zdrojem prohlubujícího se cynismu. Je to jen tato veřejně povolená morálka, která tvoří podobu občanského života a zasahuje jedince svými důsledky tak, že jeho «druhá morálka» je už jen platonickou sebeomluvou.

Je při tom příznačné, jak režimy tohoto typu potřebují právě oblast morálky učinit předmětem oficiální propagandy. Jak jsou velkohubé a sebechvalné. Od samého začátku převzetí moci Československu se živí celá garnitura lidí tématem komunistické morálky, které se stalo předmětem vysokoškolských přednášek i populární publicistiky a jehož obsahem je neustálé vyzvedání předností socialistického člověka na rozdíl od člověka kapitalistického. Režim vybral takřka ze svého středu odborníky, kteří vypracovali celý «kodex komunistické morálky» jakožto souhrnu vlastností, nařízených každému občanu, oddanému věci socialismu a komunismu. Tento kodex má natolik direktivní charakter, že o něm nejen nelze pochybovat (na příklad že musím být vlastenec a internacionalista), ale může se i stát, že neosvojení si jeho jednotlivých bodů vynese člověku různé přezdívky maloměšťák, nacionalista, sionista, šovinista, revizionista, oportunist a t d., bez ohledu na skutečný význam všech těchto termínů. A tu často končí oblast morálky a přicházejí na řadu praktická opatření existenční postihy, ztráta funkce, vyloučení ze školy a podobně. Apologeti «komunistické morálky» jsou proto zcela praktickými dozorcí nad totalitou v oblasti ideologie a jejich funkce je pro režim velmi významná. Principiálnost a zásadovost postojů, které propagují, má zcela určitý smysl vyloučení všeho, co nezapadá do ideologicky vymezeného pole a musí být jen takto posuzována. V obecnějším smyslu by totiž ani jeden z těchto termínů neobstál; totiž lidé, kteří jsou bojovníky za ideovou principiálnost a zásadovost, opouštějí zásady na zahraničních cestách a v Tuzexech na nejnižší úrovni hltavosti po západním zboží a ze všeho nejvíc si cení zisku, jenž jim plyne z vytváření morálních kodexů pro ubohou veřejnost nebo pro ubohé studenty a žáky.

DEMORALIZACE KARIÉROU

Zde se mimo to teprve odkrývá pole mnohem odpornějšího typu korupce, než jakou pěstuje na bídné úrovni prostý lid. Vedlejší zaměstnání, dvou nebo třímístná částka za sehnání nějakého zboží – to jsou pouze pomocné prostředky chudáků. Jak velkorysá je korupce koryfejů režimu, kteří jsou za své služby bohatě placeni, jak navenek «důstojná» a prestiž přidávající je cesta stranických a veřejných funkcí, ale i vědeckých hodností a akademických titulů. Vezměme zejména společenské vědy: zatím co stovky schopných, nadaných a pracovitých historiků, filosofů, ekonomů, sociologů a jiných musely přijmout po r. 1968 «kariéru» řidičů, závozníků, topičů anebo prostě vyřízených invalidních důchodců, obsadili jejich často těžce budované obory, univerzity a ústavy lidé, kteří by za

normální situace nemohli dosáhnout ani jednoho z titulů, jež si v těchto letech vzájemnou svépomocí rychle rozdali. Ve společenských vědách zasedla mimo to přímo řada psychopatů. A celý tento systém udílení vědeckých hodností, zvyšování platů, rozdělování odměn a prémie, přisvojení si mnoha privilegií k určitým funkcím (stranickým i veřejným) je veřejně naprosto nekontrolovatelný. A tak může veřejnost pouze přihlížet, jak je degradována jedna instituce ze druhou; ti, jimž na jejich vědeckých oborech záleželo, si mohou jenom rvát vlasy nad devastací, jež je zasáhla příchodem lidí pod přípustnou úroveň; ti, kteří chtěli vést mládež, mohou propadat depresi z toho, jakých zločinů, odborných i výchovných, se dopouštějí ti, jež přišli na jejich místa; a ti, kteří přežili tento mlýn a náhodou v něm vydrželi, přestože byli slušní, vzdělaní a schopní, se během let snahou udržet si toto postavení tak demoralizovali, že mohli zachránit jen málo z toho, o co kdysi usilovali.

Neboť za potlačení osobnosti a její svobody se platí těžká mravní daň. Mohli bychom ji nazvat demoralizací kariérou a vztahuje se nejen na vědecké obory, blízké oficiální ideologii, na místa propagandistů, novinářů, a všech režimních funkcionářů. Vztahuje se v totalitním režimu dokonce na vedoucí místa ve zdravotnictví, průmyslu, ma přírodovědecké obory a jiné, a plodí úpadek i ve zcela neideologické problematice. Pochopitelně, tito odborníci mohou částečně chápat požadavek své angažovanosti a spolehlivosti jako vnější vůči vlastní práci nebo oboru. Někdy to jde, takže vlastní práce může zůstat na určité úrovni. To je ještě ten lepší případ. Ale nemění to nic na faktu, že se tito lidé k některým skutečnostem musí stát lhostejní, že musí podepisovat každou povinnou rezoluci a účastnit se každé akce, na níž manifestují svůj kladný vztah. Vlastní omluva, že toto vše je pouze formální, neobstojí. Za situace, kdy režim takto sahá na samy kořeny lidského svobodného rozvoje ve všech směrech, není žádné zvednutí ruky při hlasování formální, ale vrací se jako bumerang ve stabilitě poměrů, v nichž se zase naopak musí zvednout ruka a v nichž se neumožňuje svoboda osobnosti. Režim by nemohl existovat bez formálních gest a bez masy lidí, která přistoupila na jejich pravidelné projevy. Nepotřebuje nic víc, než aby v tomto formálním souhlasu setrvali. Už dávno mu přece přestalo záležet na tom, co si lidé skutečně myslí, a veškerá ideologie, nehledě na to, že se silně zcvrkla na pár posled-

ních dogmat, která ještě vyhovují, už je jen reklamou, jakou ani její propagátoři neberou vážně. To, co je hlavní, je přece otázka moci a v té již ideologie sehrála svou trapnou úlohu. A to za pomoci lidí, kteří ji ve své upřímně míněné naivitě brali vážně, včetně intelektuálů, z nichž se řada ještě nevzpamatovala ze zklamání nebo nevyřešila zásadně svůj poměr k ní.

ODVAHA ŽÍT A TRPĚT

Jsme ve vnitřní emigraci. Ale protože žijeme zde, musíme mít neustále ke všemu vztah, byť negativní. Je to psychicky náročné, zatěžující a patrně tuto vnitřní emigraci nelze provozovat s plnou účinností. Někde musíme slevit, mlčet, přijmout kulturu, která dává alespoň minimum zážitku nebo oddechu. Kdo z nás tedy nikdy nepřemýšlel o skutečné emigraci, kterou by se s konečnou platností vytrhl ze všeho, co bytostně nenávidí? Patrně každý, rozhodně v určitém intelektuálním okruhu lidí (ale i mimo něj!) prošel vnitřními mukami rozhodování. Tento národ, schopný a nadaný, oplývající talenty při svém malém počtu obyvatel, promarnil během posledních, řekněm již pětatřiceti let, všechny šance, které mu dával jeho celkem kvalitní základ. Ale nejen to: promarnil asi všechny šance i do budoucna, neboť jeho politické vedení vymýtilo, vyhnalo a pošlapalo tento základ tak, že se člověku dokonce musela vnutit otázka, jestli je dále z čeho žít. Tatáž otázka se vztahuje i na problémy ekonomické, přírodního prostředí atd., takže se často soudí, že země stojí i před ekologickou katastrofou: Jak dlouho může trvat, než se vzpomene mladá, pokřivená generace, než se obnoví všechny rozrušené společenské a ekonomické struktury, aby fungovaly tak, jak to odpovídá civilizované zemi? Rozhodně déle, než je trvání našeho často už pokročilého života.

Útlum společnosti dosáhl uprostřed sedmdesátých let takové hloubky, že se zdálo všechno předem ztraceno. Kontakty mezi lidmi, solidarita, přátelství – to vše se omezilo na minimum. V sedmdesátých letech se společnost octla duchovně, kulturně, lidsky zcela na dně. Odpovídalo to i individuálním pocitům, neboť jen úplně prázdný člověk by se necítil zoufalý, unavený, nešťastný. A proto se zdálo, že v podstatě nemáme volbu. Jsme nuceni nechat se deptat, ubíjet a ničit, jsme nuceni živořit, a propadámě pocitům, že vlastně náš osobní život už je u konce a nestojí ani za tu vzpouru. Stále jsme pozorovali, kolik našich kolegů a přátel podlehl pocitům stáří a rezignaci. A přidají-li se v osobním životě ještě další okolnosti, lehko se dojde až sem.

A tu se počátkem ledna 1977 objevil text Prohlášení lidských práv Charta 77. Četli jsme ho s dojetím, v očích slzy. Nebyli jsme už sami – také jiní nemohli dále trpět nedostatkem lidského života a našli odvahu to vyslovit. Začli jsme znovu přemýšlet o svých východiscích a hledat ještě ne ztracené hodnoty. Jestliže jsme dávno oželeli «vlast» a zbyl jenom pocit prázdna, tedy se nyní v tomto prázdnu vynořili lidé a hodnoty, pro které «stojí za to žít i trpět» (Jan Patočka). Všechno se v nás pomalu, ale jistě, začalo měnit.

Praha, 16. října 1980

«Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu!»

VLADIMÍR ŠKUTINA

Já nevím proč – proč se mi pořád vrací ta zatracená, hloupá věta. Ta hloupá, nesmyslná věta: «Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu!» Od okamžiku, kdy mi z Prahy zatelefonovali, že zemřel, chce se mi zavolat: «Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu!»

Sedím v Curychu ve své knihovně a dívám se mu do očí. Do těch úzkých, přivřených, pozorujících očí. Ty oči se na mne poťouchle usmívají z fotografie. Z fotografie z roku 1968. Je mi smutno. Nepředstavitelně a prázdně smutno. Už kolikátý den. Pod oknem se podzimně zlatí Curyšské jezero, v jehož hladině se odrážejí zasněžené Alpy. Ale já je nevidím. Já vidím jen onu tvář. Vousatou, velice moudrou, víc skeptickou než ironickou. Tvář clowna, z něhož se stal filosof.

«Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu!» A příliš známý hlas z domku na Kampě, kde žil modrý abbé, mi volá z třinácté komnaty vstříc «Á, pan Škutina. Pan Škutina je tady s tím vápnem!» Hráli jsme si takhle každý den – ať jsem přišel na Kampu anebo přijel do Velhartic. Den co den jsme se takhle zdravovali v onom legendárním roce Pražského jara. Pak nás rozdělila zeď. Napřed tanky, pak ostnatý drát kriminálu a pak železná opona. Od toho rána 31. října 1980 nás už nedělí nic. Jen věčnost. Jan Werich odešel na věčnost. Čeká tam na něho Falstaff. A Mark Twain. A pan Chaplin. A Janu Werichovi je starou belu do toho, že já tu dole marně volám: «Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu!»

Ba ne. Ta věta není tak docela zatracená a hloupá a nesmyslná. «Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu!». Je v ní moudrost věčnosti. Jako malý kluk jezdil Jan Werich k strýčkovi na Šumavu. A tam každého jara přijížděl forman s řadou vápna. Zdátky volal. «Tak už jsem tady s tím vápnem!» A lidé vycházeli s klebíky a škopky a kupovali hašené vápno, aby si vybílili své domky. Aby zahubili všechny bacily a plíseň. Každé jaro přijížděl vždycky tentýž den forman a volal: «tak už jsem tady s tím vápnem». A lidé věděli, že přišlo jaro. Že už je tu jaro. Natřeli své domky, které svítily bělobou zas až do příštího jara.

Hráli jsme si s panem Werichem na formana a na chalupníka. Den co den. Bylo třeba se očistit. Znovu natřít naše začerněné duše vápnem. Každého jitra. A tak jsem už od Kamenného mostu volával, že už jsem tady tím vápnem a Jan Werich to oznamoval z okna třinácté komnaty celé Kampě: «Á, pan Škutina. Pan Škutina už je tady s tím vápnem!» Očistili jsme své chmurné noční myšlenky a začali jsme mísit to vápno humoru, aby smích svítil.

Naučil jsem se moc od Jana Wericha. Ve světě humoru snad všechno. Pozorovával mě shovívavě a trpělivě jako pozoruje zkušený rybář kličkující pstruhy. Ví, že ten největší bude jeho. Jednou jsme připravovali natáčení naší televizní relace «Co tomu říkáte, pane Werichu?» a já vyslovil slovo «demokracie».

«Neboli lidovláda», skočil mi do řeči Jan Werich. «Nebylo by lepší říct vláda lidu?» navrhoval jsem. Podíval se na mne tím svým zúženým pohledem a poškrábal se pravou rukou za levým uchem, aby mi tím dal napokrytě najevo mou naivní hloupost. Jo – já řeknu na televizní obrazovce vláda lidu a lidi budou přemýšlet, jestli je to genitiv – koho, čeho, či vláda lidu –? anebo dativ – komu čemu? vláda lidu – a pak jim uteče, co jsem pověděl dál.

Byl nevyčerpatelný zdroj nápadů. Přijeli jsme do Karlových Varů a já mu řekl: «Vy jste taky takový gejzír. Sprüdl. Gejzír nápadů a legrace». Napil se té horké, slané vody, otrásl se a povídá: «Tak vám tedy děkuju, pane Škutino. Přímo nestravitelný. Odporný. V horkém stavu zapáchající». «Ale léčivý. S blahodárnými účinky», řekl jsem a zhluboka jsem se napil. Usmál se do vousů a koupil mi v sprüdlu zkrystalizovanou růži. «Já bych nechtěl být takovouhle zkamenělinou», řekl. Ještě ji mám schovanou. Tu růži. Je to růže, která neuvadá. Jako Jan Werich.

Když přišli okupanti, drobátko zpanikařil a odešel do Vídně. Počátkem října mne vyslali do Vídně za ním, abych jej přemluvil k návratu. Jel jsem vlakem. Vindobona měla přes hodinu zpoždění. Vjížděla na nádraží Franze Josefa a já zdálky na úplně opuštěném nástupišti viděl dvě postavy. Jan Werich a paní Zdenka. Bylo to jak v špatném, sentimentálním kinematografu.

Jana Wericha nebylo třeba přemlouvat. Byl už dávinko rozhodnut k návratu. A tak jsme jen klábosili a těšili jsme se, jaké legrace budeme v Praze vymýšlet. Jako dva naivní snilkové.

Druhého dne mě šel doprovodit. Zas na nádraží Franz-Josefa, které už od té doby zbourali. A než jsem nastoupil do vlaku, řekl mi: «Tak vyříd', že se vrátím. Ale ty by ses vracet neměl. Já to znám. Tittž lidé, kteří si ze Škutiny udělali symbol a mýtus a legendu, jednoho dne zvednou kámen a hodí jej po Škutinovi. Ale ne proto, že by jej chtěli hodit, ale protože se bude dívat někdo, kdo si přeje, aby ten kámen byl hozen».

A přesně to se stalo.

Byl moudrý. Byl předvídavý. Byl gejzír. Byl jako ta růže, která nikdy neuvadá. A bude se vracet jako ten forman s vápnem. Každého jara. Abychom se smíchem očistili. Abychom svítili do jara. Patří k jaru. Nejen k tomu pražskému. O tomhle všem jsem jsem napsal knížku. Knížku o Janu Werichovi. Jak byl jarem a smíchem a gejzírem a růží a ironií naší doby. Měli jsme spolu takovou úmluvu. Gentlemen's agreement. Že dokud bude živ, knížka nevyjde. Nyní po 31. říjnu 1980 už knížka může vyjít. Co bych za to dal, aby ještě dlouho, ukrutně dlouho knížka nemohla vyjít. Jan Werich je přece živ. Jako jaro, které se každého roku vrací. Jako gejzír. Jako růže, která neuvadá.

«Tak už jsem tady s tím vápnem, pane Werichu...»!

Jakou cenu zaslouží Rudé právo?

Nobelova cena za literaturu byla letos udělena polskému básníkovi Czeslawu Miloszovi, který roku 1951 odešel z polské diplomatické služby a žije ve Spojených státech. Polský tisk tuto nejvyšší literární poctu krajana vřele uvítal.

«Trybuna ludu» 16. října označila Czeslawa Milosze jako vynikajícího básníka. Udělení ceny pokládá ústřední deník polské sjednocené dělnické strany za «pádnou připomínku toho, že polská literatura se tvoří všude na světě, kde žijí Poláci».

«Rozptýlení literární tvorby za hranice není specificky polským jevem, – pokračuje «Trybuna ludu», – nýbrž příznakem dosti rozšířené tendence... V dějinách lidového Polska nebyl postoj ke spisovatelům píšícím (náhodou nebo volbou) v emigraci vždy stejný, ale proměnlivý a vyznačoval se častěji umírněností, než nervózní ukvapeností nebo otevřeným nesouhlasem. Historie nám poskytla prospěšné poučení, že se malichernost v této oblasti rozhodně nevyplácí. Proto – uzavírá stranický list – se radujeme z pocty udělené vynikajícímu básníkovi».

Názory předních polských spisovatelů působících doma si vyžádal list «Zycie Warszawy». Píše, že všichni byli přesvědčeni, že Czeslaw Milosz cenu zaslouhuje, a někteří zdůraznili, že «porota zřejmě opřela svůj soud o správná – umělecká – kritéria». Jerzy Putrament připomněl, že usnesení svazu spisovatelů před pěti lety, aby bylo dílo Czeslawa Milosze vydáno v Polsku, tehdy narazilo na odpor «propagandistické hierarchie». Propagandisté jsou však nyní pryč – dodal Putrament – a předseda polské Státní rady zaslal básníkovi blahopřejné poselství; Miloszovy spisy se budou nyní ve vlasti jistě vydávat.

Spisovatel Jerzy Andrejewski řekl, že Milosz byl jeho nejlepším přítelem. «Prožili jsme spolu léta okupace. Potom zvolil on jednu cestu, a já druhou. On se usadil v USA, zatímco já jsem si vybral poněkud tvrdší cestu».

Zpráva polské oficiální agentury PAP z 10. října ještě obsahuje výňatky z «Trybuny ludu» i z katolického listu «Słowo powszechne», který napsal: «Milosz je houževnatým zastáncem důstojnosti, odvahy a svobody člověka, jenž je v našem století vystaven pokořování a útlaku». V týž den poznamenal časopis «Sztandar mlodych», že je «škoda, že není Milosz v Polsku více znám». Za jeden z důvodů považuje mládežnický list «chybnou publi-

kační politiku» minulých let. Zpravodajská agentura PAP rovněž přinesla pestrý výběr příznivých ohlasů zahraničních sdělovacích prostředků na udělení ceny polskému básníkovi.

A konečně, značnou publicitu mu věnoval i polský rozhlas a televize. Již 11. října hlásila Varšava, že «přestože Czeslaw Milosz žije 29 let v cizině, zůstal vždy přítomen v polském povědomí». Rozhlasový komentátor podotkl, že «jelikož jeho mimoliterární výroky zde nebyly vítány, neobráží jeho nedostatečné zastoupení na polském vydavatelském trhu velikost jeho díla». Komentář dodává: «Věci se nyní změnily, a to nejen vlivem Nobelovy ceny, ale vzhledem k celkovému ovzduší obnovy a větší otevřenosti v životě Polska, včetně kultury a umění».

Polské sdělovací prostředky již přinesly četné ukázky Miloszovy tvorby. Tak hned v prvních dnech vystoupili přední polští herci na prvním programu polské televize s recitací jeho básní.

* * *

Neměli to dělat. A vůbec to všechno nemělo být v Polsku o polském básníkovi napsáno ani vysláno. Neboť dne 15. října neznámá ruka, opatřená značkou «(IH)», to vše smetla se stolu jako blábolení ignorantů, kteří nemají o Polsku a jeho literatuře ponětí. Citujeme poněkud rozsáhleji z glosy označené jako «Malé zamyšlení», protože se obáváme, že naše veřejnost, která nečte ani velká zamyšlení Rudého práva, mohla tuto literárně kritickou perlu přehlédnout.

«Czeslaw Milosz žije totiž od roku 1951 v emigraci, v roce 1958 se natrvalo usadil v USA. Od polského pracujícího lidu a jeho kultury se sám oddělil, jak to sám chtěl. Rodná zem mu dnes není ničím... Jako básník byl až do udělení ceny světu neznámý. A ani v Polsku neříká jeho jméno mimo okruh literárních historiků nikomu nic».

A «(IH)» po nepřilíš taktické připomínce udělení Nobelovy ceny Solženicynovi (jak známo násilně vystěhovanému z vlasti), a po taktičtějším zamlčení zmínky o ceně Šolochovovi – udílí všem uvedeným hlasům z Polska, včetně nebohé hlavy státu, estetickou ránu z milosti:

«Praxe v udělování Nobelovy ceny za literaturu dnes zbavuje tuto poctu práva být objektivním měřítkem skutečných hodnot krásného písemnictví. Je nepokrytě naostřeným ideologickým nástrojem buržoazní ideologie a kultury, která pro svůj třídní zájem i letos obdařila politizovanou pozorností autora, který vlastně ničím nepřispěl do studnice umění, tím méně pak umění pokrokového, ničím neobohatil svoji národní a tím méně světovou literaturu, zato se však zapsal jako skutečný i duchovní emigrant socialismu».

Doufáme, že čtenáři Listů (i nečtenáři Rudého práva) ocení toto srovnání ohlasu kulturní události v Polsku a u nás. Už proto, že potvrzuje, jak bylo známé rčení o sáhnutí po pistoli při slově kultura tvořivě aplikováno v kulturní rubrice ústředního orgánu KSČ. Ostatně, kdyby jenom tam...

S. L.

S Tadeuszem Konwickim

Přední polský spisovatel a filmový režisér Tadeusz Konwicki – patrně nejvýznamnější žijící polský prozaik vedle Andrzejewského – nevydal už řadu let v Polsku knížku. Nicméně napsal v uplynulých pěti letech dva romány, Polský komplex a Malá apokalypsa, považované polsku cenzurou za příliš nebezpečné. Jejich vydání se proto ujalo neoficiální opoziční nakladatelství NOVA.

Příběh, který se vypráví v Malé apokalypse, je přinejmenším neobvyklý. Jeho ústřední postavou je polský intelektuál, příslušník opozičního hnutí, který byl hnutím vybrán, aby se veřejně upálil v den vyhlášení připojení Polska k Sovětskému svazu. – Co je však ještě neobvyklejší je krutě neuctivý a ironický tón, jímž Konwicki kreslí nejen ty, proti nimž stojí, nejen Polsko sedmdesátých let, ale i opoziční hnutí a jeho příslušníky, mezi než patřil od samého začátku.

Nad tou vynikající knihou, která se snad brzy dočká úplného českého vydání¹. Jsem nemohl nemyšlet na Škvoreckého Mirákl a jeho domácí ohlas, nebo třeba na Ludvíka Vaculíka. První otázka Tadeuza Konwickému za jeho nedávné krátké návštěvy v Americe, proto nutně zněla:

Váš poslední román Malá apokalypsa i předchozí Polský komplex, brzy vyjdou v překladu v řadě zemí. V Polsku vyšly zatím jen neoficiálně.

Malá apokalypsa vypadá na povrch jako science fiction: Její příběh se očividně odehrává někdy v budoucnosti. Ve skutečnosti je to však současný realistický román. Psal jsem ho v roce 1978, a ujišťuji vás, že i v podrobnostech a v reáliích odpovídá skutečnosti: možná, že nespádl most, ale zato vyletěla do povětří budova, a tak. Je to prostě, podle mého, realistický román o čase před výbuchem. O čase nevíry, pesimismu a zoufalství, kdy už nikdo nevěřil, že by se cokoli mohlo změnit.

Napadl mě rok sedmašedesátý, ale nechal jsem si to pro sebe. – Pro mnohé nebylo asi snadné se s tou knížkou vyrovnat. Mám na mysli její tvrdou ironii, která v ničem nešetří ani ty, kteří ve změnu věřili a pracovali pro ni.

V Polsku se odjakživa tvrdilo, že se musí psát tak, aby to povznášelo srdce i ducha. To je ovšem strašlivý nesmysl, kletba, která napáchala nesmírné škody na literatuře. Stefan Żeromsky se například nestal světovým spisovatelem jenom proto, že byl příliš svázan s polskou situací své doby. Pocit, že máte sloužit, vede rovnou k provinčnosti. Já se zkrátka odmítl podrobit, nechtěl jsem psát vlastneckou literaturu. Literatura je zásadně výraz nespokojenosti, pobouření. Díra v celku.

Každá neoficiální a neoficializovaná opozice v sobě nese zárodky netolerance a totalitářství, nebezpečí demoralizace. Dostojevský to znamenitě ukázal v Běsech. A já už začínal mít pocit, že režim

přimo a negativně ovlivňuje opozici. Opozice se nutně stává obrazem režimu. Člověk musí velice opatrně volit zbraně, jichž proti režimu používá. Naše opozice byla dlouho izolovaná, a to mělo vliv na její morálku. Ovšem, leitmotiv mého románu najdete už u Wyspiańskiego: Výkřik proti pasivitě a letargii.

Pravda, je to knížka ničím nepřisluzená, vůbec ne agitační. Její ironie má svoje kořeny v mém vlastním blízkém vztahu k surrealismu. Na rozdíl od tradice české je u nás tahle tradice velice slabá my tihneme spíš k patosu. Ale ten sklon k patetičnosti dal zase vzniknout jedinečnému typu humoru, který je tak typický pro naše vlastní surrealistické básníky, jako byli Witkiewicz či Gombrowicz. Samozřejmě i Bruno Schulz, ale na toho hodně působila literatura německá.

Já sám pocházím z Vilna, hlavního města Litvy. To znamená, že jsem vyrůstal v bezprostřední blízkosti ruského vlivu. To je důvod proč jsem tak strašně citlivý vůči nebezpečí sovětizace Polska. Sovětizace našeho denního života. Na veřejnosti se mluví s úctou o socialismu, o SSSR, stejně jako dřív o Stalinovi, a doma jen cholera, naplivat na ně na všechny, nadávky prostě nestačí. Žijeme dvojí morálkou. Pro mne znamená rusifikace především korupci, v nejširším slova smyslu. A strach ze Západu. Vnucuje se nám tu prostě jiná civilizace, se celým svým mesiášstvím: Ruský člověk je spravedlivý, to on spasí prohnitý západní svět. Polsko bylo po staletí vystavené ruskému tlaku, který je připravoval o jeho vlastní osobnost. Cítím to asi tak silně právě proto, že jsem z pohraničí. Ostatně, náš největší čijící básník Czesław Miłosz (když jsme ten rozhovor začínali, nevěděli jsme ještě, že Miłosz dostane letošní Nobelovu cenu za literaturu) to nádherně vylíčil ve své vzpomínkové knize Rodné království.

A co Polský komplex?

Když jsem psal tuhle knížku, pořád jsem si ještě myslel, že by mohla vyjít v normálním nakladatelství. Při práci na Apokalypse jsem na něco takového už vůbec nepomýšlel. Proto asi je Polský komplex jaksi líbeznější, příjemnější čtení.

Nesmíme nikdy zapomínat – a nesmějí na to zapomínat ani naši přátelé –, že zatímco sovětský spisovatel se pere jen se svým režimem, musí se polský nebo český spisovatel prát se dvěma. A protože naše režimy nejsou nezávislé, nemohou se naše knížky dříve nebo později nedotknout témat a otázek, jež se stanou záminkou k tomu, aby byly označeny za «protisovětské», ačkoli v nich možná ani nic protisovětského není. To je prostě důsledek toho, že náš typ socialismu nám byl vnucený brutální silou.

Také Polský komplex se odehrává v surrealistické situaci: Ve frontě před zlatnictvím. Lidí mají spoustu peněz, ale není co za ně koupit. Proslechlo se, že dojdou prstýnky ze Sovětského svazu. Je Štědrý den, a v té frontě se odehraje všechno, co se tak dnes může přihodit mezi Poláky. Do tohoto rámce jsou začleněna dvě, vlastně tři samostatná vyprávě-

¹ Ukázky vyšly ve Svědectví č. 61.

ni. Dvě se vztahují k polskému povstání z roku 1963. Hrdina prvního příběhu se po dlouhých útrapách konečně dostane do povstání, aby byl poražen hned v prvním střetnutí. Hrdinou druhého vyprávění je skutečný diktátorský vůdce povstání Romuald Traugut, s nímž se setkáváme když se vrací z Haliče a prožívá dlouhou milostnou noc se ženou, se kterou se po dlouhém odloučení shledal. Neví, pochopitelně, že bude zajat a oběšen. Ale my to po celou tu dobu víme. A pak je tu ještě třetí polopříběh, vlastně apokryfický dopis, jakoby psaný mně přítelem, který žije v zemi, v níž vládne surová diktatura. Samozřejmě, že v Polsku každý v tom všem okamžitě pozná náš vlastní způsob přežívání. Sám jsem přesvědčený, že všechny ty porážky připravují cestu k vítězství, že všechna ta poražená povstání byla nutná, že posilovala náš protest, náš pocit, že nemůžeme prohrát.

Naše neoficiální nakladatelství vydalo *Polský komplex* ve 3000 výtiscích. *Apokalypsy* vyšlo 10.000. Myslím, že jsou to dvě čestné, poctivé knihy, a čtenáři je jako takové přijali. Možná, že jsem svým způsobem i přispěl k tomu, co se děje dnes. Opozice nereagovala naježeně, necítila se uražená. Hledali cestu, která by byla v souladu s morálkou, a jak už jsem řekl, každá podzemní činnost je vystavená nebezpečí demoralizace, protože prostě není žádná veřejná kontrola. O těchto věcech se musí vážně přemýšlet, a naše opozice o nich diskutovala se vši vážností.

Není to ovšem zřejmě jenom polský problém, je to ve vzduchu, všude kde existuje podobná situace. Třeba v Čechách, kde je opozice konfrontovaná se stejnými otázkami a problémy. A okolnosti si vynutí, že se podobenství podaří a platí i na zdánlivě neznámou situaci. Sledujeme od samého začátku s obrovským zaujetím zápas české opozice a celá činnost CHARTY 77 je u nás dokumentovaná možná líp než kdy mohla být v Československu.

Já se vždycky cítil nesmírně blízký českému vidění, a českému umění, obdivoval jsem český surrealismus, českou ironii. Občas mi do toho ovšem vpadne patos, a to je zase moje polská ochranná značka. Imponuje mi umělecká metoda, která je tak charakteristická pro Čechy. Tuhle ironii vůči sobě samým si může dovolit jenom velký národ. Já vím, že mě chápete, i když o velikosti národů se obyčejně mluví v jiných souvislostech. Neříkám to proto, že jste Čech, ale proto, že u nás je vaše kultura v tak velké vážnosti a úctě. Dnes víc než kdy jindy.

Rekl jsem, že to, co říká, je zvláštní. Že znám spoustu Čechů, co si ve chvíli porážky myslí, že Češi mají jen co si zaslouží, že ta celá kultura, ten celý národ není než nafouklá, do sebe zahleděná bublina, že Poláci jsou, panečku, jiní pašáci a tak vůbec.

To je v pořádku a asi to tak má být. Já si pořád myslím, že nejen polské umění, ale i polské myšlení se může mnohému učit u Čechů. I my však máme ledacos, co je možná zapotřebí vám: schopnost improvizace, spontánnost, schopnost milostného šílenství... Není na škodu, že se navzájem vidíme jak se vidíme. Já si například myslím, že v naší literatuře vládne grafomanský chaos, zatímco Češi míří k řádu, k dokonalosti formy. Přitom je i ten náš chaos důležitý, dává vznikat životu, tvaru.

Jak byste dnes charakterizoval situaci polské literatury?

Zrovna když jsem odjížděl z Varšavy uspořádalo polské neoficiální nakladatelství NOVA malý banket na oslavu vydání svého stého titulu. To už je pořádná řádka knížek, celá fronta paralelní literatury. Vydali překlady, Hrabala, Grassův Plechový bubínek, Orwella, ale také Miloszovu poezii. Prorazili vnitřní bariéru. Nikdy bych byl nenapsal *Apokalypsu*, kdybych nevěděl, že mi ji kolegové pomohou vydat. Otupilo se taky působení autocenzury. V okamžiku, kdy jsme sovětizováni v tom nejhorším slova smyslu, a sami upadáme do barbarství, vrací nás tahle vydavatelská činnost do Evropy. Začínáme uvažovat o svém osudu nikoli už jenom jako o osudu národa ve vězení, ale jako o osudu národa, který žije v podmínkách jakési minimální svobody a může si dokonce dovolit přepych svobodné kultury.

Celé hnutí, včetně vydavatelství, se snažilo počínat si naprosto normálně. NOVA například trvala na tom, že bude platit honoráře. Já dostal za *Apokalypsu* dokonce cenu od jednoho dosti zámožného malovýrobce. Společnost tak začíná sama odměňovat kulturu; učí se novému vztahu k ní, který není jen ohlasem oficiálního postoje. To všechno ovšem už kdysi bývalo, ale pak to zmizelo.

NOVA vydala Brandysův významný esej *Nesku-tečnost, Strzykowskiho Velký strach* (Lvov za okupace Rudou armádou v letech 1939-41), Woroszylského reportáže z Maďarska, jak vycházely v šestapadesátém v *Nové kultuře*, ale nikdy se nedočkaly knižního vydání. Největší událostí bylo vydání Andrzejewského životního díla, románu *Mjazga* (Drť), který autor už dávno dokončil a po léta se pokoušel vydat oficiálně.

Ale také oficiálně vychází dobrá literatura: Panicki, Kusniewicz, Lem, i nadaní noví autoři. Vzniká tak zvláštní situace, v níž paralelně existují dvě literatury, obě se hodně čtou, a protože je málo papíru, je po obou velká poptávka na černém trhu.

Jaká je katolická literatura?

Poezie je lepší než próza, a ta zas není vcelku horší než evropská katolická literatura vůbec. Většina dobrých spisovatelů a básníků jsou intelektuálové, lidé nepraktikující. Může se však stát, že někteří se stanou zase katolíky praktikujícími, ideovými.

Jakkoli je jeho role pozitivní, je polský katolicismus ovšem i součástí celkové krize katolicizmu, v jejímž centru je sám papež. Dnes je to jenom jedna z církví, možná první mezi rovnými, možná ne, neexistuje žádný církevní absolutismus, a to hodně mění. Církev jako taková se bude muset nějak vyrovnat s vědou a věda s církví.

A polská literární tradice?

Sedmdesátá léta obrátila pozornost literatury ke společenským problémům. Jenže literatura se svou podstatou vzpouzí každé provinčnosti a usiluje stát se literaturou světovou. Naše mladá literatura se tak musí vyrovnávat se stejnými problémy jako kdekoli jinde na světě.

Je ovšem pravda, že národy mají své okamžiky na evropské kulturní scéně, a ty u nás vždycky nějak souvisí s politikou.

Naše základní tradice je ovšem západní. Patříme k Západu zevnitř. Jsme součástí západního světa, třeba na jeho periferii, ale nicméně zevnitř, nikoli zvenčí. Proto je pro nás, pro mě, těžké být k němu objektivní. Někdy mě irituje svou beztvarostí, nedůsledností, pasivitou, podporou diktátorských režimů, ústupky, nerozhodností... Ale vím, že i tohle všechno mě s ním nějak spojuje. Jsem prostě jeho dítě. A vím, že v konfrontaci totalitarismu s demokracií zvítězí demokracie.

Silou Ruska je možnost rychle a bez diskuse rozhodovat. Demokracie je pomalá, ale v téhle slabosti je i její síla.

Mezi polskými intelektuály a dělníky dlouho existovala propast, jakési krátké spojení.

V posledních měsících se vytvořila nová společenská instituce: experti. Všechny stávkové výbory měly svoje «experty», kteří se rekrutovali jak z řad KOR, tak z řad katolických intelektuálů i příslušníků skupiny Zkušenost a budoucnost, kterou tvoří reformističtí členové strany. Všechny tyto proudy a skupiny sdružují intelektuály, akademickou veřejnost, spisovatele, novináře, a ti všichni se aktivně podílejí na dělnických akcích. Tahle nová situace přináší prospěch oběma stranám. Dělníci mohou přesněji formulovat (experti pomáhali při vypracování všech dokumentů) a intelektuálové se cítí silnější, méně izolovaní.

Mezi rokem 1970 a 1980 se intelektuálové a dělníci podobali dvěma odděleným armádám. Ty však dnes splývají, sbližují se, spojují. Na tom má velkou zásluhu KOR, ale také létající univerzita přispěla podstatnou měrou. Celá společnost, včetně byrokracie a technické inteligence, se začala zajímat o osud země. Vzniklo tak psychologické ovzduší příznivé těm, kteří byli nositeli a mluvčími nespokojenosti.

Na tomto místě je také, myslím si, třeba povědět dobré slovo o Gierkovi, třebaže je už dnes mimo a tak se to příliš nenosí. Ale právě proto: Gierek byl západní člověk, v němž byly přitom hluboce vkořeněny takové nejlepší polské vlastnosti jako je hluboký odpor k prolévání krve a k hrubému násilí. Za jeho vlády policie sice opozici šikanovala, ale ta mohla přitom dál pokračovat v činnosti, publikovat, zaujímat stanovisko k problémům země. KOR například působil výlučně veřejně. To byla znamenitá škola odvahy pro celou společnost, která se zároveň mohla přesvědčit, že policie není všemocná.

Co se vlastně stalo? Co se děje? Co se bude dít?

Stalo se především to, že my, Poláci, máme dnes pocit, že naše společnost je v gruntu zdravá, že jako celek čehosi dosáhla, že dovedla vyjářit co si myslí a co chce. Vznikly nezávislé odbory, vláda se smířila s veřejnou funkcí církve, a o cenzuře se aspoň veřejně mluví.

Co se děje? Poctiví lidé ve straně se pokoušejí přizpůsobit nové situaci, přes všechnu tradici nesnášenlivosti a diktátorství. Je dokonce teoretic-

ky možné, že by se strana mohla zreformovat. Jenže ona taky není tak docela svobodná a otázka je, co jí starší bratr dovolí.

Co bude? S Poláky nikdy nevíte. Stále slyším o tom, jak se chovají rozumně, racionálně. A já přitom pořád nevím, jestli jsou už dost Češi, nebo jestli se zítra nezachovají naprosto iracionálně.

Češi mají velice rozvinutý smysl pro mimikry. Není pravda, že rezignovali. Ale doba je zlá, oni spí, sní, ale najednou se probudí, jako se probudilo to velké české umění šedesátých let, které přece také nespadlo z nebe. I za Stalina se u vás cosi připravovalo, kompenzovalo, a pak to vzniklo a ovlivnilo to světové umění. Možná, že kdyby to bylo trvalo ještě chvíli, svět by se byl odvrátil, protože byste byli tak dobří, že by vám už nerozuměl. – Češi vždycky znali způsob jak přežít. Jsou dnes v hrozné situaci, ale zase přežijí.

Poláci i Češi bojují o přežití. Každý svým způsobem. Polský způsob má své negativní stránky, Český má své negativní stránky. Češi milovali Rusko. Poláci přehali z panslavismu jak z pekla, kdežto Češi vedli tanec. A to dodnes hraje svou roli.

Jaký je vztah k Němcům?

Nechuť trvá. Poláci se obdivují tomu, co dokázali, ale nechuť a obavy trvají.

A k ostatním socialistickým zemím?

Heslo je: Rozděl a panuj. To všichni dobře známe. Největší nebezpečí je, když si nevolníci začnou podávat ruce. Jako by se znova zvedala latinská kultura proti byzanci. Tři národy, Češi, Poláci, Maďaři, reprezentují tuhle tradici. A za co dal Mandelštam život? Za věrnost středomořské kultuře. To není otázka letadel a tanků.

Protestantismus byl pro mnohé největší baštou demokracie. Polsko bylo vždycky zemí tolerantního katolicizmu, který často poskytoval útočiště intelektuální opozici. Síla polského katolicizmu se v minulých letech v Polsku vždycky nejlíp ukázala na svátek Božího těla. Toho dne vysílala vždycky televize od šesti od rána do půlnoci americké filmy, většinou kovbojky a komedie. A za to jsme mohli děkovat jenom církvi. Totéž se dělo nyní, za stávek. Na obrazkách samé americké zábavné filmy.

Myslím, že role církve v Polsku bude pozitivní a pokroková. Nejde přece o to, aby cenzuru komunistickou vystřídala cenzura církevní. A církve musí mít stále oči upřené na svého hlavního rivala. To dává dobrou naději, že se neuchýlí k metodám, které ji leckdy charakterizovaly.

Existuje v Polsku židovský problém?

Mohu vám odpovědět jenom za sebe. Insinuace o polském antisemitismu velice poškozují Polsko v očích světové veřejnosti. Už to je důvod, abychom o tom vážně přemýšleli. Osobně mám dojem, že jsou síly, které mají na takovém poškozování Polska prvořadý zájem. Je to součást větší politické hry. – Pokud nějaký antisemitismus existuje, pak přichází shora a ne zdola. Dole mu prostě chybí už

i fyzická pohnutka, protože v Polsku dnes prakticky nezbyli žádní Židé. Je jenom tragická paměť, vzpomínka na tragédii, která se stala. Na hře, která se hraje na její účet, se polská společnost nepodílí, a není ani s to se bránit, protože cenzura nedovolí, aby se problém náležitě ventiloval. Chybí prostě míra svobody, která by umožnila sprovodit ten problém jednou provždy ze světa. Jestli cenzura nedovolí psát o povstání v ghetu tak, jak by zasloužilo, pak to není vina Poláků, ale zvenčí dosazeného režimu. To je obrovsky bolestná záležitost pro všechny pokrokové Poláky. Nejde jen o to o všem vypovědět a napsat, ale i o řádné uctění pomátky našich tragicky zahynulých spoluobčanů.

Kdž jsem byl kdysi dramaturgem v jedné výrobní skupině polského státního filmu, chtěl jsem dát do výroby sérii filmů založených na židovském folklóru, od muzikálů po dramata. Měli jsme všechno, autory, režiséry, herce, kostýmy, scénérii. Ty filmy nicméně nikdy nevznikly a věřte, že to nebyla moje vina. Nelze ztotožňovat polský národ s lidmi, kteří jsou tím vinni.

Ještě poslední otázku: Na začátku rozhovoru jste zmínil velkého polského básníka Czesława Miłozse, který žije od padesátých let ve Spojených státech. Než jsme dovedli rozhovor ke konci, stal se Miłosz laureátem Nobelovy ceny za literaturu na rok 1980.

To už vypadá jako polská vlna. Nejdřív papež, teď Nobelova cena. Jako by v tom byla jakási magie. Jakoby v celosvětovém měřítku vznikalo jakési polské klima, právě v okamžicích těžkých zkoušek pro mou vlast.

Byl jsem bez sebe radostí nad tou zprávou. A má radost byla tím větší, že Miłosz je taky rodák z Vilna, jako já. Ze země básníků, ze země Mickiewiczovy. Zdá se mi, že jako básník i jako člověk reprezentuje tuto pohraniční oblast, tu kulturu pohraničí, jež byla vždycky kulturou velice tolerantní, na místě, kde se Východ stýká se Západem. Je představitel kultury, s nímž jsem i já spjat tisíci neviditelnými pouty, kultury, která udělala i mě. Poznávám v něm svoje vlastní vědomí, svou filosofii, svou kulturu.

Po dlouhá léta nebyl v Polsku vydáván. Ale jeho verše kolovaly, hodně se četly, a dokonce vycházely v neoficiálních vydáních. Zmínil jsem se na začátku našeho rozhovoru o tom, jak NOVA oslavila vydání své sté knížky. Ta stá knížka, to byl právě výbor z Miłoszovy poezie. Naslouchali jsme dokonce často jeho hlasu z množství kolujících magnetofonových pásek. Jeden polský list zorganizoval před časem anketu na téma: Nejpobulárnější, nejmilovanější, největší polský spisovatel. A tenhle nevydáváný, zamlčovaný básník, se umístil mezi prvními. Cenzura samozřejmě jeho jméno vyškrtla.

V tuto chvíli ovšem jeho popularita hraničí s hysterií. Jsem přesvědčený, že přijede do Polska. Jeho mladší bratr byl právě v Americe se štábem z polské televize, točili o něm film. Jako rodák z Vilna přímo cítím, že přijede. Musí přece toužit po konfrontaci se svou vlastní. V takovou chvíli.

Co přinesla jeho poezie? Je básník intelektuální. Ale čím víc se snaží psát intelektuální poezii, tím citovější se stává. Je tvůrcem intelektuální poezie, ale není s to uzavřít se emocionální tradici polského básnictví. O tom, že je největší žijící polský básník, není pochyb. A pocta, již se mu dostalo,

bude mít obrovský význam pro naši mladou básnickou generaci.

Nezapomínejme však, že Miłosz byl a je básník v exilu. A tak byla vlastně s jedním básníkem vyznamenaná, poctěná celá kulturní emigrace. Emigrace, kterou skandalizovali, která prožila těžké chvíle, a již se dnes dostává zadostiučinění. I to znamená mnoho pro celou polskou společnost. – A nejen pro Poláky. Pro Čechy, pro Maďary, kteří prošli podobnou cestou. I jim patří ta pocta, spolu s ním. I jejich národní společenství bude muset nově přemýšlet o jednotě národní kultury.

Malý, drobný, trochu unavený, pobledlý po nedávné nemoci, nenápadný a skromný jako většina velkých lidí, těšil se Tadeusz Konwicki domů. Přece jen to byla dlouhá, namáhavá cesta, a pobyt, jakkoli soukromý, ho přece vyčerpával. Loučili jsme se: «Tak abychom se příště setkali ve Varšavě, ale co ve Varšavě, raději v Praze. Ano, ano, já vím, ale ne, v Praze, určitě v Praze. A pozdravujte tam všechny, však víte, a povězte jim, jak je v Polsku znají, čtou, jak si jich váží, za co za všechno jsme zavázáni a jak na ně myslíme».

AJL

«Protest», «Proces» a jiné v Londýně a Paříži

O úspěšném uplatnění československých autorů a divadelníků na scénách a ve sdělovacích prostředcích západní Evropy by se dal napsat rozsáhlý výčet. Uvedme jen několik příkladů, v podstatě pouze z Anglie a Francie.

V Paříži se již několik měsíců úspěšně hrají aktovky Václava Havla «Vernisáž» a «Audience». Soubor divadla s tímto programem zahájil v půli října turné po desítkách měst v Francii, Belgii a Švýcarsku. Sdružení A.I.D.A. má zároveň v každém místě představení výstavku o Chartě 77 a VONSu. Havlův «Protest» bude mít ve francouzském hlavním městě premiéru v prosinci. Provedení Havlových her mělo živý ohlas v tisku i rozhlase.

List «Le Monde» a jiné pařížské noviny referovaly rovněž velice kladně o novém nastudování Čechovovy hry «Tři sestry» v režii Otomara Krejči. Po debutu v Théâtre d'Aubervilliers v pařížské oblasti následovalo turné zahrnující města Lyon, Brest, Thionville, Sochaux a Mulhouse. Krejča, nyní usazený v belgickém Louvain-la-Neuve, v poslední době inscenoval v Avignonu Beckettovo «Čekání na Godota» a Mussetovo drama «Lorenzaccio», v pařížské Comédie-Française pak Čechovova «Racka».

Havlův «Protest» se zdá být v poslední době nejúspěšnější jeho hrou. Tomu napomáhá jak obsah – konfrontace mezi oběma postavami děje, Staňkem a Vaňkem, dotýkající se hlubokého mravního problému občanské statečnosti v totalitním prostředí – tak i forma dialogu, podobně jako v

dřívější aktovce «Audience». «Protest» inscenovalo na podzim i londýnské National Theatre, a po něm podnikavé Richmond Fringe Theatre, kde tvořil «Protest» první část dvojprogramu s komedií «Atest» od Pavla Kohouta. Kohoutova hra demonstruje na patáliích s přihlášením psa na příslušném úřadě rysy byrokratismu, krivení charakterů a kaťkovské bezvýhodnosti – jevy dobře známé československému občanovi, ale stejně přístupné divákovi cizímu.

Dvojprogramem však «český seriál» richmondského divadla, které předtím provedlo Havlovy hry «Vyrozumění» a «Ztížená možnost soustředění», neskončil. Po něm následovala i zde dramatizace pražského procesu s VONSem. Program byl doplněn čtením z Havlovy stati «Moc bezmocných», k němuž propůjčili své hlasy jedna z předních anglických hereček Dame Peggy Ashcroftová a známý dramatik Tom Stoppard (autor již dříve v Anglii provozovaných divadelních adaptací Hamleta a Macbetha založených na «pokojových» inscenacích, které před svým vypuzením uspořádal

doma Pavel Kohout). Diváci na těchto představeních se zúčastnili podpisové akce k petici žádající prezidenta Husáka o propuštění Václava Havla a jeho druhů z vězení.

Jak ve Francii, tak v Anglii se uvedené Havlovy hry vysílaly v rozhlasových úpravách, některé v televizních. Jako nejnovější rozhlasová událost k nim přibyl «Pražský proces», vysílaný v domácím programu BBC v předvečer prvního výročí procesu skutečného. Mezi účinkujícími byla i slavná Glenda Jacksonová; úlohu předsedy senátu Dr Antonína Kašpara představoval vynikající londýnský herec Ian Richardson. I tato rozhlasová verze byla provázena čtením z Havlovy «Moci bezmocných», a to česky Dr Juliem Tominem a anglicky známou Florou Robsonovou. Dramaturgie BBC se při nastudování «Procesu» opřela o pařížskou dramaturgii, jejímiž autory byli Patric Chéreau a Ariane Mnouchkinová; tato verze ve franštině měla již dříve v tomto roce velký ohlas ve Francii, kde v ní účinkovali m.j. Simone Signoretová a Yves Montand.

ROCK'N' ROLL V KVÁDRU

Bůhví, proč mají lidé ve zvyku dělit historii na desetiletí. Vývoj je přece plynulý – vůbec nezávisí na letopočtech končících nulou. Ale budiž, je to přehledné a rádi se proto přizpůsobíme.

Ještě dříve, než začneme probírat jednotlivé změny, ke kterým v sedmdesátých letech došlo, řekněme si, že toto desetiletí skončilo ještě hůře a pesimističtěji než začínalo. V Československu i ve světě. Velmi výstižně to zachytila anketa, kterou pro Melody Maker uspořádal jazzový kritik Leonard Feather. Na otázku «Která byla nejkreativnější leta jazzu?» odpověděla většina, že třicátá. Pro sedmdesátá nehlasoval nikdo. I když se toho v minulém desetiletí událo velmi mnoho, i to nejpozitivnější nakonec vyznělo v neprospěch hudby samé. Především se nepodařilo najít rovnováhu mezi uměleckou hodnotou a masovým vkusem, což v mnoha případech znamenalo podbízení umělců způsobem, jenž můžeme nazvat prodejností. Na druhé straně se ke konci desetiletí objevují tendence k výlučnosti a l'art-pour-l'artismu jako přirozená reakce na tuto situaci. A všim je vinna *jazz-rocková fúze*.

Spojení dvou nejvýznačnějších proudů, vycházejících z afro-americké hudební tradice, bylo jistě událostí číslo jedna. Nelze se proto divit, že jazz-rock a fusion music byla i dominujícím rysem vývoje jazzu a rocku v Československu. Čecháček vždy miloval všechno, co se tvářilo jako vážné umění. Do té doby měl takový status jen moderní jazz, teď přišla chvíle, kdy se na výsluní jeho vážnosti chvíli vyhříval i rock.

Jazz-rock u nás nastoupil s určitým zpožděním a proti různým hysterickým gestům jazzových puristů, když na pódiu Mezinárodního jazzového festivalu poprvé uslyšeli Colosseum, ale zato zachvátil skoro bez výhrad celou mladou generaci jazzových muzikantů. Zpočátku se zdálo, že vzniká svébytný hudební proud, schopný samostatného vývoje, ale

během dvou let (1976-1978) se z celého proudu stalo klišé jehož hlavním synonymem se stala americká skupina Weather Report, Bůh českého jazz-rocku. Kdo může, snaží se z této oblasti utéci – do disco music jako členové skupiny Bohemia, k tvrdému syntezátorovému *heavy metalu* jako v případě skurilního Nouzového přistání Michaela Kocába, ale především k přeintelektualizovaným kýčům, tvářícím se jako fúze jazzu a rocku s vážnou hudbou. A znovu ta typicky česká tendence dělat Umění za každou cenu, navíc ještě s nádechem romantického patetismu. Díky Bohu, že možnosti jazz-rockových kapel jsou přece jen poněkud omezené, jinak by byl třikrát týdně na programu koncert pro syntezátor, jazzovou kapelu a stodvacetičlenný symfonický orchestr, jehož skladatel by se tvářil jako nový Beethoven. Takhle zůstalo jen u několika pokusů se smyčcovou sekcí (Ka-Fu, Michael Kocáb) nebo se sborem (Tlön, Extempore) a u jednoho koncertu pro rockovou kapelu a orchestr, jehož autorem je angažovaný a nesmírně ambiciózní kýčař Petr Hannig.

Osmdesátá leta budou znamenat další odklon od jazz-rockové fúze, ještě výraznější než ten, k němuž došlo v nastupující generaci v roce 1979. Pohříchu je však nutno počítat s tím, že ubude nových jazzových hudebníků. Rock je pro mládež daleko lákavější, protože v něm nachází zajímavější vzory, podporuje spontánní samouky a svým technokratickým přístupem k hudební myšlence a její realizaci lépe odpovídá době, v níž žijeme.

Padla tu zmínka o nastupující hudební generaci z roku 1979. Co se vlastně stalo?

Nastoupila *Nová Vlna*, jako ostatně všude na světě. Zároveň došlo k nové diferenciaci uvnitř českého hudebního dění, k jakémusi rozdělení na tři základní hudební proudy. Hlavním měřítkem byl vztah ke společenské a politické realitě dnešní ČSSR.

OFICIÁLNÍ PROUD

Především je tu proud oficiální; profesionálové ochotní pro určitý finanční zisk a úspěch u pubertálního publika přistoupit na onen typický kulturně politický diktát ideologie reálného socialismu. Je zajímavé, že do této oblasti se dostala většina jazz-rockových souborů, jimž je dávana v mezích možností dosti široká oblast k realizaci (desky, agentáž apod.), neboť jejich oddechová apolitičnost plně vyhovuje tomu, co je dnes od umělce žádáno.

Ale stejně není jednoduché stát se příslušníkem této «privilegované» kasty. Kromě silného žaludku, ochotné strávit desítky byrokratických klíček a ideologických nástrah, to znamená ještě absolvovat tzv. rekvalifikační zkoušky, při nichž se určuje profesionál ne podle toho, jak dovede bavit lidi, ale podle znalostí hudební teorie a kulturně politické orientace.

Povinností profesionála je ovšem nejen hrát. Každý český profík si musí kšefty shánět sám. Agentura z nich bere jen procenta. Všechno ostatní je jen na papíře. Když má soubor manažera, většinou je to jen přítel kapely, který se oficiálně živí jako domovník, uklízeč nebo figurant a ve volném čase vyřizuje muzikantům úřední činnost. Podle toho to většinou vypadá.

Užít se v téhle branži dá, i když to není zrovna disco nebo kantilénová pop music. Někdo má hroší kůži a dávné ideály zapomněl, takže mu nevadí, když hraje v šesti kapelách stejný, nic neříkající jazz-rock. Jiní, například flétnista a altsaxofonista Jiří Stivín, patří mezi ty Bohem obdarované lidi, pro něž nelze řádná měřítko stanovit. Jejich Umění jim nikdo nevezme. A obě strany to vědí.

NOVÁ VLNA

Druhým proudem, který se v československé rockové hudbě na konci sedmdesátých let objevuje, je právě ona zmíněná Nová Vlna, amatérské hnutí hudebníků, deklarující se jako *alternativní scéna*.

V pozadí tohoto proudu stojí agilní podpůrná dobrovolná organizace Jazzová sekce Svazu hudebníků, jež se z fandovského zanícení jazzovým mainstreamem v první polovině desetiletí dostala přes propagaci jazzrocku k vytváření aktivní hudební složky mimo oficiální kulturu, existující ovšem zároveň v jejím zákonném rámci.

Při všech výhradách k představě, že lze cokoli hodnotného vytvářet v oficiálním rámci, zaslouží si tento počin pozornost. I když je termín «alternativní scéna» snad příliš široký a teoreticky by měl v sobě obsahovat i celou oblast undergroundu, zde zahrnuje kapely, tvořící na britkém ostří mezi oficiální a *druhou* kulturou. Hudebně tím vzniká nový prostor vně zprofanovaného jazz-rocku i pronásledovaného podzemí, prostor, který dává mladým souborům možnosti k originální seberealizaci od lidového blues po jakýsi free-rock, aniž by hrozil přímý střet s mocí. Neboť, co ta může udělat amatérovi, jenž za svou činnost nebere žádnou odměnu a navíc své skladby nabízí veřejnosti pod hlavičkou sice ne příliš košer organizace, nicméně v každém případě naprosto legálně.

Ve vývoji celé alternativní scény (měli jsme možnost vidět celkem dvě její přehlídky ve sportovní

hale na Folimance) bylo zřetelně dbáno na to, aby se celá oblast znovu nezměnila v pasivní kulturu jako v období jazz-rocku. Neustálý střet starých proudů s novými, dozrívajícího jazz-rocku s punks (ano, pět punkových kapel na druhé přehlídce) značně tuto scénu oživoval a dával jí velké naděje do budoucna. Je tedy otázkou, zda bylo takticky správné, když na podzim vystoupila Jazzová sekce v programu Scény alternativní hudby s tézemi, které odhalovaly vztah kulturní politiky státu k veškerému hudebnímu dění. Byl to jistě velmi odvážný počin, jenž radě lidí pojmenoval některé krizové jevy, ale zároveň i příliš velkorysé odkrytí karet. Napsat, že «není rozdílu mezi manipulací s mladým talentem kdekoliv na světě... všude je podřizován normám, na nichž systémy stojí, buď na obchodních, nebo ideologických...» to je v dnešních českých poměrech poněkud přespříliš.

Zdá se, že od té doby nemá Jazzová sekce příliš mnoho šancí na přežití. Po několika nezdařilých pokusech o likvidaci byla pro její zničení zvolena metoda «vyhnití», dosud přehlížený způsob ničení všeho, co příliš samostatně myslí. Není to postup nikterak nový, takhle byla třeba organizována organizace ochránců přírody TIS. Nezvedne se přitom ani jedem obušek, neklapnou ani jedna dvířka cely. Špinavou práci neudělá Bezpečnost, ale někdo jiný. V tomto případě kulturní orgány, jež zřetelně omezí možnosti publikace, organizace koncertů a podobně. Ani k tomu nebude třeba písemných zakazů. Stačí jen důsledné vyžadování, aby byly splněny všechny byrokratické povinnosti, jimiž je hudební aktivita u nás svazována, včetně předem odevzdaného průvodního slova konferenciéra, desítek různých povolení od národních výborů a kulturních organizací, které zase podobné bumážky odmítají vydat. Nakonec nebude co dělat. Sekce se rozpustí sama. K první fázi tohoto postupu už došlo, když nebyly povoleny 10. Pražské jazzové dny v září 1980, na nichž byla plánována účast osmi (!) západních skupin. Pikantní na tom je, že ve všech případech šlo o soubory levicové, mnohdy dokonce s úzkými kontakty na místní komunistické strany.

UNDERGROUND

S pádem jazzové sekce padne i nadějná oblast alternativní hudby, jež mohla velmi výrazně obohatit českou rockovou a jazzovou scénu osmdesátých let. Pro nekonformní výboj tu zbude už jenom *underground*, do něhož pravděpodobně přejde i řada alternativních souborů jako Psi vojáci, Žabí hlen a další.

Underground je ve světě zajisté nejznámější kapitolou českého rocku. Nutno říci, že především díky slavné ostudě českého soudnictví a bezpečnostních orgánů z roku 1976, než pro samu hudbu, jež je pro světového recipienta komerčního umění příliš náročná a nepřístupná.

Český underground není ve světovém kontextu ničím výjimečným. Po zprofanování hippies na začátku sedmdesátých let vzniká řada lokálních undergroundů (například Akron a Cleveland v Ohio, San Francisco a New York, sem patří vlastně i londýnští punks), záležitostí původně vylučných a esoterických jak po ideologické, tak po estetické stránce. Všechny tyto malé undergroundové světy mají přibližně stejné vzory, s nimiž se snaží vyrovnat.

nat v intencích místních hudebních tradic, a sociálně politická stanoviska, s jejichž přesným vyhraněním se těžce potýkají.

Pražské podzemí má však proti ostatním tolik specifických rysů, vyplývajících ze zvláštností života ve světě totalitní diktatury, že základní pohled na svět je přesně opačný než v USA, Anglii nebo Francii. Však také hlavním zdrojem politizace tu není jen odmítavý nadhled na komercializovanou kulturu a proletářské podmínky někdy dobrovolné chudoby, ale existenciální zakoušení skutečné izolace, pronásledování a vyvrženosti, které přichází, aniž o tom člověk sám rozhoduje.

«Žijeme v Praze, to je tam, kde se jednou zjeví Duch sám», zpívá jedna z písní Plastic People a k tomu je nutno dodat, že hořkosladká absurdita Prahy Kafkovy a Meyrinkovy, Haškovy i Hrabalovy je světem, v němž jsou členové undergroundu pronásledováni a perzekvováni, v němž žijí zároveň ve styku s veřejností a v izolaci. A právě v této protikladné dvojí tváři sílí pocit vyvrženectví a z něj vyplývající bolesti. Ono vyřazení ze hry, skutečně ně řadou mocenských prostředků, je jednou z nejdokonalejších forem romantického ideálu rock'n'rollového vyhnance, věrného průvodce všech generací rockové hudby. Z života v ghetu, neohrazeného žádným pletivem nabitým elektřinou, ale plotem v duších lidí, se stal jeden z hlavních bodů uměleckého programu sebestylizace undergroundu. Z jeho okruhu jsou dokonce vylučováni ti, kdo tento plot vědomě překročili, kdo rezignovali na formu «života uvnitř netvora» (Zajíček), kdo porušili platformu, jež je často jediným spojujícím článkem mezi hudebními výboji Plastic people a DG 307 na jedné straně a jednoduchými popěvkami mnoha písničkářů, kteří se také do podzemí počítají.

Na rozdíl od světových undergroundů není ten český jen záležitostí hudební, ale zároveň i literární. Stal se širokým uměleckým proudem mladší generace vyhnanců ze socialistické společnosti, v němž se najde prostor pro rafinovanou poezii Věry Jirousové, filozofické prózy Egona Bondyho i pro syrové proletářské písně Jima Horáčka nebo ginsbergovské tirády Pavla Zajíčka.

Umělecká stylizace života v ghetu, posilovaná neustálou perzekucí, vede často k mesiášství a fatalismu. Viz třeba Pašijové hry velikonoční, druhá deska Plastic People právě z těchto důvodů mnohdy tolik kritizovaná západní levicí. Jenže, kdo to nezažil, nemůže pochopit, protože si nemůže bez vlastní zkušenosti představit to, co líčí jeden z těch, kdo byli v sedmdesátém šestém uvěznění: «Byl jsem jako všichni ostatní, ale zrovna na mne ukázal Kyklopův prst».

Za desetiletí existence českého undergroundu prodělala řada skupin velký vývoj. Plastic People se z obyčejného hippiovského *freakoutu* dostali k vybroušenému art-rocku velkých komponovaných celků. DG 307, kteří začínali, podobně jako Knížákův Aktuál anebo Sen noci svatojánské Band, jako parta nehudebníků, řízených silnou tvůrčí individualitou, dosáhli časem velmi svérázné tváře skoro akustické kapely, v níž výrazně dominuje vokál.

Spousta kapel přišla a odešla nebo mlčí – Dom, obě Umělé hmoty, Bílé světlo, Duševní hrob. Rock se dělá velmi špatně, nejsou-li peníze ani na ty nejlacinější nástroje a zesilovače. A proto se nedivme, že dnes působí v undergroundu velmi pestrá

pelata písničkářů s akustickou kytarou, většinou ovšem přežvykujícími dvacet let starou tematiku protestní písně. Těch několik výjimek (Charlie Soukup, Svatopluk Karásek a Jim Horáček) spíše toto pravidlo potvrzuje.

JAK DÁL?

A prognózy undergroundu do osmdesátých let? Stará generace dlouho nevydrží. Odchod Svatopluka Karáska a Pavla Zajíčka do ciziny bude pravděpodobně příkladem pro další. Nic nepomůže, budou-li označováni vůdčími duchy undergroundu za zrádce. Žít v tlaku, který je na ně vykonáván, je možno jen určitou dobu. V okamžiku, kdy umělec pozná, že jeho práce tu byla dokonána a naplněna, má právo rezignovat.

Ještě jedna otázka: Objeví se nějaká nová generace undergroundu? Zdá se, že ano. Už podle zásady, že kdyby undergroundu nebylo, musela by si jej StB vytvořit. Vždyť je docela snadné sledovat, jak některé skupiny jsou systematicky tlačeny směrem k podzemí, třebaže se samy za underground nepovažují. To platí o kapelách Extempore, Žabí hlen, Psí vojáci nebo Zikkurat. V případě Psích vojáků je to o to otřesnější, že jediným důvodem k pronásledování je osoba otce dvou členů kapely – dramatika Josefa Topola. A dále – padne-li jazzová sekce, padne s ní i mezistupeň, který uchovával při životě řadu souborů, většinou stejně inspirovaných art-rockem Plastic People. Chtít dělat nekomerční rock bude tedy znamenat automaticky vstoupit do světa undergroundu – anebo prostě nedělat hudbu vůbec.

Ale abychom si nemysleli – ani komerce nebude žádný med. Zkušenost sedmdesátých let je v tom naprosto jednoznačná. Hrát rock je hřích, za nějž se musí trpět.

Všechno začalo hned na počátku desetiletí žlučovitým bojem proti rockové hudbě (a nejen proti ní – padl mezinárodní jazzový festival, jehož pokračování v nynějších dvouletých periodách zdaleka nedosahuje jeho předchozí úroveň, padla řada jazzových akcí regionálního charakteru). Tvrdý postup kulturních a místních orgánů vedl nejdříve k potlačení těch proudů, které byly orientovány na spontánní reakci posluchače (blues-rock a hard-rock). Neschopnost tuto reakci kontrolovat pozvolna přechází pocit, že se ještě někdo dokáže uvolněně bavit. A tak úřad místo tolik hláсанé práce s mládeží, která v Maďarsku a dokonce i v NDR využívá právě této hudby, vyhání postupujícími zákazy koncertů mládež do hospod. V té době se rozšiřují i fantasmagorické války proti dlouhým vlasům (vrcholící slavnou televizní propagační akcí) a za vystupování ve společenských oblecích. Rock'n'roll v kvádru!

Výsledkem této politiky je naprosto neharmonický rozvoj celého žánru. Dodnes je mladý český posluchač při koncertu uvázan k židli jako puťka, bojí se poskočit hvízdnout, protože příště by pořadatelé produkci nedovolili. Nu, intelektuálnímu publiku to příliš nevádí, český jazz-rock byl od začátku spíše cerebrální, velmi zřetelně tím ale byla napadena klasická «working class music», což vedlo k frustraci publika i hudebníků. Můžeme proto říci, že právě zde došlo k první velké emigrační vlně mezi hudebníky. Česká scéna tehdy ztratila řadu velmi talentovaných lidí, mezi jinými

členy skupiny Matadors a Ruchadze Band, Jiřího Kozla, Pavla Khunta, Erno Šedivého... Komu se nechtělo za kopečky, emigroval do dovoleného middle-of-the-road (středního proudu) pop music. To by případ Framus Five, Viktora Sodomy nebo Jiřího Korna.

Teprve pokusy nové generace hard-rockových kapel vrátit se na československou scénu v co nejširší formuli jazz-rocku (pod tento oficiálně schvalovaný termín se dalo ukrýt vše) v druhé polovině sedmdesátých let ukázaly, že «tvrďší» rock je naprosto bezzubý, že je stejně únikovou formou kultury jako podporovaný «jazz-rock» nebo disco. Zapuzený satan se vrací zadními vrátky, a vida – když se učeše, bývá pochválen. Někde a někdy je tato hudba tolerována, někde stále ještě potlačována, řada kapel (Katapult, F. R. Čech) má třeba i v Praze jen stěží šanci vůbec vystoupit. Některé skupiny mají přece jen už možnosti práce ve studiu, čas od času se některým objeví i deska.

EVA KANTŮRKOVÁ *:

DVANÁCT ROZHovorŮ

JIŘINA HRÁBKOVÁ

«V tomhle marasmu nikdo nechce žít navěky»

Začínám tento medailon už poněkolkáté a opět se slova brání složit se do obrazu té jediné Jiřiny. Něco zevnitř mě nutí napsat o nich všech čtyřech, o Jiřině a o třech mužích, Jiřím Rumlovi, který je jí manželem, a Janovi a Kubovi, kteří jsou jí syny. Rodina většinou tvoří celek, ale jejich celistvost vyniká. A jestli jsem kdy o něčem v jejich životě přemýšlela, tak o rodinné jednolitosti. Začíná jistě u chápatého vztahu rodičů k dětem, Jenda i Kuba měli doma vážnost už jako patnáctiletí kluci a byli vlídně respektoáni i tam, kde já bych synovi už vyslovila varování. Nechci se dopustit krátkého spojení, ale napadalo mě, že možná pro tuto rodinnou snášenlivost a laskavost, pro tuto absolutní solidárnost jednoho s ostatními a ostatními a ostatních s jedním, oni žijí, jak žijí: děti se nezatoužily vymknout z vlivu dospělých a všichni se ocitají pospolu v samém středu usilování, a i ohrožení. Což zároveň taky znamená, že komukoliv dalšímu nemusí být zatěžko přijít mezi ně a bezeslov se opřít.

A přitom je Jiřina žena křehká, je to na ni moc mít na krku ty tři chlapy s jejich prádlem, starostmi, nemocemi, nesnáze, nezdary i pronásledováním. A nést k tomu i vlastní nelehký život. A sama má možná tichou tížádost ženy, jež léta

Showbyznys ale úplně ignoruje novou vlnu alternativní scény. Není divu, vždyť toto je ta země, kde průměrná řemeslná zdatnost je stavěna nad talent nesporný, leč bez cechovního glejtu. A texty písní? Raději než narazit je lepší pustit hudbu jen instrumentální nebo neškodné sexuální dvojsmysly.

To nebude lepší... A tak celkový výhled do osmdesátých let je černý jak bota. Pomalu přichází nová vlna emigrace z hudebních kruhů, tentokrát undergroundových a alternativních. Kdo zůstane, bude muset zabalit fidlátka, sestoupit pod zem anebo se dát k tanečním orchestrům. Úředníci kontrolních orgánů budou ničit, na co přijdou, a pak si jako Pilátci omyjí ručky, my jsme jen plnili rozkazy, a pokud možno nic nedají písemně, co kdyby se to jednou obrátilo.

Bylo to dost mizerných deset let. A jak je vidět, ani ta další desítka nebude stát za nic. Spíš bude ještě horší.

působila jako reportérka, taky něco napsat, veřejně se vyslovit – ale kde pro to najít trochu soustředění, času a sil? Příkrovu, který nás tiskne k zemi, se vnučováním existenčního ohrožení až nebezpečně daří zabránit, aby ne všichni, kteří jsou toho schopni, alespoň v omezeném okruhu neoficiálně mohli působit svým čistým, svěžím a svobodným myšlením.

Jiřino, v šedesátých letech jsi byla novinářkou, rozhlasovou reportérkou. Potom tě vyhodili úplně odevšad, ze strany, z rozhlasu. Poznaly jsme se, když jsi vyplňovala složenký v pojišťovně automobilů. Kolik to bylo složenek denně?

Tak sto padesát až dvě stě. Částky se pak musely psát do předlouhých seznamů, všelijak se to kontrolně sčítalo, a když byl celý balík hotov, začala jsem nový stoh složenek, a tak pořád dokola. To byla snad vůbec nejhorší práce, jakou jsem kdy dělala. Totiž nejnudnější. Vymýšlela jsem si, jak si tu nekonečnou monotonnost trochu zdramatizovat. Stopovala jsem si, kolik poukázek jsem schopna napsat za deset minut, za půl hodiny, za hodinu. Říkala jsem si: udělám to strašně rychle a pak si budu půl hodiny číst. Ale to nešlo, kdepak, číst za psacím strojem, nebo někam odejít. Tam se muselo jen psát a psát. Byla to hrůza. A přitom bylo terno, že jsem se do pojišťovny vůbec dostala. Když mě po dvaceti pěti letech práce z rozhlasu vyhodili, odpověděla jsem asi na dvacet inzerátů, oběhla víc jak třicet míst, vyslechla desítky slibů, omluv, chlácholení, viděla krčení ramen i úsměšky, až jsem po dvou třech měsících pochopila, že jakési pekelné síly nepřipustí, aby člověk z politických důvodů vyhozený z rozhlasu dělal někde písárku.

Když jsme pak doma neměli už žádné peníze, šla jsem do Slovanského domu umývat nádobí. Arca-

* Kapitola z 12 «ženských» rozhovorů autorky s O. Havlovou, E. Ledererovou, M. Kubišovou, D. Němcovou, G. Sekaninovou-Čákrťovou a dalšími. Vydal pod titulem «Sešly jsme se v této knize» INDEX, Postfach 41 05 11, 5 Köln 41, BRD (cena 17,-DM).

dia bar se jmenovalo moje první hospodské pracoviště. Tam jsem poprvé nakoukla do džungle, která se nazývá RAJ, to je Restaurace a jídelny neboli socialistické pohostinství, a hlubší zkušenost jsem pak načerpala v restauraci v pražské ZOO, kde jsem po dvě sezóny, vždy od dubna do října, prodávala ve stánku párky, zmrzlinu, limonády. Pohostinství je totiž jedna z mnoha ekonomických sfér, kde jako důsledek naprosto mylné mzdové politiky se zcela samozřejmě počítá s tím, že si zaměstnanci k nízkým platům přivydělají «vedle», což znamená okrádáním zákazníka. Nastoupila jsem jako nevyučená prodavačka s hrubým platem 700 Kčs měsíčně, s procenty z tržby to dělalo tak 1200 až 1300 Kčs a pracovalo se od rána do večera, i v sobotu a v neděli. Všeobecně se ví, že za tyto peníze by to nikdo nedělal a ví se tudíž, že do kelímků s kofolou se přilévá voda, že porce párků se prodávají draž, že se okrádá na zmrzlině, kávě atd. Mhouří se nad tím oči. Když tě nechytí státní kontrola, je to dobré. A nadto se státní kontrola dá uplatit. A začít těm lidem vykládat něco o morálce, vysmějí se ti, anebo se leknou budou se tě chtít zbavit. Tak si režim vědomě vychovává v restauracích celou armádu zlodějíčků, ale taky velkých zlodějů, kteří «vydělávají» tolik peněz, kolik my dvě jsme ještě pohromadě neviděly. A protože jsem nechtěla zabřednout do těchto často až vlčích poměrů a vztahů lidí v RAJi anebo v obchodech – prodávala jsem později ještě v polotovarech a bylo to totéž – docela jsem si oddychla, když jsem dostala místo v pojišťovně.

Pak jsi podepsala Chartu a nesměla jsi vyplňovat už ani ty složenky. Jak jsi na tom teď?

Mám invalidní důchod. Těch posledních dvanáct let mnohým z nás přece jen na zdraví nepřidalo. Hlavně psychicky ne. Nejde jen o to, že člověk ztratil existenci a práci, která mu naplňovala život. To jsme brali celkem sportovně a taky jsme si – aspoň pokud jde o okruh mých kolegů a přátel – dokázali, že jsme schopni dokonale zvládnout jakoukoli práci jinou. Ostatně je to především chyba a ostuda režimu, že tak lehkovážně mrhá kvalifikací a mnohdy nejvyšší profesionalitou tisíců lidí a že doslova opovrhne cenným národním majetkem a hodnotami, které mohli tito lidé vytvořit. Ale co mně nejvíc nahlodalo zdraví, byl osud našich dětí, nejen mých dvou synů, ale všech, které po šedesátém osmém roce dospívaly a byly z podobných rodin, jako je naše. Měl se jim otvírat život a všechny brány byly pro ně zavřené. Asi víš, že náš Honza dělal zkoušku na vysokou školu pětkrát, Kuba, mladší, se už nedostal ani na gymnázium, vyučil se tedy s maturitou a na vysokou pak taky nebyl přijat. Po vojně to chtěl zkusit znovu, ale v závodě mu nedali doporučení. Já jako máma jsem to pokaždé protrpěla víc než oni. Ta bezmoc mě trápila. A jejich bezperspektivnost. Když se dívám zpátky, vůbec nic, oč pozitivního se ti kluci pokoušeli, jim prakticky nevyšlo. Nechci, aby to vyznělo jako nařikání – já jen konstatuji skutečnost. Vždyť třeba Kubu, který se zajímá o sport a dělal ve Slávii trenéra žáků – a dělal to celým srdcem – loni ze Slávie vyhodili, protože jako signatář Charty by mohl politicky nesprávně působit na děti. Přišlo to jako pokyn «shůry», lidé přímo ve Slávii velmi litovali, že ztratí dobrého a obětavého trenéra, ale přitom se mezi nimi nena-

šel nikdo, kdo by se postavil a prohlásil – tak a dost! Tady bych se mohla rozpovídat o strachu, který se rozlézl po všech oblastech života, všude tam, kde je co ztratit, ale to už by byla zase jiná kapitola. Chci jen říct, že v zásadě by každý člověk měl mít stejnou příležitost, aby uplatnil své schopnosti a ambice, a u mladých by to měla být samozřejmost. Proč mají vstupovat do života s nějakým rodičovským handicapem? Tím režim spousty mladých lidí odrazuje, zatvrzuje, dělá si z nich odpůrce až nepřátele. Když je takový mladý člověk jen trochu citlivý – a to naši hoši jsou – k nespravedlnostem, k nezaslouženým výhodám pro jedny a nezaviněným šikanám pro druhé, začne nakonec přemýšlet o právech občana v celku, obecně. Mladí se neradi vykupují, chtějí spíš dobývat, hlásí se o svá práva hlasitěji než my starší. Je tedy docela logické, že i naši kluci podepsali Chartu a že v ní aktivně pracují. Chtějí myslet svobodně a beze strachu. A vůbec jim nejde o to – jak je jim mnohdy podkládáno – aby republika přišla «cugrunt». Vždyť oni tu chtějí žít! Snad ta jejich dnešní občanská iniciativa, byť skromná a s mnoha omyly, bude jednou zárodkem něčeho, co by pomohlo vyvést společnost z marasmu, ve kterém žijeme.

O tobě bylo v šedesátých letech známo, že ses nebála reportážně sáhnout do žhavého. Představ si, že jsi opět rozhlasovou reportérkou. Jaká by sis vyvolila témata a co bys sledovala jejich zpracováním?

To si vůbec neumím představit. Což o to, témat by bylo. Pro dnešní rozhlas bych ale já nemohla a ani nechtěla natočit nic. Poslouchám Rozhlasové noviny, komentáře a všelijaké publicistické pořady a za poslední léta jsem neslyšela snad nic, co by zazářilo nějakým novým pohledem, hlubšími myšlenkami, snahou dopídit se pravdivého poznání, nic se neodvážilo vybočit z tuhého a nudného rámce oficiální linie.

Ale zkusme to s fikcí. Vždyť já vlastně i teď v duchu, když se něco děje, neustále natáčím a mám v hlavě celou sérii absurdních pořadů, které jsou odrazem životních absurdit kolem nás. Jsou to ovšem témata, nad nimiž by dnešní šéfredaktor Rozhlasových novin nejspíš omdlel. Zabývala jsem se vnitropolitickou tematikou, a kdybych dnes ze svého hlediska měla zobrazit skutečnost, natočila bych třeba pravdivou reportáž z posledního politického procesu se šesti signatáři Charty 77. Jenomže – za situace, že bych toto mohlo udělat, by se těch šest lidí vůbec neocitlo před soudem! A to je ta absurdita. Nebo bych natočila pořad, jak Jiří Lederer podvracel republiku tím, že posílal do zahraničí literární díla autorů, kteří jsou u nás tabu, a jak za to tři roky seděl v kriminále. Nebo profil Vlasty Chramostové, skvělého člověka a velké herečky, která nesmí už léta hrát v divadle a nikde jinde, a to i s tím, jak nedávno policie odehnala od jejího bytu přátele, když jim chtěla v krásné atmosféře svého soukromí předvést vlastní nastudování života Boženy Němcové.

Anebo si představ, že dělám pořad o šetření pohonných hmot. Jak z rozhlasu a televize dnes často slyšíme – v závodě tom a tom ušetřili iniciativou pracujících tolik a tolik hektolitrů benzínu nebo nafty, jenže bych se musela zmínit i o tom, že Státní bezpečnost benzinem vůbec nešetří, když vyveze v autech vyslychané lidi sto kilometrů za

Prahu a tam je nechá v polích, málo oblečené a bez peněz, jen aby je otrávil a zastrašil. Nebo jiné téma: šetříme devizy. Škrtneme z dovozu položky důležitých zdravotních nástrojů a léků, či si lidé v závodech lámou hlavu, jak nahradit dovážené suroviny a stroje, a přitom spotřebujeme spoustu deviz na přepychové vybavení stranického hotelu, nebo na to, aby si vysocí funkcionáři mohli vybavit nové vily kompletním zařízením ze Západu.

Anebo problém pracujících žen. Dělávala jsem jeden čas ve vysílání pro ženy – bylo to v době, kdy už z nás opadlo zanícení pro «socialistickou» výstavbu a kdy jsme pochopili, že socialismus dal vlastně ženě jediné právo, a to právo na hodně práce. I dnes se po ženě hlavně chce, aby pracovala a pracovala. A aby měla funkce a byla veřejně činná. Aby prostála hodiny ve frontách a pořádně uvařila, vyprala a měla doma uklizeno, aby se učila s dětmi, protože ve škole se to nezvládne, ale taky aby děti vychovávala a našla si čas jít s nimi do přírody, a aby se proboha také vzdělávala a neměli kvalifikaci, chodila do školy či kursu a taky na politické školení a k tomu všemu aby taky stačila vypadat pěkně a upraveně a s jistotou hleděla vstříc socialistické budoucnosti. Jak my bouřily tenkrát ve vysílání pro ženy, že je třeba vytvořit nové podmínky a ulehčit ženám práci, zkvalitnit služby a obchodní síť, stavět jesle, školky atd. A čeho ženy dosáhly? Jsou čím dál unavenější a nervóznější a většinou jdou pracovat ne z potřeby seberealizace nebo pomoci socialistické výstavbě, ale protože z jednoho platu se rodina neživí. Problémy se spíš množí. Vždyť v jeslích a školkách se dnes za přijetí dítěte dávají úplatky – a to tedy tenkrát neexistovalo. A sortiment nedostatkového zboží, kterého už tehdy bylo habaděj, se tak rozrůstá, že kromě základních potravin se prakticky všechno musí pracně a dlouho shánět. To, že najednou nejsou tak banální věci jako pasta na zuby, sirky nebo bavlněná trička, že je neustálý nedostatek teplého dámského prádla, pánských podkolenek, lyží, saní, obyčejného nádobí, jízdních kol, pneumatik nebo nábytku – nemluvě už o mase –, má své hluboké ekonomické příčiny a ty jsou stejné, tenkrát jako dnes. Kdybych dnes točila pořad o tom, proč nejsou dětské punčocháče nebo lyžařské boty, dostala bych se opět k nekvalifikovanému a neodpovědnému řízení celého národního hospodářství. Ale nemyslím, že dnes by mi to někdo odvysílal.

Často je slyšet názor, že Charta je uzavřený celek, který se střetává jen s policií, že Charta vytváří ghetto, nepřístupné normálním lidem. Jakou ty máš zkušenost? Má Charta naději na větší působení mezi obyvatelstvem? A jak toho dosáhnout?

To slovo «ghetto» se mi v souvislosti s Chartou vůbec nelíbí – a není také adekvátní situací. Přečetla jsem diskuse, které na toto téma v Chartě proběhly, ale nevidím to tak vyostřeně. Neumím teoretizovat, řeknu opravdu jen svou zkušenost. V určitém čase začala v rámci Charty velmi iniciativně vystupovat skupina lidí, mezi nimi hodně mladých, jejichž jednání a projev se zdály jiným lidem příliš radikální, příliš provokující státní moc. A ti pak – myslím, že jsou to lidé většinou starší a nezřídka bývalí komunisté, kteří jsou zvyklí na jiný způsob práce a přáli si zřejmě udržet činnost Char-

ty v rámci pokusu o dialog s mocí – místo aby vymýšleli a prosazovali další nové možnosti působení Charty, se stáhli a mnozí rezignovali. Snad jsou unaveni z neustálého šikanování – a není divu, anebo došli k názoru, že v policejním státě v současné mezinárodní situaci nelze dělat nic. A zároveň někdy i kritizují ty «iniciativní», do čeho se to neustále hrnou, když nedosáhnou než ostřejší policejní pronásledování. Nemyslím, že ti radikálnější, z nichž vznikl VONS a noví mluvčí Charty, dělají vždy všechno promyšleně a bez omylů a chyb, ale dělají obětavě a nezištně a já věřím, že s nejlepšími úmysly. To, že svět dnes ví, kolik lidí a za co je u nás vězněno, je jejich práce. To, že věznění občané a jejich rodiny mají morální, ale i hmotnou podporu, je jejich práce. A vůbec to, že Charta stále žije a pracuje, vydává informace, že se ještě i dnes hlásí další signatáři, je také jejich práce. Jirka Lederer, který se po třech letech vrátil z kriminálu, vyprávěl, jak ohromně mu morálně pomáhalo společenství Charty, o němž se tím i oním způsobem dovídal, i to, jak se lidé starali o jeho rodinu. Jak by mu asi bylo, kdybychom všichni složili ruce do klína? Jistě, je hodně ztrát a někdo si může myslet, že těch šest lidí z VONSu, odsouzených nedávno na dlouhá léta, mohlo dnes klidně sedět doma, kdyby si dali říct a nedělali všechno tak otevřeně a legálně a kdyby nebyli tak nerozumní a divocí. Ale oni už jsou takoví. Vždycky, i v dávné historii, byli někteří lidé takoví a budou i v budoucnu. Zaplaťbůh! Jinak by to dopadlo tak, že by se splnilo zbožné přání moci a tudíž i Státní bezpečnosti: když dáte pokoj a budete pořádně pracovat – jako kopáči, pomocní dělníci, skladníci a uklízečky – my vám taky dáme pokoj. Necháme vás žít. To tak!

A ještě k tomu, je-li Charta tak uzavřená, nepřístupná normálním lidem. Nevím, co znamená «normálním lidem». Jde snad o lidi, kteří v Chartě přestali být aktivní a pak o všechny, kteří se k ní nikdy nepřihlásili. Já sama považuji dál Chartu za otevřené společenství, které nejen nebrání, ale s radostí uvítá každou sebemenší iniciativu skupiny nebo jednotlivců, každou novou myšlenku a čin. A nemusí to jistě být čin, který by vzbouřil celou policii, vždyť cenný je každý, i docela malý projev občanské statečnosti. Ovšem strach a obava z represí tu stále sehrávají svou smutnou roli. Ale je mnoho lidí, kteří, i když se bojí nám třeba otevřeně fandit, přece jen hladoví pro zprávách a informacích o Chartě. Nedávno jsem byla na večírku s lidmi, kteří s Chartou nemají vůbec nic společného – a přesto k mému údivu byli velice dobře informováni o chartovním dění, o procesu apodobně. Bylo nás tam dvanáct – a i když někteří z nich zůstali dnešním režimem zcela nepostiženi, naprosto jsme se shodovali v názoru na současný stav naší společnosti.

Ale co podle mého názoru Chartě, pokud jde o její větší působení opravdu chybí, jsou kvalifikované rozbory a aktuální komentování současných nenormálních jevů, které okolo nás bují. Ať už jde o postoje oficiálních míst k mezinárodním událostem či o katastrofální situace v ekonomice a z toho vyplývající korupční a úplatkářský systém, o šlendrián na stavbách, ve zdravotnictví, o to, čemu slouží a koho hájí odbory, o nedostatky ve školních osnovách atd. Prostě objasňovat až ke kořenům skutečnosti, které současně páli všechny lidi, a nejen zrovna nás, signatáře Charty.

Z druhé strany se ale optám též takto: jaký vliv – podle tvého názoru – mají na obyvatele republiky oficiální sdělovací prostředky? A co vůbec si o jejich tváři a profilu myslíš?

Když se mne na tohle někdo zeptá, tak si především sama musím v duchu položit otázku, co si asi mysleli lidé o vysílání rozhlasu, když jsem tam já začínala pracovat. Po osmačtyřicátém roce vyhodili spoustu dobrých komentátorů a reportérů – a já byla jednou z těch, kteří zaujali jejich místa. Ani jsme se tehdy moc nezajímali, jaký další osud ti lidé měli. Snad jsme nebyli tolik citliví a měli jsme jiné starosti. Nejvíc jsem o tom všem přemýšlela, když jsem po šedesátém osmém roce sama musela z rozhlasu odejít. To už jsem byla úplně jiný člověk. V těch hospodách, kde jsem pracovala, jsem to všechno v sobě probírala a mám dojem, že to do dneška probrané nemám.

Přesto myslím, že mohu a musím mít svůj názor na dnešní noviny, rozhlas a televizi. Ale jen obecně, kdybych mluvila o jednotlivostech, vydalo by to na hodiny. Nemohu dost dobře hovořit o nějaké tváři, každá tvář je přece trochu jiná, tohle je spíš jenom maska. Mám dojem, že naše sdělovací prostředky a novináři se dneska ani nesnaží předstírat, že jim o něco jde, soud čtenáře či posluchače a diváka je jim lhostejný. Tisknou a vysílají, co je jim shora předkládáno. Proto se ani nenamáhají vysvětlit, jak je možné, že jednou je iránský šáh vážná osobnost a vzápětí zločinec, jeden týden pochválí Amína, aby ho druhý týden ztratili. Oni ovšem mají j jinak horší pozici oproti nám. My jsme tím žili – oni z toho žijí. Naše snaha, někdy naivní a většinou marná, vyplývala z pocitu spoluodpovědnosti, kterou si oni dnes nepřipouštějí. Tenkrát kritičnost začínala být organickou součástí života společnosti, kdežto teď je jakákoliv zásadová kritika potlačována a zakazována. Tehdy měli na sdělovací prostředky dost značný vliv umělci všeho druhu, nyní jsou buď umlčeni nebo zkomercializováni a působení novin, časopisů, rozhlasu i televize je proto zcela nekulturní. Nejvíc však dnešní publicistika, dá-li se tak nazvat, trpí nemilosrdnou konfrontací s mnoha informovanějšími masovými médii v zahraničí, které poslouchá a sleduje na obrazovkách nejméně polovina republiky. Nemají to tedy snadně. A dobře jim tak.

Toto je kniha rozhovorů s ženami. Velice ráda bych hovořila s Otkou Bednářovou, což ze známých důvodů ještě víc jak dva roky možné není. Tys Otku léta znala, mohla bys o ní porozprávět namísto rozhovoru?

Ale kde začít? Jak jsem ji naposled viděla z okna chodby soudu, když ji dvorem vedla eskorta a jak nám, útlá, v džinsách a s dlouhými vlasy mávala nahoru? Anebo jak se nám oběma v jednom březnovém týdnu v třiadvacátém roce narodili synové – můj Honza a její Honza? A že bychom tenkrát neuvěřily, za jakých okolností a při jaké práci se po sedmadvaceti letech naši synové sejdou? – Začínaly jsme v té době obě v rozhlase a poznáváním lži a pravdy jsme prodělávaly, myslím, obdobný proces otvírání očí. Vzpomínám si dost přesně na dobu, kdy Otko začala se svými pořady – vlastně o uplatňování lidských práv. Bylo to začátkem šedesátých let, vrátila jsem se po třech letech z Berlína a udiveně jsem registrovala, že se v rozhlase mezi-

tim vytvářela jakási «nová vlna». Natáčely se takzvané problémové pořady a právě se vysílal jeden Otčin. Jmenoval se, tuším, «Všechny děti jsou naše» a šlo v něm o dívku, dceru statkáře, která se kvůli této otcově vadě nemohla dostat na vysokou školu. Takových případů byly tisíce, ale nikdy se o nich veřejně nemluvilo. K natáčení pořadů s těmito tématy a hlavně k jejich prosazení bylo potřeba dosti odvahy, hodně trpělivosti a taky profesionálního umu. A to mělo jen nemnoho lidí – také Ludvík Vaculík a ještě pár dalších, kteří se stavěli na stranu lidí všelijak utlačovaných režimem a kteří to pak už nikdy neměli dobré u vedení rozhlasu a ještě výš. Otko byla mezi nimi a měla úspěchy. Jezdili za ní mladí lidé z celé republiky, a to už ani nemluví o televizi, kam později přešla do redakce Zvědavé kamery. Byla výborná novinářka, dovedla se rvát. Teď v posledních letech jen pokračovala v tom, co dělala už dávno. Šla do všeho, kde cítila nespravedlnost, lež, pokrytectví, křivdu. Myslím, že její obětavost nemůže nikdo dost ocenit. Když Julius Tomin držel hladovku, byla samozřejmě mezi prvními, kdo ho přišel povzbudit. Když někoho zavřeli, hned přišla za příbuznými, není-li třeba v něčem pomoci. Když měl Lederer soud, nastěhovala se k jeho ženě a všechno s ní prožívala. Ta dovedla lidi podržet!

Jenže teď je sama ve vězení. Co můžeme my udělat pro ni? Kromě žádostí, výzev a protestů? Kdyby nás teď slyšela, zasmála by se a řekla: co blázníte, copak to nevydržím? Vydrželi to jiní... Každý ví, že Otko je silná – ale není zdravá. Taky už není nejmladší, i když vypadá mladistvě a taky tak jedná. Četla jsem právě překrásný dopis jednoho zcela neznámého muže. Je to dělník, věřící křesťan a píše prezidentu republiky, aby se zasadil o propuštění Otky Bednářové, že nastoupí výkon trestu za ni. Nikdy v životě ji neviděl, ale její osud mu nedá spát. Na mě to hluboce zapůsobilo. Ale těžko to asi zapůsobí na prezidenta. Zázraky se u nás, bohužel, nedějí.

Jiříno, v souvislosti s Otkou mě napadá takovýto problém: skupina žen se obrátila na prezidenta republiky s žádostí o její propuštění z vězení. Můj vyšetřovatel při výslechu o jiné takové žádosti (za Pavla Kohouta, aby se mohl vrátit domů) nazval naše petiční skupiny nátlakovými. Nejde mi teď o to, co si o tom myslíme my, mám na mysli otázku širší: má vůbec význam obracet se s žádostmi a upozorňováním na představitele státu, když je to nejen házení hrachu na zeď, ale když tím navíc zavdáváme příležitost k lacinému stíhání? Nebo jinak: máme vůbec navazovat kontakty, myslím stížnostmi, žádostmi, upozorněními, s mocí, když prakticky výsledek není žádný?

Pokud jde o reakci mocenských orgánů, výsledek skutečně není žádný. Stížnosti nevyřizují, na žádosti neodpovídají, každé upozornění ignorují. A nakonec všechny naše petice a dopisy končí svou pouť stejně na jednom místě – na Státní bezpečnosti.

Ale já si přesto myslím, že to význam má. Představitele státu, ministry a všechny instituce, kam své spisy posíláme, jednak činíme odpovědnými a jednak je informujeme o tom, že naše úsilí neochabuje. Je to málo, ale je to dost důležité. Ještě důležitější je to ale pro lidi, kterých se žádosti, protesty atd. týkají – vždyť v ovzduší rezignace a

lhostejnosti jsou pro ně solidarita, účast a morální podpora neocenitelnými hodnotami. Nejdůležitější ale je, že se o takovém činu skupiny nebo jednotlivce vždycky dozví veřejnost. Nejrůznějšími cestami – ústním podáním, ze zahraničního rozhlasu, z materiálů, které vydává Charta nebo VONS. Nedělám si iluze, že jsou informováni všichni, ale kdyby to byl každý pátý, desátý občan, pak to stojí za to. Zůstane mu v povědomí, že jeho spoluobčané se ozývají proti moci, berou se za osudy druhých, že navzdory všeobecné demoralizaci a strachu se najdou lidé, kteří brání právo. Někdy je člověku nanic z toho, jak se občané nechají zmanipulovat. Příkladem jsme to zažili v počátcích Charty, kdy se v závodech, úřadech, v divadlech, školách, prostě všude podepisovaly rezoluce proti ní. Lidem se nechtělo, dokonce z toho byla i nervová zhroucení, ale nakonec proti vlastnímu svědomí a s hlubokým ponížením podlehl donucovacím aktům. Strach převládl. A Chartě jde o to, aby si už lidé trochu víc uvědomili, že každý je občansky odpovědný za to, jak naše společnost vypadá. Vždyť v tomhle marasmu nikdo nechce žít navěky.

Vašim klukům se nepodařilo vystudovat. Honzík je v Chartě velmi aktivní, taky nemá snadný život. Nemáš někdy obavu o jeho budoucnost? Spousta lidí se raději stáhne a ve věcech daleko menších, je účast na Chartě, jen aby takzvaně «nepoškodili» svoje děti. Co ty si o tom myslíš?

Nic dobrého si o tom nemyslím. Spousta lidí se opravdu nejen stáhne, ale v zájmu svých dětí a většinou proti svému přesvědčení vyvíjí dokonce jakousi podivnou iniciativu. Podvědomě cítí, jak se ponížují, což ty děti většinou neocení, spíš naopak. Znam rodinu, kde žena muže nutí ke vstupu do strany, aby se jejich dvanáctiletý syn za dva roky bez problémů dostal na gymnázium. Mám známého, který si mi stěžoval, jak se nahoní, protože se dcera chce dostat na právnickou fakultu. Pracuje v rodičovském sdružení – aby to měl dobré u třídní profesorky, u občanského výboru organizuje brigády a ještě v závodě pořádá pro odbory besedy o Sovětském svazu. Vše pro dítě, pro dobrý posudek, jinak ho to štve. Mluvila jsem s jednou ženou, která s mužem už rok šetří na to, aby mohli podplatit přijetí jejich syna na lékařskou fakultu. Takových příkladů jsou desítky. Nejhorší ale je, když rodiče nutí vlastní děti, aby s nimi v tomhle pokrytectví spolupracovaly. Když je nabádají, aby vstoupily do Svazu mládeže jen kvůli přijetí do jakékoli školy, když je chtějí přimět k různým kompromisům, ke lži, k tomu, aby na veřejnosti, ve škole nevyslovovaly vlastní názory. Co z těch dětí pak může být jiného než zase jen pokrytci s ohebnou páteří? Těžko těmhle lidem oponuješ. Pokrčí rameny a řeknou – a jak dopadli tvoji synové? To mají pravdu – z mých dětí vysokoškolsky vystudovaní muži asi nebudou, ale už dnes vím, že se v životě neztratí. I bez vysoké školy bývají lidé vzdělaní, charakterní a pracovití.

Další otázka je vlastně záludná. Jiřino, jaký ty vedeš rodinný život? Manžel ve VONSu, syn je ve VONSu, druhý syn taky asi bez práce není, může ti honit, syna ti honit, dá se o rodinném životě mluvit?

Vlastně to ani tak záludná otázka není, žijeme jako každá jiná rodina. A která rodina dnes žije

normálně? Ani nemusí podepsat Chartu a stejně má dost zmatků, starostí a problémů. mám dojem, že když lidé v rodině musí společně něčemu čelit, snadněji drží při sobě.

U nás je největší potíž v tom, že bychom potřebovali jednou tak velký byt. Nebo ještě větší. Když žijí čtyři dospělí lidé v takovém bytě, jako je náš, kde se pracuje, vaří, jí, spí, pere, kam chodí přátelé a kde má své domovské právo také pes Babeta, který dost štěká – no někdy se divím, že si ještě neházíme hrnce na hlavu. Ale jinak to jde – hlavně že jsme «zdraví».

Mnoho lidí teď utíká do zahraničí. Vás nenapadlo vystěhovat se?

Ale napadlo, kdo o tom aspoň v duchu nepřemýšlel? Hodně lidí, nám blízkých, už je venku a další se k tomu chystají. My se – zatím – vystěhovat nechceme. Asi nejsme ty správné typy pro emigraci. Snad se obáváme, že bychom přišli o něco, co jinde nenajdeme. Jistěže by se nám asi vedlo líp, nejen v životní úrovni, existenčně, ale vůbec, pokud jde o volnost, cestování, možnost poznávání světa, světové kultury – co všechno jsme propásli za poslední roky jen v západní literatuře, filmu atd.! Dost vážně jsme otázku «zůstat či odejít» rozebírali před léty, v době, kdy jsme s Jirkou pochopili, že nejbližší perspektivy našich synů v této republice jsou nulové. Ale právě oni se už tenkrát vyslovili proti. Nechci mluvit za ně, jsou na to dost hákliví, ale dodnes trvají na tom – a my s nimi souhlasíme – že je možné, ba nutné žít a pracovat tady. I v té bídě. Mrzí nás odchod každého kamaráda, i když víme, že i jeho rozhodování bylo těžké a asi bolestné. Tady nemůže nikdo radit, tím méně vynášet soudy, protože takové rozhodování je nejvnitřnější věcí člověka. Většinou se nežene za nějakou vidinou snadného života, ale odchází proto, že se mu život tady stal nesnesitelným. Ta míra snesitelnosti je pro každého jiná. Někomu rozbije život na padrť «pouhý» vyhazov ze zaměstnání. Jiný se adaptuje v novém, ale jsou pro něj nesnesitelné některé další represe – výslechy, sledování, zadržování, vyvážení za Prahu, odposlechy a likvidace telefonů, řidičských průkazů, hlídání bytů. A nemožnost dělat cokoli podle vlastní vůle. My jsme tu míru zatím ještě nepřekročili. Říkám – zatím, protože nevím, jak bude dál. To jsou ty naše jistoty.

A co chalupa, Jiřino? Uvědomuju si, že ji pořád znám jenom z fotografií. Co je na chalupě nového?

Bylas už dávno zvána – snad se to podaří letos, abys ji poznala in natura. Já tam kvůli nemocem v rodině nebyla od října, ale už začínám, jako vždycky v předjaří, cítit jakýsi neklid – už mám prostě trháni. Právě, že nevím, co se tam přes zimu stalo. Jestli mi zající neokousali mladé jablůňky a jestli mi nezmrzly růže. Nebo jahody. Jaké škody zase nadělal potvorů hryzec.

Nastane mi spousta krásných starostí. Kam dám letos mrkev a kam brambory, potřebuju přesadit růže, aby měly víc slunce a pro jiřiny musím najít nové místo, protože loni se mi přes ně převalila rudbekie a byla z toho divočina. A chci zasadit hrušeň – v sadě žádná není a hrušky máme rádi. Pak se taky podívám do lesa, jak to bude letos s

brusinkami, malinami a borůvkami a k rybníku si zajdu, jestli se mu něco přes zimu nestalo.

Chalupa je prostě můj druhý svět, ten lepší a přirozenější. Tam je možné vypustit z hlavy myšlenky, které v Praze nezaženu. Mám tam různé koutky v chalupě, na dvoře i v zahradě, kde se dá přemýšlet, číst a dělat si čistě svoje věci. Nejezdí tam pod okny autobusy a nákladní auta, nikdo neotravuje. V Praze někdy mívám dojem, že vlastně nežiju, ale neustále klopýtám přes nějaké překážky. Na chalupě docházím k pocitu, že se přece jen žít dá.

A práce v zahradě je radost. Mám radost, když červenaří rybízky a když vzejdou sazeničky kedluben. Těší mě, když rozkvetou řeřichy a když naroste pěkná zdravá petržel. Zahrada a les jsou pro mě pořád světem divů, překvapení. A dobrodružství. Zahradničím už sedmý rok a přesto se pořád nepřestávám divit, jak je možné, že v tak krátké době vyrostou ze semínka obrovská silná slunečnice. Že lišky vyrostly v lese zase na stejném místě jako loni. Prostě přijed' – třeba už pokvetou pampelišky, to je u nás opravdu krásně. Anebo v létě na borůvky. Když jich bude jako loni, zahrnu tě borůvkami.

Chtěla bys nakonec říct něco obzvlášť působivého? Například: jak tě těší nebo netěší svět? A slibuješ si ještě něco od něho?

Působivého asi nic neumím. Když se na mně

chce, abych promluvila zvlášť chytrě, obvykle pláču pitomost. – Ale teď jsem ti vyprávěla, co mě těší na chalupě, v přírodě. Víš sama, že je to únik. Z nenormálního, ukvapeného a předražděného života do přirozeného prostředí venkovské přírody. Když se jinak podíváš na svět jako takový, může tě těšit? Když lidé nemohou být sami sebou, když vztahy mezi mocnými a poníženými jsou na hranici únosnosti, když jsou lidé za nic ve vězení a budoucnost je dost zamlžená? A když se to vztahuje i na celý ten veliký vnější svět? Co je to za svět? – diví se lidi, když jedna země vtrhne s vojskem do druhé, aby ji zotročila a vydává to za pomoc, dokonce bratrskou? Když každou chvíli padají někde vlády a ty nové zmasakrují předešlé? Takže je nutné upínat se na věci, které spíš povzbudí. Mám zdravé a silné děti, v rodině jsme parta, která něco vydrží. Máme spoustu dobrých, spolehlivých a statečných přátel, s kterými jsme se rozhodli nikdy nežít jako ponížení. V tom je naděje. Pan profesor Patočka nám před svou smrtí napsal pár moudrých, dnes už proslulých slov, která umím nazpaměť. Napsal nám: «Lidé dnes zase vědí, že existují věci, pro které stojí za to také trpět. Že věci, pro které se eventuálně trpí, jsou ty, pro které stojí za to žít.» – Tak vidíš, že si od života přece ještě něco slibuju. . .

10. března 1980

Lev Trockij-přehodnocování

Snad jedině sovětské ideologické úředníky a jejich nohsledi v zemích «reálného socialismu», a sporadicky i na Západě (viz například brožuru Léa Figuéra «Trockismus, tento antileninismus», přeloženou na počátku normalizace horlivě z franštiny do češtiny), se odvažují bez uzardění opakovat stalinistické pomluvy a lži o Lvu Trockém a líčit ho jako ztělesnění ďábelského principu v dějinách Říjnové revoluce a sovětského státu. Soudní lidé jsou si vědomi významné úlohy, kterou Trockij sehrál v této dějinné epoše, a snaží se ho věcně hodnotit jako každou významnou dějinnou postavu a jev. Není nutné být stoupencem IV. internacionály nebo takzvaným «trockistou» (nálepka, kterou jsou označováni lidé, kteří se odvažují v zemích reálného socialismu trochu přemýšlet) jestliže oceníme pozitivně dějinnou úlohu Trockého při budování sovětského státu nebo jestliže mu přiznáme vlastnosti velkého revolučního myslitele.

Pařížský Trockého ústav vydává již delší dobu Trockého sebrané spisy. Utěšeně se rozrůstá beztak již rozsáhlá historická literatura o Trockém. Existuje několik biografí, z nichž nejrozsáhlejší a nejvýznamnější je, navzdory dílčím nedostatkům, třídílná monumentální práce Isáka Deutschera s výmluvnými názvy jednotlivých dílů: «Ozbrojený prorok», «Odzbrojený prorok» a «Vyhnáný prorok».

Stoupenci IV. internacionály mívají sklon (nikoli ovšem všichni) pojímat Trockého nekriticky a pře-

hlížet jeho omyly, jak už to bývá v případech, kdy určité myšlenkové dílo je povýšeno na nejvyšší doktrinální autoritu politického hnutí. Avšak komunističtí intelektuálové v Itálii už dávno nemusí mít obavu, že budou prohlášeni za trockisty a renegáty, jestliže se budou vážně zabývat Trockého dílem a jestliže uznají, že Trockij měl v některých věcech naprostou pravdu. Přitahuje je přinejmenším Trockého teorie o byrokratických deformacích sovětského státu, protože je to zatím jediná konsistentní marxistická teorie tohoto jevu («teorie» o kultu osobnosti a jeho následcích nemá nic společného s historickým materialismem). Tato teorie je sympatická teoretikům eurokomunismu, třebaže to otevřeně neříkají, protože jednak umožňuje komunistickou kritiku sovětské skutečnosti, a jednak ponechává nedotčenu pupeční šňůru, jež spojuje eurokomunistické strany s SSSR. Svou ambivalentní podstatou umožňuje zároveň odmítnout sovětský model «reálného socialismu» a zároveň vkládat naděje do jeho možných reforem a obrody, o níž byl Trockij až do své smrti neochvějně přesvědčen.

V rámci nestrannického hodnocení se názory a Trockého pochopitelně různí. L. Kolakowski mu přiznává ve svých třídílných «Hlavních proudech marxismu» málo zásluh. Považuje jeho názory za směsici nesplněných proroctví, fantastických iluzí, nesprávných diagnóz a nezdůvodněných nadějí. Podle L. Kolakowského Trockij nebyl s to se zamy-

slit nad teoretickými základy marxismu, a proto nemohl vytvořit ani alternativní formu komunismu, ani teorii zásadně odlišnou od Stalina. Přispěl k odhalení lži stalinistické propagandy a hanebného amalgamu velkých procesů druhé poloviny třicátých let, ale nebyl s to uznat, že Stalinův despotismus byl pokračováním režimu, jehož základy spolu s Leninem sám vytvářel. Kolakowski tvrdí, že rozdíl mezi Stalinem a Trockým je v podstatě rozdíl mezi vítězným a poraženým revolučním despotou. Trockij začal formulovat kritické teorie o sovětské skutečnosti, až když ztrácel moc. Poznámenejme k tomu, že by to ovšem nebyl ani první, ani poslední případ tohoto druhu: v dějinách politického myšlení se stává, že politik se mění v myslitele a teoretika politiky, teprve až je vyloučen z praktické politické aktivity. N. Machiavelli také řekl to nejpodstatnější o státní moci a politice až v ústraní. Soudy jiných historiků marxismu nejsou ovšem tak příkré jako soudy Kolakowského. Zjišťují v Trockého myšlení řadu originálních prvků («západní ráz» Trockého marxismu, internacionalistické motivy v jeho myšlení, analýza fašismu, myšlenka o «kombinovaném vývoji» atd.).

KONFERENCE VE FOLLONICE

V poslední době dostalo bádání o Trockém dva nové podněty. Jednak byla na počátku tohoto roku badatelům zpřístupněna dosud uzavřená část Trockého archívu obsahující dokumenty o činnosti levé opozice v SSSR a IV. internacionály. Druhým významným podnětem je mezinárodní konference o Trockém díle uspořádaná ke 40. výročí Trockého smrti letos na podzim v italské Follonice (7.-11. října 1980). Ke konferenci dala podnět obecní knihovna a obecní rada tohoto nevelkého lázeňského města, což je fakt, jenž svědčí o kulturních možnostech demokratické obecní samosprávy. Knihovna totiž má vědecké ambice a shromáždí fondy k dějinám italského a mezinárodního dělnického hnutí. Jeden ze spoluzakladatelů Italské komunistické strany, A. Leonetti, který se ve třicátých letech přiklonil k levé opozici a ke IV. internacionále a na začátku šedesátých let se znovu vrátil do IKS, uložil v této knihovně svůj bohatý osobní archív. Právě v této souvislosti vznikla myšlenka uspořádat mezinárodní vědeckou konferenci o Trockém. Obecní rada v součinnosti s regionální radou obstaraly finanční prostředky a milánská Feltrinelliho nadace a její ředitel prof. Del Bo se ujali příprav vědeckého obsahu konference. Sešli se na ní badatelé z několika kontinentů, z nejrůznějších zemí, a také nejrůznější orientace. Chyběli samozřejmě historici sovětské a z ostatních zemí «reálného socialismu», ačkoliv byli pozváni. Nepovažovali za nutné ani vyslechnout jiné vědce, ani přednést svůj názor.

Na konferenci byl přednesen velký počet referátů a konferátů. Akta konference, o jejichž vydání se postará Feltrinelliho nadace, vydají na úctyhodný svazek. Není zde možné referovat o obsahu jednotlivých referátů. Týkaly se Trockého osobnosti (prof. B. Knei-Paz), vztahů mezi Trockým a Leninem (V. Strada), teorie permanentní revoluce (M. Löwy), Trockého úlohy v Říjnové revoluci (M. Reimann), Trockého role při výstavbě Rudé armády (P. Naville), diskusí o budování socialismu

v jedné zemi (R. W. Davies, F. Benvenuti, F. Bettanin, A. Nove, R. Day), Trockého kritiky stalinismu (R. McNeal), Trockého a IV. internacionály (P. Broué) a jiných otázek. Badatelé z pařížského Trockého institutu podali podrobnou zprávu o fondech nově otevřené části Trockého archívu v Houghtonově knihovně harvardské university.

K význačným rysům konference patří skutečnost, že se na ní sešly ke společné práci a diskusi tři rozdílné proudy: italská komunistická intelektuálové, anglosasští sovětologové a stoupenci IV. internacionály, a přes rozdílnosti názorů rozvinuly plodnou výměnu názorů. Rozdíly politických orientací se projevovaly jen nepřímo a výbuchy politických vášní se podařilo téměř utlumit, takže se plně mohly uplatnit zájmy vědecké.

Na konferenci promluvil o svých osobních zážitcích osmdesátiletý dělník Dante Corneli, bývalý vézeň staliských táborů. Jako mladý komunista se musel po bitce s fašisty uchýlit do SSSR, aby se zachránil před hrozícím vězením. Pracoval jako dělník v sovětských továrnách. Poněvadž se v diskusích s levou opozicí přiklonil na stranu Trockého, byl vyloučen ze strany. Provedl později sebekritiku a zřekl se levé opozice, a tak byl přijat zpět do strany. Byl dokonce zvolen členem místního sovětu. Během kolektivizace pomáhal zakládat kolchozy. Nebylo mu však nakonec nic platné, že se «polepšil». Ve velké čistce druhé poloviny třicátých let byl zatčen spolu se všemi bývalými «trockisty» a odsouzen na pět let nucených prací v táboře. Tam mu, jak tehdy bylo zvykem, nějaká komise NKVD prodloužila pro jistotu trest o dalších pět let. Vyšel na svobodu r. 1946, ale jen na krátkou dobu. Po roce byl znovu zatčen a poslán do doživotního vyhnanství na Sibiř, odkud se vrátil až r. 1960, samozřejmě plně rehabilitován. Do Itálie se vrátil r. 1970. Ztrávil tedy v táborech a v sibiřském vyhnanství celkem 24 let, a zaplatil tak drazé svůj nonkonformismus a sympatie k opozici.

Několik účastníků konference vytklo jejím pořadatelům přílišné diplomatické ohledy. Spatřovali je např. v tom, že v oficiálním názvu konference se mluví o 40. výročí Trockého smrti, nikoli o výročí jeho zavraždění. Zajímavé podrobnosti o tom, jak byl připravován atentát na Trockého několika paralelními skupinami agentů NKVD, sdělil na konferenci na základě archívních dokumentů P. Broué. Dokumenty svědčí zároveň o Trockého naivní důvěřivosti. Generál Orlov, který řídil operace NKVD ve Španělsku za občanské války a který zběhl, zaslal Trockému dopis, v němž ho varoval před Markem Zborowským, který byl pravou rukou Trockého syna L. Sedova a pomáhal mu řídit pařížský sekretariát levé opozice, jako předřemeslným agentem NKVD. Úplnou pravdivost tohoto varování potvrdila v padesátých letech americká justice: Zborowski, který to mezitím dotáhl na universitního profesora antropologie, byl odsouzen do vězení jako sovětský vyzvědač. Trockij bohužel považoval Orlovovu informaci za rafinovanou provokaci NKVD.

VRÁTIT TROCKÉHO DO KNIHOVEN

Konference odmítla zaslat sovětské vládě požadavek rehabilitovat oficiálně L. D. Trockého. Došla k názoru, že rehabilitace se stala rituálem určitého

společenského systému a že se chtě nechtě přizpůsobovat této sociální realitě a její zvážené hierarchii lidských hodnot. Trockij jako dějinná postava nemá zapotřebí rehabilitace a vědecké bádání o jeho dějinné úloze se může zcela dobře obejít bez formálního výroku těch, kdo nejsou přáteli svobody vědy a svým významem jsou s Trockého dějinnou postavou zcela nesouměřitelní.

Konference zato přijala v pozměněné, poněkud zmírněné podobě návrh P. Broué a zaslala sovětské vládě dopis s požadavkem vrátit Trockého spisy do veřejných knihoven, zpřístupnit je čtenářům a otevřít archívy historickému bádání.

V. Strada, známý historik sovětské literatury a člen IKS, řekl o konferenci v interviewu toto: «...Domnívám se, že po této konferenci se Trockij stal definitivně součástí ideového dědictví mezinárodního dělnického hnutí a Italské komunistické strany». Neznamená to pochopitelně, že by snad italští komunisté chtěli přistoupit ke IV. internacionále. Znamená to však to, vykládáme-li Stradova slova správně, že italští komunisté definitivně skoncovali s «nejsvětější trojicí» Marx, Engels, Lenin, že neuznávají žádnou hierarchii dogmatických autorit a že v teorii uznávají jedině zásadu «padni, komu padni», t.j. pravdu.

Po symposiu po Bucharinovi, které se konalo začátkem léta 1980, přišla tedy mezinárodní konference o Trockém. Obě symposia měla vědecký ráz, ale v jejich pozadí se přece jen, a je to zcela přirozené, uplatnily i politické zájmy a cíle. Italští komunisté se podíleli na obou vědeckých konferencích, ale rozdílným způsobem. Symposium o Bucharinovi pořádal Gramsciho ústav, vědecká instituce IKS, takže komunisté byli přímými pořadateli, kdežto konferenci o Trockém se jen zúčastnili jako autoři vědeckých referátů. Konferenci sice zahajoval člen ÚVIKS, senátor Giuliano Proccacci, ale vystupoval tu jako historik a člen řídicího výboru Feltrinelliho nadace. Z čeho vyplývají tyto jemné nuance? Především z toho, že Bucharin není monopolizován žádným aktuálním politickým hnutím, kdežto Trockého ideje jsou základem programu IV. internacionály. Za druhé, Bucharinovy názory jsou bližší eurokomunistického proudu, protože poskytují více pozitivních možností jako východisko pro reformy reálného socialismu zejména v oblasti ekonomických struktur a hospodářské politiky. Trockého myšlenkové dílo tu dává podnět, ovšem velmi podstatný, jen kritikou byrokratické degenerace; jinak je Trockij eurokomunistu značně cizí. A konečně tu působí, alespoň pokud jde o IKS, činitel osobní: není žádné tajemství, že Palmiro Togliatti měl koncem dvacátých let velmi blízko k Bucharinovi, a to jak politicky, tak osobně.

VELKÉ PŘEHODNOCOVÁNÍ

Ale to všechno jsou zřejmě jen počátky dalekosáhlého přehodnocování hodnot. Po Bucharinovi a Trockém, kteří představují různé proudy uvnitř bolševismu, přicházejí na řadu J. Martov a menševici. V. Strada to naznačuje, když se zmiňuje o tom, že je nutné rekonstruovat «jednotu obrazu» debat a myšlenkových konfliktů uvnitř marxismu. Učinil v tomto směru první krok: doprovodil rozsáhlou předmluvou italský překlad Martovova «Světové-

ho bolševismu», který právě vyšel v nakladatelství Einaudi s výmluvným podtitulem «První marxistická kritika leninismu u moci». A jestliže Martov, proč ne také Plechanov se svými kritikami bolševického blanquismu, K. Kautsky s předpověďmi, že bolševická teoretická interpretace a praktické uplatňování diktatury proletariátu a rudého teroru povedou nevyhnutelně ke státnímu otroctví pracujících tříd? Leninův dočasný triumf nad marxistickými kritiky bolševismu z řad II. internacionály se začíná jevit jako Pyrhovo vítězství. Teoretici a «odrodilci» odhození «definitivně na smetiště dějin», se začínají vracet z říše stínů a dostává se jim zadostiučinění. Současní kritici leninismu s překvapením zjišťují, že mnoho již řekli jejich marxističtí předchůdci: Plechanov, R. Luxemburgová, K. Kautsky, O. Bauer, Max Adler, Martov, B. Nikolajevskij a další a další. Není vyloučeno, že jednoho dne si některý kritik leninismu, aby byla hořká ironie dějin dovršena, vypůjčí titul Leninova pamfletu proti Kautskému, v němž nadávky nahrazují věcné argumenty, a nadepíše své kritické pojednání o nemarxistických chybách a slabých stránkách leninismu slovy «Proletářská revoluce a renegát... Lenin».

L. B.

Pohled z cimbuří

Otiskujeme v plném znění úvodník britského nezávislého deníku «The Guardian» z 1. listopadu 1980. Z jeho úvodu i závěru je jasné, že vyšel těsně před prezidentskými volbami v USA. Pro nás však, soudíme, je zvláště zajímavý shrnutím situace SSSR v dnešním světě.

V každém roce prezidentských voleb v Americe vyrůstají Rusové do titánské výšky. Jednou za čtyři roky činí rétorika volební kampaně z mužů v Kremlu nebetyčné obry, o kterých každý kandidát tvrdí, že jedině on je s to se jim postavit. Letos se stala otázka údajné slabosti Spojených států tématem volebního zápasu víc, než kdykoli od doby «raketového předstihu» roku 1960. Zároveň se však jeví toto téma letos ještě falešnější, než kdy předtím.

Kdo se rozhlíží po světě spíše z cimbuří Kremlu, než z volebního řečniště ve Washingtonu, vidí svět zcela jinak. Nachází stěží jediný kout sovětského impéria, ať doma či venku, na kterém by mohlo oko starců v politbyru spočinout s potěšením. Nikdo z jejich návštěvníků poslední doby jim nepřinesl dobré zprávy: Stanislaw Kania z Polska, kde je monolitní centralismus sovětského stříhu terčem mohutného náporu pracujících; Babrak Karmal z Afghánistánu, kde 85 tisíc sovětských vojáků vstupuje do druhé zimy v závějích zakrváceného sněhu; Mengistu Haile Mariam z Etiopie, kde pověst Sovětského svazu jako přítele afrických osvobozeneckých hnutí sklízí ránu za ranou; Háfiz Asád ze Sýrie, což je patrně jediný přítel, který Sovětům zbyl mezi Araby.

U jižních hranic SSSR zuří na březích Perského

zářivou válka, na kterou mají Rusové stejně malý vliv, jako Američané, přes rozsáhlé zbrojní dodávky, které investovali do Iráku. V prvních dnech irácké ofenzívy, kdy se mohlo zdát, že válka bude blesková a rychle skončí, domnívali se Sověti snad, že vítězství Iráku pozvedne jejich prestiž na Středním Východě. Avšak tato naděje se dávno rozptýlila, a poslední sovětské komentáře se pozoruhodně shodují s Carterovými tím, že označují Irák jako původce války a diskrétně nadbíhají Iránu. Nic nesymbolizuje výstižněji nemohoucnost obou supervelmocí a jejich oportunistus v tomto konfliktu.

Na jihovýchodní straně shlíží Moskva na oblast strategicky nejproblémovější. Vzmáhající se Čína, jež se vyprostila ze zmatků kulturní revoluce, počíná navazovat vojenské vztahy se Západem. Tatam je představa, že Maova smrt odstranila hlavní překážku na cestě k čínsko-sovětskému usmíření. Čína po Maovi vyvstává ve znepokojivější a vyzývavější podobě, než kdokoli v Moskvě předpokládal.

V jižní části Afriky nevedl odchod Iana Smithe k posílení sovětského vlivu v Zimbabwe: Rusové v Salisbury ještě ani nezřídili velvyslanectví, a jejich styky s Robertem Mugabem nejsou ani dnes lepší, než byly za partyzánské války. Mozambik je zdvořilý přítel, ale nenechal ze sebe udělat věrného spojence. Ochrana Angoly, jakkoli zavázané kubánským oddílům a sovětským zbraním, je nadále více tíživou nutností, než kýženou příležitostí.

Ale nejtěžší zkouška doléhá na Kreml mnohem blíže. Závan nezávislosti, který pronikl chřipím polského odborového hnutí, přivodil náraz, na který Moskva nebyla připravena. Slouží Rusům ke chvále, že dosud nerozjeli tanky. Znamenalo by to zničit poslední zbytky uvolnění v Evropě, a navíc zavinit

větší ztráty na životech, než kolik jich provází sovětské oddíly v Afghánistánu. Zatím v Kremlu jen doufají, že Stanislaw Kania udrží kormidlo v ruce a bude se snažit rozštěpit nové odborové hnutí spojením obratného vyjednávání a vlasteneckých výzev, aby nezvrhl státní loď.

V krátkém výhledu je málo pravděpodobné, že se polské dělnické nepokoje přelijí do samotného Sovětského svazu, podobně jako prudký vzestup moslemského uvědomění v Iránu a Afghánistánu nezapůsobil přímo na sovětské mohamedány. K dovozu cizích převratů nedochází automaticky. Kulturní a historické podmínky v Sovětském svazu nejsou tytéž, jako u jeho sousedů. Existuje však dlouhodobější nebezpečí zvýšení domácí nespokojenosti, neukáže-li se sovětské hospodářství schopno zlepšit své celkové, a zejména zemědělské výsledky. Poslední údaje předložené Nejvyššímu sovětu jsou málo slibné. Po dvou desetiletích pomalého, ale stálého růstu došlo v systému k některým prudkým zakolísáním, s nečekaným a tísnivým nedostatkem základních potravin.

Je to řetěz problémů, který by v Kremlu polekal i mladé vedení. Jenže když Aleksej Kosygin nedávno odešel z úřadu předsedy vlády ve věku 76 let, byl nahrazen funkcionářem o pouhý jeden rok mladším. Svět čeká, kdy na místo nynějších rezidentů Kremlu nastoupí nová generace; ale svět si asi ještě počká.

Zatím každá další generace zestárá, než se mohla ucházet o nejvyšší funkce. Lidé, kteří píší kandidátům na americké prezidentství projevy, možná vidí kremelské vládcy jako obry. Avšak měření realistickou optikou jsou to muži schýlení věkem a hrbící se pod příbojem moře problémů tolik, jako dosud nikdy.

Hospodářský růst a potřeby člověka

JIRÍ KOSTA *

I. O mezích hospodářského růstu

Od dob, kdy Římský klub pozvedl po prvé svůj hlas, aby varoval důrazně před nedozírnými důsledky dosavadního trendu ekonomického růstu², neutuchly prudké kontroverze k této otázce. Tato více než jedno desetiletí trvající diskuse se nevyhnula ani západní levici, v jejíchž řadách nacházíme zhruba stejný počet hlasů, stranicích či odporujících tezí o nutnosti pokračovat v růstovém trendu. Jak se tedy mají v tomto spleťtém problému orientovat demokratičtí socialisté, jaké pozice by se měly odrážet v jejich programaticke?

Vycházíme-li nejprve z dosti vágního vymezení tohoto pojmu, podle něhož rozumíme hospodářským růstem zvýšení objemu statků a služeb za jisté období, pak lze vysledovat tyto argumenty,

pledující pro radikální zpomalení resp. stagnaci rozvoje – pro t.zv. «nulový růst»:

Za prvé, disponibilní zdroje jako paliva, voda, další suroviny atp. se postupně vyčerpávají; s některými již v blízké budoucnosti nebude možno počítat.

Za druhé, v průběhu industriálně-technického rozvoje dochází stále více k ničení přírodního prostředí; znečištění vzduchu a vod, uvolnění přebytečného tepla, vymýcení lesů atd. – to jsou smutné následky těchto tendencí.

Za třetí, stále více se zhoršuje pracovní prostředí člověka – důsledek to moderní technologie; člověk je pak pouhým přívěskem stroje, běžící pás a jiné zotročující formy pracovního procesu přispívají k odcizení pracujících.

Za čtvrté: přemíra spotřebních produktů často

přesahuje míru skutečného uspokojování hmotných potřeb; svědčí o tom takové jevy jako konzum pro prestiž, přehnaná reklama manipulující spotřebitele, výroba «zboží k zahození» atp.

Jádro této argumentace o mezích růstu je teze ekologů o konečnosti přírodního prostředí, jejichž hranic nebylo v dosavadním průběhu vývoje sice ještě zcela dosaženo, jimž se však lidstvo mílovými kroky přibližuje. Obrazně řečeno jsme se doposud pohybovali v otevřeném systému «kovbojské ekonomiky», v němž byly přírodní zdroje – suroviny, vzduch, voda – k dispozici v neomezeném množství: nyní však vplouváme stále více do uzavřené soustavy «ekonomiky vesmírného korábu»: zde nutno pohlížet na přírodní vstupy jako na výstupy okolního prostředí; po zpracování v ekonomickém systému vcházejí tyto prvky opět do okolního životního prostředí.

Protiargumenty přívrženců růstu (jejichž pozice arciť sahají od naprostého odmítání stagnace ve prospěch zachování dosavadních temp až podstatně redukované míře růstu při důrazu na «kvalitu života») lze shrnout takto:

Za první – i když se rysuje postupné vyčerpání známých přírodních zdrojů, lze přece jen počítat s objevováním nových nalezišť.

Za druhé – vědecko – technický pokrok je zárukou různých inovačních řešení jako je vývoj syntetických hmot, znovuzpracování odpadů («recycling») atp.

Za třetí – je možno a nutno zajistit technickou politiku, zaměřenou ve prospěch humanizace pracovních procesů a životního slohu.

Jak již naznačeno náležejí zastánci hospodářského růstu však často k značně rozdílným ekonomicko-teoretickým resp. společenskopolitickým táborům. Pokud se týče ekonomických názorů, najdeme mezi nimi jak přívržence tržního řešení, zdůrazňujícího klady cenově-konkurenčního mechanismu, tak i odpůrce této koncepce, kteří vidí spásu v direktivním plánování, případně i pomocí «překonání kapitalistické soustavy». Nemalá část ekonomů se však stále více přiklání «smíšenému» řešení pomocí spojení prvků plánu i trhu.

V kontroverzi mezi růstovými «optimisty» i «pessimisty» nelze přeslechnout normativní tóny. «Pessimističtí» nepřátelé růstu varují před negativními důsledky průmyslově-technologické civilizace, kterým lze prý zabránit jedině návratem k přirozeným formám práce a života. Podle jejich názoru je třeba odmítnout konzumní tendence industriální společnosti. Kratší pracovní doba a rozšířený volný čas by vytvořily nutné předpoklady pro smysluplnou osobní aktivitu. Podle názorů «optimistů» kteří pledují pro další ekonomický rozvoj, nelze zastavit pokrok vědy a techniky; je však třeba využít inovačního potenciálu pro seberealizaci. Změny v dělbě práce a v životním stylu se prý mění jen pomalu a v žádném případě – tak argumentují zastánci růstu dále – nedosáhneme při nulové míře růstu, tedy při hospodářské stagnaci, kladných výsledků pokud se týče humanizace společnosti. Dvěma dalšími faktory pak podtrhují tito autoři svou pozici: nutností zabezpečit plnou zaměstnanost práce schopného obyvatelstva a potřebou pomoci rozvojovým zemím v jejich úsilí o překonání nedostatku a nouze.

Nežli podrobíme argumenty obou stran důkladnějšímu rozboru, pokládáme za nutné upozornit na

dva momenty, které jsou pro posouzení problematiky podstatné: jde jednak o spíše metodickou otázku *měření hospodářského růstu* (která je však významná i z hlediska posouzení argumentace), jednak o problém klíčový, spočívající ve formulaci *kriterií* pro hodnocení protichůdných pozic.

«Vyhnuli bychom se mnohým nedorozuměním o problému růstu», jak bylo v diskusi výstižně řečeno, «kdybychom vyřešili otázku jeho korektního měření»¹. Jde totiž o to, že se růst národního hospodářství obvykle vyjadřuje mírou (tempem) růstu hrubého národního produktu, případně připadajícího na jednoho obyvatele. Tento ukazatel totiž zahrnuje takové sociálně a ekologicky škodlivé prvky jako jsou náklady na zbrojení, na odstranění důsledků z dopravních nehod, na přehnanou reklamu a pod. Naproti tomu nejsou při výpočtu hrubého národního produktu započteny některé služby, které zvyšují životní kvalitu: práce v domácnosti, «hobby» – činnosti (věnování se svému «koníčku»), a jiné. Zajisté: teoreticky již byly vypracovány různé koncepty, v nichž je přihlédnuto ke kritickým námitkám. Existují t. zv. «sociální indikátory», definující jednotlivé oblasti společensky prospěšných služeb syntetický ukazatel «míry hospodářského blaha» («Measure-of-Economic-Welfare», zkr. «MEW») Vzhledem k obtížné operacionalizaci a v neposlední řadě patrně v důsledku na Západě obecně zavedeného a metodicky jednoduššího systému národohospodářských účtů, jejichž osu tvoří právě výpočet národního produktu, se uvedené přiměřenější koncepty pro měření růstu nevžily.

Pokud jde o druhý problém, který nutno předestlat jako zásadní otázku pro posouzení argumentů vznášených pro a proti růstu, spočívá v tom, že hospodářský růst nelze hodnotit jako cíl per se, tedy jako samoučel. Smysl ekonomického růstu nutno hledat v hlubších hodnotách, jejichž respektování nám leží na srdci. Demokratičtí socialisté vidí své základní hodnoty, podle nichž se řídí jejich společenské konání, ve *svobodě, rovnosti a solidaritě*. Proto rozhoduje o otázce, zda a do jaké míry je třeba usilovat o hospodářský růst, okolnost, nako-lik jeho prostřednictvím dosáhneme více (či méně) svobody, rovnosti a solidarity.

II. Ekonomický růst a základní hodnoty demokratického socialismu

Sotva lze popřít, že jakákoli výpověď o souvislosti mezi růstem a základními hodnotami společnosti je závislá na dané situaci. Zda je hospodářský růst přiměřený a o jaký kvalitativní obsah rozvoje třeba usilovat – to bude záviset zejména na dvou činitelích, na dosaženém *stupni ekonomického rozvoje*, který předurčuje disponovatelný rozsah výrobních zdrojů a spotřebních statků, a dále na *sociálně-ekonomickém pořádku*, determinujícím rozdělení důchodů, jmění a moci. To znamená konkrétně: průmyslově málo vyvinutá společnost může dosáhnout bez vyšších temp růstu jen omezenou mírou svobod, neboť nouze zúžuje prostor pro seberozvíjení člověka. Rovněž předpoklad pro upevnění solidarity se zlepší, zvýší-li se materiální životní úroveň (což neznamená, že by se lidé neměli učit vzájemnosti a pěstovat ji nezávisle na daném stupni hospodářského vývoje). Situace se ovšem

mění, jakmile se společnost octne na vysoké úrovni industriální zralosti: tu nelze argumenty ekologů zanedbat. V tomto stádiu již nebudeme moci počítat s podobně vysokými tempy růstu, na která jsme si zvykli v poválečném období, i když jisté přírůstky výrobků a služeb budou potřebné. Za těchto podmínek bude arcií nutno rozšířit prostor pro svobodu, rovnost a solidaritu jinými cestami než hospodářským růstem.

Jestliže dosažený stupeň zralosti je především významný z hlediska kvantitativní stránky ekonomického rozvoje, pak lze z povahy společenského řádu činit závěry pokud jde o kvalitativní aspekt růstu. Vycházíme-li předpokladu, že sociálně-ekonomický pořádek respektuje základní hodnoty, jimiž se sám definuje, pak to znamená pro strategii demokratického socialismu úsilí o vyšší kvalitu hospodářského růstu; jinými slovy: obsah či struktura rozvoje, se musí opírat o takové prvky, které rozmnožují *humánní charakter* práce a života společnosti.

Souvislost mezi hospodářským růstem a společenskými hodnotami lze formulovat, jak z dosavadních úvah vyplývá, jen velmi obecně. Jak se však můžeme dopracovat hmatatelnějších kritérií, na jejichž základě by se dal postoj k přiměřenosti a směru růstu určit konkrétněji? Domníváme se, že *takovýmto kritériálním měřítkem je kategorie lidských potřeb*. Stupeň uspokojování hmotných a nehmotných potřeb naznačuje, jaké míry svobody, rovnosti a solidarity ta která společnost dosáhla. Víme-li, nakolik jednotlivé potřeby člověka jsou kryty, můžeme snáze zodpovědět otázku, zda je další růst ekonomiky žádoucí, jak vysoké tempo je přiměřené a kterým směrem se má cesta rozvoje ubírat.

III. Kritérium uspokojování potřeb

Nežli se pokusíme o rozbor, týkající se problematiky jednotlivých druhů potřeb, chceme se vyslovit ke třem obecnějším aspektům vztahu mezi uspokojováním potřeb a hospodářským růstem: jde o *omezenost* potřeb, dále o jejich *společenskou podmíněnost*, a konečně o posouzení *«pravých»* potřeb.

Často diskutovaná otázka o omezenosti lidských potřeb je úzce spjata se sporem o růst. Jsou-li totiž potřeby omezeny, pak by po dosažení jistého stupně rozvoje hmotné výroby došlo k nasycenosti a tím k nesmyslnosti dalšího růstu hospodářství. Zde však neplatí opačný závěr: jestliže totiž nelze spatřit meze, které by ohraničily rozvoj potřeb, pak to nemusí znamenat, že je další expanze žádoucí; v tomto případě je navíc třeba přihlídnout jednak k přírodním zdrojům, jež nejsou nevyčerpatelné, jednak ke škodlivým vedlejším účinkům výrobní expanze. Existuje totiž nejen potřeba zásobování hmotnými statky, nýbrž i navíc potřeba zachování a ochrany přírodního prostředí. Je tedy třeba zvážit vzájemně jednotlivé druhy potřeb a jejich stupeň uspokojování.

Bude účelné rozlišit v souvislosti s otázkou růstu *«ekonomicky omezené»* od *«ekonomicky neomezených»* potřeb⁴. Rozumí se, že většina hmotných potřeb, uspokojovaných individuálně (strava, šatstvo, obydlí a pod.) narazí dřív či později na hranice nasycenosti. Pro řadu nehmotných potřeb jako

je potřeba komunikace, účasti na rozhodování, seberozvoje, které často souvisejí úzce s hospodářskou činností, lze sotva stanovit jakési hranice. A znovu třeba dodat: jak ekologická diskuse ukázala, nelze omezenost vztahovat výlučně na nasycení subjektivních potřeb, nýbrž ve zvyšující se míře na vyčerpatelnost zdrojů.

Kategorie potřeb zahrnuje individuální a společenský aspekt. V prvním případě jde spíše o jisté biologicky podmíněné vlohy jednotlivce, v druhém o sociálně-ekonomické či společensko-kulturní, zkrátka – o společensky podmíněné obecné předpoklady. Podstatná stránka spočívá pak ve společenských podmínkách, zatímco individuální aspekt možno označit za *«konkrétní výraz»* sociálně podmíněné struktury potřeb.

Z tohoto pojetí vyplývá závěr, že potřeby nejsou provždy dány, nýbrž že podléhají změnám, vyvěrajícím z měnících se společenských podmínek. Potud nelze ani akceptovat tézi o jakémisi *«homo oeconomicus»*, jenž je prý od jakživa a bude tudíž i v budoucnu zaměřen především na svůj výdělek, na maximalizaci svého hmotného prospěchu. Námi zastávaná kontrapozice, vycházející z historicko-sociální podmíněnosti lidských potřeb neznámá, že by individuální potřeby byly i v daném společenském kontextu byly zcela totožné. Tato poslední pozice souvisí s otázkou, co lze posuzovat za *«pravé»* nebo *«oprávněné»* potřeby.

Právě vzhledem ke zkušenostem ze zemí *«reálného socialismu»* by bylo obzvlášť osudné, kdybychom chtěli zbavit jednotlivého spotřebitele práva, aby určil sám, co pokládá za své potřeby. Kdekoli je menšina sto, byť by se zdála jakkoli k tomu oprávněna, určit *«ve jménu společnosti»*, které spotřební statky a služby odpovídají zájmům a potřebám konzumentů, dochází nutně k zásahu do práv a svobod jednotlivce. Zajisté: informovanost a výchova spotřebitele, demokratické formy účasti na rozhodování o produkci kolektivních statků a služeb, hospodářská politika, která je zaměřena na participaci občanů a na kontrolu hospodářské moci – to vše jsou legitimní požadavky. Tyto postuláty ovlivňují však individuální volbu spotřeby pouze nepřímo, nezbavují však jednotlivce práva jeho osobní volby.

Chceme-li dospět ke konkrétnějším a přesnějším výpovědím o oprávněnosti a žádoucnosti kvantitativní a kvalitativní stránky hospodářského růstu, bude záhodno, jestliže přikročíme k rozčlenění potřeb na jednotlivé druhy. Pro naše účely použitelná je klasifikace potřeb, ke které přistoupil Ota Šik ve svém posledním díle (viz pozn. 4). K první souhrnné kategorii potřeb *«převážně ekonomicky omezených»* náleží podle Šika těchto šest podskupin potřeb: (1) individuální hmotné (2) prevenční (v originále *«rezervní»*) a zdravotní, (3) bezpečí, (4) duševního rozvoje a aktivity, (5) společenských služeb, (6) rozmanité fyzické činnosti. Tyto druhy potřeb mají bezprostřední význam pro kontroverze o růstu. Možnost rozvoje a uspokojení druhé kategorie *«převážně ekonomicky neomezených potřeb»* (t. j. potřeb: (1) fyzicko-psychického sebeuspokojení, (2) sociálních, (3) klidu, (4) sebepotvrzení, (5) společenské aktivity a participace nezávisí zřejmě přímo na ekonomickém systému, a tudíž ani na hospodářském růstu. V této oblasti je patrná bezprostřední vazba na politický a kulturní systém, jehož demokratizace ve smyslu výroku Wil-

lyho Brandta (« Mehr Demokratie wagen ») je předpokladem pro plnější uplatnění těchto potřeb.

Bude tudíž nutno prozkoumat, které potřeby ve sféře « ekonomické omezenosti » (první Šikova kategorie) jsou pro otázku ekonomického růstu podstatné a jaké lze v této souvislosti formulovat závěry. Anž bychom chtěli podcenit ostatní potřeby jako je potřeba komunikace, participace, sebepotvrzení a pod., nutno zde soustředit pozornost na potřeby, bezprostředně ekonomicky omezené, které pro naše účely lze snad nejlépe rozdělit na tyto čtyři druhy: (1) *individuální spotřeba*, (2) *kolektivní spotřeba*, (3) *pracovní činnost*, (4) *volný čas*. Na tyto druhy potřeb se zaměří naše další úvahy.

IV. Jednotlivé druhy potřeb a hospodářský růst

Není sporu o tom, že mezi oněmi čtyřmi druhy potřeb existují plynulé přechody; často bude proto třeba začlenit specifickou potřebu spíše dle institucionálních než věcných hledisek. K tomu dva příklady: potřeba pracovní činnosti existuje jednak v podobě zaměstnanosti (3), jednak ve formě aktivit po zaměstnání (4); potřebu pohybu, změny stanovité lze uspokojit buď soukromým vozidlem (1) nebo veřejnou dopravou (2). Nehledě k těmto problémům umožňuje naše systematika vcelku účelné zařazení potřeb, které jsou významné z hlediska ekonomického růstu. Souhrnně lze říci, že v prvních dvou skupinách nalézáme potřebu zabezpečení výrobky a službami, třetí druh zahrnuje potřebu pracovní činnosti i zájem na dosažení nutného výdělku, čtvrtá kategorie opět aktuální potřebu člověka industriální společnosti po humánním životním prostředí atp. Zatímco stupeň uspokojení potřeb v každé skupině o sobě lze poměrně bezpečně zjistit, bude mnohem obtížnější vzájemné zvážení potřeb mezi skupinami. K tomuto problému se vrátíme poté, co prozkoumáme situace v každé kategorii zvlášť.

V oblasti *individuální spotřeby* statků a osobních služeb je zřejmá závislost konzumu na výši důchodů. Příjemci nižších důchodů jsou zaměřeni na spotřebu potravin, s vyššími příjmy pak rostou nároky, které se přesouvají nejprve ke každodennímu průmyslovému zboží, pak k předmětům dlouhodobé potřeby a ke stále nákladnějším službám. Na Západě se uvádí jako typický příklad rozdílnost spotřebního koše zahraničního dělníka («Gastarbeiter») a generálního ředitele. Nás nyní zajímá, zda existuje v současné době závažnější mezera v krytí individuálních hmotných potřeb, která vyžaduje další zvýšení výroby, či zda snad nutnost expanze výroby mizí, jestliže změním strukturu produkce.

Pohlédneme-li na životní úroveň jednotlivých skupin obyvatelstva, pak ukazují empirické studie, že kromě neveliké menšiny, žijící stále ještě v nouzi, najdeme široké vrstvy méně privilegovaných, jejichž bytová úroveň, možnosti cestování, účast na kulturních představeních představeních a pod. ještě plně neuspokojuje⁵. Proti tomu lze namítnout, že nejmajetnější kruhy konzumují zboží a služby, které spíše svědčí o luxusu a okázalosti než o smysluplném životním slohu. Nebylo by tudíž možno – tak se ptají zejména mladší příslušníci

levice na Západě – zříci se rozšíření výroby a tudíž i růstu, jestliže provedeme přerozdělení důchodů a zabezpečíme rozumnější strukturu výroby? Tato cesta, která dle našeho názoru odpovídá oprávněnému požadavku každého socialisty po sociální spravedlnosti, je za daných společenskopolitických poměrů, jaké existují kupříkladu v NSR, neschůdná. Jednak může být přerozdělovací proces, který je třeba demokratickými formami zabezpečit, založen jedině velmi dlouhodobě, máli vést k trvalému, stabilnímu výsledku. Za druhé je třeba odmítnout – jak již naznačeno – rozhodnutí jakékoli nadřazené instance či jakéhosi rozhodčího, který by určil, co u koho lze označit za přiměřený důchod a co za nadbytečný přepych.

Ještě další hledisko podtrhuje tezi, že třeba v současnosti stále ještě zvýšit výrobu soukromých statků a služeb. Pokud potrvá mezi byt i v přibližně stejném rozsahu jak je tomu dnes obrovská propast mezi chudými a bohatými na naší zeměkouli – a se změnou této situace nelze při nejmenším v nastávajících desetiletích počítat – pak bychom měli přispěvek k pozvednutí životního standardu jižní hemisféry podstatně zvýšit: to ukládá nám socialistům imperativ mezinárodní solidarity s těmi, jež ještě žijí v bídě a nouzi.

Jestliže z dosavadních souvislostí vyplývá, že oblast individuální spotřeby vyžaduje další hospodářský růst, i když se zdá zpomalení temp ve srovnání s padesátými a šedesátými lety rozumné, pak to zdaleka neznamena, že by bylo žádoucí setrvat na dosavadním složení výroby. Přesun od konzumu, ovlivněného postavením a prestiží, od úmyslně pro krátkodobé užívání vyrobených produktů, určených k brzkému zahození («Wegwerfprodukte»), od nekvalitního zboží, o jehož vlastnostech je spotřebitel lživou reklamou záměrně klamán atd. směrem k účelným, trvanlivým spotřebním statkům je žádoucí. Tento úkol lze však zvládnout jedině pomocí pravdivých informací a účinné osvěty občanstva, která by v zájmu spotřebitele posílila účinnost tržní regulace.

V západní společnosti platí do značné míry stále ještě americkým vývojem inspirovaná Galbraithova teze o soukromém bohatství a veřejné chudobě. Není sporu o tom, že v západním Německu vzrostla podstatně *kolektivní spotřeba* jmenovitě po změně vlády v roce 1969. Sociální a kulturní služby jako je zdravotní a sociální péče, systém vzdělávací, vědní a výzkumný, zejména však ony obory infrastruktury, které jsou postiženy motorizací, znečištěním vzduchu a vod, rostoucím hlukem v důsledku nových energetických a průmyslových objektů, dopravními trasami a jinými stavebními projekty atd. zaostávají za požadavky po rozumné veřejné spotřebě. Heslo o «postindustriální civilizaci» či o «společnosti služeb» nalezlo veliký ohlas, avšak v poslední době stále méně v důsledku nových možností rozvoje člověka, jak bylo vyhlášováno teoriemi o «investicích do člověka» («human capital»), nýbrž spíše v souvislosti s expanzí komerčních služeb reklamních, makléřských, finančních atp. a také vzhledem k nezadržitelné explozi veřejné administrace.

Nevidíme proto žádné příčiny, abychom ustoupili od prosazení základních socialistických požadavků, které spočívají v rozšíření společných forem spotřeby zejména v oblastech sociálních a kulturních. V této souvislosti odmítáme požadavky po

další «privatizaci» kultury a zdravotnictví. Jestliže bychom v NSR provozovali instituce kulturní (například některé školy) či zdravotní (nemocnice) ve větší míře než dosud soukromohospodářským způsobem, pak by nutně ustoupily sociální a humaní stránky hlediskům rentability, čímž by se stávající nerovnost ve společnosti ještě prohloubila (dodatečné gratifikace postižených sociálně slabých občanů by byly těžko kontrolovatelné a vyžadovaly by si nepřiměřené vysoké byrokratické náklady). Konzervativním hlasům, namítajícím proti příliš rozsáhlému veřejnému sektoru služeb, že to vede k «přemíře státu» («zu viel Staat») třeba odpovědět, že komercializace uvedených odvětví nemůže být žádoucí alternativa. Etatistické byrokratizaci, jejíž nebezpečí nelze popřít, musíme čelit demokratickou kontrolou a správou v daném oboru.

Deficit v oblasti veřejné spotřeby lze vyrovnat jen zvýšenou produkcí kolektivních statků a služeb. Škody na životním prostředí nutno odstranit odpovídajícími zařízeními, pokud jim nelze zabránit řádnou prevencí (což je dle našeho názoru v epoše vědy a techniky jen zčásti možné). Provoz v sociálních, kulturních a zdravotnických institucích si nevyžaduje jen dalších pracovních sil, nýbrž navíc staveb a technologického vybavení. Chceme-li humaní pracovní klima, pak se neobejdeme rovněž bez řady rozmanitých investic. To vše znamená, že rozmnožení životní kvality vyvolává nutnost dalšího hospodářského růstu.

Zmínili jsme se již o potřebě *pracovní činnosti*. V diskusích o růstu zanedbáváme často mnohostrannost této potřeby. Jeden aspekt bývá vždy vyzdvihován zejména odbory, t.j. požadavek plné zaměstnanosti. Oprávněný je zajisté argument, že sotva odstraníme nezaměstnanost, nedosáhneme-li hospodářského růstu. I když tuto souvislost nesmíme absolutizovat, neboť i další činitele, ovlivňující otázku růstu, třeba brát v úvahu: požadavek plné zaměstnanosti nelze zanedbat, pokud rovnost a sociální spravedlnost zůstávají předními hodnotami pro každého socialistu.

Za daných hmotných poměrů jsou pracovní motivace lidí stále ještě podmíněny do značné míry jejich výdělečným snažením. Netřeba zdůraznit, že odměna podle vlastního pracovního výkonu odpovídá plně socialistickým zásadám rozdělování. I když nemožnost pracovat, zaviněná nezaměstnaností, vyžaduje kompenzaci a tomuto požadavku je v západoněmeckých podmínkách učiněno zadost poskytnutím nemalých příspěvků, nelze ztrátu pracovního místa pokládat při daném hmotném zabezpečení za nepodstatný problém z hlediska celkové motivace. Vždyť škodu právě nelze pouze definovat hmotně. Kromě sociálněpsychických postihů pociťuje velká většina práce schopných lidí navzdory různým projevům odcizení v moderním povolání potřebu aktivní činnosti, a to do jisté míry nezávisle na dosahované odměně. Zajisté tyto okolnosti hrají jinou roli u člověka, jehož pracovní činnost má více či méně tvůrčí charakter, než u pracovníka, který je odsouzen k jednotvárné práci třeba u běžícího pásu.

Existují další souvislosti mezi profesní činností a ekonomickým rozvojem. Oprávněné volání po humanizaci pracovního prostředí, po vytváření příležitostí pro rozmanité, zajímavé činnosti může vyvolat stejně dodatečné investice jako požadavek, aby se struktura pracovních míst a zaměstnanosti

alespoň zčásti přizpůsobovala profesní a kvalifikační struktuře těch, kteří nabízejí svou pracovní sílu. Novější výsledky výzkumu v oblasti ekonomie vzdělání tomu nasvědčují, že toho lze za daných společenských podmínek navzdory dominujícímu kritériu rentability v soukromé ekonomice dosáhnout. Obě stránky, aspekt humanizace práce jakož i požadavek přizpůsobení systému zaměstnanosti nabídce pracovních sil, mohou vytvořit podněty pro nové směry růstu, i když jejich váhu nelze přecenit.

Rovněž potřeba *volného času* má více dimenzí. Především je třeba vycházet z faktu, že se rozšíří i nadále ona doba života, po kterou se člověk nevěnuje výdělečně-profesní činnosti. Tím však bude obyvatelstvo ještě více postiženo v kladném smyslu *životním prostředím*. Klíčový problém, který je v této souvislosti na pořadu dne, je otázka odstranění škod na okolním prostředí (o nichž již byla řeč při diskusi o kolektivní spotřebě).

Kromě tohoto aspektu ukázaly novější propočty – a zde se žádoucím způsobem proplétá potřeba práce a potřeba volného času –, že soukromé i veřejné investice do životního prostředí jakož i udržování provozu na daném zařízení přispěly v NSR v nemalé míře k zajištění stávajících a vytvoření nových pracovních příležitostí. Kladné účinky při zabezpečení zaměstnanosti rezultují z bezprostředních opatření při pořizování nutných objektů k odstranění škod, navíc pak nepřímo z dodatečné poptávky příslušných oborů po subdodávkách základních a pomocných hmot i polotovarů («násobitelský efekt»). Odhad celkového pozitivního účinku při získání nových pracovních míst byl vyčíslen v západním Německu pro období 1975-1979 asi 370.000 místy, jež byla v ročním průměru udržena či vytvořena v důsledku ochrany životního prostředí. I kdyby se podařilo zabránit řádnou prevencí nebezpečí, hrozícímu životnímu prostředí, neobejdeme se bez dalších investic. Jako příklad problematiky růstu, vyplývající ze střetu mezi vyčerpávaností zdrojů a riziky pro životní prostředí, lze uvést rysující se situace ve výrobě a zásobování *energií*. K tomu několik údajů.

V minulosti se vyznačoval hospodářský vývoj průmyslových zemí úzkou korelací mezi růstem národního produktu a spotřebou primárních energetických zdrojů. Koficient pružnosti, vyjadřující poměr přírůstku spotřeby energie k jednotce přírůstku hrubého domácího produktu, se pohyboval v NSR kolem 1. Vzhledem k technickému pokroku, k cenovým relacím (vynucujícím si substituci dražších paliv za levnější), s ohledem na zamýšlené úsporná opatření a na jistou nasycenost se předpokládá, že uvedený koficient poklesne pod 1. I když tedy spotřeba energie poroste spolu s národním produktem, bude přece jen její míra růstu ve srovnání s mírou růstu celonárodního produktu nižší. Navzdory značnému úsilí, vynakládanému v západním Německu na úsporu energie, nelze počítat se stagnací či dokonce s absolutním úbytkem produkce a spotřeby energie (nemluvě tu ani o rostoucích nárocích na energii v mezinárodním měřítku, vyvěrajících z extrémně nízké úrovně energetické vybavenosti v rozvojových zemích, t.j. ve větší části světa).

Nezbývá tedy, než zvolit ony energetické programy, pro které jsou za prvé k dispozici žádoucí zdroje, u nichž lze za druhé udržet na co nejnižší

úrovni škodlivé vedlejší účinky, a které v této souvislosti za třetí vylučují pokud možno vůbec riziko záhuby lidských životů na naší planetě. Jak obtížný to je úkol, chceme-li za těchto okolností a na základě vyslovených postulátů formulovat konkrétní strategii v energetické politice, ukazují spory západoněmeckých sociálních demokratů. Při tom je zřejmé: nezávisle na tom, jak bude v NSR rozhodnuto o jaderném programu (zatím se rysuje spíše nutnost jeho zachování arci v poněkud omezeném rozsahu), do kdy a v jakém rozsahu se podaří zajistit dodávky kapalných paliv, výrobných z uhlí, jakých úspěchů bude dosaženo při využití sluneční energie (nehledě k řadě dalších projektů v rozvoji alternativních výrob) – všechny tyto varianty vyžadují zvýšený objem investiční výstavby a jiných produkcí, tedy hospodářský růst. Bylo by nerealistické, kdyby se tato země orientovala na alternativu, znamenající návrat k nižší úrovni výroby energie.

Potřeba rozšíření volného času si konečně vynucuje výrobní programy pro využití volna. Tyto programy by neměly sledovat nadále přehnaně komerční trend, který se doposud prosadil v důsledku ziskového motivu soukrokapitalistické výroby (hrací kasina, noční kluby atp.). Takováto změna však není uskutečnitelná alternativní hospodářskou politikou. Její realizace závisí na dlouhodobé výchově a na úrovni vzdělání občanstva, na společenské politice v nejširším smyslu. Při tom třeba podobně jako tomu bylo v případě požadavku změny soukromo-spotřebních vzorů varovat před «revoluční netrpělivostí», která by mohla pod heslem «demokratizace» vyústit v situaci, kdy nám «osvícená avantgarda» předepíše, co máme a co nemáme činit ve svém volném čase. Zopakujme tedy, že volný čas vytváří jisté podněty pro dalších výrobu statků a služeb. Avšak tyto výrobní programy nemusí vést k podstatnému zvýšení tempa růstu.

V. Závěr

Za prvé: vše nasvědčuje tomu, že hospodářský růst – byť i v podobě nižších temp – bude po dohlednou dobu žádoucí (to platí pro případ, kdy měříme tempo růstu tradiční byl i nedokonalou metodou, tím spíše pak, kdyby se podařilo zahrnout do národního produktu jen žádoucí výrobky a služby). To vyplývá ze stále ještě existujícího poměrného nedostatku individuálních i kolektivních statků a služeb, z požadavku vytvoření dostatečných pracovních příležitostí, a konečně z potřeby rozumného vynakládání volného času.

Za druhé: i když je třeba přihlídnout k omezenosti zdrojů a k hrozivému ničení přírody v industriální společnosti, nevyvěrá z toho ještě nutnost «nulového růstu» či dokonce zmenšení národního produktu. Cíl radikálního «návratu k přírodě», vyhlašovaný ekologickým hnutím «zelených», je pro rozhodující většinu obyvatelstva sotva přijatelný.

Za třetí: je mimo jakoukoli pochybnost, že již po delší dobu vyslovovaný požadavek kvalitativního růstu, t.j. humánního typu ekonomického rozvoje, je nyní aktuálnější než kdykoli dříve. Odbourání nesmyslného konzumu, který se vyznačuje touhou po prestiži a zahrnuje často zboží, vyráběné záměr-

ně k brzkému zahození, a rozšíření veřejných služeb sociálních a kulturních jako alternativa – to jsou žádoucí úkoly dnešní doby.

Za čtvrté: má-li být prosazen pod praporem kvalitativního růstu typ smysluplnějšího sociálně spravedlivějšího hospodářského rozvoje, pak jsou demokratické společenské reformy nezbytné. Více spolurozhodování občanů ve všech oblastech, více rovnosti v příležitostech, na pracovišti i ve volném čase, více vzdělání a osvěty pro každého – o to musíme usilovat.

Za páté: realizaci humánního rozvoje společnosti odpovídá nejspíše ekonomický systém regulace, v němž dochází ke spojení tržních sil – zejména pokud jde o mikroekonomické řízení – a demokratického rozhodování na nadpodnikové úrovni – na stupni územním, odvětvovém a národohospodářském – jako je tomu například v oblasti infrastruktury. Při tom bude třeba čelit nebezpečí, spočívajícím v samorozhodování menšinové elity, která by namísto občanů samých určovala, co nutno pokládat za jejich «pravé» potřeby.

Za šesté: demokratické reformy v hospodářství a ve společnosti nesmíme pokládat za všelék, který nám ze dne na den vytvoří více životní kvality. Musíme brát v úvahu, že zejména divergence zájmů, vyplývající z protichůdného postavení různých vrstev – napříkl. účastníků dopravy a občanů bydlících na dotyčných trasách –, budou vždy znovu klást překážky na zamýšlené cestě.

¹ Jde o příspěvek pro sborník «Demokratischer Sozialismus – Grundlagen und Perspektiven», Herausg. Th. Meyer, München 1980, v němž se význační teoretici západoněmeckých sociálních demokratů (m.j. Richard Löwenthal, Peter von Oertzen, Johano Strasser a j.) vyslovují k základním problémům demokratického socialismu.

² D. Meadows e.a., *The Limits to Growth*, New York 1972.

³ R. Frey, *Wachstumspolitik*, Stuttgart-New York 1979, str. 19

⁴ Následující úvahy o potřebách jsou z velké části inspirovány novou prací Oty Šika «Humane Wirtschaftsdemokratie. Ein dritter Weg», Hamburg 1979, zde str. 55-104.

⁵ Pro československého čtenáře je snad vhodné podotknout, že výpovědi o «nouzi neveliké menšiny» a o tom, že úroveň spotřeby «širokých vrstev méně privilegovaných» v uvedených oblastech «plně neuspokojuje», by bylo třeba zrelativizovat. Je nesporným faktem, že průměrný občan v Československu je v mnoha směrech – napříkl. pokud se týče možnosti cestování – na tom hůře než ony «méně privilegované vrstvy» v západním Německu. Ostatně je třeba posoudit kritický podtón a reformní požadavky, zaznívající na jiných místech v této stati, vždy v kontextu západní industriální společnosti, což se může zdát právem našemu čtenáři, konfrontovanému s daleko chmurnější skutečností poněkud vzdálené.

L63

«Na vysvětlenou . . . jak to vlastně bylo»

V letním dvojčísle Listů (3-4/80) je uveřejněn článek Miloše Rejcherta «Pravo konat soud a spravedlnost», V tomto článku zaujímá Miloš Rejchert stanovisko k osobě Pavla Kohouta a snaží se ho hájit před těmi, kteří Pavla Kohouta nehodlají akceptovat v roli zastánce lidských práv a v roli signatáře Charty 77.

Nemíním se k obsahu článku nějak vyjadřovat a s jeho autorem polemizovat. Žiju dnes díky Bohu v demokracii a musím každému přiznat právo zastávat svůj vlastní názor. Přiznávám ovšem, že já s názorem Miloše Rejcherta na Pavla Kohouta nesouhlasím. Spor o politický postoj Pavla Kohouta není ničím novým, stačí snad jen připomenout dvoudílný televizní «soud» iscenovaný československou televizí v roce 1968. Už tenkrát bylo v tomto televizním vysílání Pavlu Kohoutovi diváky vytýkáno, to co mu část emigrace klade do dnešního dne za vinu.

Každý má nárok na svůj názor, který bude asi právě v případě Pavla Kohouta jen velmi těžko měnit. To jen krátce na vysvětlenou. Chtěl bych se ale vrátit k onomu dopisu z roku 1977, který jsem údajně Miloši Rejchertovi zaslal na jeho pražskou adresu.

V roce 1977, kdy jsem ještě vedl krajanský časopis «Věstník Bohemia», vycházející v Kolíně n.R. jsem napsal úvodník na podporu tenkrát se zrodilší Charty 77.

Myslím, že se až do dnešního dne nenajde mezi našimi krajany nikdo, kdo by nesympatizoval s těmi statečnými vlastenci doma, kteří většinou, západní veřejnosti neznámí, riskují nejen svoji svobodu, ale i životy. V druhé části článku jsem ovšem zaujal kritické stanovisko k některým signatářům, kteří krátce před tím ještě patřili k horlivým zastáncům režimu, proti kterému se najednou postavili. Přiznávám, že na prvním místě stál Pavel Kohout. Neopomněl jsem ani ocitovat jeho verš zatracující každého, kdo opustí svoji vlast.

Asi za pět měsíců na to, začala mi pošta denně nosit dopisy z celého světa, které nemohly být adresátu doručeny, jelikož adresa byla už dávno neplatná a adresát se přestěhoval neznámo kam. Když jsem otevřel první z těchto nedoručených dopisů, přiznávám, že mně trochu zatrnulo. Jednalo se totiž o výborně vyrobené falsifikáty prvých dvou stránek našeho časopisu «Věstník Bohemia» s mým úvodníkem k Chartě 77. Soudruzi zapracovali skutečně perfektně. Velmi šikovně «přepracovali» můj článek. Některé podstatné části vynechali a zdůraznili to, co se jim právě hodilo. K falsifikátu použili nejen stejného cyklostylového papíru, ale dokonce i psacího stroje se stejnými typy písma. Zkrácený a upravený úvodník doplnili už trochu nevkusněji na zbývajícím místě stránky naším pozváním k taneční zábavě, kterou jsme tenkrát na jaře pořádali. Když tak dodatečně o celé věci uvažuji, musím přiznat, že to nebylo ani tak nevkusné, jako spíše rafinované – doplnit pro nezasvěceného čtenáře stránku hned za závažným úvodníkem oznámením o taneční zábavě.

Aby pravost falsifikátu byla zaručená, opatřili výtisky západoněmeckými známkami a dokonce v

neznalosti západoněmecké poštovní sazby každou zásilku o 30 pfeniků přeplatili. Celou tuto několika-tisícovou zásilku odeslali přímo z mého bydliště. Nedoručitelných zásilek z celého světa došlo celkem zpět na moji adresu přes 800 kusů. Poslední nedoručený dopis jsem obdržel asi před třemi měsíci z Austrálie. S něčím podobným pravděpodobně ale soudruzi v Praze nepočítali. Vzali jednoduše adresy všech Čechů a Slováků, kteří odešli do zahraničí, stejně asi jako adresy některých signatářů Charty.

Pilný computer vyhodil ale bohužel mezi jinými i mnoho adres bývalých sudetských Němců, kteří z Československa buď dobrovolně odešli nebo byli odsunuti. A tak jsem dostal spolu s vrácenými falsifikáty i několik rozhořčených dopisů od německých adresátů, kteří se rozčilovali, proč jim zasilám český emigrační tisk. Ozvaly se ovšem i hlasy, které i s tak zkomoleným článkem souhlasili a vyjadřovali sympatie celému hnutí Charty 77 s výjimkou několika signatářů.

Celá věc se stala pochopitelně předmětem vyšetřování příslušných úřadů, které zjistily, že se jednalo o skutečně široce založenou akci směřující nejen proti mé osobě, ale hlavně také proti Chartě 77. V prosinci 77 jsem obdržel z Prahy dopis Miloše Rejcherta, který ku podivu «prošel». Ve velmi obsírném čtyř stránkovém dopise odsuzoval můj článek, který prý dostal jeho přítel.

Mezi jiným napsal:

Výběr adresáta se mi nezdá nahodilý. Věstník byl Vámi poslán člověku, jenž rozhodně nepatří k těm, kteří byli dvacet dlouhých let u vesla. Cítím se Vaším článkem dotčen už proto, že můj životopis i ostatní okolnosti jsou podobné postavení mého přítele. Oba jsme signatáři Charty 77, nikdy jsme nebyli komunisty, padesátá léta, oba činní v církvi. Na rozdíl od svého přítele jsem v důsledku Charty nebyl dosud nijak drasticky postižen, ba ani vyloučen z ROH, neboť jsem nebyl nikdy jeho členem. Můj přítel byl nedlouho po podpisu vyhozen ze špičkového vědeckého pracoviště. Oba nyní oblékáme topičské montérky, já však již od r. 1972, kdy jsem v důsledku ztráty státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti vyměnil za farářský talár. Když na výraz souhlasu připojím svůj podpis pod nějaký text, neptám se, kdo co říká, nýbrž co kdo říká. (konec výňatku z dopisu) V dalším textu dopisu se mne snažil pisatel přesvědčit o správnosti svého názoru a dopis zakončil poznámkou, že tento dopis spolu «s mým» článkem dává na vědomí Pavlu Kohoutovi, Jiřímu Hájkovi a St. Oborskému z Rudého Práva, k jehož stylu můj článek přirovnával.

Jak jsem měl upřímně rozhořčenému pisateli vysvětlit, že nejsem autorem tohoto falsifikátu, že jeho jméno slyším po prvé v životě, že jeho adresa mně byla až do tohoto dne neznámá a že bych nikdy neriskoval bezpečnost lidí doma zasláním podobného článku nebo časopisu na jejich adresu. Po dlouhém uvažování, co mám dělat, jsem se nakonec rozhodl porušit pro mne nepsaný zákon neohrožovat podobnými zásilkami bezpečnost našich doma – a napsal Miloši Rejchertovi obsáhlý

dopis, ve kterém jsem se mu snažil vysvětlit, že se stal obětí provokace STB. Nedoufal jsem, že můj dopis projde skoro neproniknutelnou poštovní cenzurou. Neměl jsem však jinou možnost a doufal jsem ve šťastnou náhodu, že snad můj dopis přece jen nepozorován projde. Jak jsem se teď po třech letech z článku Miloše Rejcherta dozvěděl, můj dopis přece jen nedošel.

Rád bych proto použil této příležitosti k tomu, abych nejen jemu, ale i dalším možným příjemcům tohoto falsifikátu otevřel oči. Snad tento případ může být dalším poučením, jakými metodami soudruzi v Praze pracují. Stačí si jen připomenout případ z šedesátých let, kdy pražská STB padělala

celé číslo exilového časopisu Svobodné slovo a rozeslala ho po celém světě. Většinu vedoucích exilových pracovníků nechala pomřít a od zbývajících uveřejnila vylhaná prohlášení o tom, jak jsou zklamáni západem a jak by se rádi vrátili do náruče rodné strany.

Doufám, že se Miloši Rejchertovi alespoň teď, skoro po čtyřech letech dostane oklikami vysvětlení k dopisu, který nebyl mnou nikdy odeslán. Přeji nejen jemu, ale i všem ostatním statečným vlastencům doma splnění našeho společného snu o svobodném, demokratickém Československu.

Antonín Strnad

DOKUMENTY:

Dopis z vězení konferenci v Madridu

Dopis Václava Bendy, Václava Havla a Jiřího Dienstbiera z vězení delegátům madridské konference

Obracíme se na delegace madridské konference z vězení, k němuž jsme byli odsouzeni za svou účast v československém hnutí za lidská práva Charta 77 a za svou práci ve Výboru na Obranu Nespravedlivě Stíhaných, s nadějí, že jednání konference vskutku přispěje k uvolnění mezinárodního napětí, k odvrácení nebezpečí války, a pomůže vytvořit předpoklady k zahájení účinného jednání o odzbrojení. Sami za sebe bychom rádi zdůraznili, že svou dosavadní práci, která byla zaměřena především na oblast kultury anebo vědy, oblast přirozeně spojující všechny vrstvy společnosti, všechny národy i státy, jsme se snažili přispět k zachování míru a klidu v Evropě, a tak i k mírovému dorozumění ve světě akutně ohroženém sebezničením.

Naše účast v hnutí Charta 77 a naše práce ve VONS byla a je v naprostém souladu se Závěrečným aktem konference v Helsinkách, a jak vyplývá ze základního textu Charty 77, byl vznik tohoto hnutí práva tímto Závěrečným aktem v rozhodujícím smyslu motivován.

Stejně tak, jako delegáti helsinské konference chápeme Závěrečný akt jako nedílný celek, jehož jednotlivé body nelze ani preferovat ani potlačovat. Jsme přesvědčeni, že skutečného pokroku v jednání o uvolnění lze dosáhnout jedině tehdy, bude-li dosaženo i uvolnění v otázce občanských a lidských svobod a práv. Politická diskriminace občanů v kterékoli zemi, oklešťování demokratických principů občanského života, monopolizace informačních zdrojů a masově sdělovacích prostředků, diskriminace sociální, šikanování a pronásledování nekonformních občanů, potlačování náboženských svobod a projevů svobody svědomí, podřizování umění a vědy utilitárně pojatým ideo-

logickým principům provokují napětí ve společnosti, a posilují ve svém důsledku a v zájmu mocenských skupin represivní funkce státu.

Reprezentanti takových státních struktur, v nichž sílí a rozvíjejí se nekontrolovatelné policejní a jiné represivní organismy, nejsou pak ve své nervozitě schopni překonat obavy o vlastní mocenské pozice. A napětí v mezinárodních vztazích jim za jistých okolností pomáhá ospravedlňovat represivní akce proti všem, kdo jejich propagandistická hesla berou vážně a trvají na tom, aby byla naplňována skutky. Domníváme se proto, že v zájmu uvolnění mezinárodního napětí by mělo být jednání madridské konference zaměřeno na otázku lidských a občanských práv v míře co možná největší.

Domníváme se zároveň, že by bylo v zájmu cílů konference, kdyby delegáti posoudili možnost stanovení zásad, podle nichž by signatáři Závěrečného aktu z Helsinek byli povinni předložit seznamy svých politických vězňů; umožnit komisi, která by v Madridu byla ustavena, aby prozkoumala oprávněnost věznění těchto politických vězňů z hlediska zákonů té které země a z hlediska helsinského Závěrečného aktu, jakož i z hlediska mezinárodního Paktu o lidských a občanských právech; a aby prozkoumala podmínky života politických vězňů a jejich zdravotní stav.

Jsme přesvědčeni, že především demokratizací a humanizací občanského života ve všech zemích lze dospět k cíli, o jehož dosažení madridské jednání usiluje.

Dr Václav Benda, Jiří Dienstbier, Václav Havel
Nápravně výchovný ústav Heřmanice,
poštovní schránka 2,
71302 Ostrava 13,
ČSSR

Dopis Charty 77 prezidentu republiky

V Praze dne 17. září 1980

Pane prezidente,

v současné době již probíhá přípravné jednání pro madridské setkání delegací států, jež podepsaly Závěrečný akt Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě v Helsinkách 1-8-1975. Bude se zde hodnotit, jak tyto státy plnily zásady a závazky uložené tímto historickým dokumentem, a rovněž se zde bude jednat o dalších krocích směřujících k tomu, aby se posílil proces uvolňování napětí, jemuž právě podepsání Závěrečného aktu dalo mocný impuls.

Patříme k těm, kdo berou vážně zásady tohoto dokumentu a v souladu s prohlášeními, která jste několikrát učinil i Vy jako jeho signatář, považujeme plnění jeho zásad nejen za věc vlád, nýbrž celých národů a všech občanů. Vítráme proto ujištění odpovědných míst o zájmu naší vlády na dobré přípravě i konstruktivním průběhu madridského setkání, jež by mělo přispět k tomu, aby se zlepšily vztahy mezi státy a národy, upevnily se jistoty a práva jejich občanů a bylo odvráceno nebezpečí konfliktů i návratu atmosféry studené války. Souhlasíme s pasážemi květnové deklaráce států Varšavské smlouvy, Vámi spolupodepsané, o nutnosti přísného dodržování všech ustanovení Závěrečného aktu, zejména zásad, jimiž se zúčastněné státy zavázaly řídit vztahy mezi sebou navzájem – a také, jak výslovně uznává Závěrečný akt a uvedením této zásady potvrzuje i citovaná deklaráce – své vztahy k vlastním občanům. Respektování lidských práv a základních svobod je v závěrečném dokumentu s plnou výrazností a důrazem uvedeno jako jedna ze základních zásad a podmínek opravdového mírového soužití a spolupráce, stejně důležitá jako podmínky politické, hospodářské, vojenské i mezinárodně právní. Domníváme se, že právě v tom je jeden z jeho velkých přínosů pro mírový rozvoj mezinárodních vztahů i pro společenský pokrok vůbec.

Záleží nám ovšem stejně tak na tom, aby madridské jednání znamenalo pokrok v oblasti vojenské, ve snížení břemen zbrojení i v omezení možností a nebezpečí konfliktů. Jako prostí občané můžeme se však těžko vyslovovat ke konkrétním opatřením v této oblasti, vyžadujícím znalosti často složitých technických problémů, navíc ještě chráněných pochopitelně utajením. Můžeme jen vyslovovat sympatie požadavkům, aby taková opatření byla účinná a pro všechny účastníky stejně spravedlivá, bez jednostranných výhod pro kohokoli z nich.

Byli bychom rádi, kdyby stát, jehož jsme občany, přispěl kladným přínosem i k jednání o problematice lidských práv a základních svobod, a vůbec tzv. «třetího koše». Jde tu o vnitřní věci vztahu mezi mocí a občanem. Stanou-li se určité normy tohoto vztahu předmětem mezinárodní dohody, je ovšem samozřejmé, že plnění takových norem (a Závěrečný akt připomíná zejména závaznost Mezinárodních paktů o lidských právech, které jste rovněž ratifikoval a umožnil tak jejich vstup v platnost v roce 1976) je pak mezinárodní otázkou a že mezinárodní diskusí o ní nelze považovat za

vměšování do vnitřních záležitostí kteréhokoli státu. Uvítali bychom ovšem, kdyby taková diskuse měla konstruktivní charakter a nedostávala se do ovzduší polemik, v nich by u účastníků mohly ožívat argumenty studené války. A nejméně bychom si přáli, aby k takovým polemikám zavdávaly příčinu akty moci vůči občanům v naší vlasti, odporující zjevně ustanovením Mezinárodních paktů o lidských právech, jejichž závaznost potvrdil slavnostně Závěrečný akt a jež jako součást našeho právního řádu nutně mají řídit i interpretaci a aplikaci jeho ostatních norem, pokud se týkají práv a povinností občanů.

Jako účastníci občanské iniciativy zakládající se na výslovném ustanovení Závěrečného aktu i na čl. 17 Ústavy naší republiky, jsme od počátku roku 1977 upozorňovali orgány našeho státu na konkrétní situace a případy odporující zásadám i závazkům Závěrečného aktu a Mezinárodních paktů, jež se staly součástí našeho právního řádu. Odpovědí bylo obvykle jen další a hrubší jejich porušování včetně policejní i soudní represe, jež byly v tak zjevném rozporu s mezinárodními závazky Vámi převzatými, že vyvolaly značnou mezinárodní odezvu především v pokrokové a mírovému soužití oddané evropské veřejnosti.

Právě proto považujeme za svou občanskou povinnost upozornit Vás na pravděpodobnost, že tyto akty některých orgánů naší republiky, notoricky odporující těmto závazkům, zavdávají podnět k polemikám, jež nepřispějí ke konstruktivnímu charakteru jednání o bodu VII zásad Závěrečného aktu. Domníváme se, že takové polemice jde předejít jen tak, že se odstraní či alespoň zmírní její reálné a oprávněné příčiny. Dáváme Vám proto v úvahu, abyste

1) použil jako prezident naší republiky své pravomoci a prominul tresty nespravedlivě odsouzeným J. Šabatovi, O. Bednářové, V. Bednářové, V. Bendovi, J. Dienstbierovi, V. Havlovi, P. Uhlovi, A. Černému, J. Šavrdovi, P. Cibulkovi a dalším a zahladil jejich odsouzení, které je v rozporu s ustanoveními Paktu o občanských a politických právech a tím i s Ústavou, jež musí být po jejich ratifikaci vykládána v jejich kontextu;

2) zastavil trestní řízení proti R. Batřkovi, K. Soukupovi a dalším, s jejichž případy Vás můžeme podrobně seznámit;

3) dal podnět k důkladnému přezkoumání těch částí našeho právního řádu, zejména trestního zákona a zákona o SNB, ale i jiných zákonů, které se neshodují s ustanoveními Mezinárodních paktů o lidských právech, a tím i se závazkem převzatým Vámi v Helsinkách a vyjádřeným v bodu VII zásad Závěrečného aktu. Domníváme se, že již zahájení takové seriózně pojaté akce, jak ji s konkrétními návrhy žádala Charta 77 dokumentem č. 15, by mohlo přispět ke konstruktivnímu ovzduší debaty o tomto bodu v Madridu.

Snad ani není třeba dodávat, že mluvčí a právní odborníci z řad občanské iniciativy Charta 77 i jejich četných přátel ochotně přispějí k takové věci, bude-li podniknuta v duchu upřímného plnění zásad i závazků Závěrečného aktu z Helsinek.

Jsme rovněž připraveni předložit další materiály, upozorňující v jednotlivých oblastech našeho života na existující nesoulad mezi zákonodárstvím i praxí, a zásadami i závazky Vaším podpisem Závěrečného aktu převzatými. Tyto návrhy a podněty na úpravu mají jediný cíl – zmíněný nesoulad odstranit.

4) K takovému konstruktivnímu ovzduší by přispělo i to, kdyby debata o problematice bodu VII Závěrečného aktu a k tzv. «třetímu koši» vůbec byla zaměřena k dohodě o tom, že zúčastněné státy uvedou své zákonodárství i správní, zejména policejní praxi co nejdříve v soulad s bodem VII a s mezinárodními dohodami v něm uvedenými, jakož i s Všeobecnou deklarací lidských práv, a zřídí k tomu účelu i koordinační útvar analogický Komisi pro lidská práva OSN, po př. ji požádají o služby k tomuto účelu. Pověsti naší vlasti by prospělo kdyby čs. delegace v Madridu vystoupila s takovým podnětem.

5) důležitým kritériem plnění zásad a závazků Závěrečného aktu je chování státních orgánů vůči občanským iniciativám směřujícím k podpoře jejich opravdového plnění a odstraňování jeho překážek. Proto by konstruktivnímu ovzduší madridského jednání přispělo, kdyby tu bylo dosaženo dohody o legalizaci a plné podpoře takových iniciativ vládami zúčastněných zemí, jakož i o způso-

bu komunikace orgánů konference jednajících o «třetímu koši» s těmito iniciativami, odborně vztahům mezi hospodářskou a sociální radou OSN a nevládními organizacemi pracujícími ve sféře její kompetence. Máme za to, že iniciativa čs. delegace v tomto směru by rovněž zvýšila autoritu Československa v tomto jednání.

Byli bychom rádi, pane prezidente, kdybyste tyto náměty přijal a zvážil v takovém duchu, jak jsou podávány. Domníváme se, že jejich pochopení a realizace by přispěly k plnění zásad i závazků Závěrečného aktu, k zlepšení vzájemné důvěry mezi státy i důvěry občanů naší země k její vládě, a k pokroku věci míru v Evropě.

Musíme bohužel podotknout, že v souvislosti s přípravou tohoto dopisu jsme byli spolu s dalšími přáteli v posledních dnech vyslýcháni a někteří z nás i bezdůvodně a protiprávně zadrženi 48 hodin orgány bezpečnosti. Přitom jsme byli podezíráni z činů a úmyslů, které jsou tomuto dopisu zcela vzdáleny, jak přesvědčivě dokáže nepředpojatá četba jeho textu.

Marie Hromádková
mluvčí Charty 77

Miloš Rejchrt
mluvčí Charty 77

Sdělení VONS č. 195

(Souhrnná zpráva o sledovaných případech)

Dne 24. dubna 1978 byl deklarován Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, aby v duchu poslání Charty 77 sledoval případy osob které jsou trestně stíhány nebo vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly obětmi policejní či justiční svévole. Jeho snahou je seznamovat s těmito případy veřejnost i úřady a postiženým dle možností pomáhat. Od svého ustavení vydal VONS na 200 sdělení. V prosinci roku 1979 se VONS stal členem Mezinárodní federace pro lidská práva s poradním hlasem v OSN.

Ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných jsou:

ing. Rudolf Battěk, Křížíkova 78, Praha 8, t.č. vězněn

Otta Bednářová, Novodvorská 416, Praha 4, t.č. vězněna

Jarmila Běliková, Novovysočanská 12, Praha 9

dr. Václav Benda, Karlovo nám. 18, Praha 2, t.č. vězněn

Albert Černý, Dřevařská 20, Brno, t.č. vězněn

dr. Josef Danisz, Novodvorská 435, Praha 4

Jiří Dienstbier, Podskalská 8, Praha 2, t.č. vězněn

Karel Freund, Mánesova 90, Praha 3

Zina Freundová, Mánesova 90, Praha 3

Václav Havel, U dejvického rybníčku 4, Praha 6,

Vlčice-Hrádeček č.5 okr. Turnov, t.č. vězněn

Zbyněk Hejda, Nešporova 573, Praha 4-Háje

dr. Martin Hybler, Donovalská 1658, Praha 4-Jižní Město

Elzbieta Ledererová, Bílinská 496, Praha 9

Ladislav Lis, Sosnová 84, okr. Česká Lípa

ing. Jan Litomiský, Výskytná 2, okr. Pelhřimov

Václav Malý, Nad pomníkem 2, Praha 5

Michal Matzenauer, Merklín, Komenského ul., okr. Plzeň-jih

Ivan Medek, Hohe Warte 67-35, 1190 Wien 19, Rakousko

Ervín Motl, Štedřík 150, Psáry u Prahy

Dana Němcová, Ječná 7, Praha 2

Jiří Němec, Ječná 7, Praha 2

dr. Ludvík Pacovský, Washingtonova 9, Praha 2

ing. Pavel Roubal, Častrov 131, okr. Pelhřimov

Jan Ruml, Kremelská 104-150, Praha 10

Jiří Ruml, Kremelská 104-150, Praha 10

dr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Šárecká 67, Praha 6

Andrej Stankovič, Melantrichova 6, Praha 1

Anna Šabatová, Anglická 8, Praha 2

Petruška Šustrová, Kolínská 15, Praha 3

dr. ing. Jakub Trojan, Mělnická 44, Neratovice

ing. Petr Uhl, Anglická 8, Praha 2, t.č. vězněn

Věra Vránová, Cimburkova 24, Praha 3

Do zahraničí se odstěhovali:

Přemysl Janýr ml. Lustkandelgasse 12, Wien, Rakousko

Svatopluk Karásek, Kirchgasse 251 Zürich, Švýcarsko

Jan Pavelka

dr. Jan Tesař

Zdeněk Vokatý

Styky VONS s Amnesty International (přidruženou organizací OSN) a dalšími zahraničními institucemi zprostředkovává člen AI prof. dr. František Janouch, Bergtorpsvaegen 62, 183 64 Taeby, Švédsko (tel. 87-56428, vol.č. z Prahy 9046).

VONS vítá jakoukoli spolupráci a pomoc, zejména při zjišťování jednotlivých případů i při podpoře postižených.

Pro naši práci jsou potřebné zejména tyto údaje:

- jméno a příjmení postiženého, data narození, adresa, povolání (sociální postavení i dřívější)
- údaje o event. předchozím tr. stíhání a eventuelních jiných postizích
- údaje o rodině a jejím sociálním postavení (též počet a věk dětí)
- fotografie postiženého (pokud možno negativ)
- podrobná oficiální verze skutkové podstaty, popř. skutečné důvody tr. stíhání a skutečný popis jednání, pro které je postižený stíhán
- v jakém stadiu je trestní stíhání
- jméno a poradna obhájce

v případě vazby navíc:

- oficiální důvody vazby, od kdy trvá, zdravotní stav vězněného a jméno s adresou příbuzného, který je s příbuzným ve styku a adresa věznice

v případě výkonu trestu odnětí svobody tytéž údaje jako u vazby, navíc:

- maximum údajů z obžaloby (rozsudků)
- výše trestu, nápravně-výchovná skupina a kdy byl trest nastoupen (jde-li o nástup trestu z «volné nohy»)
- za jaké tr. činy byl odsouzen (vě. označení podle tr. zákona – paragraf i odstavec)
- kdo a kdy věc soudil (i jména soudců)
- podmínky výkonutrestu (izolace, pracovní zařazení, kázeňské tresty)
- adresa nápravně-výchovného ústavu (včetně úseku, bloku ap., jména náčelníků NVÚ).

Prosíme o poskytnutí opisů rozsudků, obžaloby, usnesení o zahájení tr. stíhání a jiných důležitých dokumentů, o jména vyšetřovatelů, prokurátorů atd., o záznamy ze soudních jednání. Obracejte se na členy VONS, nejlépe přímo a osobně.

* * *

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných vydává přehled případů, o nichž ve svých sděleních dosud informoval:

I. Trestně stíhání a postižení psychiatrickou internací

(Pokud není uvedeno jinak, pod názvem «trest» rozumíme nepodmíněný trest odnětí svobody v I. nápravně-výchovné skupině, uvedené paragrafy jsou z trestního zákona).

Josef Adámek, nar., 27-8-1914, bytem nám. Míru, Brno, důchodce, tr. stíhán pro údajné nedovolené podnikání (§ 118/1 tr.z.). (Viz sdělení č 135, 159) ve vazbě byl od 10-9-79 do začátku ledna 1980.

ing. Rudol Battěk, 2-11-1924, Křižíkova 78, Praha 8, myč výkladních skříní a Sociolog, signatář Charty 77 a její mluvčí, člen VONS, ve vazbě od 14-6-1980 pro údajné napadení veřejného činitele

a výtržnictví (§§ 155 odst. 1 pís. a 202 odst. 1). Od 3-10-1979 trvá tr. stíhání pro údajné podvracení republiky (§ 98/1). (Viz sd. č. 12, 13, 41, 63, 7 4, 115, 140, 189).

Josef Bednařík, Olomouc, signatář Charty 77, v roce 1977 odsouzen k 18 měsícům vězení pro údajné podvracení republiky (§ 98/1), propuštěn. (Sd.č. 63, 123). V roce 1980 se vystěhoval do Francie.

Otta Bednářová, 18-6-1927, Novodvorská 416, Praha 4, signatářka Charty 77, členka VONS, od 29-5-1979 ve vězení pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2). Trest: 3 roky. Je těžce nemocná. (sd.č. 12, 13, 54, 63, 115, 118, 123, 144, 153, 158).

Jarmila Bělíková, 27-4-1948, Novovysočanská 12, Praha 9, signatářka Charty 77 a členka VONS, od 29-5-1979 ve vazbě, tr. stíhána pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2), z vazby propuštěna. (Sd. 74, 115, 118, 123, 156).

dr. Václav Benda, 10-8-1946, Karlovo nám 18, Praha 2, filozof, matematik a topič, signatář Charty 77 a její mluvčí, člen VONS, ve vězení od 29-5-1979, pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2), trest: 4 roky. (Sd. 13, 38, 74, 86, 115, 118, 123, 144, 153, 158).

Zbyněk Benýšek, 27-6-1949, Nezamyslova 2, Praha 2, t.č. výtvarník, pomocný dělník, signatář Charty 77, tr. stíhán pro údajné nadřezování (§ 166/1) Vlastimilu Třešnákovi, nekonformnímu hudebníku, výtvarníku a spisovateli, jenž však byl tehdy označen pouze jako «podezřelý» (záminka pro domovní prohlídku a 48 hodin zadržení). (sd. 107, 123).

Josef Brtník, od 10-9-1979, trestně stíhán pro údajné nedovolené podnikání (§ 118/1). (Sd. 135).

Josef Brychta, 17-3-1932, U větrníku 37, Jihlava, pracovník služeb (prodavač), vězněn pro údajné pobuřování (§ 100), trest 13 měsíců (od 21-4-1978 do 21-5-1979). (Sd.č. 2, 9, 12, 56, 58, 63, 65, 123).

Aleš Březina, 12-4-1948, sanitář, bývalý student bohosloví, signatář Charty 77, vězněn pro nenastoupení vojenské služby (269 odst.1) od 18-4-1977, trest 2 a půl roku. (Sd. 12, 63).

František Bublan, 13-1-1951, Březinova 19, Třebíč, bývalý administrátor katolického kostela, v Břeclavi, signatář Charty 77, trestně stíhán pro údajné ztěžování pravomoci veřejného činitele (§ 156 a). (Sd.č. 32).

Pavel Büchler, Plavecká 3, Praha 2, výtvarník, odsouzen k 1 roku vězení pro padělání a pozměňování veřejné listiny (176 odst. 1) a nedovolené opuštění republiky (§ 109 odst. 1), vězněn od prosince 1978. V Maďarsku odsouzena za souběžný čin francouzská občanka Marie-Christine Hálová k osmiměsíčnímu trestu.

Ladislav Cerman, 26-11-1952, Vratislavice nad Nisou, okr. Liberec, dělník, signatář Charty 77, odsouzen ke 4 měsícům pro údajné hanobení rasy, národnosti a politického přesvědčení (§ 198 lit. b), trest vykonán v roce 1979. (Sd. 44, 63, 88, 91, 123).

Petr Cibulka, 27-10-1953, Vrázova 53, Brno, dělník, signatář Charty 77, vězněn od 17-4-1978 pro údajné pobuřování (§ 100 odst. 1 a) a odst. 2), trest 2 roky, ve vězení mu byl trest prodloužen 12-3-1980 o 1 rok pro údajné maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 71/1 e) a trvá další trestní stíhání pro údajné napadení veřejného činitele (§ 156/2). Držel dlouho hladovku a jeho

- zdraví je poškozeno. (Sd. 64, 121, 126, 154, 166, 171, 183).
- Věra Cibulková, 17-8-1922, Mučednická 39, Brno, důchodkyně, pro údajné napadení státního orgánu (§ 154 odst. 2) odsouzena 29-5-1979 k trestu 5 měsíců s podmíněným odkladem na 2 roky. Amnestována. V roce 1978 byla spolu se svým synem Petrem Cibulkou stíhána pro údajné pobuřování, tr. stíhání bylo po několika týdnech vazby zastaveno, ušlý zisk za dobu vazby na žádost uhrazen. (Sd. 99, 112, 114, 123).
- Albert Černý, 4-2-1937, Dřevařská 20, Brno, bývalý divadelní inspicient, signatář Charty 77 a člen VONS, vězněn od 26-3-1979, trest 3 a půl roku za údajné podvracení republiky (§ 98 odst. 1). (Sd. 97, 113, 133, 150, 152, 173).
- Miloslav Černý, 20-4-1930, z Liberce, dělník, vězněn od března 1977 do března 1980 pro údajné pobuřování (§ 100/1a. 1c, 3a). (Sd. 12, 36, 44, 48, 63, 80).
- Zdeněk Červeňvák, 27-9-1958, Potoční 23, Cheb, dělník, pro údajné výtržnictví a napadení veřejného činitele (§§ 202 odst. 1a 155 odst. 1a, 2a, 156 odst. 2) vězněn dva roky od 14-8-1977. (Sd. 12, 63).
- ing. Zbyněk Čeřovský, dvakrát odsouzen k trestům odnětí svobody s podmíněným odkladem. (Sd. 12, 63).
- dr. Josef Danisz, 7-7-1946, Novodvorská 435, Praha 4, právník, pro údajné napadení skutkové podstaty § 154/2 (útok na státní orgán a orgán společenské organizace) a § 156/2 (útok na veřejného činitele) byl odsouzen v roce 1980 k 10 měsícům odnětí svobody a 2 rokům zákazu výkonu advokáta, nepodmíněný trest, amnestován. Pro údajné napadení veřejného činitele byl odsouzen na zač. roku 1980 ke 3 měsícům odn. svobody na 1 rok podmíněně a ke 3 rokům zákazu výkonu povolání advokáta. (Sd. 14, 41, 104, 116, 119, 123, 163, 170).
- Jiří Dienstbier, 20-4-1937, Podskalská 8, Praha 2, novinář, tč. dokumentátor, signatář Charty 77 a její mluvčí, člen VONS, vězněn od 29-5-1979 pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2), trest tři roky. (Sd. 74, 115, 118, 123, 144, 153, 158).
- Antonín Dolejš, Lidická 193/4, Mariánské Lázně, Wolkerova 18, Cheb, od 13-5-1980 tr. stíhán pro údajný útok na veřejného činitele (§ 155a 156). (Sd. 194).
- Blanka Dolejšová, (jako u Antonína Dolejše). (Sd. 194).
- Jaroslav Dvořák, 16-5-1933, Družstevnická 8, Havířov II - Podlesí, technik, signatář Charty 77, vězněn od 12-1-1978, uvězněn pro údajnou přípravu nedovoleného opuštění republiky (resp. pomoc k tomuto činu) a přípravu povracení republiky (§§ 7/1k 109/1a 7/1k 98/1), trest 3 roky ve ILNVS, nyní ve vězení obviněn z poškozování zájmů republiky v zahraničí (§ 112, § 8/1). (Sd. 12, 35, 37, 48, 52, 80, 123).
- Mudr. Emil Fuchs, z Příbrami, v roce 1978-79 tr. stíhán pro údajné pobuřování (§ 100/2) rozsudkem zproštěn viny. (Sd. 25, 63, 103, 108, 123).
- Viktor Groh, 14-2-1955, Štúrova 906/1, Ostrov nad Ohří, dělník, signatář Charty 77, byl vězněn od 14-8-1977 pro údajné výtržnictví (§ 202/1) a útok na veřejného činitele (§ 156/2). (Sd. 12, 63, 123).
- Jiří Gruntorád, 21-9-1952, Sokolská (nyní Vítězného února) č. 4, Praha 2, dělník, odsouzen ke 3 měsícům pro údajné držení střelné zbraně bez povolení (přečin podle zák. č. 150/69 Sb., § 6b), trest vykonán v roce 1980. (Sd. 83, 155).
- Jiří Gruša, 10-11-1938, Nad lesním divadlem 1117, Praha 4, spisovatel, ve vazbě od 1-6-1978 po dobu dvou měsíců. V roce 1979 tr. stíhání pro údajné pobuřování (§ 100 odst. 1) zastaveno. (Sd. 12, 13, 14, 21, 149).
- Václav Havel, 15-10-1936, U Dejvického rybníčku 4, Praha 6, spisovatel, signatář Charty 77 a její bývalý mluvčí, člen VONS, v r. 1977 od ledna do dubna ve vazbě a pro údajné poškozování zájmů republiky cizině (§ 112) odsouzen ke 14. měsícům podmíněně, trest by mohl být změněn na nepodmíněný, v roce 1978 držen v únoru a v březnu ve vazbě pro údajné výtržnictví, tr. stíhání zastaveno, 29-5-1979 znovu uvězněn pro údajné podvracení republiky (§ 98/1,2), trest v této věci: 4 1/2 roku. (Sd. 12, 13, 14, 24, 41, 58, 74, 115, 118, 123, 144, 153, 158).
- Josef Hegr z Teplic, od 20-10-1978 vězněn pro údajnou křivou výpověď (§ 175), trest 20 měsíců, patrně propuštěn. (Sd. 49, 61, 63, 72, 78, 80, 123).
- Ladislav Holáň, elektrikář, od 27-7-1978 do 25-8-1978 ve vazbě pro údajné hanobení republiky a jejího představitele (§ 102) a hanobení státu světové socialistické soustavy (§ 104), odsouzen k 7 měsícům, další zprávy VONS neobdržel. (Sd. 62, 63, 123).
- Ivana Holotová, 30-1-1960, Libušina 2, Teplice, zaměstnankyně n.p. Sklotas v Retenicích, signatářka Charty 77, od 20-10-1978 ve vězení pro údajnou křivou výpověď (§ 175), trest 14 měsíců, patrně propuštěna. (Sd. 49, 61, 63, 69, 72, 78, 80, 123).
- František Hrabal, 17-7-1972, Na Plískavě 123/27, Praha 10, dělník, byl vězněn od 16-2-1978 do 23-12-1979, spolu s Jiřím Volfem byl odsouzen za údajné podvracení republiky (§ 98/1) ke 3 letům vězení, podmíněně propuštěn po uplynutí poloviny trestu. (Sd. 12, 43, 50, 63, 69, 71, 80).
- Libor Chloupek, 17-9-1955, Tábor 13, Brno, knihovník, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) vězněn od 26-4-1978 do 26-12-1979 - 20 měsíců. (Sd. 2, 12, 40, 42, 55, 63, 69, 80, 123, 157).
- Jiří Chmel, 24-5-1954, Korozluky 69, okr. Most, technik, signatář Charty 77, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) vězněn 18 měsíců od 20-7-1978. (Sd. 23, 49, 60, 61, 63, 69, 72, 80).
- Ivan Jirous, 23-9-1944, teoretik umění a umělecký vedoucí skupiny The Plastic People of the Universe, signatář Charty 77, v roce 1974 a 1976 odsouzen pro údajné výtržnictví (§ 202/1) a vězněn, v roce 1978 uvězněn opět (§ 25.10), pro údajné výtržnictví (§ 202/1), odsouzen k 18 měsícům vězení ve ILNVS. (Sd. 3, 4, 12, 48, 63, 123).
- Petr Kaňa, poštovní úředník, od 27-7-1978 do 25-8-1978 ve vazbě, trest 6 měsíců nepodmíněně, pro údajné hanobení republiky a jejího představitele (§ 102) a hanobení státu světové soc. soustavy (§ 104) další zprávy VONS neobdržel. (Sd. 62, 63, 123).
- ing. Jiří Kaplan, 2-8-1925, Českomalínská 47/423, Praha, zaměstnanec Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, vězněn asi 96 hodin od 10-9-1979 a od 12-10-1979 do 22-12-1979 pro údajné maření státního dozoru nad církvemi a náboženskými organizacemi (§ 178). (Sd. 147).
- Jiří Karlík signatář Charty 77, vzat v září 1978 do

- vazby patrně pro nenastoupení vojenské služby. (Sd. 11, 63).
- Zdeněk Kašík, 25-10-1946, dříve Horská 423, Vrchlabí, údržbář, signatář Charty 77, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) odsouzen k 10 měsícům vězení, vězněn od 21-8-1978, pak následovala internace v psychiatrické léčebně. V roce 1979 se vystěhoval do Rakouska. (Sd. 24, 59, 63, 69, 80, 127).
- Václav Kimák, 13-9-1950, Příbram V/263, pro údajné pobuřování (§ 100/1a, c) odsouzen k 10 měsícům odnětí svobody, trest byl podmíněně odložen na dva roky. (Sd. 25, 63, 103, 108, 123).
- Jiří Klier, 26-5-1952, Lužice 41, okr. Most, zaměstnanec ČSD, vězněn pro údajnou křivou výpověď (§ 175) a údajné napadení státního orgánu (§ 154) od 20-10-1978, trest dva roky. (Sd. 23, 49, 60, 61, 63, 69, 72, 78, 80, 123).
- Alena Klímová, z Plzně, pro údajné pobuřování (§ 100/1a, 3a), odsouzena spolu s Františkem Pitorem k trestu ve výši půl roku, podmíněně propuštěna měsíc před ukončením trestu. Zbytek trestu byl odložen podmíněně na tři roky. Vězněna od 9-6-1977. (Sd. 12, 63).
- Michal Kobal, 7-3-1946, dříve Roztoky 156 u Jilemnice, okr. Semily, pak areál Vltava, Praha 10-Hostivař, dělník Metrostavu, signatář Charty 77, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) byl vězněn 1 rok (od února 1978 do února 1979) a pak půl roku v psychiatrické internaci v Kosmonosech. Ve vazbě byl též obviněn z napadení veřejného činitele (§ 155/1a, 2b), trestní stíhání v této věci bylo v r. 1979 zastaveno.
- Jan Krumpholc, 3-6-1927, Rudikov 43, okr. Olomouc, ve vazbě od 10-9-1979 pro údajné nedovolené podnikání (§ 118/1), propuštěn na počátku ledna 1980, tr. stíhání trvá. (Sd. 135, 159).
- Svatopluk Krumpholc, nar. 1950, stíhán na svobodě ve stejné věci jako jeho otec Jan Krumpholc. (Sd. 135, 159).
- Vladislav Krupička, 7-10-1942, Otovická 624, Praha 9-Horní Počernice, pomocný dělník, signatář Charty 77, v 60. letech podmíněně odsouzen pro údajné poškozování zájmů republiky v zahraničí, na zač. 70 let za totéž vězněn dva roky, pro údajné příživnictví (§ 203a § 8c zák. č. 150) v květnu 1979 nastoupil dvouletý trest vězení ve II.NVS. (Sd. 89, 123).
- Jiří Kříž, 26-1-1953, Podlesí 203, okr. Příbram, dělník, pro údajné výtržnictví (§ 202/1) a napadení veřejného činitele (§ 156/2) byl vězněn 18 měsíců od 14-8-1977. (Sd. 12, 63, 123).
- Pavel Landovský, herec, signatář Charty 77, trestně stíhán pro údajné napadení veřejného činitele, ve vazbě v únoru a březnu 1978. (Sd. 63).
- ing. Vladimír Laštůvka, 8-6-1943, dříve Fučíkova 132/7, Děčín X, nyní Brno, jaderný fyzik, pro údajné podvracení republiky (§ 98/1) vězněn 2½ roku od 21-1-1977 do 21-7-1979. (Sd. 12, 63, 80, 123).
- Jiří Lederer, 15-7-1922, Bílinská 496, Praha 9, novinář, signatář Charty 77, od 13-1-1977 vězněn pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2) trest 3 roky. (Sd. 12, 14, 63, 80).
- Ladislav Lis, 24-4-1926, Sosnová 84-Peklo, okr. Česká Lípa, dělník, signatář Charty 77 a člen VONS, vězněn dva měsíce v roce 1978 (vazba) pro údajné rozkrádání majetku v soc. vlastnictví (§ 132/1), v roce 1979 ve vazbě od 29-5 do 22-12, trestně stíhán pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2), tr. stíhání trvá. (Sd. 12, 20, 34, 63, 90, 115, 118, 123, 156).
- Tomáš Liška, 30-11-1957, Kladenská 36, Praha 6, po eskortování z Varšavy internován v psychiatrické léčebně «na pozorování», od 20. do 23-8-1979 zadržen, od 23-8 do 3-9-1979 psychiatrická internace. (Sd. 128, 129).
- František Lizna, 11-8-1941, duchovní, tč. dělník, vězněn, od 10-9-1979, do počátku ledna 1980, trestně stíhán pro údajné nedovolené podnikání (§ 118/1). (Sd. 135).
- Miloslav Lojek, 6-1-1949, dříve Fučíkovo nám. 6/7, Oloví, okr. Sokolov, evangelický duchovní a pak dělník, byl vězněn pro údajné pobuřování (§ 100 odst. 1a) po dobu 15 měsíců od 19-12-1977. V roce 1979 se vystěhoval z ČSSR. (Sd. 12, 63, 123).
- ing. Aleš Macháček, 9-2-1946, Kozinova 5, Ústí nad Labem-Střekov, zemědělský inženýr a projektant, od ledna 1977 vězněn tři a půl roku (do 23-7-1980) pro údajné podvracení republiky (§ 98/1). (Sd. 12, 63, 80).
- Václav Malý, 1-9-1950, Nad pomníkem 2, Praha 5, duchovní, tč. topič, signatář Charty 77, člen VONS, ve vazbě pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2). (Sd. 12, 38, 63, 80, 115, 118, 123, 156).
- Ivan Maňásek, 26-12-1954, Jánské nám. 16, Cheb, bývalý student, dělník, signatář Charty 77, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) vězněn 18 měsíců od 24-2-1978. (Sd. 10, 12, 27, 33, 63, 127).
- Jelena Mašínová, scénaristka, trestně stíhána pro údajné napadení veřejného činitele. V roce 1979 během pobytu v zahraničí zbavena čs. občanství. (Sd. 63, 90).
- František Matula, 10-3-1954, bývalý student bohosloví, sanitář, pro nenastoupení vojenské služby (§ 269/1) vězněn dva roky od dubna 1978, pro údajný útok na veřejného činitele vězněn dále 3 měsíce ve II.NVS od 1-12-1978. V roce 1979 se vystěhoval do Rakouska. (Sd. 12, 63, 123).
- Robert Merganz, 12-12-1930, Čestmírova 22, Praha 4, technik (chemik), signatář Charty 77, pro údajné podvracení republiky (§ 98/1) od 12-1-1978 vězněn dva roky ve II.NVS. (Sd. 12, 35, 37, 48, 52, 63, 123).
- Augustin Navrátil, 22-12-1928 železniční zaměstnanec (hradlař), byl držen přes půl roku v psychiatrické internaci, v souvislosti s případem Jana Pavlíčka. (Sd. 73, 123).
- Dana Němcová, 14-1-1934, Ječná 7, Praha 2, psychologka, nyní uklízečka, signatářka Charty 77 a členka VONS, vězněna od 29-5-1979 do října 1979, kdy byla odsouzena ke dvěma rokům odnětí svobody s podmíněným odkladem na 5 let pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2). (Sd. 74, 115, 118, 123, 144, 158).
- Jiří Němec, 18-10-1932, Ječná 7, Praha 2, psycholog, signatář Charty 77 a člen VONS, od 29-5-1979 ve vazbě pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2), propuštěn 22-12-1979, tr. stíhání trvá. (Sd. 16, 22, 41, 63, 115, 118, 123, 156).
- ing. Pavel Novák, 26-2-1943, z Jihlavy, ekonom, nyní dělník, pro údajné pobuřování (§ 100) vězněn 13 měsíců od 21-4-1978. (Sd. 2, 9, 12, 56, 58, 63, 65, 123).
- ing. Václav Novotný, 31-8-1928, Koněvova 242, Praha 3, bývalý novinář, od 12-1-1978 vězněn pro

- údajné podvracení republiky (§ 98/1) a napomáhání k nedovolenému opuštění republiky (§ 109) odsouzen k 18 měsícům odněti svobody. (Sd. 12, 35, 37, 48, 52, 63, 80, 123).
- Ladislav Opava, 4-7-1959, dělník, vězněn 10 měsíců pro údajné výtržnictví (§ 202/1) a napadení veřejného činitele (§ 156/2). (Sd. 12, 63).
- dr. Otta Ornest, odsouzen spolu s Václavem Havlem, Jiřím Ledererem, dr. Františkem Pavličkem pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2), vězněn déle než 1 rok (trest 2¹/₂ roku, propuštěn podmíněně). (Sd. 12).
- Petr Ouda, z Teplic, dělník, písničkář, signatář Charty 77, odsouzen ke 2 rokům ve II.NVS. (Sd. 49, 72, 78, 80, 123).
- Josef Ouroda, 7-1-1955, Podlesí 378. Most 3, dělník, signatář Charty 77, pro údajné pobuřování (§ 100/1) a poškozování zájmů republiky v cizině (§ 112) vězněn od začátku roku 1979, trest 2 roky. (Sd. 124, 184).
- ing. Panenka, zaměstnanec n.p. Chemopetrol v Litvínově, vězněn asi 10 měsíců patrně za údajné pobuřování, v souvislosti s případem Gustava Vlasatého. (Sd. 63).
- Miloslava Parčová, 16-2-1927, Togliattiho 18, Olomouc-Holice; Kalná č.p.l. okr. Benešov, dělnice, v invalidním důchodu, signatářka Charty 77, pro údajný útok na státní orgán (§ 154 odst 2) byla ve vazbě od 17-10 do 14-12-1978, odsouzena k podmíněnému trestu odněti svobody v trvání 3 měsíců s odkladem na 1 rok. (Sd. 63, 96, 105, 109, 123).
- Jarmila Pařízková, z Prahy, trestně stíhána pro údajné výtržnictví (§ 202/1), ve vazbě od 30-5 do 1-7-1980. (Sd. 194).
- dr. František Pavliček, dramatik, v r. 1977 odsouzen spolu s Václavem Havlem, Jiřím Ledererem a dr. Ottou Ornestem, za údajné podvracení republiky (§ 98) k podmíněnému trestu 17 měsíců s odkladem na 3 roky. (Sd. 63).
- Jan Pavliček, 18-5-1929, Jánského 30, Kroměříž, prodavač v Charitě, pro údajné pobuřování (§ 100/2) odsouzen k 8 měsícům odněti svobody, po 4 měsících byl však na základě stížnosti pro porušení zákona propuštěn. (Sd. 63, 73, 79, 123).
- Tomáš Petřivý, 29-12-1955, Sibířská 54, Bratislava, bývalý student FAMU (vyloučen), tč.hlídač, signatář Charty 77, trestně stíhán pro údajné napadení veřejného činitele (§ 155/1b, 156). (Sd. 38, 41, 51, 54, 63, 84).
- František Pitor, 10-6-1921, Průmyslová 5, Plzeň-Doudlevecko, dělník, pro údajné pobuřování (§ 100/1a, 3a) vězněn 3 roky od 9-6-1977. (Sd. 13, 63).
- dr. Peter Pohl, Klemensova 17, Bratislava, vědecký pracovník Slovenské akademie věd, signatář Charty 77, pro údajné poškozování zájmů republiky v zahraničí (§ 112), byl po dobu 20 měsíců vězněn od podzimu 1977. (Sd. 12, 63, 123).
- Petr Pospíchal, 16-4-1960, Bohuslava Martinů 5, Brno, tiskař, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) vězněn 11 měsíců od 4-5-1978. »Sd. 2, 12, 17, 40, 42, 48, 55, 63, 69, 70, 80, 123, 157).
- Tomáš Procházka, nar. asi 1958, ul. 5.května 45/76, Liberec, signatář Charty 77, v prosinci byl odsouzen pro kriminální delikt k 1.roku odněti svobody s podmíněným odkladem na 2 roky, 4-4-1979 byl podmíněný trest nahrazen nepodmí-
něným, ze soudního jednání vyplývá, že m.j. pro podpis Charty 77. (Sd. 98, 123).
- ing. Václav Procházka, signatář Charty 77, ve vězení od 3-6-1980 pro údajné nadřívání (§ 166/1). (Sd. 187).
- Bedřich Raška, 31-1-1936, Skopalikova 18, Brno, spojař, od ledna 1978 vězněn pro údajnou přípravu podvracení republiky (§ 7/1k § 98/1) a pro pomoc při pokusu o tr. čin opuštění republiky (§ 7/1, § 8/1k § 109/1), trest 18 měsíců. (Sd. 12, 33, 37, 48, 52, 63, 80, 123).
- dr. Mečislav Razik, tr. stíhán od 10-9-1979 pro údajné nedovolené podnikání (§ 118/1). (Sd. 135, 159).
- ing. Pavel Roubal, 26-7-1948, dříve Hájecká 7, Praha 10, nyní Častov 131, okr. Pelhřimov, dříve projektant, nyní dělník, signatář Charty 77, držen ve vazbě asi 2 měsíce, od 30-5-1978 pro údajné pobuřování (§ 100/3), v r. 1980 tr. stíhání zastaveno a ušlý zisk za dobu vazby na žádost uhrazen. (Sd. 12, 13, 14, 21, 63, 149).
- Vladimír Říha, 14-2-1907, Černá 6, Praha 1, profesor ekonomie v důchodu, signatář Charty 77, v r. 1978 odsouzen k 6 měsícům pro údajné pobuřování (§ 100/1a), amnestován.
- Pavel Skála, 3-5-1954, Žilina u Kladna 204, ohr. Kladno: sídliště 9. května Kladno, zedník, signatář Charty 77, pro pokus o tzv. nedovolené opuštění republiky (§ 109/1) vězněn od 20-1-1978 do 20-1-1979, od 18-3-1980 opět ve vězení (II.NVS) pro údajnou propagaci fašismu (§ 261) a pro údajné maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 171/1c), trest 10 měsíců, ve výkonu trestu dále stíhán pro údajný útok na státní orgán (§ 154/2). (Sd. 85, 94, 123, 131, 179).
- Jiří Slovák, 22-2-1954, tř. Fr. Halase 2615, Most, zedník, signatář Charty 77, pro údajné snižování vážnosti čelného představitele republiky (§ 103) odsouzen ke 4 měsícům, trest vykonán v r. 1979. (Sd. 77, 123).
- Rudolf Smahel, 11-5-1950, duchovní, v Uherském Brodě, ve vazbě od 10-9-1979 do počátku ledna 1980, trestně stíhán pro údajné nedovolené podnikání (§ 118/1), zbaven státního souhlasu. (Sd. 135, 159).
- Karel Soukup, 22-1-1951, trvale Anny Letenské 16, Praha 2, přechodně Řepčice č.l. okr. Litoměřice, hudebník a dělník, signatář Charty 77 a člen kolektivu mluvčích, v r. 1976 ve vazbě spolu s hudebníky DG 307, Plastic People a Svatoplukem Karáskem, propuštěn po téměř půl roce, tr. stíhání trvá, od 1-7-1980 opět vězněn, jako v roce 1976 obviněn opět z výtržnictví (§ 202/1). (Sd. 193).
- Vojtěch Srna, 30-1-1932, Podolí č.p.l. okr. Brno-Venkov, duchovní a topič, pro údajné maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi (§ 178) odsouzen k 12 měsícům odněti svobody podmíněně odloženým na 3 roky a k 3 letému zákazu duchovenské činnosti. (Sd. 31, 63, 78, 81, 101, 110, 123).
- Tomáš Stejskal, 8-8-1958, Poříčí 33 A, Brno, dělník, pro údajné nepřekázení tr. činu (§ 167/1) a přípravu nedovoleného opuštění republiky (§ 7/1k § 109/1) odsouzen ke 3 letům vězení, vězněn asi od prosince 1977. (Sd. 124, 125).
- dr. Jaroslav Šabata, 2-11-1927, Křížkovského 43, Brno, psycholog, invalidní duchodce, signatář a mluvčí Charty 77, v letech 1971-76 vězněn pro

- údajné podvracení republiky (§ 98/1) téměř po pěti letech podmíněně propuštěn (trest 6 a půl roku), 1-10-1978 byl opět uvězněn pro údajné napadení veřejného činitele (§ 156/2), zbylých 18 měsíců bylo později přičteno k devítiměsíční délce trestu. Má vypršet 11-12-1980. Je vážně nemocen. (Sd. 13, 48, 41, 51, 63, 66, 67, 75, 76, 80, 84, 92, 102, 123).
- dr. Jaromír Šavrda, 25-5-1933, Výškovická 87, Ostrava-Zábřeh, spisovatel, v inv. důchodu, pro údajné podvracení republiky (§ 98/1) byl odsouzen ke dvěma a půl roku odnětí svobody a k pokutě 5000 Kčs, vězněn od 29-5-1978, je vážně nemocen. (Sd. 47, 63, 97, 133).
- Ladislav Ševc, 15-7-1959, Bezručova 29, Brno, dělník, pro přípravu nedovoleného opuštění republiky (§ 7/1k § 109/1) a pokus o zavlčení vzdušného prostředku do ciziny (§ 8/1k § 180a/1) odsouzen v r. 1978 k devíti rokům vězení ve II.NVS. (Sd. 124, 125).
- Jan Šimsa, 2-10-1929, Volfova 12, Brno-Královo Pole, duchovní, od r. 1973 dělník, signatář Charty 77, pro údajný útok na veřejného činitele (§ 155/1b), vězněn 8 měsíců od 30-5-1978 do 1-2-1979. (Sd. 12, 13, 17, 21, 28, 40, 48, 63, 80, 123).
- Martin Šimsa, nar. 1959, Volfova 12, Brno, dělník, tr. stíhán a podmíněně odsouzen pro údajné neplnění odvodní povinnosti, trest: 5 měsíců podmíněně na 2 roky. (Sd. 12, 62, 63).
- Jan Šinogl, nar. 1948, bytem ve Strachotících, okr. Znojmo, opravář plynových spotřebičů, ve vězení od 4-3-1980, obviněn z rozkrádání majetku v soc. vlastnictví (§ 132/1) a pobuřování (§ 100/1). Koncem června propuštěn z vazby. (Sd. 188).
- Drahomíra Šinoglová, v domácnosti, tr. stíhána na svobodě spolu se svým manželem Janem Šinoglem pro údajné pobuřování (§ 100/1). (Sd. 188).
- Miloslav Šváček, 2-2-1941, Penčice č.p. 16, okr. Přerov, vedoucí zeměděls. stavebního sdružení Přerov, pro údajné maření státního dozoru nad církvemi (§ 178) odsouzen v létě 1979 k podmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 15 měsíců s odkladem na 3 roky. (Sd. 51, 63, 79, 81, 101, 105, 123).
- Zdeněk Těšínský, 29-5-1928, Oldřichova 16, Praha 2, bývalý letec, pak dělník (řidič), pro údajnou přípravu nedovoleného opuštění republiky (§ 109) ve vazbě od ledna do března 1978, odsouzen na 15 měsíců podmíněně na 3 roky. (Sd. 12, 35, 37, 48, 52, 63).
- Jaroslav Tomek, nar. asi 1953, ul. 28. října 396, Letohrad, okr. Ústí nad Orlicí, železniční technik, ve vazbě od 2-8-1978 pro údajné poškozování zájmů republiky v cizině (§ 112) a údajný přečin proti zájmům socialistické společnosti v oblasti styku s cizinou (§ 5b zák. o přečinech), od 10-10-1978 další obvinění z údajného pobuřování (§ 100). Dne 14-2-1979 stíhání zastaveno, ale byl převezen do psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě a zde od 18-12-1979, držen v internaci dokud okresní soud v Havlíčkově Brodě nerozhodl o jeho propuštění. (Sd. 63, 123, 124, 132, 138).
- Oldřich Tomek, 13-10-1921, nám 1. máje 314, Choťeboř, okr. Havlíčkův Brod, dříve středoškolský profesor, nyní výhybkář, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) vězněn 1 rok od 23-6-1978. (Sd. 12, 18, 63, 123).
- Jindřich Tomeš, dělník ústecké chemičky, písničkář, signatář Charty 77, od poloviny června 1980 ve vazbě pro údajné výtržnictví (§ 202/1). (Sd. 192).
- Milan Turek, 18-12-1957, Příbram VIII/488, dělník, pro údajná výtržnictví (§ 202/1) a napadení veřejného činitele (§ 156/2) vězněn 18 měsíců od 14-8-1977. (Sd. 12, 63, 123).
- ing. Petr Uhl, 8-10-1941, Anglická 8, Praha 2, dříve středoškol. profesor, později projektant, od roku 1978 dělník, signatář Charty 77 a člen VONS, v letech 1969 až 1973 vězněn 4 roky ve II.NVS pro údajné podvracení republiky (§ 98/1), 29-25-1979 uvězněn pro údajné podvracení republiky (§ 98/1, 2), trest 5 let ve II.NVS. (Sd. 10, 12, 13, 38, 46, 58, 63, 74, 115, 118, 123, 144, 153, 158).
- Václav Umlauf, 21-1-1960, Hornická 360/4, PSČ 435 15, dělník mosteckých dolů, od 16-3-1980 ve vazbě pro údajné pobuřování (§ 100) a poškozování zájmů republiky v zahraničí (112), 23-5-1980 odsouzen ke 3 rokům, rozsudek není pravomocný. (Sd. 180).
- Zdeněk Varda, 14-6-1958, Viniční 227, Brno, sazeč, pro nepřekážení tr. činu (§ 167/1) odsouzen k 1 roku vězení, trest vykonán. (Sd. 124, 125).
- Vlasta Vašková, 28-1-1944, Havlíčkova 84, Pardubice, v roce 1979 trestně stíhána na svobodě pro údajné snižování vážnosti prezidenta republiky a jiného čelného představitele (§ 103). (Sd. 123).
- František Veis, 5-7-1932, Vyskočilova 60, Praha 4, bývalý důstojník, provozní v hotelu a úředník, vězněn od ledna 1978 pro údajnou přípravu nedovoleného opuštění republiky, trest 18 měsíců, několik měsíců před vypršením trestu propuštěn podmíněně. (Sd. 35, 37, 63, 123).
- Jiří Veselý, Kubánská 378, Liberec-Králův Háj, býv. středoškol. učitel, nyní úředník, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) vězněn dva roky od 23-3-1978. (Sd. 45, 63, 123).
- Jiří Veselý z Prahy, stíhán pro údajné výtržnictví (§ 202/1). Ve vazbě od 30-5 do 1-7-1980. (Sd. 194).
- Milan Vlahovič, 30-5-1932, Huzová 8, okr. Bruntál, přechodně U pekařky 7, Praha 8, řidič, signatář Charty 77, pro údajné porušení (§ 198b) (hanobení národa, rasy a přesvědčení) a § 2c zákona o přečinech (neoprávněné provozování soukromé výdělečné činnosti menšího rozsahu) odsouzen k 8 měsícům podmíněně, amnestován. (Sd. 82, 87).
- Gustav Vlasatý, 18-5-1930, Bezručova 1707, Litvínov, pro údajné pobuřování (§ 100/1a) vězněn od 30-1-1978, trest 20 měsíců. (Sd. 5, 12, 63).
- Josef Vlaček, 6-6-1920, Černochova 7, Olomouc, dělník, vězněn pro údajné nedovolené podnikání (§ 118/1), od 10-9-1979 do začátku ledna 1980 trestní stíhání trvá. (Sd. 135).
- Jiří Volf, 5-1-1952, Schweigerova 377/II, Jindřichův Hradec, řidič, pro údajné podvracení republiky (§ 98/1) odsouzen na 3 roky do II.NVS. Ve vězení trest prodloužen pro údajné křivé obvinění (§ 174/1) o půl roku, rozsudek však dosud není pravomocný. (Sd. 43, 50, 63, 69, 71, 80, 123, 176).
- Věra Vránová, 24-7-1931, Cimburkova 24, Praha 3, dopravní dispečerka, signatářka Charty 77, trestně stíhána od května 1978 pro údajný přečin proti veřejnému pořádku (§ 6a zák. o přečinech), v r. 1979 tr. stíhání zastaveno. (Sd. 10, 12, 63, 136, 123).
- Marian Zajíček, 23-1-1951, Jána Osoku 15, Bratislava, duchovní, v r. 1978 tr. stíhán pro údajné

podvracení republiky, tr. stíhání v roce 1979 zastaveno.

Jan Zmatlík, 1-5-1948, sociolog, bývalý zaměstnanec kriminologického ústavu ČSR, signatář Charty 77, pro údajnou přípravu podvracení republiky (§ 7/1k, § 98/1) odsouzen ke 2^{1/2} roku odnětí svobody uvězněn 31-8-1978. (Sd. 30, 39, 63, 100, 122, 123, 148).

dr. Josef Zvěřina, Pravouhlá 45, Praha 5, duchovní, trétně stíhán pro údajné maření dozoru nad církvemi a náboženským společnostmi (§ 178). (Sd. 147).

II. Represe

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných se snaží též informovat o mimosoudních represivních akcích. Jde o krátkodobá zadržení (většinou do 1 týdne), bití, osobní a domovní prohlídky, různé druhy ponižování, střežení bytů či domů, omezování svobody pohybu, pokousání policejním psem, odcizování či poškozování věcí, fotografování a filmování, poškozování pověsti, pracovní postihy. Pachatelé těchto nezákonných, často teroristických akcí jsou policisté nebo s nimi spolupracující osoby. VONS vydal do této doby zprávy o útocích proti těmto osobám:

Helena Abrahámová, Josef Adámek ml., ing. Pavel Adámek, Petr Adámek, Stanislav Adámek, Leoš Adamíra, Milan Balabán, Pavel Balač, dr. Karel Bartošek, ing. Rudolf Battěk, Jan Bednář, Jiří Bednář, Luděk Bednář, Anna Bednářová, Otta Bednářová, Jarmila Běliková, dr. Václav Benda, Kamila Bendová a rodina, Jaroslav Beneš, Martin Beneš, Hana Benešová, Marcel Berger, Vlastimil Bezděk, Emil Bílek, Aleš Bluma, Vratislav Brabenec, J. Breda, E. Brikius, Zdeněk Broďák, I. Brož, Josef Brtník, Hana Bruderová, Naďa Cachová, Otto Černý, prof. dr. Václav Černý, Ladislav Cerman, dr. Josef Danisz, Ivan Dejmal, Kateřina Dejmalová, Zuzana Dienstbierová, Dana Dobiášová, Bohumil Doležal, Hana Doležalová, Radomír Doupovec, I. Duchoň, J. Dus, Jan Dvořáček, Michal Dymáček, Dáda Fajtlová, Petr Ferebauer, Soňa Fialová, Milan Fridrich, J. Fryc, Jiří Gruntorád a jeho přátelé, Elizabeth Gugol, Jiří Hanák, Václav Havel, Štěpánka Havelková, M. Hlavsa z Nymburku, Milan Hlavsa, Dagmar Hlavsová, Vítězslav Holata, Ludmila Holoubková, dr. Marie Holubcová, Stanislav Homola, Jiří Horáček, Marcela Horáčková, Daňa Horáková, O. Hromádko, Vilibald Hudeček, Miroslav Hušťava, Jaroslav Hutka, dr. Martin Hybler, Ivana Hyblerová, Rudolf Chorvát, Vlasta Chromostová, J. Janiček, Eliška Janštová, Přemysl Janýr ml., Igor Jestřábek, Jan Jiříček, ing. Jarmila Johnová, J. Kabeš, Petr Kabeš, Petr Kadlec, dr. Jitka Kamelská, František Káňa, Pavel Káňa, Bohuslav Kaplan, Svatopluk Karásek, prof. dr. Anthony Kenny, Milan Knížák, Luboš Kohout, Pavel Kohout, Tereza Kohoutová, B. Kolář, Jiří Kolář, Štěpán Korčíš, Vavřinec Korčíš ml., Michaela Kotková, Petr Kováč, Zdeněk Kratochvíl, dr. František Kriegel, dr. Křištofský, dr. Jan Křen, manželé Kubíčkoví, Marta Kubišová, Pavel Kubka, Jaroslav Kukal, Daniel Kummermann, Alena Kumprechtová, František Kunetka, Jaroslava Kušnířová, Josef Kužian, Stanislav Kvasnica, Ivan Kyncl, Karel

Kyncl, Jiří Kasal, Jana Kaplanová, Karel Konopka, Alena Korousová Lisová, Jan Kouřil, dr. Silvester Krémery, dr. Miroslav Kusý, Tomáš Kvapil, Jacques Laskar, Jarmila Lavičková, Elzbieta Ledererová, Jiří Legerski, Miroslav Lehký, J. Linka, Jaromír Litera, ing. Jan Litomiský, Hana Lukášková, Pavel Landovský, Ladislav Lis, Tomáš Liška, V. Macák, dr. Radomil Malý, Václav Malý, Miroslav Mariánik, Jana Mariánková, Květa Marková, Jelena Mašíňová, Vladimír Maty, Ivan Medek, Terezie Medková, doc. dr. Jaroslav Mezník, Pavel Michal, Stanislav Mikeš, John Platts Mills, Marcela Mištová, Jan Moravec, P. Moštek, Jan Mučka, Jiří Müller, David Němec, Jiří Němec, Dana Němcová, Helena Němcová, Marcela Němcová, Markéta Němcová, Pavla Němcová, Jiří Nesvadba, dr. William Newton-Smith, Ivo Nezhyba, dr. Ludvík Pacovský, dr. Martin Palouš, František Pánek, Petr Pánek, Milan Pangráz, manželé Parkánovi, Libuše Pátková, Radovan Perka, V. Píč, dr. Zdeněk Pinc, Martin Podborský, Polanský (z Dubnice), Ondřej Pospíchal, Zuzana Pospíchalová, Petr Pospíchal, Emil Pospíšil, J. Preisler, Olga Presová, Jan Princ, Rober Procházka, ing. Václav Procházka, Jana Převratská, Jaroslav Ptáček, dr. Thorolf Rafto, dr. Mečislav Razik, Václav Razik, Miroslav Reif, Miloš Rejchrt, Pavel Rozsypálek, Jan Ruml, Jiří Ruml, Ivo Rumler, Taťána Rusnáková, Olga Rychtářová, ing. Zora Rysová, Vladimír Sedláček, dr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Antonín Semeš, Karol Sidon, Jiří Skřivánek, Rudolf Smahel st., Hedvika Smahelová, Jana Smahelová, Jiří Souček, Karel Soukup, Antonín Srholec, Andrej Stankovič, Josef Stehlik, Miroslav Strnad, Jiří Středa, Ladislav Suchomel, Jaroslav Suk, dr. Jaroslav Šabata, Anna Šabatová ml., Petr Šantora, Zuzana Ševčíková, Vladimír Škutina, ing. Karel Šling, Pavel Šmída, Zdeněk Špaček ml., Zdeněk Špaček st., V. Šťastný, Pavel Štencek, Miluše Števíčková, Petruška Šustrová, Eduard Šejda, Petr Švestka, Jan Šimsa, Radovan Taneček, dr. Jan Tesař, Paul Thibaud, Jan Trefulka, Vlastimil Třešňák, Emil Toman, Lukáš Tomin, dr. Julius Tomin, Zdena Tominová, Petr Tomíšek, dr. ing. Jakub Trojan, ing. Miroslav Tyl, ing. Petr Uhl s rodinou, Hana Ulmanová, Ludvík Vaculík, Jan Vaněk, Jaroslav Vaněk, Jiří Vaněk, Milan Venc, Alexandra Veselá, Jaroslav Veselý, Stanislav Vinklárek, Pavel Vízner, Metoděj Vojta, Zdeněk Vokatý, Přemysl Vondra, M. Vopálka, Věra Vránová, Jaroslav Wesselý, Anna Wollerová, Jan Wunsch, Josef Záhora, Marian Zajíček, P. Zajíček, Marie Zamková, Marta Zbronková, dr. Jiřina Zelenková, dr. Josef Zvěřina, Jaroslav Žák.

III. Mezinárodní solidarita

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných si uvědomuje význam mezinárodní solidarity a snaží se v nelehkých podmínkách oplácet solidární projevy ze zahraničí. Ve svých sděleních VONS projevil svou solidaritu s těmito pronásledovanými obránci lidských práv:

Rudolf Bahro, Zviad Gamsachurdia, Alexandr Ginzburg, Tadeusz Kolane, Merab Kostav, Jan Kozłowski, Jan Lityński, Adam Michnik, Piotr Naimski, Jurij Orlov, Viktoras Pjatkus, Kazimierz Switoń, Anatolij Ščaranskij, Edmund Zadrożyński.

IV. Neúplné informace

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných si uvědomuje jistou omezenost, kterou mu skýtají podmínky, a proto se obrátil ve sděleních č. 124 a 185 k veřejnosti, aby mu pomohla určitě údaje upřesnit a doplnit.

Nemáme úplné informace o těchto případech:

František Cygánek, Miroslav Černota, Frič, Luděk Hondl, Rostislav Hondl, dr. Elmar Chmel, Alois Kasalovský, Kunzl, Maršálek, Mařík, Matějka, Josef Poklop, Miroslav Richter, Richard Riesner, Rýznar, Skočdopole, Smolík, Petr Šraier, Valášek, Vána, Vaniš, Vlček, Josef Beránský, František Březina, Vladimír Čech., ing. František Dvořák, Václav Dvořák, Jaroslav Fiala, Oskar Formánek, Hujer, Javorský, František Kautský, Maria Kožárová, Vít Krušina, Josef Lenhart, Emil Novák, Jiří Novák, Otmar Oliva, Jaroslav Poděšť, Leonhard Peter, Pavel Raška, Jindřich Root, Josef Roemer, Petr Růžička,

Jindřich Strašnov, Pavel Štastný, Miroslav Tera, Zdeněk Tichý, Josef Valášek, ing. Česmír Vaško, Milan Vyhnálek, ing. Ada Zabystřan, Jan Zamec, Zeman, Zdeněk Žemlička, Viktor Žemlička.

* * *

Tento seznam podáváme ve snaze o zlepšení orientace ve sděleních VONS i pro přehled dosud vykonané práce. Při vší pečlivosti, kterou jsme chtěli tomuto seznamu věnovat, nemohli jsme ovšem zachytit problematiku nespravedlivě stíhaných v Československu vyčerpávajícím způsobem. Stejně tak mohlo dojít v podmínkách, v nichž jsme nuceni pracovat, k drobným nepřesnostem; nechť za ně čtenář přijme naši omluvu.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
Československá liga pro lidská práva
člen Mezinárodní federace pro lidská práva

Zpráva příbuzných pro přátele odsouzených (červenec až září 1980)

Petr Uhl

Petr pokračuje ve výkonu trestu v zostřených podmínkách mirovského vězení. Je neustále sledován dozorcí i některými spoluvězni, pracuje na obrušování bakelitu v mimořádně prašném prostředí, má zakázáno dělat si jakékoli soukromé poznámky, nesmí studovat a byly mu odebrány dokonce i právní předpisy. Mnohé dopisy od manželky nedostává, nebo mu bývají přečteny jen krátké úryvky. Návštěvu ani balíček neměl v tomto období povoleny.

Z jeho dopisů citujeme:

«Perspektivu dalších čtyř let zde si těžko dovedu představit. Zvláště když to nemusejí být jen ony čtyři roky, ale třeba osm. Nežříkám se ani toho; jsem rozhodnut prožít svůj život čestně a důstojně až do konce a vím, že v jiných zemích a v jiných dobách byli a jsou lidé v horším postavení a kladou či kladly se na ně vyšší nároky».

«Ještě – dr. Prokopec se vůbec neozval, jeho jediný dopis mám z 19.6., dluží mi odpověď (a hlavně tzv. oprávnění pro NVÚ)*».

Petr Uhl byl odsouzen k pětiletému vězení v II.NVS a do konce trestu mu zbývají bez tří měsíců ještě čtyři roky.

Václav Havel

Olga Havlová napsala o nedávné návštěvě u Václava Havla:

* dr. Prokopovi podepsala manželka Petra Uhla v červenci plnou moc a zaplatila zálohu. Dr. Prokopec Petrovi Uhlovi napsal, ale neposlal tzv. oprávnění od vedoucího advokátního poradny, kterého je ve výkonu trestu potřeba, aby NVÚ umožnil odsouzenému styk s advokátem.

«6. září jsme s jeho bratrem navštívili Vaška v heřmanické věznici. Pro tuto návštěvu byl povolen balíček (3 kg), nikoliv však ovoce ani hygienický balíček. Během návštěvy byl jako obvykle přítomen dozorce.

Vašek tentokrát nevypadal dobře. Je bledý, pohublý a nemá zdravý výraz v obličeji. Nestěžoval si však na žádnou konkrétní nemoc – je prý jen trochu nachlazen a bolí ho hlava. Dřívější potíže byly asi dozvuky zápalu plic. Má dvouměsíčního ježka, který, byť i dobrovolný, mě nijak nenadchnul.

Z toho, co říkal – i když se v přítomnosti dozorce vyjadřoval opatrně a neurčitě – soudím, že má velmi zostřený režim, v něčem zdá se i tvrdší, než jeho spoluvězni Vašek Benda a Jiří Dienstbier. Již opět nemá povolen ani zápisník nebo kalendář a nesmí si dělat poznámky. Jeho dopisy, jakmile obsahují jen trochu obecnější úvahy, nejsou odeslány (dopis č. 41 byl zvláštní výjimkou – podobných dopisů však měl napsáno již více). Dva dopisy jeho bratra mu nebyly vydány s tím, že jsou příliš odborně zaměřeny (mluvilo se v nich o fyzice).

Práce, která mu je přidělena, je zřejmě těžká; teprve v srpnu se mu poprvé podařilo plnit normu. Stále se však nevzdává naděje, že mu bude povolena práce lehčí.

Se zájmem sleduje denní tisk (Rudé právo) a jeho pozorným čtením byl např. dosti přesně informován i o událostech v sousedních zemích.

Vedle rodinných záležitostí se velmi zajímal o život svých přátel, o jejich činnost, kdo se připravuje na cesty a kdo se přišel rozloučit (chtěla jsem mu dát přečíst pozdrav na rozloučenou od Jiřího Lederera, nebylo mi to však povoleno).

Velmi ho potěšilo, že se na něj nezapomíná a každá konkrétní zpráva v tomto směru je pro něho

neobyčejně důležitá. Na rozdíl od doby, kdy byl na svobodě, touží nyní dokonce i po přesných informacích o inscenacích svých her v zahraničí».

Z Havlových dopisů citujeme:

«... a jelikož chci respektovat výzvu, abych si zbytečně nekomplikoval styk s domovem tím, že svou spisovatelskou fantazií pouštím příliš na špacír, omezím se dnes...»

«... Jinak se zdá, že v tom vnějším světě máte docela čilo. Ale nemysli si, tady člověk taky žádný klid nemá; když jsem si myslel, že si ve vězení trochu nervově odpočinu, byl jsem velký iluzionista. Je to takový paradox – myslím, že jsem se o tom zmínil i při poslední návštěvě – že právě já, takový milovník harmonie, který by pořád chtěl, aby se všichni měli rádi a byli na sebe hodní – že tedy právě já musím žít vlastně celý život v nějakém konfliktu, napětí a nerváku. A přitom jsem si na to nikdy nezvykl: dnes stejně jako před dvaceti lety – ne-li ještě víc – mě všechno znervózňuje, všechno nadměrně prožívám a těžce nesu, ze všeho se trápím atd. A jde to dál a nemůže tomu být jinak a bude to zřejmě už pořád. Podivné. Velmi podivné».

«Člověk si tu ovšem – ať chce nebo nechce – musí často klást otázku, zda to má všechno smysl a jaký. Čím víc o tom přemýšlím, tím víc si uvědomuji, že tu poslední a rozhodující odpověď naleznu v nějakých vnějškovostech, závislých na takzvaných informacích; žádné informace mi na tohle neodpoví. Odpověď – pozitivní odpověď – nalézám nakonec vždycky jen v sobě, v své celkové víře ve smysl věcí, ve své naději. Čemu je totiž člověk vlastně odpovědný? K čemu se vztahuje? Co je posledním horizontem jeho počínání? «...» Skutečnost, že poslední a rozhodující odpověď mohu najít jen sám v sobě, neznamená přirozeně, že bych se nezajímal o to, co si o tom myslí «vnější svět», nebo že by mne tento vnější svět nezajímal. V něm přece žiju, on mi mé možnosti vytváří, z jeho materie se strukturují mé životní alternativy a jedněmi skrze něj se vztahuji i k tomu «vyššímu» horizontu. Čili: byl bych ti vděčen, kdyby sis pro návštěvy připravila i pár slov na tohle téma. Mé postoje znáš, ty se nezměnily, nezměnil se však svět kolem nás? Nepřesouvají se v něm významy? Proč například najednou tolik přátel odjíždí?»

Václav Havel byl odsouzen na čtyři a půl roku vězení, do konce trestu mu zbývá ještě tři a čtvrt roku.

Václav Benda

V sobotu 30. srpna v 9 hodin měl návštěvu manželky a dětí; oznámení o návštěvě přišlo tentokrát včas, měsíc předem. Návštěva probíhala jednu hodinu obvyklým způsobem, v místnosti byl celou dobu přítomen Vaškův vychovatel, děti mohly sedět otci na klíně. Vašek se před nedávnem dal ostříhat dohola, vypadal vyrovnaně a podařilo se mu tentokrát navázat v rámci omezeného času i bližší kontakt s dětmi (probíral jejich problémy, četbu a různé uložené úkoly). Byl mu předán balíček o váze přesně 3 kg, navíc ponožky a propisovací tužka.

Vzhledem k intenzivní léčbě nohou měl více možností odpočívat a spát. Dopisy (kromě jednoho,

který se ztratil) chodí pravidelně (byť asi 10 dnů), Vašek dostává ovšem dopisy jen od rodiny.

V práci dosahuje stále spíše nadprůměrných výsledků.

Z jeho dopisů vyjímáme:

«... zdá se mi to všechno až trapně jednoduché a důvtipně rozřešené proslulou otázkou (byť vyslovenou natolik nevhod, že tazatele stála věčnou spásu): Co je pravda? Je-li to mrtvá stoická formulka, pak se na ni mohu klidně vykašlat, protože znám tisíce pádných protidůvodů a koneckonců jsem také jen člověk. Je-li to živý Kristus, pak nemohu říct ne a nemohu nejít – protože jsem člověk hříšný, budu se drobátko vzpouzet a občas i popřeji sluchu rozumným mámitkám tohoto světa, ale nemohu nejít. Naše základní a společné východisko je myslím jasné, takže zbývá jen maličkost (ten kamínek, o který klopýtou mnozí): nebýt pohoršen tím, že se Pravda nechová podle našich představ a neobrátit se k ní proto zády i nesnažit se ji umrtvit a proměnit ve spolehlivou kamennou či zlatou sochu».

«... trvám na svém původním mínění a neshledávám nijak samozřejmým nárok mít všeho dost. A to jak všeobecně, neboť znáš můj nárok na vznik a historickou podmíněnost nároků a práv, tak speciálně, neboť existují určitá rozhodnutí a určité kroky, od nichž již není slušné couvnout – to už holt tak v životě bývá, že člověk si nese s sebou své minulé skutky a zbavit se jich znamená současně zbavit se své osobnosti: ovšemže lze mnohého litovat, mnohé lze napravit, ale všechno zde tak či onak zůstává...»

«... čím dál zřetelněji si uvědomuji, že ve všech těch ranách a nepřízních osudu se tají jedna obrovská výhoda (dobře známá františkánům a vyjádřená výkladem o pravém veselí): je toho čím dál míň, co by se ve mně ještě mohlo stát a čím by mi bylo možno ještě hrozit, aby to ve srovnání s tím stávajícím stálo za řeč...» «... je to velice osvobozující a posilující vědomí. Ale také zdlouhavé, takže už musím rychle přejít k závěrečným pozdravům a přáním... zdravím i všechny další obvyklé adresáty mých vzpomínek, příbuzné, odcházející i zůstávající – a vzkazuji jim vlastně totéž, vždyť to, co jsme kdy v životě měli společného, nás i společně svazuje».

Václav Benda byl odsouzen na čtyři roky vězení, do konce trestu mu zbývají ještě dva a třičtvrt roku.

Jiří Dienstbier

Odsouzen ke třem letům vězení v I. NVS, vězněn rovněž v táboře v Heřmanicích u Ostravy.

1. září měl Jirka třetí návštěvu příbuzných v Heřmanicích. Návštěva trvala jako vždy jednu hodinu, tentokrát s povolením tříkilového balíčku s potravinami. Kromě balíčku jsme mu nemohli předat nic, ani ponožky a vitamíny, které mu doporučila vězenská lékařka. Vychovatel přijal pouze ledvinový pás s tím, že si ještě u lékařky ověří jeho potřebnost, a případně že si ho příště odvezeme. Zakázal také Jiřímu aby si ponechal fotografie dětí, které jsme mu přivezli, musí prý být poslány poštou. Rovněž jazykové učebnice mu zatím nebyly povoleny (jejich povolení bylo vázáno podmínkou,

že nebude tři měsíce kázeňsky trestán), protože týden před návštěvou byl potrestán pěti dny samovazby, záminkou k potrestání bylo to, že u něho byl při prohlídce skříňky nalezen ocet a prkénko.

Jiří vypadá dobře vzdor tomu, že jeho zdravotní potíže se zhoršily. Občas trpí tak velkými bolestmi páteře, nemůže spát. Bolí ho rovněž rameno a loket (je léčen iontoforézou). Je stále veselý a vyrovnaný. V červenci byl 14 dní nemocný, prodělal zánět zvukovodu. Hodně čte.

Všem děkuje za pozdravy a všechny zdraví.

Výňatek z dopisu :

«A jak víš, jsem svým založením optimista. Jsem také schopný kompromisu, protože absolutní prosazování vlastního stanoviska je vždy potlačováním stanovisek druhých. Jak říkal ten starý pán, zásadní je jenom vůl, ať mu říkáš čehý nebo hot, vždy odpovídá bůů. Ale kompromis neznamena vzdát se vlastního přesvědčení, nýbrž snahu nalézt společný jazyk, hledat všem přijatelné alespoň dočasné řešení některých problémů s tím, že všichni budou pak usilovat o nalezení dalších styčných bodů. Předpokládá tedy především pozitivní vůli k dohodě a vylučuje snahu vynutit si prosazení vlastního stanoviska násilím. Z těchto důvodů si například také 29. listopadu ve 14.00 podám žádost o podmíněné propuštění po polovině trestu, abych vyjádřil své přesvědčení o možnosti a nutnosti legálního postupu, abych nabídl šanci alespoň částečně a dočasně zmírnit důsledky nezákonného rozsudku a s tím, že na svobodě budu moci lépe než zde usilovat o plnou soudní rehabilitaci».

Karel Soukup

Pište na adresu: K.S., 22-1-1951, PS 79, 412 81 Litoměřice.

Vzat do vazby 1-7-1980, obviněn z § 202/a tr. z. (výtržnictví).

Karel Soukup byl 23-9-1980 seznámen se spisy. Termín soudu zatím není znám. Jeho obhájkyň bylo umožněno se s ním setkat až po 2 a půl měsíci. Z dopisů je zřejmé, že Čarlí je na tom dobře jak fyzicky, tak psychicky. Stěžuje si na určité problémy se zažíváním a občas ho bolí nohy. Návštěvu zatím neměl, dvakrát směl dostat dvoukilový balíček.

Z dopisů citujeme :

«Rád bych psal každý den trochu, jako jsem to dělal na Ruzyni, to však zde není možné. Jsem rád, že tomu nebylo naopak, dnes jsem se již snadno přizpůsobil, před čtyřmi lety bych to asi nedokázal. Není tedy třeba, co se týká mé osoby, dělat si starosti».

«Ve skříňce máme chleba, který vlhne, máme proto otevřená dvířka, a tak stále vidím děti před sebou (na fotografii): Několikrát denně se na ně usměju, stále mi dodávají radost. Kvůli nim bych zde nechtěl být déle než rok. No to záleží na jiných věcech, takže se délkou nezabývám».

«jak je moudré a spravedlivé, že jsem zde v kriminále, vždyť bych pro samou zamilovanost svoji nevěděl, kam dřív se rozletět a obracet, a jen bych se motal a leckomu nohu přišlápl a kdovi kolik škod a bolestí bych natropil. A tak v chládku jest mi rozjímati, ode všech nepříjemností a béd bezpečně skryt a kdyby snad stesk mě chtěl navští-

vit, ve snu vás dříve vyhledám a společným veselím, neřku-li divou veselící ohromnou zaplaším».

«Můj sloh se propadá kamsi k dětství kulturnosti své, k jazyku «předkův», bohulibé toužení po obrození národním v srdci nosím, a to stává se mi obranou a osvěžením zde...».

Poselství Charty 77 kongresu Socialistické Internacionály

Vážení přátelé,

zdravíme vaše shromáždění a děkujeme za zájem o nás, který prokazujete pozváním našeho zástupce jako pozorovatele. Neformální, otevřené společenství občanů usilujících o respektování a uplatnění občanských práv a důstojností člověka v životě naší země má podle našeho přesvědčení blízko k vám v tom, že při rozličných názorových východiscích považujeme socialismus za rozumné a spravedlivé uspořádání společnosti. Domníváme se, že socialismus má zaručit svobodný rozvoj každého člověka jako podmínku rozvoje všech.

V naší společnosti je podle našeho názoru jednou z cest k tomuto cíli soustavné úsilí o důsledné plnění a uskutečňování zásad a závazků vyplývajících ze Všeobecné deklarace lidských práv i z paktů o lidských právech, ratifikovaných nejvyššími orgány našeho státu a umožňujících vývoj demokratické účasti lidu na veřejném životě, účinnou kontrolu moci a tvorbu samosprávných útvarů. Kromě tohoto základního přístupu máme i blízké názory na závažné problémy, jimiž se hodláte zabývat na svém zasedání, například na problematiku bezpečnosti a spolupráce v Evropě, o níž paralelně s vámi, na stejném místě, jednají zástupci účastníků konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

V dopise prezidentovi republiky jsme vyjádřili podporu politice uvolňování a spolupráce. Pouze konkrétními kroky umožňuje politika uvolňování, jejíž významní představitelé zasedají na vašem shromáždění, reálné perspektivy snahám o spravedlnost a společenský pokrok. Přejeme si rovněž, aby bylo dosaženo podstatných výsledků i v uvolňování ve vojenské oblasti, v omezení a kontrole zbrojení, a v odzbrojení v Evropě a jinde. Zároveň ovšem patříme k těm, kdo zdůrazňují nedílnost a vzájemnou závislost všech principů Závěrečného aktu z Helsink roku 1975, a mezi nimi – což považujeme za jednu z nejvýraznějších vymožeností politiky uvolňování dosažených v Helsinkách – respektování, plnění a uskutečňování lidských práv a základních svobod všemi státy, účastníky konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Plnění právě tohoto principu je jedním ze základních kritérií upřímnosti a opravdovosti politiky uvolňování, bezpečnosti a spolupráce v Evropě i ve světě. Je zároveň jedním ze základních předpokladů toho, aby se mezi státy signatáři Závěrečného

paktu z Helsink rozvíjela upřímná a opravdová spolupráce v ovzduší důvěry a bezpečnosti, aby se tak proces zahájený konferencí o bezpečnosti a spolupráci v Evropě stal nezvratným.

Autorita vašeho shromáždění je značná. Moudrost, rozvaha i odvaha jeho účastníků jsou příslibem konstruktivního řešení a schopnosti ovlivnit současné jednání konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě ve vaší bezprostřední blízkosti tak, aby se dalo pozitivním směrem. A k tomu vám přejeme plný zdar.

Jako pozorovatele na kongres Socialistické internacionály za občanskou iniciativu Charta 77 delegujeme mluvčího Charty inženýra Rudolfa Battka, toho času ve vlasti. Nebude-li moci vašeho pozvání využít, navrhuje signatáře Charty 77, novináře Jiřího Lederera, toho času v Německé spolkové republice.

Marie Hromádková, Miloš Rejchrt
mluvčí Charty 77

V Praze 30. října 1980

« Nápravně výchovný ústav » Mírov

OTTO ČERNÝ

Když letos v březnu uveřejnila « Charta 77 » zprávu o poměrech ve věznicí Plzeň-Bory, uvědomil jsem si, že i mé poznatky z « nápravně výchovného ústavu » Mírov z let 1971 až 1976 by měly doplnit obraz československých poměrů. Tím spíše, že na Mírově je, nyní – už podruhé v jednom desetiletí – vězněn jeden z odsouzených aktivistů Charty a VONS Petr Uhl.

Středověká pevnost socialistickým vězením

Mírov je pozdně renezanční středověká pevnost u Zábřeha na Moravě. Mimo nadstavby horních pater, kterou provedl rakousko-uherský erár po roce 1850, nebyly tu provedeny žádné větší vnější úpravy.

Za druhé světové války sloužil Mírov jako nacistický koncentrační tábor, a Petr Uhl tu ještě při svém prvním « pobytu » v roce 1972 spal na páchnoucím slamníku s černým razítkem « Konzentrationslager Múrau ». Za všech režimů od středověku do dneška byl Mírov jedním z nejhorších a nejtvrdějších vězení na území Československa.

Ačkoliv má tato věznice kapacitu nejvýše pro 800 vězňů, bývalo zde v sedmdesátých letech umístěno až 1.200 odsouzených. V některých odděleních se proto musely instalovat čtyřpatrové postele, a ani « pořadníky » na spaní nebyly neznámy – noční směna střídala na slamnicích směnu ranní.

Hygiena a « péče » o zdraví

Na Mírově byl vždy veliký nedostatek vody. Vodovod zásoboval spolehlivěji pouze kuchyni a ošetrovnu, pro ostatní se voda nepravidelně dovážela v cisterně. Při rozdělování platil zákon silnějšího, a mnozí trpěli žízní. Splachování zachodů se mohlo provádět jen použitou vodou, takže záchody byly vždy přeplněny a exkrementy se často vyhazovaly do koridorů, kde se jimi živili služební psi. Po roce 1974 se situace trochu zlepšila – ve většině cel byla pak tekoucí voda alespoň občas.

Koupání vězňů se provádělo jednou za deset dní. V koupelně s asi deseti fungujícími sprchami se tísnilo přes sto lidí najednou. Ložní prádlo se vyměňovalo jednou za měsíc, osobní prádlo jednou

za deset dní. Bylo vždy potrhané, zatuchlé a špinavé.

O zdraví vězňů měli pečovat jeden lékař, jeden dentista a tři zdravotní sestry. Místo lékaře však často zůstávalo celé měsíce neobsazeno. Návštěva u lékaře byla vždy velkým problémem. Buď nebyl lékař přítomen anebo se nemocný včas – 14 dnů předem! – nezapsal do knihy nemocných. Buď se dozorce, který měl k lékaři vést, nedostavil anebo se nemocný pro nával nedostal na řadu. Rozhodnutí lékaře bylo ovlivňováno osobními sympatiemi dozorce či zdravotní sestry k nemocnému. Návštěvník mohl být vyhozen z ordinace – třeba jen proto, že podal špatné hlášení – dříve než se k lékaři dostal. Tak zvané « úlevy » nemocnému – ležení v mimopracovní době, snížená pracovní norma a podobně – platily jen tehdy, jestliže byly po návrhu lékaře schváleny i dozorcem – « vychovatelem ». Nebyl-li « vychovatel » přítomen, musel nemocný třeba i s amputovaným prstem konat vše tak, jako kdyby byl zdrav.

Na ošetrovnu se 40 lůžky mohl být vězen přijat jen s teplotou překračující 38 stupňů, po operaci, po pokusu o sebevraždu či o « sebepoškození » hladovkou, polknutím různých předmětů a podobně. S léčením « sebepoškozených » se ovšem nijak nepospíchalo, aby byl vězeň náležitě potrestán utrpením. Za každé « sebepoškození » bylo zahájeno trestní řízení, které mohlo končit odsouzením k dalším třem až šesti měsícům vězení a k přefázení do III. « nápravné » skupiny. Neodpracované směny byly vězni předepsány k náhradě, a i v nejlepším případě byl potrestán 15 dny samovazby a třemi měsíci pobytu v trestním oddělení.

Na ošetrovně platil zákaz kouření, styku s okolím a často i denního ležení na posteli. Úklid si prováděli nemocní sami. O pořádek v ordinaci pečoval vězeň vybraný zpravidla z řad nejprotřelejších kriminálních, často homosexuál. Zneužíval svou moc nad nemocnými, a občas dokonce obchodoval s ukradenými drogami. Nemocní dostávali jen nejnižší dávku jídla.

Míra hladu « podle zásluh »

Na Mírově bylo zavedeno šest kategorií dávek jídla pro vězně. Všichni dostávali společnou večeři,

asi 3 až 4 decilitry polévky, kaše nebo podobně. Ti, kteří neplnili v práci výkonové normy nebo měli tzv. «lehčí» práci, dostávali pak základní dávku – 33 dkg chleba, 3 decilitry polévky, 4 knedlíky a 1 decilitr omáčky, občas s mletým masem, půl litru náhražkové kávy. Ti, kteří plnili normy na 103 až 108 procent, dostávali k tomu jednou až dvakrát týdně přídavek – jedno až dvě vejce, 3 dkg salámu či kousek sýra. Ti, kteří plnili normy na 110 až 115 procent, dostávali tento přídavek třikrát týdně a navíc ještě jeden knedlík a trochu omáčky každý den. Při plnění normy nad 120 procent dostal vězeň 50 dkg chleba, 6 knedlíků, půl litru omáčky a čtyřikrát týdně 5 dkg salámu nebo špeku, sádlo, máslo a povidla. Ti nemnozí, kterým byla uznána dieta, zpravidla jen lidé se žaludečními vředy, dostávali přídavek půl litru mléka, 2 dkg másla, kousek sýra a dva rohliky denně. Vězňové trestaní samovazbou dostali jen polovinu základní dávky – 15 dkg chleba, 2 decilitry polévky, 2 knedlíky s omáčkou bez masa, čtvrt litru kávy. Tak se na Mírově praktikovala zásada «každému podle zásluh» dávkováním hladu.

Nákup ve vězeňské kantíně mohl se uskutečňovat jen prostřednictvím zvlášť určeného vězně, který pak měl možnost šmelit s nedostatkovým zbožím. Dozorce – «vychovatel» mohl z trestu omezit nákup jen na hygienické potřeby. Sortiment byl i tak zcela omezený: tabák, sádlo, masové konzervy, žiletky, sušenky, hygienické potřeby. I z toho mála nebyvalo často celé měsíce leccos k dostání.

Nucená práce . . .

Nucenou práci vězňů představovalo na Mírově lepení krabiček, skládání hliníkových folií, výroba «plašitek» na ptáky a reklamních štítků proti slunci, třídění hliníkového odpadu, opracovávání hliníku a bakelitu, navíjení elektromotorů, montování olejových filtrů, opracování polotovarů pro měřicí přístroje. Všechny práce vyžadovaly značnou zručnost a trpělivost. Výkonové normy byly tak vysoké, že je mnozí nebyli s to plnit ani po mnoha měsících zapracování. V některých případech bylo třeba ručně přenášet až 50 kg těžké bedny po více než osmdesáti schodech. Často se pracovalo až 10 hodin denně a téměř o všech sobotách.

Dílny byly nedostatečně osvětleny a vytopeny, a předpisy o bezpečnosti práce se nedodržovaly. Mzda za práci se pohybovala mezi 400 a 1.300 korun měsíčně, průměrný výdělek činil asi 800 korun. Z této částky se ovšem vězňům odnímal 80 až 90 procent na tzv. «udržovací náklady», to jest za «pěči, stravu a bydlení». Neplnění norem a zmetky – často zcela nezaviněné – vedly ke kázeňským trestům a ke snížení dávky jídla.

. . . a «volný čas»

Ve 4.30 byl na Mírově budiček, ve 4.45 nástup na sčítání, v 5.15 snídaně a úklid, v 5.45 nástup do práce, ve 14.30 nové sčítání, ve 14.45 oběd, mezi 15.15 a 16.15, «vycházka», mezi 16.15 a 17.30 úklid, koupání, výměna prádla, návštěva lékaře a podobné, v 17.30 večeře, v 18.30 další sčítání, mezi 19 a 20 akce «vychovatele», úklid, osobní volno, ve 20.30 večerka. V sobotu dopoledne – jestliže se nepraco-

valo – byl «generální úklid» s kontrolní prohlídkou, v neděli až dvouhodinová vycházka s hodinou pořadových cvičení, s kontrolou osobní hygieny a se zkoušením «znalostí práv a povinností» vězňů.

Sledování televizních pořadů, které «vychovatelé» vybrali, bylo dovoleno jen těm, kdož plnili normy nejméně na 110 procent anebo vykonávali nějakou vězeňskou «funkci». Dvakrát až třikrát za měsíc se za stejných podmínek promítaly filmy. Některé filmy «výchovné hodnoty» – jako např. «Pan Hrabětín odchází» – byly však povinné pro všechny vězně. Jinak měli političtí vězni většinou účast na promítání filmů i na televizi zakázanou – důvod se vždy našel.

Učebnice všeho druhu, zejména však učebnice cizích jazyků, byly až na jednotlivé výjimky zakázány. Také jakákoliv individuální činnost k utužení vlastní fyzické kondice byla zakázána. Knihy z knihovny se směly vypůjčovat jen na zvláštní povolení. Vždy však kolovaly tajně některé hodnotné a nepovolené knihy, i když se tím riskovalo potrestání.

Omezený styk s rodinou

Každý vězeň měl nárok na návštěvu nejbližších rodinných příslušníků jednou za osm měsíců, jestliže mu ovšem za trest nebyl tento nárok odňat. S návštěvníky se na Mírově obvykle zacházelo zcela ponižujícím způsobem. Setkání se konalo jen za přítomnosti dozorce, který je mohl kdykoliv přerušit, a rozhovor s příbuznými směl se týkat jen rodinných záležitostí. Jednou za osm měsíců směl být vězni předán také balíček. Dozorce – «vychovatel» určoval, co smí a co nesmí obsahovat, a přijetí balíčku mohlo být z trestu zakázáno.

Každý vězeň směl odeslat a přijmout jeden dopis vždy za dva týdny. Dopisy byly vždy censurovány, a mohly být vráceny pro každou maličkost, která se censorovi nelíbila. Nárok na napsání nového dopisu vězeň neměl. V dopisech se nesmělo malovat, užívat cizí slova, citáty a verše, a nesměla se popisovat vlastní situace. I zmínka o «zhoršení počasí» mohla být záminkou k zadržení dopisu. Dopisy vězňům byly často doručovány až s měsíčním zpožděním, a mnohdy byly zcela zadrženy s poznámkou «závadové». Vězeň směl u sebe podržet jen poslední došlý dopis. Fotografie rodinných příslušníků směl u sebe mít jen na zvláštní povolení a «za odměnu».

Trest jako hlavní «výchovný prostředek»

Za každý skutečný nebo domnělý přestupek byl vězeň trestán, a to v tomto pořadí: ústní důtkou, zákazem «kulturní činnosti», snížením kapesného až o 50 procent, zákazem přijetí balíčku, umístěním v «uzavřeném» trestním oddělení po pracovní době, umístěním v celodenním trestním oddělení, umístěním v samovazbě na 5 až 15 dnů, přeřazením – v důsledku soudního výroku – do III. «nápravné» skupiny, odsouzením za «maření úředního výkonu» podle § 171 až k pěti létům dalšího vězení.

V určité zákonné lhůtě měli vězňové právo podat žádost o přeřazení do lehčí «nápravné» skupiny anebo o podmíněčné propuštění z vězení.

Okresní soud v Šumperku však tyto žádosti bez dalšího zamítl, jestliže byl žadatel postižen i jen jediným kázeňským trestem, protože v tom případě «nebyl ještě dostatečně převychován». Rozhodujícím pro soudní výrok byl posudek dozorce – «vychovatele» a posudek vedení věznice. O jejich obsahu se vězeň dověděl jen zřídka.

Při nástupu do samovazby – do «korekce» či «díry» – byl vězeň ostříhán dohola a podroben ponižující tělesné prohlídce. Dostal špinavou a roztrhanou uniformu i příkrývku. Cely byly studené a vlhké, a vězeň spal na dřevěném plató prakticky na zemi. Vyskytovalo se odebírání i tak omezeného přidělu jídla, bití a homosexuální násilnosti. Za každý den v samovazbě musel vězeň zaplatit 28 korun, a tyto peníze mohly být soudně vymáhány i po jeho propuštění. Po odpykání trestu v samovazbě byl vždy umístěn na 3 měsíce v trestním oddělení. Podmínky se tu příliš nelišily od podmínek v izolaci, jen dávka jídla byla větší, aby postižený přece jen byl schopen pracovat.

V období let 1971 až 1976 byl na Mírově jeden vězeň zastřelen a dva těžce zraněni při pokusu o útěk. Jeden zemřel po protestní hladovce, jeden byl zabit spoluvězni a dva zemřeli v důsledku opožděného lékařského zákroku. Vězeňské podmínky vedly ke zhoršení zdravotního stavu většiny vězňů, v mnoha případech i k trvalé invaliditě.

Politici vězňové

Kategorie politických vězňů jak známo v Československu formálně neexistuje. Existují jen «odsouzení podle hlavy I trestního zákona» anebo «odsouzení pro trestné činy protistátního charakteru». Ti jsou pak pokládáni za nejtěžší zločince, a je s nimi zacházeno hůře než s jinými.

Na Mírově byli tito vězňové soustředěni v oddělení «odsouzených pod přímým dohledem», v izolovaných celách 45 a 46 v nejvyšším patře. V cele o rozměrech 3,5 krát 5 metrů bývalo 12 až 15 lidí. Okno bylo zastřeno plechovou tabulí, takže tu bylo stále šero. Elektrické osvětlení se smělo zapínat

jen krátký čas ráno a večer. Ve stejné době se smělo v zimě topit. Zásobování vodou bylo pro nízký tlak nedostatečné. Splachovače záchodů se nesmělo užívat, protože to «rušilo dozorce».

Do «oddělení odsouzených pod přímým dohledem» se zařazovali i vězňové, kteří sice byli odsouzeni podle hlavy I – například pro pokus o nedovolené překročení státních hranic – avšak kteří před tím spáchali kriminální zločiny. Často šlo o recidivisty demoralizované opakovaným pobytem ve vězení. «Vychovatelé» právě je s oblibou určovali do «funkcí», při nichž se pak tito lidé dopouštěli násilností na skutečných politických vězňích.

Vězňové v tomto «oddělení» byli izolováni od ostatních, a každý pokus o prolomení izolace byl přísně trestán. Aby se izolace zesílila, byla v roce 1974 zřízena na pracovišti MEZ Mohelnice zvláštní noční směna pro politické vězňe. Směna končila v 5.45 ráno a ke spánku se smělo ulehnot teprve v půl osmé. Spánek byl dovolen do 14 hodin, avšak v celé věznici byl v té době nepředstavitelný hluk. Lidé padali z nevyspání únavou. Bylo jim proto dovoleno «naspat» ještě jednu hodinu mezi 19.30 a 20.30, avšak v té době byl naplno puštěn místní rozhlas. Noční příplatek nebyl poskytován, jen studené – a často už hygienicky závadné – zbytky večeře.

V «nápravně výchovném ústavu» Mírov bylo vždy naprosto zřetelné, že tak zvaný «výkon odnětí svobody» je v Československu stále ještě zaměřen ke zlomení osobnosti vězňů a k trvalému poškození jejich psychického a fyzického zdraví. Při všech stížnostech se vedení věznice i dozorcí vždy odvolávali na to, že «vše probíhá v souladu se zákony» a podle «řádu pro výkon trestu». Měli bohužel více méně pravdu. Československé zákony a předpisy umožňují antihumánní jednání s vězni, a jejich litera i interpretace není v souladu s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech. Středověk přežívá do našich dnů nejen v architektuře Mírova, ale i v duchu československého vězeňství. Je tragické, že se nyní Petr Uhl a jiní na Mírově i jinde opět musí přesvědčovat, jak málo se v tom změnilo.

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

OKSANA MEŠKOVÁ, (v ruštině Meško) má s *Nikolajem TICHONOVEM* společný pouze věk – pětasedmdesát. Přitom je Tichonov dosti mlád, aby jako nový předseda sovětské vlády tento orgán po 76-letém Alekseji KOSYGINOVI omladil. Oksana Mešková je dosti mladá, aby byla nejen aktivní členkou ukrajinského výboru pro kontrolu plnění helsinských dohod, ale také zato internována v kijevské psychiatrické léčebně. Internace jí nepřijde zatěžko také proto, že strávila již za Stalina mnoho let v koncentračních táborech. Je to zřejmě v rodině: Její syn Aleksandr SERHIJENKO je právě na tři roky ve vyhnanství, když si odsloužil sedm let jako politický vězeň.

VASIL BILAK, vyslovil na nedávném zasedání ÚV KSČ vážné starosti o vývoj v Polsku. Ostře odsoudil zahraniční zasahování do polských záležitostí a ujistil, že «polští soudruzi se vždy mohou spolehnout na pomoc naší strany a našeho lidu». Rozpornost těchto dvou myšlenek mu zjevně unikla; patrně však toho dne vůbec neměl chuť se zatěžovat logikou, neboť ve snaze obrazně shrnout polskou situaci pravil: «Žádný rozumný člověk nerozbourá kvůli výměně oken základy a střechu domu». Tím, že přirovnal výměnu vlády, předsednictva ÚV, a celé celostátní odborové organizace k výměně oken, zařadil se V.B. mezi nejoriginálnější myslitele s oučasnosti.

VALKO ČERVENKOV, generální tajemník Bulharské komunistické strany v letech 1950-1954, zemřel 21. října po dlouhé chorobě, jak oznámila agentura BTA. Po STALINOVĚ smrti byl nahrazen

Todorem ZIVKOVEM, v raných 60. letech byl zbaven funkcí a vyloučen ze strany pro « kult osobnosti » a « nesprávné metody vedení » (k nimž patřila likvidace stranických funkcionářů, mj. Trajčo KOSTOVA). V roce 1969 byl rehabilitován.

V Praze zemřel 16. října **Dr Prokop DRTINA**, dlouholetý osobní tajemník prezidenta Dr Edvarda BENEŠE, známý z válečných londýnských vysílání jako Pavel Svatý. Jako národně socialistický člen vlády, jejichž osm ministrů v únoru 1948 odstoupilo, byl vzápětí zatčen a pokusil se o sebevraždu. Strávil šest let ve vězení, byl odsouzen k dvanácti letům žaláře pro « velezradu », ale roku 1960 amnestován.

KIM TĚ-DŽUNG, kandidát v jihokorejských prezidentských volbách roku 1971, byl v noci na 17. září v Seoulu odsouzen k smrti po vykonstruovaném obvinění, že podnítil nedávné lidové povstání ve městě Kwangdžu. Kim je v celém světě znám jako demokrat a spoluzakladatel Nové demokratické strany. Když unikl ohrožení života v roce 1971, tajná policie jihokorejské diktatury ho unesla z tokijského exilu a žalářovala. Čs. výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) ve Sdělení č. 211 požaduje osvobození Kim Te-džunga a jeho 23 spoluobžalovaných, « v přesvědčení, že boj za lidská práva je třeba vést ve všech částech světa ».

Tajemník ÚV KSSS **Andrej KIRILENKO** přijel 22. října na bleskovou, avšak přesto « přátelskou » návštěvu Československa. Oficiální komuniké o jeho návštěvě hovoří o nutnosti « ještě těsněji koordinovat program činnosti obou stran »; v projevu v Plzni zdůraznil Kirilenko nutnost « boje proti úkladům imperialismu a kontrarevolučních sil ». Souvislost obou těchto úkolů s Polskem zůstala sice nevyslovena, avšak je o to jasnější jeho posluchačům.

Odsouzení **Tomáše PETŘIVÉHO** ke 2 rokům za údajné napadení veřejného činitele bylo 27. potvrzeno krajským soudem v Hradci Králové. Petřivý byl v září 1978 při cestě do Polska vyvezen na hranici z vlaku pro podezření ze styků s polským výborem společenské sebeobran (KOR), při čemž « urážel » a « napadl » pracovníky pasové kontroly. 24-letý Petřivý, který svědčil v lednu 1979 v procesu s Dr Jaroslavem ŠABATOU, byl pak odsouzen k deseti měsícům vězení za pokus sebevraždy, kterým se chtěl « vyhnout vojenské službě »; tento trest si odpykal, čímž se uvolnil pro další uvěznění.

PIMEN, pravoslavný patriarcha moskevský a celé Rusi, je adresátem dopisu VONSu, který ho žádá, aby se svou autoritou zasadil o propuštění otce Gleba JAKUNINA, nedávno v Moskvě odsouzeného k odnětí svobody na 5 let a vyhnanství na dalších pět let. Dopustil se prý « porušování sovětských zákonů a porušování zájmů SSSR v zahraničí » tím, že hájil práva pravoslavných a otevřeně hovořil o jejich postavení v Sovětském svazu.

ANNA PISANSKÁ a **JIRÍ MUSIL**, přebornici ČSSR v krasobruslení dvojic r. 1978, požádali o azyl ve Velké Británii, kde se účastnili mezinárodního turnaje. Oznámila to 9. října agentura Reuter.

Pařížský « Le Monde » píše o brutálních metodách československé policie, jak je ilustruje mj. případ **Petra POSPÍCHALA**. Mladý typograf si již odseděl 11 měsíců za šíření Charty 77 a poslech « zakázané » hudby. Nyní byl koncem září a začátkem října dvakrát surově zbit: Při výslechu o údajném spojení VONSu s polskými stávkujícími ho nejdřív dva policisté zfackovali, pak zhaslo světlo a mlátili ho hlava nehlava. Po rozsvícení mu dali podepsat protokol, že vypovídal dobrovolně a bez nátlaku. 7. října byl na zastávce tramvaje přepaden dvěma muži v civilu, zatažen do auta, vyvezen do lesů v jižních Čechách, a tam svázán o opět zbit. Na policejní úřadovně v Českých Budějovicích poznal jednoho z mužů, kteří ho týrali v září. – O den později byla ve stanici pražské podzemní dráhy přepadena podobně jako Petr Pospíchal jiná signatářka Charty 77 **Anna MARVANOVÁ**; jen rozhořčená reakce spolucestujících přinutila oba násilníky zmizet.

Akademik **Andrej SACHAROV**, nyní nuceně vystěhovaný do Gorkého, musí být osvobozen, musí mu být povolen návrat do Moskvy a dána možnost volby, zda chce emigrovat. Tento požadavek vyslovuje petice předložená k podpisu statisícům občanů mnoha zemí Mezinárodní federací pro lidská práva, k níž přísluší i náš VONS. Nucený pobyt vynikajícího vědce je porušením sovětských zákonů i dokumentů o lidských právech podepsaných i sovětskou vládou, a to i helsinských dohod.

LISTY (řídí Jiří Pelikán s redakční radou) vycházejí jako dvouměsíčník a jsou určeny především čtenářům v Československu. Přečtěte a předejte známým!

V ZAHRANIČÍ je možno časopis objednat za roční předplatné

20, – DM (nebo ekvivalent v cizí valutě) pro evropské země

25, – DM pro USA, Kanadu, Izrael a j. zámorské země (letecky)

27, – DM pro Austrálii, N. Zéland, Jižní Afriku a Již. Ameriku (letecky)

Předplatné a příspěvky na tiskový fond posílejte na

LISTY, PSchA München 112 76-802 složenkou nebo.

LISTY; Konto No 112844, Bayerische Vereinsbank, Leopoldstrasse, München.

Objednávky časopisu a knih (Tanky proti sjezdu, Zakázaný dokument) a ostatní korespondenci posílejte na adresu redakce:

LISTY, Via Torre Argentina 21, 00186 ROMA